SANCTI SALVIANI MASSILIENSIS PRESBYTERI, DE GVBERNATIONE Dei, & de justo præsentiq; ejus judicio ad *S. Salonium* Episcopum, *Lib.* VIII.

Eiusdem Epistolarum Lib. I.

TIMOTHEI NOMINE AD *Ecclesiam Catholic.* Lib. IV.

Cum duplici indice.

OXONIÆ,

Excudebat IOHANNES LICHFIELD Academiæ Typographus, Impensis *HENRICI CVRTEYN*.

cIↃ IↃc XXXIII.

IOH. TRITHEMIVS Abbas *Spanhemenſis*, de *Scriptoribus Eccleſiaſticis*.

SALVIANVS Maſſilienſis Eccleſiæ Presbyter, vir in divinis Scripturis eruditiſſimus, & in ſæcularibus literis ſufficienter inſtructus, EPISCOPORVM SVI TEMPORIS MAGISTER, ſcripſit ſermone ſcholiaſtico & aperto multa & varia opuſcula, de quibus ſubiecta feruntur;

Ad Claudium Epiſcopum Viennenſem plures ſcripſit Epiſtolas, ſale Sapientiæ conditas.

Ad Marcellinum Presbyterum de bono Virginitatis lib. III.

Adverſus Avaritiam. lib. IV.

De præſenti judicio, lib. V. Ad Salonium lib. I.

Ad Claudium Vinnenſem Epiſcopum, lib. I.

In principium Geneſis Hexamerôn. lib. I.

In Extremam partem Eccleſiaſtis lib. I.

Epiſtolarum ad diverſos lib. I.

Homilias ad Epiſcopos factas lib. 1.

Homilias plures ad populum lib. 1

De Sacramentis quoque lib. 1.

Alia quoque multa edidit, quæ ad notitiam meam minime venerunt.

CLARVIT SVB ZENONE *Imperatore An. Dom.* CCCC. LXXX.

INDEX RERVM ET verborum omnium, quæ in omnibus D. Salviani libris inveniuntur, ſcitu & notatu dignorum vndiquaq; plenus.

A.

ABraham quanta paſſus. *pag.* 26.
Afflictio mater virtutum. 9.
Afflictio quibus onerosa. *ibid.*
Afrorum vitia. 257. &c.
Animæ cura habenda præ omnibus. 431. 443. 444. 457.
Aquitanorum vitia, 236. 237.
Avaritiâ nil pejus. 355.

B.

Barbarorum vitia. 132. 133.
Blaſphemandi cauſam alijs dare quàm graue ſit piaculum. 143. 144.
Bonis malè & malis benè eſſe videtur, ſed non ita eſt. 7. 8. 9.
Bonus non poteſt eſſe non beatus, 11. 12.

Bonorum quarè sors durior quam malorum. 63.
Bonorum raritas. 259.

C.

Cain quomodo ad fratricidium excitatus. 21.
Calamitatum nostrarum nos ipsi Authores sumus. 288.
Carthaginis splendor & dignitas. 263.&c.
Christum imitari quid sit. 73
Christi nominis abusus. 134. 135.
Cognatorum blandimenta. 461.
Credendum est Deo, sed pauci credunt. 402

D.

David quanta passus est. 58.52.
Dæmonum illecebræ. 210.211.
Dei judicia justa & consilia ignota sunt. 64.65.
Dei amor erga nos. 121.
Dei cultores odisse, sacrilegij genus est. 292.
De Deo quomodo loquendum. 19.
Deo quid debemus pro peccatis. 370.&c.
Deo debitores sunt vel sanctissimi. 375.
Deo pro donis quid tribuendum. 123.471.

Deum negligere quàm graue sit. 468.
Deum esse omnium moderatorem, & Iudicem vigilantissimum ostenditur. 45.
probatur { 1 ratione. 16.&c. 2 exemplis. 20, 3 Testimonijs 45,&c.
Deus promptè audit suos. 47.
Deus super omnia diligendus. 328. 470.
Deus nostris peccatis ad vindictam provocatur. 114 115.
Deus fons omnium 120.
Deus nunc prosperis nunc aduersis nos sanat. 224.
Deus retributionibus nostris quomodo indiget 472.&c.
Diuitiarum propriarum contemptus. 11.
Diuitiæ, quas Deus diligit. 348.
Diuitiæ male vtentibus malę. 357.&c
Diuitiæ in interitum demergunt. 404.
Diuitiæ pauperibus relinquendæ. 480.&c.
Diuitum vitia. 90.&c. 105.&c.
Diuites sibi inimici. 409.&c.
Diuitis in Euangelio miseranda conditio. 436,

Donis

Donis Dei quomodo vti oportet. 351.&c.

F.

Facinus vnius pestis multorum. 270.
Fidelitas quid sit. 67
Fideles erga Deum pauci aut nulli. 69.
Filij sequuntur mores paternos. 346.
Filij quomodo amandi. 347 &c.
Filij nimis amati parentibus sunt magis noxij. 435
Filijs quomodo prospiciendum est. 415.
Furtum in quibus excusari potest. 333.

G.

Gaudere quando,& quomodo licet. 196.197.
Gloria terrestris non quærenda. 70.

H.

Hæreticorum descriptio. 152.&c.
Homicidæ qui. 70

I.

Ignorantia excusat. 154.&c.
Ignota nemo contemnit. 148.
Incorrigibilitas. 231.
Infantum vagitus & ploratio quantum

tum valent. 312.&c.
Infirmitatis vtilitas. 13.14.
Ingratitudo in Deum. 247.
Invidia. 157.158.
Israelitæ quanta à Deo acceperunt. 30.&c.
Iudæorum & Christianorum differentia. 385.
Iudicis mali vitia. 276.
Iudicium Dei terribile futurum. 378

L

Lex bona non prodest, sed potius accusat, si vita sit mala. 130.131.
Lex bona est si rectè vtamur. 149.150
Ad legem non, est fugiendum. 383.
Legis & Evangelij differentia. 385.
Lites fugiendæ, 75.&c.

M

Malorum vel æqualis vel maior numerus quàm bonorum. 184.
In malo positum est totum seculum. 113
Mereri à Deo quid dicimur. 120.
Ministri quales esse debent. 393.&c.
Misericordia Dei. 174.
Mosis facta. 29

O

Obediendum est Deo in omnibns. 78 79.
Obedi-

Obediunt Deo pauci aut nulli. 70.75.80.&c.
Oblationes quomodo faciendæ. 366.&c.
Operum bonorum necessitas. 99.
Oppressio. 163.&c.

P.

Parentes quantum sibi obsunt, qui filios divites relinquunt. 441.
Parentum reprehensio, qui filios Deo consecratos reliquis postponunt. 421,&c.
Peccare qui gravius dicantur. 127. 132.
Peccatorum vana quædam excusatio. 469.470
Peccatum nullum leve. 027.
Pharaonis rebelliones. 29.
Pœna, Peccati præmium. 38,&c.
Pœnitentiæ exemplum & præmium, 57.
Principijs obstandum. 362
Prosperis rebus corrumpimur. 211.225.&c.

R.

Remedia non deferenda. 363.
Reus non absolvitur societate multorum. 376.&c.
Romanorum vitia, 161.
Tyrannis. 162.&c.

Miseria. 221.

S.

Sancti quare infirmi. 13.
Sanctitatis nomen sine moribus nil prodest. 94.&c.
Sanctitatem in nobis postulant Dei munera. 234.&c.
Sanitatis genus est hominem interdum non esse sanum. 318.
Sapientia quid sit. 467.
Scribentium vitia quædam. 2
Servorum vitia. 104.
Sodomæ & Gomorræ destructio. 28.
Spectacula spectatorum mentes polluunt. 187.&c. 210.&c.

T.

Theatrorum impuritas. 189.&c.
Thesaurorum duo genera. 350.
Testatorum nonnullorum ridicula ambitio. 445.
Traditiones. 153.

V.

Viduarum forma duplex. 387.
Virgines. 389.&c.
Virtutum verba sine viribus nil sunt. 330
Vitium vnius multos lædit. 182.&c.

INDEX LOCORUM

Scripturæ quæ sparsim in D. Salomonis libris explicata inveniuntur.

Genes.

4.31.5. pag. 21.
6,5.9.7. 23
18.20.21. 27
19.12. 116

Exod.

32.35. 35

Levit.

10.1.2. 38
24.10.11.12.14. 37

2. Reg.

12.9.10. 55

Psal.

33.18.19. 46
35.15. 47
34.16. 48
35.1. 60
43.1. 60
94.7. 118

Proverb.

15.3. 46
3.9. 353

Isa.

50.11. 115

Ierem.

23.24. 50

Ezek.

22.18, 258.

Dan.

4.27. 365

Mat.

5.22. 70.71.
5.28. 83.
6.19. 343.
9.47. 84
10.4. 292
10.9.10. 394
10.42. 450
16.26. 450
18.20. 51
19.29. 452,
25.3. 389
25.26. 412

Luc.

10 13. 117
12.33. 460
12.47-48. 395
16.24. 437
Act.
17.28. 50
Rom.
1.1. 102
2.4.5. 174
4.15. 138
5.6.8.9. 122.123
1 *Cor.*
5.17. 383
9.27. 13
11.1. 73
2 *Cor.*
9.6. 450
Gal.
5.17. 14
Ephes.
6.4. 348
1 *Tim.*
5.5.6. 386.
6.8. 404.
Heb.
2.2.3. 468
Iac.
2.19. 99
5.1.2. 356
1 *Ioh.*
5.19. 113
Apoc.
3.15. 145

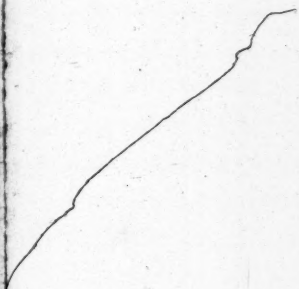

S. SALVIANI EPISCOPI LIBRI VIII.

DATI AD S. SALONIVM *EPISCOPVM, DE Gubernatione Dei.*

INCIPIT PRÆFATIO.

SANCTO Episcopo SALONIO SALVIANVS Episcopus salutem in Domino. Omnes admodũ homines, qui pertinere ad humani officij culturam existimarunt, vt aliquod linguarum opus studio ingeniorum excuderent, id speciali cúra elaborarunt, vt siue vtiles res ac probas, siue invtiles ac improbas stilo texerent, seriem tantum rerum nitore verborũ

illuſtrarent, cauſiſq; ipſis quas loqui vellent, loquendo lucem accẽderent. Itaque ad hanc ſe partem ex vtroque genere literarum ſcriptores mundialium negotiorum plurimi contulerunt, non ſatis conſiderantes quàm probabilibus materijs ſe impenderẽt, dummodo ea quæcunq; dicerent, aut compto & blando carmine canerent, aut luculentâ oratione narrarent. Omnes enim in ſcriptis ſuis cauſas tantum egerunt ſuas, & proprijs magis laudibus quàm aliorum vtilitatibus conſulentes, non id facere adniſi ſunt vt ſalubres ac ſalutiferi, ſed vt ſcholaſtici ac diſerti haberentur. Itaq; ſcripta eorũ aut vanitate ſunt tumida, aut falſitate infamia, aut verborũ fœditatibus ſordida, aut rerũ obſcœnitate vitioſa: vt verè cum ingeniorũ tantùm laudem aucupantes tam indignis rebus curam impenderent, nõ tã illuſtraſſe mihi ipſa ingenia, quàm damnaſſe videantur. Nos autem qui rerum magis quàm verborũ amatores, vtilia potius quam plauſibilia, ſectamur, neq; id quærimus, vt in nobis inania ſeculorum ornamenta, ſed vt ſalubria rerum emolumenta laudentur inſcriptiunculis noſtris non lenocinia

cinia esse volumus, sed remedia, quæ scilicet non tam otiosorum auribus placeant, quam ægrotorum mentibus prosint, magnum ex vtraq; re cœlestibus donis fructum reportaturi. si enim hæc salus nostra sanaverit quorundam non bonam de Deo nostro opinionem, fructus non parvus erit quòd multis profui. Sin autem id nō provenerit, & hoc ipsum infructuosum saltem non erit, quòd prodesse tentavi. Mens enim boni studij ac pij voti, etiamsi effectum non invenerit cœpti operis, habet tamē præmium voluntatis. Hinc ergo exordiar.

INCIPIT LIB. I.

DE GVBERNATIONE Dei, & de iusto Dei præsentiq; iudicio.

Incipiunt dialogi disputantis.

INcuriosus à quibusdam & quasi negligens humanorum actuum Deus dicitur, vtpote nec bonos custodiens, nec coercens malos, & ideo in hoc seculo bonos plerumq;

miſeros, malos beatos eſſe. Sufficere quidem ad refellenda hæc, quia cum Chriſtianis agimus, ſoleret ſermo divinus: ſed quia multi incredulitatis paganicæ aliquid in ſe habent, etiam paganorum forſitan electorum atq; ſapientum teſtimonijs delectentur. Probamus igitur, ne illos quidem de incurioſitate ac negligentia iſta ſenſiſſe, qui veræ religionis expertes nequaquam vtiq; Deum noſſe potuerunt, quia legem per quam Deus agnoſcitur neſciverunt. Pythagoras Philoſophus, quem quaſi magiſtrum ſuum philoſophia ipſa ſuſcepit, de natura ac beneficijs Dei diſſerens, ſic locutus eſt: *Animus per omnes mundi partes commeans atq; diffuſus, ex quo omnia quæ naſcuntur animalia vitam capiunt*. Quomodo igitur mundum negligere Deus dicitur? quem hoc ipſo ſcilicet ſatis diligit, quod ipſum ſe per totum mundi corpus intendit. Plato & omnes Platonicorum ſcholæ moderatorem rerum omnium confitentur Deum. Stoici eum gubernatoris vice intra id quod regat ſemper manere teſtantur. Quid potuerunt de affectu ac diligẽtia Dei rectius religioſiuſq; ſentire, quàm

vt

vt eum gubernatori ſimilem eſſe dicerent; hoc vtique intelligentes, quod ſicut navigans gubernator nunquam manum ſuam à gubernaculo, ſic nunquam penitus curam ſuam Deus tollit à mundo. Ac ſicut ille & auras captans, & ſaxa vitans, & aſtra ſuſpiciens, totus ſit ſimul tàm corporis quàm cordis officio operi ſuo deditus: ita ſcilicet Deum noſtrum ab vniverſitate omnium rerum, nec munus dignantiſſimæ viſionis avertere, nec regimen providentiæ ſuæ tollere, nec indulgentiam benigniſſimæ pietatis auferre Vnde etiam illud myſticæ auctoritatis exemplum, quo ſe non minus Philoſophum Maro probare voluit quàm Poëtam, dicens: *Deum ire per omnes terraſque tractuſque maris, cælumq; profundum.* Tullius quoq; : *Nec verò Deus ipſe*, inquit, *qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi poteſt, quã mens ſoluta quædã & libera & ſegregata ab omni concretione mortali, omnia ſentiens & movens.* Alibi quoq; : *Nihil enim*, inquit, *præſtantius Deo: ab eo igitur mundum regi neceſſe eſt.* Nulli igitur naturæ obediens aut ſubiectus Deus: omnem ergo regit ipſe natu-

ram, niſi fortè nos videlicet ſapientiſſimi ita ſentiamus, vt eũ à quo omnia regi dicimus, & regere ſimul & negligere credamus. Cùm ergo omnes etiã religionis expertes, vi ipſa & quadam neceſſitate compulſi, & ſentiri omnia à Deo, & moveri, & regi dixerint: quomodo nunc eum incurioſum quidam ac negligentem putant, qui & ſentiat omnia per ſubtilitatem, & moveat per fortitudinem, & regat per poteſtatem, & cuſtodiat per benignitatem? Dixi quid de maieſtate ac moderamine ſummi Dei principes & philoſophiæ ſimul & eloquentiæ judicarint. Ideo autem nobiliſſimos vtriuſque excellentiſſimæ artis magiſtros protuli, quo facilius vel omnes alios idem ſenſiſſe, vel certè ſine auctoritate aliqua diſſenſiſſe monſtrarem. Et ſane invenire aliquos, qui ab iſtorum judicio diſcrepaverint, præter Epicureorum, vel quorundam Epicurizantium deliramenta, non poſſum: qui ſicut voluptatem cũ virtute, ſic Deum cum incuria ac torpore junxerunt, vt appareat eos qui ita ſentiunt, ſicut ſenium Epicureorum atque ſententiam, ita etiam vitia ſectari. Non puto, quod ad probandam

dam nunc rem tam perſpicuam etiam diuinis vti in hoc loco teſtimonijs debeamus, maxime quia ſermones ſacri ita abundè & evidenter cunctis impiorum propoſitionibus contradicunt, vt dum ſequentibus eorum calumnijs ſatisfacimus, etiam ea quæ ſupra dicta ſunt plenius refutare poſſimus. Aiunt igitur à Deo omnia prætermitti, quia nec coerceat malos, nec tueatur bonos, & ideo in hoc ſeculo deteriorem admodum ſtatum eſſe meliorum: bonos quippe eſſe in paupertate, malos in abundantia: bonos in infirmitate, malos in fortitudine: bonos ſemper in luctu, malos ſemper in gaudio: bonos in miſeria & abiectione, malos in proſperitate & dignitate. Primum igitur ab ijs qui hoc ita eſſe vel dolent vel accuſant, illud requiro: de ſanctis hoc, id eſt, de veris ac fidelibus Chriſtianis, an de falſis & impoſtoribus doleant. Si de falſis, ſuperfluus dolor, qui malos doleat non beatos eſſe: cum vtique quicunq; mali ſunt, ſucceſſu rerum deteriores fiant, gaudentes ſibi nequitiæ ſtudium bene cedere. Et ideo vel ob hoc ipſum miſerrimi eſſe debeant, vt mali eſſe

deſiſtant, vindicandi improbiſſimis
queſtibus. † quæſtionibus nomen religionis, & præferentes ad ſordidiſſimas negociationes titulum ſanctitatis: quorum ſcilicet nequitijs ſi miſeriæ comparentur, minus ſunt miſeri quàm merentur: quia in quibuſlibet miſerijs conſtituti, non ſunt tamen tam miſeri quàm mali. Nequaquam ergo pro his dolendum, quod non ſunt divites ac beati: multo autem pro Sanctis minus; quia quamlibet videantur ignorantibus eſſe miſeri, non poſſunt tamen eſſe aliud quàm beati. Superfluum autem eſt, vt eos quiſpiam vel infirmitate, vel paupertate, vel alijs iſtiuſmodi rebus exiſtimet eſſe miſeros, quibus ſe illi confidunt eſſe felices. Nemo enim aliorum ſenſu miſer eſt, ſed ſuo. Et ideo non poſſunt cuiuſquam falſo judicio eſse miſeri, qui ſunt vere ſua conſcientia beati. Nulli enim, vt opinor, beatiores ſunt, quàm qui ex ſententia ſua atque voto agunt. Humiles ſunt religioſi, hoc volunt: pauperes ſunt, pauperie delectantur: ſine ambitione ſunt, ambitum reſpuunt: inhonori ſunt, honorem reſpuunt: lugent, lugere geſtiunt:

infirmi

infirmi ſunt, infirmitate lætantur. *Cum autẽ*, inquit Apoſtolus, *infirmor, tunc potens ſum.* Nec immerito ſic arbitratur, ad quem Deus ipſe ſic loquitur; *Sufficit tibi gratia mea; nam virtus in infirmitate perficitur.* Nequaquam ergo nobis dolenda eſt hæc afflictio infirmitatum, quam intelligimus matrem eſse virtutum. Itaque quicquid illud fuerit, quicunq; verè religioſi ſunt, beati eſse dicendi ſunt: quia inter quamlibet dura, nulli beatiores ſunt, quàm qui hoc ſunt quod volunt. Soleant quamvis eſse nonnulli, qui turpia atque obſcœna ſectantes, etſi juxta opinionem ſuam beati ſunt, quia adipiſcuntur quod volunt; re tamen ipſa beati non ſunt, quia quod volunt, nolle debuerant. Religioſi autem hôc cunctis beatiores ſunt, quia & habent quæ volunt, & meliora quàm quæ habent omnino habere non poſsunt. Labor itaque, jeiunium, & paupertas, & humilitas, & infirmitas non omnibus ſunt onerosa tolerãtibus, ſed tolerare nolentibus. Siue enim gravia hæc, ſiue levia, animus tolerantis facit. Nam ſicut nihil eſt tã leue quod ei non gra-

2 Cor. 12. 10.

v. 9.

ue ſit, qui invitus facit: ſic nihil eſt tã graue, quod non ei qui id libenter exequitur, leve eſſe videatur: niſi fortè antiquis illis priſcæ virtutis viris, Fabiis, Fabriciis, Cincinnatis graue fuiſſe exiſtimamus, quod pauperes erant qui divites eſſe nolebant, cùm omnia ſcilicet ſtudia, omnes conatus ſuos ad communia emolumenta conferrent, & creſcentes Reipub. vires privata paupertate ditarent. Nunquid parcam illam tunc agreſtemque vitam cum gemitu & dolore tolerabant? cum viles ac ruſticos cibos ante ipſos quibus coxerant focos, ſumerent, eoſque ipſos capere niſi ad veſperam non liceret? Nunquid ægrè ferebant, quod avarum ac divitem conſcientiam auri talenta non premerent, cum etiam argenti vſum legibus coercerent? Nunquid illecebræ & cupiditatis pœnam putabant, quod diſtenta aureis nummis marſupia non haberent, cum patritium † hominem, quod vſque ad decem argenti libras dives eſſe voluiſſet, indignum curiâ iudicarent? Non deſpiciebant tunc, puto, pauperes cultus, cum veſtem hirtam ac brevem ſumerent, cum ab aratro accerſerentur ad faſces, & illuſtrandi habitu conſulari,

honorem † *Val. Max. 2. 4.*

consulari, illis fortasse ipsis quas assumpturi erant imperialibus togis madidum sudore pulverem detergerent. Itaque tunc illi pauperes magistratus opulentam Rempub. habebant: nunc autem dives potestas pauperem facit esse Rempub. Et quæ rogo insania est, aut quæ cæcitas, vt egestuosâ ac mendicante Repub. divitias posse credât stare privatas? Tales ergo tunc veteres Romani erant, & sic illi tunc contemnebant divitias, nescientes Deum sicut nunc spernunt sequentes Dominum. Quanquam quid ego de illis loquor, qui cura imperij propagandi, contemptum propriæ facultatis ad publicas opes conferebant: & licet privatim pauperes essent, divitijs tamen abundabant communibus? cum etiam Græci quidam sapientiæ Sectatores sine vllo publicæ vtilitatis affectu, propè omni se rei familiaris vsu, assequendæ gloriæ aviditate nudaverint? Nec solum hoc, sed etiam vsque ad contemptum doloris ac mortis, doctrinæ suæ culmen erexerunt, dicentes scilicet, etiam in catenis atque supplicijs beatum esse sapientem. Tantam virtutis vim esse voluerunt, vt non pos-

sit

ſit eſſe vnquam vir bonus non beatus. Si ergo illi a quibuſdam nunc etiam ſapientibus viris miſeri non putantur, qui nullos laboris ſui fructus niſi ex præſenti tantum laude capiebant: quanto magis religioſi ac ſancti viri miſeri non putandi ſunt, qui & præſentis fidei oblectamenta capiunt, & beatitudinis futuræ præmia conſequentur? Dixit quidam ex iſtis de quibus querimur, cuidam ſancto viro ſecundum veritatis regulam ſentienti, id eſt, quod Deus omnia regeret, ac pro humano genere neceſſariam noſſet moderationem ſuam, & gubernaculum temperaret. Quare ergo, inquam, tu ipſe infirmus es? hoc vtiq; eo ſenſu, hoc eſt, ſi Deus vt putas in hâc præſenti vitâ omnia regit, ſi Deus cuncta diſpẽſat, quâ ratione fortis ac ſanus eſt homo quẽ peccatorem ſcio; & tu infirmus, quẽ ſanctum eſſe non ambigo? Quis tam profundi cordis virum nõ admiretur, qui merita religioſorum atque virtutes tam magnis retributionibus dignas vt in præſenti hac vita carnes atque fortitudines corporum, præmia putet debere eſſe ſanctorum? Reſpondeo igitur non vnius

tantum

tantum religiosi nomine, sed vniuersorum. Quæris igitur, quisquis ille es, quâ ratione infirmi sunt sancti viri. Respondeo brevitèr, quia ideo sancti viri infirmiores se esse faciunt, quia si fortes fuerint, sancti esse vix possunt. Opinor enim omnes omnino homines cibis ac poculis fortes esse: infirmos autem abstinentiâ, ariditate, jeiunijs. Non ergo mirum est, quod infirmi sunt, qui vsum earum rerum respuunt, per quas alij fortes fiunt. Et est ratio cur respuant, dicente Paulo Apostolo de seipso; *Castigo corpus meum, & seruituti subijcio, ne fortè cũ aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar.* Si infirmitatem corporis appetendam sibi etiam Apostolus putat, quis sapienter evitat? Si fortitudinem carnis Apostolus metuit, quis rationabiliter fortis esse præsumit: Hæc ergo ratio est, qua homines Christo dediti & infirmi sunt, & volunt esse. Absit autem vt hoc argumento religiosos putemus à Deo negligi, per quod confidimus plus amari. Legimus Timotheum Apostolum carne infirmissimum fuisse: nnnquid negligebatur à Domino, aut ob infirmitatem

1 Cor. 9. 27.

1 Tim. 5. 23.

Christo

Chriſto non placuit, qui ad hoc infirmus eſſe voluit vt placeret? quemq; etiam ipſe Apoſtolus *Paulus*, licet nimis jam infirmitatibus laborantem, non tamen niſi pauxillulum vini ſumere ac delibare permiſit; hoc eſt, ita eum voluit infirmitati ſuæ conſulere, quod noluit tamen ad fortitudinem pervenire? Et hoc cur ita? Cur abſque dubio, niſi quia, vt ipſe dicit;

Gal:5.17. *Caro cõcupiſcit adverſus ſpiritũ, ſpiritus autem adverſus carnem. Hæc enim*, inquit, *invicem ſibi adverſantur, vt non quæcunq; vultis illa faciatis.*

Non imprudenter quidam hoc loco dixit, quod ſi repugnante corporis fortitudine, quæ optamus facere non poſſumus, infirmandum nobis ſit carne, vt optata faciamus. Infirmitas enim carnis, inquit, vigorem mentis exacuit: vt affectis artubus, vires corporum in virtutes transferantur animorum, non turpibus flammis medullæ æſtuent, non malè ſanam mentem latentia incentiva ſuccendant, non vagi ſenſus per varia oblectamenta laſciviant: ſed ſola exultet anima, læta corpore affecto: quaſi adverſario ſubiugato. Hæc ergo, vt dixi religioſis viris cauſa infirmitatis eſt,

est, eamque esse nec tu, vt arbitror, jam negas. Sed sunt fortasse, inquis, alia maiora, id est, quod multa invita ista aspera atque acerba patiuntur, quod capiuntur, quod torquentur, quod trucidantur. Verum est. Sed quid facimus, quod & Prophetæ in captivitatem abducti sunt, & Apoli etiam tormenta tolerarunt? Et certe dubitare non possumus, quod tunc Deo maxime curæ erant, cùm pro Deo ista paterentur. At forsitan hoc ipso magis probare te dicis, quod Deus in seculo isto omnia negligat, & futuro totum iudicio reservet: quia semper & boni omnia mala passi sunt, & fecerunt mali. Non infidelis quidem videtur assertio, maxime quia futurum Dei iudicium confitetur: sed nos ita judicandum humanum genus à Christo dicimus, vt tamen etiam nunc omnia Deum, prout rationabile putat, regere ac dispensare credamus: & ita in futuro iudicio, judicarurum affirmemus, vt tamen semper etiam in hoc seculo iudicasse doceamus. Dum enim semper gubernat Deus, & semper iudicat. quia gubernatio ipsa est judicium. Quot modis hoc vis probemus? ratione,

ratione, an exemplis, an teſtimonijs? Si ratione, quis tam expers humanæ intelligentiæ eſt, & huius ipſius, de qua loquimur, veritatis alienus, qui non agnoſcat ac videat pulcherrimum mundi opus, & inæſtimabilem ſupernarum infernarumque rerum magnificentiam ab eodem regi à quo creata ſit: quemque elementorum fabricatorem, eundem etiam gubernatorem fore: qui cuncta ſcilicet qua poteſtate ac majeſtate condiderit, eadem etiam providentia ac ratione moderetur? Præſertim cum etiam in his quæ humano actu adminiſtrantur, nihil penitus ſine ratione conſiſtat, omniaque ita à providentia incolumitatem, quaſi corpus ab anima vitam, trahant. Ideòque in hoc mundo non ſolum imperia atq; provincias, atque rem civilem ac militarem, ſed etiam minora officia & privatas domus, pecudes deniq; ipſas, & minutiſſima quæq; domeſticorum animantium genera, non niſi humana ordinatione atq; conſilio, quaſi quadã manu & gubernaculo, contineri. Et hæc omnia ſine dubio voluntate ac judicio ſummi Dei, ſcilicet vt eo exemplo omne genus humanum particulas

culas rerum & membra regeret, quo ipse summam totius mundani corporis gubernaret. Sed in principio, inquis, creaturarum hæc sunt à Deo constituta atq; disposita. Cæterum patrata vniversitate rerum atq; perfecta, removit à se cunctam terrestrium rerum curam, & ablegavit: laborem videlicet fortè fugiens, à suo loco †amandavit, & molestiam fatigationis evitans, aut occupatus negocijs alijs, partem rerum reliquit, quia totum obire non possit. Removet igitur à se, inquis, curam mortalium Deus. Et quæ ergo nobis divinæ religionis est ratio, quæ vel causa Christum colendi, vel spes propitiandi? Si enim negligit Deus in hoc seculo genus hominum; cur ad cœlum quotidiè manus tendimus, cur orationibus crebris misericordiam Dei quærimus, cur ad ecclesiasticas domos currimus: cur ante altaria supplicamus? Nulla enim est nobis ratio precandi, si spes tollitur impetrandi. Vides ergo quàm stulta atq; inanis sit huius persuasionis assertio; quæ vtique si recipitur, nihil penitus de religione servatur. Sed ad illud fortè confugies, vt dicas nos metu

†*Commendavit.*

futuri

futuri judicij Deum colere: & ideo omni præſentium officiorum cultu elaborare, vt in die futuri ſeculi mereamur abſolui. Quid ergo ſibi vult Apoſtolus Paulus, præcipiens quotidiè in eccleſia ac jubens, vt offerantur iugiter Deo noſtro *orationes, obſecrationes, poſtulationes, gratiarum actiones.* Et hæc omnia quam ob cauſam? quam vtique, *niſi* vt ipſe dicit, *vt quietam & tranquillam vitã agamus in omni caſtitate*. Pro præſentibus, vt videmus, Domino ſupplicari jubet & orare. Vtique non juberet, niſi exorare poſſe confideret. Quomodo ergo aliquis pro obtinendis futuri temporis bonis, apertas Dei aures; pro præſentibus autem, clauſas atq; obſtructas putat? Aut quomodo nos in Eccleſia ſupplicantes, præſentem nobis ſalutem à Deo poſcimus, ſi audiendos nos penitus non putamus? Nulla ergo nobis pro incolumitatibus ac proſperitatibus noſtris vota facienda ſunt, quin potius vt modeſtia ſupplicationis vocem conciliet poſtulantis, dicendum nobis eſt fortaſſe; Domine non proſperitatem vitæ iſtius petimus, nec pro bonis præſentibus ſupplicamus:

1 Tim. 2. 1.

v. 2.

ſcimus

scimus enim aures tuas his obsecrationibus clausas esse, & auditum te ad preces istiusmodi non habere: sed pro his tantummodo petimus quæ sunt futura post mortem. Esto igitur, postulatio talis vtilitate non careat, quomodo ratione subsistit? Si enim Deus à respectu huius seculi curam removit, & postulantium precibus aures suas clausit: absque dubio qui non audit nos pro præsentibus, non audit etiam pro futuris: nisi fortè credimus pro precum diversitate aures suas Christum vel tribuere, vel negare, id est, vt claudat eas cum rogantur præsentia, aperiat cum futura. Sed de his dicendum amplius non est. Tam stulta enim sunt & tam frivola, vt cavendum sit, ne id ipsum quod pro honore Dei dicitur, injuria Dei esse videatur. Tanta quippe est Maiestas sacræ & tam tremenda reverentia, vt non solum ea quæ ab illis contra religionem dicuntur, horrere; sed etiam quæ pro religione nos ipsi dicimus, cum grandi metu ac disciplina dicere debeamus. Igitur si stultè atque impiè creditur, quod curam humanarum rerum pietas divina despiciat, ergo

non

non despicit. Si autem non despicit, regit. Si autem regit, hoc ipso quod regit, judicat; quia regimen esse non potest, nisi fuerit jugiter in rectore judicium. Sed parum esse fortasse quispiam putet, quod hæc ratio declarat, nisi probetur exemplis. Videamus qualiter mundum à principio Deus rexerit, & ita eum omnia semper gubernasse monstrabimus, vt simul etiam judicasse doceamus,

Gen. 2. 7. Quid enim Scriptura dixit? *Formavit igitur Deus hominem de limo terræ, & inspiravit in eum spiraculum vitæ.* Et

v. 8. quid postea? *Posuit*, inquit, *eum in*

v. 16 *paradiso voluptatis.* Quid deinceps? *Dedit scilicet legem, præceptis imbuit, institutione formavit.* Quid autē post

Gen. 3. hoc secutum est? *Præterijt homo mandatum sacrum, sententiam subijt, paradisum perdidit, pœnam damnationis excepit.* Quis non in ijs omnibus & gubernatorem Deum videat & iudicem? Constituit enim Adam in Paradiso innocentem, expulit eum reum. In constitutione ordinatio est, in expulsione judicium. Quando enim eum in loco voluptatis posuit, ordinavit: quando autem reum de regno expulit, judicavit.

cavit. Ergo hoc de primo homine, hoc est, de patre, quid de secundo, hoc est de filio? *Factum est*, inquit Scriptura sacra, *post multos dies, vt offerret Cain de fructibus terræ munera Domino. Abel quoq; obtulit de primitijs gregis sui, & de adipibus eius. Et respexit Dominus ad Abel & ad munera eius: ad Cain verò & ad munera eius non respexit.* Gen. 4. 3. 4. 5. Priusquam de evidentiore judicio Dei dicam, puto quod etiam in his quæ jam diximus quædam censura iudicij est. In hoc enim quod vnius sacrificium Deus susceepit, alterius exclusit; evidentissime vtique & de vnius justitia, ac de iniquitate alterius iudicavit. Sed hoc parũ est. Cum igitur futuro facinori viam sternens, fratrem in solitudinẽ trahit, secretis patrocinantibus scelus peragit, impiissimus pariter & stultissimus qui ad perpetrandũ maximum nefas sufficere sibi credidit, si aspectus vitaret hominum, fratricidium, Deo teste, facturus. Vnde puto, quod hæc in illo jam tunc opinio fuerit, quæ nunc in multis est, Deum terrestria non respicere, & actus sceleratorum hominum non videre. Nec dubium est, cum post facinus admissum, Dei

sermone

ſermone conventus, nihil ſe de fratris cæde conſcium reſponderit: adeo inſcium facti ſui Deum arbitrabatur, vt crederet feraliſſimum nefas tegi poſſe mendacio. At aliter expertus eſt quàm putabat. Nam Deum, à quo non exiſtimavit videri ſcelera cum occideret, ſenſit videre cum damnaretur. Hic nunc requirere ab illis volo, qui negant res humanas vel reſpici à Deo, vel regi, vel judicari: an cuncta in his quæ diximus è diverſo ſint? Puto enim quod præſens eſt, qui ſacrificio intereſt: Et regit, qui Cain poſt ſacrificia caſtigat: Et ſollicitus eſt, qui ab interfectore interfectum requirit: Et judicat, qui percuſſorem impium juſta animadverſione condemnat. In quo quidem etiam illud non incommodè; verum ne miremur, nunc ſanctos homines quædam aſpera pati, cum videamus quod jam tunc Deus etiam per maximum nefas primum ſanctorum ſiuit occidi. Quæ quidem qua ratione patiatur, neque humanæ imbecillitatis eſt plena indagine cognoſcere, neq; nunc temporis diſputare. Interim probare ſatis eſt, omnia iſtiuſmodi non negligentia aut incuria

incuria Dei fieri, sed consilio ac dispensatione permitti. Nequaquam autem injustum possumus dicere, in quo divinum esse iudicium non possumus denegare; quia summa justitia est voluntas Dei. Neque enim ideo non justum est quod divinitas agit, quia capere vim divinæ iustitiæ homo non valet. Sed ad propositum revertamur. Videmus ergo in his quæ dicta sunt nihil incuria Dei actum; sed quia quædam ex his dispositio divina ita ordinavit, quædam patientia sustinuit, quædam sententia iudicavit. Sed non satis quidam forte existimant, hæc quæ dicimus nos probasse per paucos: videamus an id ipsum manifestare possumus etiam per vniversos. Aucta igitur ac multiplicata humani generis multitudine simul & iniquitate, *Videns Deus*, inquit Scriptura sacra, *quod multa malitia hominũ esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, pœnituit eum quod hominẽ fecisset in terra, & tactus dolore cordis intrinsecus, Delebo*, inquit, *hominẽ quem creavi à facie terræ*. Considerabimus quemadmodum in his omnibus & sollicitudo Domini pariter Gen. 6. 5. 6. 7.

pariter & ſeveritas indicetur. Primùm enim ait; *Videns autem Deus*: Secundò, *Tactus dolore cordis intrinſecus*: Tertiò, *Delebo* (inquit) *hominem quem creavi.* In hoc ſiquidem quod videre omnia Deus dicitur, cura eius oſtenditur: in hoc quod dolet, terror irati: in hoc quod punit, ſeveritas judicantis. *Pœnituit ergo*, inquit Scriptura, *Deum quod hominem feciſſet in terra*: non quod Deus ſit obnoxius huic motui, aut vlli ſubiaceat paſſioni, ſed ſermo divinus ad inſinuandam plenius nobis rerum ſcriptarum intelligentiam, quaſi humano affectu nobiſcum loquens, ſub nomine pœnitentis Dei, vim demonſtravit irati. Ira eſt autem divinitatis pœna peccantis. Quid ergo poſt hæc ſecutũ eſt? *Cum* (inquit) *vidiſſet Deus terram eſſe corruptam, dixit ad Noë; Finis vniuerſæ carnis venit coram me, repleta eſt terra iniquitate à facie eorum, & ego diſperdã eos cum terra.* Et quid poſtea? *Rupti ſunt*, inquit, *omnes fontes abyſſi magnæ, & cataractæ cœli apertæ ſunt, factaq; eſt pluvia ſuper terram quadraginta diebus & quadraginta noctibus.* Et paulo poſt; *Conſumpta eſt omnis*

v. 13.

Gen. 7. 11.

v. 21.

caro

caro quæ movebatur super terram. Et deinceps: *Remansit autem solus Noë, & qui cum eo erant in arca:* Hîc nunc requirere ab illis volo, qui incuriosum rerum humanarum appellant Deum; an illo tempore vel curasse eum terrestria credant, vel judicasse? Puto enim non judicavit tantum, sed etiam dupliciter judicauit. Nam & dum seruat bonos, pium se retributorem; & dum condemnat malos, seuerum judicem comprobavit. Sed hæc forsitan apud stultos, quia ante diluvium, id est, quasi alio quodam seculo gesta sunt, minus authoritatis habere videantur: quasi vero alius Deus tunc fuerit, aut postea æandem mundi curam habere noluerit. Possum quidem divino munere per singulas post diluvium generationes probare quæ dico, sed & enormitas vetat, & tamen certa quædam & majora sufficiunt: quia cum idem sit absque dubio majorum pariter ac minorum Deus, id profecto intelligendum est in minoribus, quod in majoribus comprobatur. Igitur cum post diluvium generationi hominum benedixisset Deus, immensamque hominum mul- V. 23.

Gen. 12. titudinem benedictio ipſa generaſſet, loquitur ad Abraham Dominus è cœlo, jubens vt deſerat terram ſuam, inquirat alienam. Vocatur, ſequitur, adducitur, collocatur, fit de paupere locuples, de ignoto potens, infimus peregrinatione, excellentiſſimus dignitate. Sed ne hæc tamen quæ ei data à Domino fuerant, muneris tantum viderentur fuiſſe non meriti, qui lætabatur proſperis, probatur adverſis. Sequitur quippe labor, periculum, timor: vexatur commigratione, fatigatur exilio, contumeliâ afficitur, vxore privatur: immolari ſibi Deus filium juſſit, pater obtulit, & quantum ad *defunctionem cordis pertinet, immolauit. Rurſum exilia, rurſum metus, Philiſtinorum invidia, Abimelech rapina: multa quidem mala, ſed tamen paria ſolatia. Nam etſi à plurimis afficitur, tamen de omnibus vindicatur. Quid igitur in cunctis iſtis quæ memoravimus, num Deus non eſt & inſpector, & invitator, & ductor, & ſolicitus, & ſponſor, & protector, & munerator, & probator, & ſublimator, & vitor, & judex? Inſpector quippe eſt, dum ex omnibus vnum elegit, quem meliorem

* *Definitionem.*

rem vidit. Invitator, dum vocat: ductor, dum ad ignota perducit: solicitus, dum ad illicem visitat: sponsor, dum futura promittit: protector, quia inter gentes barbaras protexit: munerator, quia locupletauit: probator, quia tentari asperis voluit: sublimator, quia potentiorem omnibus fecit: vltor, quia eum de aduersariis vltus est: judex, quia dum vlciscitur, judicauit. Subjungit autem statim huic historiæ Deus, dicens; *Clamor Sodomorum & Gomorræ multiplicatus est, & peccatum eorum aggrauatum est nimis.* Gen. 18. 20. 21. *Clamor*, inquit, *Sodomorum & Gomorræ multiplicatus est.* Pulchre clamorem dixit in se habere peccata. Grandis absque dubio peccantium clamor est, qui à terra ascendit ad cœlum. Quare autem peccata hominum quasi clamare testatur? Scilicet quia cædi aures suas Deus dicit clamoribus peccatorum, ne differatur pœna peccantium. Et vere clamor & grandis clamor est, quando pietas Dei, peccatorum clamoribus vincitur, vt peccantes punire cogatur. Ostendit ergo Dominus quàm invitus puniat etiam grauissimos peccatores, dicens,

quod *clamor Sodomorum ad ſe aſcendit*, hoc eſt dicere; Miſericordia quidem mea mihi ſuadet vt parcam; ſed tamen peccatorum clamor cogit vt puniam. Cum ergo iſta dixiſſet, quid conſecutum eſt? Mittuntur Angeli Sodomam, proficiſcuntur, introeunt, bonorum foventur officio, malorum vexantur iniuria, cæcantur improbi, ſalvantur probi: Loth cum affectibus pijs vrbe educitur, vrbs cum habitatoribus impijs concrematur. Interrogo hic, vtrumnam Deus ex iudicio malos, an ſine iudicio concremarit? Qui ſine judicio Sodomitas punitos à Deo dicit, iniquum Deum arguit. Si autem cum iudicio malos perdidit, judicavit vtique; & quidem jam quaſi ad inſtar futuri iudicij judicavit. Cum enim ad ſupplicium malorũ gehennam in futurum arſuram eſſe manifeſtum ſit, Sodomam & vicinas eius vrbes cœleſti flamma conſumpſerit. In præſenti autẽ illud quod futurum eſt, Deus voluit declarare iudiciũ, quando ſuper impiũ populum gehennam miſit è cœlo. Sicut etiam Apoſtolus dicit, quod Deus *civitates Sodomam & Gomorram everſione damnarit*, exemplum

Gen. 19.

2 Pet. 2. 6.

plum ponens impie acturis: quamvis id ipsum quod ibi actum est, plus habuerit misericordię quam severitatis. Quod enim pœnam eorum tam diu distulit, misericordiæ fuit: iustitiæ, quod aliquando punivit. Et ideo cũ Angelos Sodomam Deus mitteret, hoc nobis probare voluit, quod etiam malos puniret invitus. Scilicet vt cum legeremus quę à Sodomitis Angeli pertulissent, & videremus scelerum immanitatem, criminum turpitudinem, libidinum obscœnitatem, probaret vtique nobis Deus quod ipse eos noluerit perdere, sed ipsi extrorserint vt perirent. Possum innumera proferre; sed vereor ne dum satis reprobare rem nitimur, historiam texuisse videamur. Moses in deserto positus gregem pascit, rubum ardere conspicit. Deum ex rubo audit, præcepta accipit, potestate exaltatur, ad Pharaonem mittitur, venit, loquitur, contemnitur, vincit. Ægyptus percutitur, Pharaonis inobedientia verberatur, & quidem non vno modo: scilicet vt plus sacrilegus torqueatur diversitate supplicij. Et quid? postremo decies rebellat, decies ver-

beratur. Quid ergo dicimus? Puto quod in his omnibus & curare pariter res humanas Deum, & judicare, cognoſcas. In Ægypto quippe; tunc enim non ſimplex tantum, ſed multiplex conſtat Dei fuiſſe judicium. Quotieſcunque enim rebellantes in Ægypto percuſſit, toties judicavit. Sed poſt iſta quæ diximus, quid ſecutum eſt? Iſrael dimittitur, paſcha celebrat, Ægyptios ſpoliat, dives abſcedit. Pharaonem pœnitet, exercitum contrahit, ad fugientes pervenit, caſtris jungitur, tenebris ſeparatur, ſiccatur pelagus, Iſrael graditur, officioſa vndarum patientia liberatur, Pharao ſequitur, mare ſuper eũ volvitur, fluctu operiente deletur. Puto jam non obſcurum, in his quæ acta ſunt, Dei eſſe judicium. Et quidem non judicium tantum, ſed etiam moderationem atque patientiam. Patientiæ enim fuit, quòd Ægyptij rebellantes ſæpe percuſſi ſunt: judicij, quòd contumaciæ pertinaces morte damnati. Igitur poſt hunc rerum geſtarum ordinem ingreditur eremum victrix ſine bello gens Hebræorum. Agit iter ſine itinere, viatrix ſine via, prævio Deo, divino

divino commilitio honorabilis, ductu cœlesti potens, sequens mobilem columnam, nubilam die, igneam nocte, congruas colorum diversitates pro temporum diversitate sumentem: scilicet vt & diei lucem lutea obscuritate distingueret, & caliginem noctis flammeo splendore claritatis radiaret. Adde huc fontes repentè natos, adde medicatas aquas, vel datas vel immutatas, speciem servantes, naturam relinquentes. Adde aperta erumpentibus rivis montium capita, adde scaturientia novis pulverulenta arva torrentibus, adde illatos itinerantium castris alitum greges, Dei pietate indulgentissima, non vsibus tantum hominum, sed etiam illecebris servientes: datũ per quadraginta annos astris quotidie famulantibus cibum, rorantes iugiter escis dulcibus polos, non ad victum tantum, sed etiam ad delitias profluentes. Adde homines in nullis membrorum suorum partibus accessus & decessus humanorum corporum nescientes, vngues non auctos, dentes non imminutos, capillos semper æquales, non attritos pedes, non scissas vestes, calceamenta

non rupta, redundantem hominum honorem vſque ad induviarum vilium dignitatem. Adde huc erudiendæ gentes officio deſcendentẽ ad terras Deum, accommodantem ſe terrenis viſibus Dei filium, innumeræ multitudinis plebem in conſortiũ divinæ familiaritatis admiſſam, ſacræ amicitiæ honore pollentem. Adde huc tonitrua, Adde fulgura, terribiles buccinarum cœleſtium ſonos, tremendum vndique totius aeris fragorem, polos ſacris clangoribus mugientes, ignes, caligines, nebulas Deo plenas, loquentem comminus Dominum, legem divino ore reſonantem, inciſas digito Dei literas, rupices paginas, ſaxeum volumen, diſcentem populum, & docentem Deum, ac mixtis penè hominibus atq; Angelis vnam cœli ac terræ ſcholam. Sic enim ſcriptum eſt, quod cum retuliſſet Moſes verba populi ad Dominum, dixit ei Dominus, *Iam nunc ad te veniam in caligine nubis, vt audiat populus me loquentem ad te.* Et paulo poſt, *Ecce* (inquit) *cœperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes denſiſſima operire montẽ.* Et iterum, *deſcenditq; ſuper*

Exod. 19. 9. 16.

v. 20.

montem

montem Sina in ipso montis vertice. Ac deinceps: *Loquebatur cum Moyse videntibus vniuersis, quod columna nubis staret ad ostiũ tabernaculi, stabantq; & ipsi, & adorabant per fores tabernaculorum suorum.* Loquebatur Dominus ad Mosen facie ad faciem, sicut loqui solet ad amicum suum. Quæ cum ita sint, videaturne hominis habere curã Deus, hæc tanta tribuens, hæc tanta præstans, participem sermonis sui vilem homunculum faciens, & quasi in consortium sacræ sodalitatis admittens, aperiens ei plenas diuitijs immortalibus palmas suas, alens eos nectaris poculo, pascens cœlesti cibo? Quam rogo majorem eis gubernaculi sui præstare curam, quem maiorem præstare potuit affectum, quàm vt cum præsentis sæculi vitam agerent, speciem jam futuræ beatitudinis possiderent? Sed respondeatur fortè hoc loco, habuisse quondã hanc hominũ curam Deum, cæterum nunc penitus non habere. Vnde hoc ita credimus? forsitan quia, vt illi tunc, mannam quotidiè nõ comedimus, cum agros triticeis plenos messibus demetamus: quia coturnices humanis se

manibus ingerentes non apprehendimus, cùm omnia avium, pecudum, beſtiarum genera devoremus: quod ſalientes rupibus aquas apertis oribus non excipimus, cùm vinarias domus vinearum fructibus irrigemus. Addo ego amplius aliquid, quod nos ipſi, qui illos tunc Deo curæ fuiſſe, & nos à Deo negligi dicimus, ſi aecipere pro præſentibus bonis præterita poſsemus, reſpueremus penitus conditionis iſtius optionem. Nollemus enim hæc quæ nunc habemus amittere, vt poſsemus ea quibus tunc illi vſi ſunt poſſidere: non quòd nos nunc meliora habeamus quàm gens illa tunc habuit; ſed quia & illi qui quo idiano tunc cœli ac Dei miniſterio paſcebantur, antiquam ventris ingluviem bonis præſentibus præferebant: turpiſſima ſcilicet ciborum carnalium recordatione mœſti, & fœtidiſſimo cæparum atque aliorum amore ægreſcentes: nó quod potiora eſſent quibus antea vſi erant, ſed quia quod nunc à nobis fit, hoc tunc ab illis. Illi horrebant quæ erant, & quæ non erant deſiderabant. Nos magis laudamus illa quæ tunc fuerunt, quàm iſta qæ

nunc

nunc sunt: non quia si elegendi facultas esset semper, habere illa mallemus, sed quia vsitatum hoc humanæ mentis est vitium, cum intueatur illa magis semper velle quæ desunt. Et quia, vt ille ait, aliena nobis, nostra plus alijs placent. Accedit quoque illud, quod generale ferme est omni homini, vt Deo semper ingratus sit, insitoque hoc, & quasi nativo malo se cuncti invicem vincunt, vt beneficijs Dei detrahant, ne debitores se esse cognoscant. Sed hæc hactenus, nunc ad negotij dudum cœpti ordinem revertamur, quamvis, vt reor, non mediocriter iam probaverimus quę proposuimus; sed addamus tamen adhuc, si placet, quippiam: quia melius est plus probare aliquid quàm necesse est, quàm minus forsitan quàm negotio debeatur. Liberatus quondam de Pharaonis jugo populus Hæbreorum, ad Sina montem prævaricatus est & statim à Domino pro errore percussus. Sic enim scriptum est: *Percussit ergo Dominus populum, pro errore vituli quem fecit Aaron.* Quod potuit maius & evidentius de peccatoribus Deus ferre judicium, quàm vt statim consequeretur Exod. 19. & 32.

ſequeretur pœna peccantes? Et tamen cum omnis populus reus fuerit, cur non eſt in omnes miſſa damnatio? quia pius ſcilicet Dominus partem percuſſit ſententiæ ſuæ gladio, vt partem corrigeret exemplo; probaretque omnibus ſimul & coercendo cenſuram, & indulgendo pietatem. Cenſura enim fuit, quod caſtigavit; pietas, quod pepercit: quamvis vtrumque impari modo. Plus ſiquidem tunc pietati datum eſt quàm ſeveritati. Ideo vtique quia cum indulgentiſſimus Dominus propenſiorem ſe ſemper miſerationi præſtet quàm vltioni, licet in coercenda tunc Iudaici exercitus parte judicio ac ſeveritati cenſura divina aliquid attribuerit, majorem tamen ſibi populi portionem pietas vindicavit: ſpecialiter quidem hoc & peculiari tunc innumeræ plebis miſericordia, ne omnes ſcilicet quos reatus complectebatur, pœna conſumeret. Cæterum erga quaſdam perſonas, vt legimus, ac familias cenſura Dei inexorabilis eſt: ſicut illud, vbi ociante ſabbatis populo, is qui colligere ligna vſurparat, occidi jubetur: quamvis enim opus ipſum

Num. 15.

hominis

hominis videretur innoxium, faciebat tamen eum diei obſervatio criminoſum: vel cum duobus lite certantibus, vnus qui blaſphemârat, morte mulctatur. Sic enim ſcriptum eſt; *Ecce autẽ filius mulieris Iſraelitis, quem pepererat de viro Ægypto, inter filios Iſrael ingratus eſt in caſtris cum viro Iſraelite: cumq; blaſphemâſſet nomen Domini & maledixiſſet ei, adductus eſt ad Moſen.* Et paulo poſt: *Miſerunt*, inquit, *eum in carcerem, donec viderent quid iuberet Dominus, qui locutus eſt ad Moſen*, dicens, *Educ blaſphemum extra caſtra, & ponant omnes qui audierunt, manus ſuper caput eius, & lapidet eum populus vniverſus.* Nunquid non præſens Dei eſt manifeſtumq; judicium, & prolata quaſi iuxta humani examinis formam cœleſti diſceptatione ſententia. Primùm qui peccaverat comprehenſus eſt: ſecundò quaſi ad tribunal adductus: tertiò accuſatus: deinde in carcerem miſſus: poſtremò cœleſtis judicij auctoritate punitus. Porro autem non punitus tantum, ſed punitus ſub teſtimonio, vt damnare ſcilicet videretur reum juſtitia, non poteſtas: exemplo ſcilicet ad

Lev. 24. 10, 11.

v. 12.

v. 14.

cunctorum

cunctorum emendationem proficiente, vt ne quis postea admitteret, quod omnis in vno populus vindicasset. Hac igitur ratione atque iudicio omnia Deus & nunc agit, & semper egit: scilicet vt correctioni omnium proficeret, quicquid singuli pertulissent. Sicut etiam illud fuit cum Abiu & Nadab, sacerdotalis sanguinis viri, cœlesti igne consumpti sunt. In quibus vtique non judicium tantum, sed præsens Deus ostendere voluit, impendensque iudicium: sic enim scriptum est, *Quod cum egressus ignis à Domino devorasset holocaustum, arreptis Nadab & Abiu filij Aaron thuribulis posuerunt ignem & incensum desuper, offerentes coram Domino ignem alienum, quod eis præceptum non erat. Egressusq; ignis à Domino, devoravit eos, & mortui sunt corã Domino.* Quid enim aliud quàm extentam super nos dexteram suam, & imminentem iugiter gladium voluit ostendere, qui errorem supradictorum statim in ipso opere punivit: nec pene prius peractum est facinus peccantium, quàm vlciscereturpœnâ peccatum: quamvis non id tantum in hâc re actum sit, sed etiam

Num. 26.

1 Par. 24.

Lev. 10. v. 2.

etiam multa alia. Cum enim in illis tunc non mens impia, sed facilitas nimium inconsulta punita sit, declaravit profecto Dominus, quo supplicio digni essent, qui contemptu divinitatis aliquid admitterent; quando etiam illi percussi à Deo essent, qui sola mentis inconsideratione peccassent: aut quàm rei essent qui contra jussionem Domini sui facerent, cum etiam illi taliter plecterentur qui injussa fecissent. Porro autem etiam ex hoc consulere Deus voluit nostræ correctioni per censuram salubris exempli: vt omnes Laici intelligerent quantum iram Dei timere deberent, cum à præsenti pœna filios sacerdotis nec meritum parentis eriperet, nec ministerij sacri privilegium vindicaret. Sed ego quid de his dico, quorum inconsiderantia quodammodo Deum tetigit, & ad cœlestem iniuriam redundavit? Miriam contra Mosen loquitur, & punitur: nec punitur tantum sed judicij more punitur. Primum enim ad judicium vocatur. Deinde arguitur. Tertio verberatur. In objurgatione excipit vim sententiæ. In lepra autem patitur piaculum criminosæ Num. 12. & 10.

noſæ, quamvis coercitio iſtiuſmodi non Miriam tantum, ſed etiam Aaronem humiliauerit: quia etſi deformari lepra ſummum antiſtitem non oportuit, & ipſum tamen domini caſtigatio flagellavit: nec ſolum hoc, ſed in pœna quam Miriam patitur, Aaron etiam quaſi culpæ particeps coercetur: Miriam enim ſupplicio afficitur, vt Aaron confuſione mulctetur. Porrò autem vt inexorabilem in quibuſdam agnoſceremus formã divini eſse judicij, ne illius quidem interceſsu, qui læſus fuerat, indulſit. Sic enim legimus ad Aaronem & Miriam dixiſse Dominũ; *Quare igitur non timuiſtis detrahere ſervo meo Moſi? iratuſq; abijt, & ecce Miriam apparuit candens lepra quaſi nix; clamavitq; ad Dominum Moſes, dicens Obſecro Domine ſana eam. Cui reſpondit Dominus, Si pater eius ſpuiſſet in faciem illius, non debuerat ſaltem decem dierũ rubore ſuffundi? Separetur ſeptem diebus extra caſtra, & poſtea revocabitur.*

Num. 12. 8. 10. 13. 14.

Sufficiunt igitur de hoc genere diviſionis, & de hac parte ſermonis, iſta quæ diximus. Infinitum enim eſt de omnibus diſputare, quæ nimis longum eſt etiam ſine diſputatione

tatione numerare. Sed adhuc etiam aliquid addamus: pœnitet gentem Hebræorum de Ægypto receſſiſſe, percutitur: dolet deinde fatigari ſe labore itineris, affligitur: carnes deſiderat, verberatur. Et quia quotidiè mannam edens explere illecebris cupit ventris ingluviem, optata quidem cupiditate ſaturatur, ſed in ipſa tamen ſaturitate torquetur. *Adhuc enim*, inquit Scriptura, *eſca erat in ore ipſorum, & ira Dei aſcendit in eos, & occidit plurimos eorũ, & electos Iſrael impedivit. Og contra Moſen rebellat, extinguitur: Core cõviciatur, obruitur Datã & Abirou murmurant, devorantur. Aperta eſt enim* (inquit) *terra, & deglutivit Datan, & operuit Synagoga Abiron.* Ducenti quoque & quadraginta, vt ſacer ſermo teſtatur, principes viri, qui tempore conſilij per nomina vocabantur, ſurrexerunt contra Moſen. Cumque ſtetiſſent contra Moſen & Aaron, dixerunt: Sufficiat nobis quia omnis multitudo ſanctorum eſt, & in ipſis eſt dominus: cur elevamini ſuper populum Domini? Et quid poſt hæc? Ignis, inquit, egreſſus à Domino

Exod. 16.

Pſal. 77.

Num. 16.

mino interfecit c c l. viros qui offerebant incenſum. Sed cùm hæc tanta fierent, cœleſtis cura non profuit: adhibita eſt ſæpiſſimè coercitio, ſed emendatio non eſt ſecuta. Sicut enim nos cùm aſſidue flagellamur, non corrigimur: ita & illi, cum cæderentur ſæpiſſimè, non emendabantur. Quid enim ſcriptum eſt? Murmurauit autem omnis multitudo filiorum Iſrael ſequenti die contra Moyſen & Aaron, dicens: Vos interfeciſtis populum Domini. Et quid poſtea? Percuſſa ſunt ſtatim, & divino igne conſumpta xiiii. millia hominum & ſeptingenti. Cum omnis ergo tunc populi multitudo peccaverit, cur non eſt in omnibus vindicatum? præſertim cum ex illa quam ſupra dixi ſeditione Core nullus evaſerit. Cur ibi cunctum peccantium cœtum interfici Deus voluit, hic tantummodo portionem? ſcilicet quia plenus & juſtitia & miſericordia Dominus, & pietati ſuæ multa donat per indulgentiam, & ſeveritati per diſciplinam. Et ideo ibi præſtitit diſciplinæ, vt proficeret cunctorum emendationi pœna

omnium

omnium noxiorum. Hic autem misericordiæ suæ tribuit, ne vniversus populus deperiret. Et tamen cum tam misericorditer egerit, quia in parte plebis castigatio toties repetita non profuit, ad vltimum omnes morte damnavit: quæ res & timori, & emendationi nostræ simul proficere deberet, scilicet ne qui illorum exemplo penitus non corrigimur, illorum fortasse exitu puniamur. Non enim dubium est, quid actum de eis fuerit: nam cum vniversa gens Hebræorum ad hoc de Ægypto exierit, vt terram repromissionis intraret, præter duos tantum sanctos nullus intravit. Sic enim scriptum est: *Locutus est Dominus ad Moysen & Aaron*, dicens: *Vsquequo multitudo hæc pessima murmurat contra me? Vivo ego*, ait Dominus, *sicut locuti estis ante me hodie, sic faciam vobis. In solitudine hac i cebunt cadavera vestra.* Et quid postea? *Parvulos*, inquit, *vestros, de quibus dixistis quod prædæ hostibus forent, introducam vt videant terram quæ vobis displicuit. Vestra cadavera iacebunt in solitudine*. Et quid deinde? *Omnes*, inquit, *mortui sunt, atq; percussi*

Num. 14. 16. 17. 18. 19.

v. 30.

v. 32.

percuſſi in conſpectu domini. Quid eſt quod in his omnibus non ſit? Vis videre rectorem? Ecce & præſentia corrigit, & futura diſponit. Vis videre ſeverum judicem? Ecce noxios punit. Vis videre juſtum & pium? ecce inuocentibus parcit. Vis videre in omnibus judicem? Ecce judicium eſt. Nam & vt judex arguit, & vt judex regit. Iudex promit ſententiam, judex noxios perimit, judex innoxios muneratur.

Explicit lib. I.

INCIPIT LIBER *SECVNDVS.*

SVfficiunt igitur de exemplis ista quæ diximus, quibus vtique jugiter Deus noster & contemplator solicitissimus, & gubernator pijssimus, & judex justissimus comprobatur. Sed cogitat de imperitioribus forte aliquis; Si sic aguntur nunc à Deo omnia vt tunc acta sunt, quid est quod mali prævalent, affliguntur boni: & cum tunc iram mali senserint, & misericordiam boni, nunc videntur sentire quodammodo boni iram, & mali gratiam? Paulo post ad ista respondeam: Nunc quia tria hæc, id est, præsentiam Dei, gubernationem, atque iudicium, tribus his me probaturum esse promisi; hoc est, ratione, exemplis, ac testimonijs, qua ratione & exemplis jam satis fecimus, supereſt vt testimonijs declaramus: quamvis exempla ipsa quæ diximus haberi pro testimonijs debeant, quia recte testimonium esse dicitur,

dicitur, quo rerum veritas approbatur. Quid igitur ex illis tribus quæ ſupra dicta ſunt, per teſtimonia ſacra primum probari debet, præſentia, an gubernatio, an ne judicium? Præſentia, opinor: quia vel recturus eſt, vel judicaturus. Præſens abſq; dubio eſſe debet, vt vel regere quicquid illud eſt, vel judicare poſſit. Loquens in voluminibus ſuis ſermo divinus ſic ait; *In omni loco*
Prov. 15.3. *oculi Domini contemplantur malos & bonos.* Ecce habes præſentem, ecce intuentem, ecce in omni loco cura ac proviſione vigilantem. Idcirco enim & bonos ab eo conſiderari, & malos, dixit: vt probaret ſcilicet nihil ab eo negligi, quem oſtenderet vniverſa rimari. Quod vt plenius capias, audi quid in alio Scripturarum loco idem teſtatur Spiritus Sanctus:
Pſal. 33.18. 19. *Oculi*, inquit, *Domini ſuper timentes eum, vt eripiat à morte animas eorum, & alat eos in fame.* Ecce cur aſpicere juſtos homines Deus dicitur, vtique vt conſervet, vt protegat. Aſpectus enim divinitatis propitiæ, munus eſt conſervationis humanæ. Nam & alibi idem divinus ſpiritus Sanctus: *Oculi*, inquit *Domini ſuper*

juſtos

iustos, & aures eius in preces eorum. Psal. 34. 15.
Vide quâ benignitate agere cum suis Deum scriptura dicit. In hoc siquidem quod ait, *oculos Domini super iustos esse*, affectus aspicientis ostenditur. In hoc autem quòd *aures in precibus paratas*, semper exaudientis largitas demonstratur. Quamvis id quod dicit, divinas aures in precibus semper esse justorum, non audientia tantum Dei, sed quædam quasi obedientia designetur. Quomodo enim in precibus iustorum divinæ aures sunt? Quomodo? nisi vt semper audiant, nisi vt semper exaudiant, nisi vt promptè audita tribuant, nisi vt illico exaudita concedant. Semper ergo ad audiendas sanctorum preces paratæ Domini nostri aures, semper attentæ sunt. Quàm beati essemus omnes si quâ promptam erga nos Dei audientiam legimus, tam promptè ipsi Deum audire velimus. Sed forsitan dicis, hoc quod justos aspicere Deus legitur, parum prodesse causæ: quia non sit generalis divinitatis intuitus, qui iustis tantum speciali benignitate tribuatur. Iam quidem superius sacer sermo testatur, quia oculi Domini

Domini contemplantur malos & bonos. Sed ſi hoc etiam nunc vis plenius probari, reſpice quid ſequatur, hoc enim ſubditur, *Vultus autem Domini ſuper facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum.* Vides abſq; dubio quia non potes queri, quod non aſpiciat etiam iniuſtos Deus: quippe cum intelligis generalem quidem eſſe in omnes Domini viſionem, ſed meritorum fieri diſparilitate diverſam: boni quippe aſpiciuntur vt conſerventur: mali vt diſperdantur: cum quibus vtique partem & ipſe habens qui homines à Deo aſpici negas, non ſolum videri te à Domino evidenter intellige, ſed periturum quoq; indubitanter agnoſce. Nam cum ad hoc ſit vultus Dei ſuper facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum: neceſſe eſt vt qui aſpicere Dei vultum † per fidem negas, aſpicientis iram perditione cognoſcas. Igitur de præſentia ac de aſpectu Dei iſta ſufficiunt. Videamus an nunc qui reſpicit regat, cum vtique ipſa ratio aſpiciendi cauſam in ſe habet gubernandi: quia non ad hoc reſpicit, vt cum aſpexerit negligat: qui ſcilicet

Pſ. 34. 16.

Perfide.

per

per idipsum non negligere intelligitur, quia respicere dignatur: præsertim cum superius sacer sermo testatus sit, malos ad perditionem à Deo aspici, bonos ad salutem. Hoc ipso vtique dispensatio divini gubernaculi demonstratur: hoc est enim iustâ gubernatione regere, & singulos quosque homines pro meritorum diversitate tractare. Sed accipe tamen de hâc re plenius testimonium: dicit ad Deum Patrem in Psalmo Spiritus Sanctus: *Qui regis Israël intende.* Israel videns Deum interpretatur: quem vtique cùm Christiani fide & corde videant, qui fideliter credunt, licèt gubernator omnium Deus sit; illis tamen peculiariter regimen præstari à Deo dicitur, qui regi peculiariter à divinitate mereantur. Vnde & tù quicunq; ille es, si Christianus es, necesse est vt regi te à Deo credas. Si autem gubernari te à Deo cum cæteris Christianis omnino non putas: necesse est extra omnes Christianos te esse cognoscas. Sed si illud, vt supra iam diximus, magis quæris quod ad omnes homines, non quod ad solos pertinet Christianos: ecce evidenter dicit volumen sacrum, cun- Ps. 80. 1.

cta quotidiè nutu divinitatis regi, & inceſſabiliter à Deo omnia gubernari. *Ipſe enim*, inquit, *diligit conſilium & diſciplinam.* Nec eſt enim alius Deus cuius cura eſt de omnibus. *Cùm ſis ergo*, inquit, *iuſtus, iuſte omnia diſponis, & cum magnâ reverentiâ diſponis nos.* Ecce habes iugiter diſponentẽ Deum, jugiter gubernantem: quamvis in iſto Scripturæ loco non gubernatio tantùm ſacra, ſed etiam dignitas declaretur humana. In hoc enim quod ait, diſponis nos, vis divinæ gubernationis, in hoc autem, quod cum magnâ reverentiâ, culmen humanæ oſtenditur dignitatis. Alibi quoque in Propheta: *Nunquid non cœlum*, inquit, *& terram ego impleo?* Cur autem cuncta impleat? Ipſe declarat: *Quia vobiſcum ſum*, inquit, *vt ſalvos faciam vos.* Ecce enim modò non regimen ſuum Dominus & impletionem, ſed etiam vim ac beneficium ipſius adimpletionis oſtendit. Hunc enim fructum in ſe habet divinitatis impletio, vt ſalvet ea quæ adimplentur. Et ideò in Apoſtolorum Actibus beatiſſimus Paulus: *In ipſo*, inquit, *& vivimus, & movemur, & ſumus.* Plus abſque dubio

Sap. 12. 15. 18.

Hier. 23. 24.

Act. 17. 28.

dubio, quàm gubernator est vitæ, in quo motus ipse viventis est. Non enim dixit, *ab ipso* nos, sed *in ipso* moveri, docens scilicet insitam intra virtutes sacras omnium nostrûm esse substantiam: quia in ipso profectò vivimus, à quo hoc ipsum ducimus, quod sumus. Sed & Salvator ipse in Evangelio: *Ecce ego*, inquit, *vobiscum sum omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi.* Non solũ nobiscum se esse dixit, sed etiam omnibus diebus esse nobiscum. Tu eum, ô ingratissime homo, qui sinè cessatione nobiscum est, nec curam, nec respectum nostri habere dicis? Quid facit ergo nobiscum? Nunquid ergo ad hoc nobiscum est, vt non respiciat, vt negligat? Et quomodò sibi vtrumque convenit, vt qui pietati præstat præsentiam, impietati tribuat incuriam? *Ecce enim* inquit, *vobiscum sum omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi.* Præclarè scilicet affectum Dei interpretamur, si nos calumniamur ab eo jugiter negligi, cùm ille nos à se testetur jugiter non relinqui. Ille per hoc ostendere voluit, quod à nobis affectu & protectione jugiter non discederet, Mat. 28, 20.

quia à nobis etiam præſentia non abeſſet: nos in contemptum noſtri divinam vertimus charitatem; nos amoris teſtimonia in odij argumenta mutamus. Hoc enim quod præſentem ſe eſſe dicit, odij magis teſtimonium eſſe volumus, quàm amoris. Nam ſi abſentem ſe Dominus futurum eſſe dixiſſet, minus cauſari forſitan de incuriâ poteramus abſentis. Maioris contemptus res eſt atque faſtidij, ſi nos jugiter negligit, qui à nobis iugiter non recedit; & plus in ſe odij noſtri habet, ſi ad hoc ſemper nobiſcum permanet, vt qui nos præſentiâ nunquã deſerit, ſemper repudiet affectu. Sed abſit hoc de pijſſimo ac miſericordiſſimo Deo credi, vt ad hoc ſemper nobis voluerit aſſiſtere, vt nos maiori faſtidio negligere videretur aſſiſtens. Abſit hoc ſcelus dici. Nemo enim, puto, vel in toto humano genere tam malus eſt, qui ideò cum vllo hominum velit eſſe, quia non amet; & ad hoc tantum vti præſentiâ ſuâ cupiat, vt maiore odij fructu poſſit deſpicere præſentem. Ipſa nos vel doceat humana natura, vel vincat: ſi non ideò cum quocunque homine eſſe cupimus, quia cum cum quo eſſe

cupimus

cupimus, diligamus: Et quia vtique diligamus; prodesse ei præsentiam nostram cupimus, quem amemus. Quod ergo etiam malo homine auferre non possumus, Deo tollimus, & peiorem pessimis hominibus Deum facimus, qui ad hoc futurum nobiscum se esse dixit, vt fastidiosiùs nos negligeret, cùm fuisset. Sed hæc hactenus. Supereſt vt quia testimoniis sacris satis & respici ac regi à Deo omnia iam probavimus, etiam iudicari plurima in hoc seculo à diuinitate doceamus. David sanctus cùm à Nabale Carmelo contumeliæ pertulisset iniuriam, quia se ipse vlcisci distulit, vltionem statim Deo executore percepit. Extincto itaq; paulò post adversario suo, & manu cœlesti obruto, sic locutus est; *Benedictus Dominus qui iudicavit causam opprobrij mei de manu Nabal.* Eundem quoq; cùm fugasset è regno filius persecutor, iudex in breui Dominus vindicavit. Nec vindicavit tantùm, sed cumulatiùs vindicavit quàm ipse voluit, qui vindicabatur: vt ostenderet scilicet Deus graviorem sibi esse injuriam iniusta tolerantium, quàm tolerantibus suam. Nam qui suprà

1 Reg. 25. 39.

votum eius vindicat, qui vindicatur, quid aliud vult intelligi, quàm ſeipſum in eo quem ſic vlciſcitur, vindicari? Acto itaque in crucem non manufactam filio parricida, vindictam ei divinitùs attributam ſic nunciatam refert ſermo divinus: *Bonum adporto nuncium Domine mi rex: iudicavit enim pro te hodiè Dominus de manu omnium qui ſurrexerunt contra te.* Vides quomodò non rebus tantùm, vt ſupra diximus, & exemplis, ſed ipſo nomine atque appellatione judicij, Deum etiam præſenti ſeculo judicare, divinæ per ſacros teſtes literæ probant. Sed forſitan putes id ſpecialiter ſancto viro à Deo præſtitum, vt de adverſarijs ejus protinùs iudicaret. Dies me deficiet, ſi de præſentibus in hoc mundo ſententijs Dei atque judicijs velim dicere. Sed tamen vt evidenter agnoſcas, cenſuram ſuam & examen ſacrum non tàm perſonis præſtare, quàm cauſis; audi, quomodò judex Deus, qui pro David ſervo ſuo ſententiam aſſiduè evidentem dedit, contra David ipſum ſæpiùs vindicârit. Et quidem hoc non in multorum hominum negocio, aut, quod

2 Reg. 18. 31.

quod forsitan potuisse Deum magis mouere sanctorum; sed in causa & vnius hominis & barbari: & vbi tantum virum persona penitus non gravaverat, nisi causa multasset? interfecto Vria Etheo, homine gentis impiæ & nationis inimicæ, statim fit ad David sermo divinus; *Vriam Etheum percussisti gladio, & vxorem illius accepisti vxorem & interfeciſti eum gladio filiorum Ammon. Quam ob rem non recedet gladius de domo tuâ vsq; in sempiternum. Itaq; hæc dicit Dominus: Ecce ego suscitabo super te malum de domo tuâ; & tollam vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo. Tu enim feciſti abscondite: Ego vero faciam verbum istud in conspectu omnis Israel, & in conspectu solis.* Quid dicis tu, qui non solùm non iudicari quæcunque agimus, sed nec respici omninò à Deo credis? Videsne etiam à secreto illo, quo David semel lapsus est, nequaquam Dei oculos abfuisse? Vnde & tu, qui, ad solatium arbitror peccatorum tuorum, considerare actus nostros à Deo non putas, ex hoc ipso & aspici te à Christo semper intellige, & puniendum forsitan propediem esse cog- 2 Reg. 12. 9. 10.

noſce: quia etiam David ſanctum vides, vnum errorem ſuum, nec ſecreto occultorum penetralium potuiſſe contegere, nec à præſentibus pœnis privilegio ſaltem magnorum operum vindicare. Quid enim ait ad eum Dominus? *Tollam vxores tuas in conſpectu tuo, & gladius non recedet à domo tuâ vſq; in ſempiternum.* Vides quàm præſens excipiat tantus vir pro vno ſtatim errore iudicium: protinus culpam ſecuta damnatio eſt, & damnatio ſtatim puniens, nihilq; reſervans, atque illicò coercens reum, non in futurum differens reatum. Et ideò non dixit, quia feciſti hoc, venturum iudicium Dei ſenties, & futuro gehennæ igne torquebere: ſed præſentia, inquit, tormenta ſenties, atque imminentem jam cervicibus tuis divinæ ſeveritatis gladium ſuſtinebis. Et quid poſt hæc? Agnoſcit ſcilicet reus culpam, humiliatur, compungitur, confitetur, luget, pœnitet: gemmas regias abdicat, crepantia auro textili indumenta deponit, purpura exuitur, diademate exhonoratur, cultu & corde mutatur: totum regem cum ornatibus ſuis abiecit: providum pœnitentem

nitentem cum patrocinio ambitioſi ſqualoris aſſumit, jeiunio exigitur, ariditate ſiccatur, fletu effunditur, ſolicitudine carceratur. Et tamen rex tanti nominis, ſanctitate maior quàm poteſtate, prærogativis meritorum antecedentium ſupereminens, cum tanto ambitu ſupplicet, non evadit. Et hic tantus tàm grandis fructus pœnitentiæ eſt, quòd æternis quidem piaculis nõ addicitur, ſed in præſenti tamèn veniam non meretur. Denique quid pœnitenti Prophetæ ait? *Quia blaſphemare fecisti inimicos nomen Domini, filius qui ex te natus eſt, morietur.* Præter pœnam acerbæ orbitatis, etiam hunc addi piiſſimo patri intellectum ſummi ſupplicij Deus voluit; vt dilectiſſimo filio cauſa mortis pater ipſe exiſteret, qui doleret, cùm vtique natum ex crimine puerum crimen ipſum occideret, quod creaſſet. Hoc ergo primum eſt divinæ animadverſionis exordium. Primum vtique, non ſolum ſecuta namque eſt ærumnarum ingentium longa ſeries, atque à domo ejus jugis admodum malorum continuatio non receſſit. Thamar Amnonis furore corrumpitur: Amnon ab

2 Reg. 12. 14.

2 Reg. 13.

Abſalone jugulatur. Scelus quidem grande * à bono fratre committitur, ſed peius tamen ab alio vindicatur. Inter hæc tamen David pater facinore vtriuſque Punitur: duo filij peccant, ſed tres duorum ſcelere perduntur. In Thamar enim virginitas amittitur: in Ammone etiam Abſalonis perditio lugetur. Et quidem neſcias, quem de filijs duobus tam bonus pater grauius amiſerit, illum qui manu fratris occiſus eſt in hoc ſeculo, an illam qui ſuâ perijt in futuro. Iam verò hinc iuxta verbum Dei ineſtimabilis mali cumulus: inſidias diu à filio pater patitur, regno pellitur, & ne occidatur, profugus abſcedit. Impurior neſcias an cruentior filius: qui interficere patrem non poteſt patricidio, fœdat inceſtu; & quidem inceſtu, præter inceſti nefas, per induſtriam accumulandi ſceleris elato: cùm vtique facinus, quod etiam ſecreta abominabile facerent, perſecutor parentis publicè perpetraret: ſcilicet vt feraliſſimo crimine non pater tantùm abſens deformaretur, cum oculi etiam totius * orbis publico fœdarentur inceſtu. Iam ſi addenda eſt & ipſius fugæ facies, quale

* ab vno.

* vrbis.

quale illud fuit, cùm tantus rex, tanti nominis cunctis regibus altior, mundo maior, omnes admodum suos cum paucissimis suis fugeret, in comparatione dudum sui egestuosus, in comparatione sui solus: fugiens cum metu, cum dedecore, cum luctu, *operto*, inquit Scriptura, *capite, & nudis pedibus incedens*: super istis, prioris statusà seipso exulans, penè iam post se vivens: deiectus vsque in servorum suorum vel quod grave est contumeliam, vel quod gravius misericordiam, vt vel Siba eum pasceret, vel maledicere Semei publice non timeret. Ita Dei iudicio à se alter effectus, vt ei quem timuerat forsitan totus orbis, vnus in faciem insultaret inimicus. Vbi sunt, qui à Deo respici res humanas negant? Ecce quoties testes sacri in personâ vnius hominis non respexisse tantummodò Deum, verùm etiam iudicasse docuerunt. Et cur hæc omnia? cur vtique, nisi vt intelligeremus eandem futuram semper in mundo censuram & coercitionem Dei quæ fuisset. Et ideo etiam sanctos homines castigatos quondam iudicio Dei legimus, vt iudicandos nos 2 Reg. 15, 30.

Deo

Deo judice etiam præsenti seculo noscceremus: quia sicut Deus est semper, sic justitia Dei semper: sicut omnipotentia Domini indeficiens, sic censura indemutabilis: sicut Deus jure perpetuus, sic justitia perseverans. Et ideo omnes admodum sancti in libris sacris inter discriminum imminentium metus, & persecutorum gladios, constituti, præsens judicium Dei postulant. Sic enim justus
Psal. 43. 1. dicit in Psalmo; *Iudicia me Deus, & discerne causam meam de gente non sanctâ.* Quod ne ad futurum Dei judicium trahi possit, subdit statim; *Ab homine iniquo & doloso eripe me.* Præsens vtique judicium Dei postulat, qui liberari se de manu persecutoris implorat. Et benè pro conscientiâ bonæ causæ non tàm suffragium Domini quàm judicium deprecatur; quia bonæ causæ optimum semper suffragium tribueret, si cum justitiâ judicetur. Alibi quoq;
Psal. 35. 1. hoc evidentissimè: *Iudica Domine nocentes me, expugna impugnãtes me. Apprehende arma & scutum, & exurge in adiutorium mihi.* Vides etiam hoc loco non futuri examinis severitatem, sed censuram præsentis judicij postulari.

Postulari. Hoc est enim illud quod ait: *Apprehende scutum & corripe gladium*: scutũ scilicet ad protectionem, gladium ad vltionem. Non quia judicans Deus egeat apparatu, sed quia in hoc seculo hæc terribilium rerum nomina, terribilium judiciorum sunt instrumenta, ad humanam intelligentiam humanarum rerum significationibus loquens: quia judicari ac vindicari se de adversarijs precabatur, per instrumenta terrenæ istius vltionis vim divinæ animadversionis expressit. Denique alibi Propheta idem, quid inter præsens & futurum judicium Dei esset, ostendit. Quid enim de censura præsentis examinis dicit ad Dominum? *Sedes Super thronum, qui iudicas æquitatem.* Quid autem de futuro Dei æternoque judicio? *Iudicabit*, inquit, *orbem terræ in æquitate.* Et iterum: *Iudicabit populos in iustitiâ*; ipsis scilicet verbis præsentis temporis & futuri, tempus judicij vtriusque distinxit. Vt enim præsens judicium ostenderet, *Iudicas* posuit: vt autem futurum distingueret à præsentibus, subiecit postea, *Iudicabit* Hæc igitur de cura erga nos Dei, & gubernaculo,

Psal. 9 4.

Psal. 96. 10.

gubernaculo, & judicio, ratione, exemplis, testimonijs satis est probasse: maxime quia etiam quæ post hoc secutura sunt, ad ipsum omnia pertinebunt. Nunc si à Deo, cuius negocium agimus, vires ad agendum acceperimus, ea quæ contra hæc ab adversarijs dici solent, & proferre simul & refutare tentabimus.

Explicit liber secundus.

INCIPIT LIBER *TERTIVS.*

BEne se res habet, iacta sunt fundamenta operis pia molitione cœpti, & divini officij amore suscepti. Et ideo non sunt solubili luto posita, nec temporali lapide constructa, sed sacrarum expensarum contectione valida, & diuini magisterii arte firmata, quæ vt ipse in Evangelio Deus dicit, *nec ventis possint furentibus concuti, nec alluvione fluminum subrui, nec pluviarum infusione dissolui.* Mat. 7. 25. Cùm enim opus hoc manus quodãmodò

modò divinorum voluminum instruxerit, & cœlestium Scripturarum compago solidârit, necesse est tàm firma hæc per Dominum Iesum Christum esse, quæ facta sunt, quàm firma illa sunt, quæ fecerunt ædificiũ. Itaq; hoc naturam status sui de stirpe sumit, & labefactari salvis auctoribus suis non potest. Sicut enim in terrenis ædificijs dejicere parietes nullus potest, nisi priùs lapides & cæmenta deiecerit: sic ædificium quod struximus, dissoluere nullus valet, nisi id vnde structum est & consummatum, ante dissoluerit. Quod quia labefactari vtiq; nequaquam potest, rectè etiam à nobis incolumitas ædificij præsumitur, cuius status subsidijs immortalibus continentur. Quæritur itaque, cùm hæc ita sint, si totum quod in hoc mundo est, curâ & gubernaculo, & judicio Dei agitur; cur melior multò sit barbarorum conditio quàm nostra? Cur inter nos quoque ipsos sors bonorum durior quàm malorum? cur probi jaceant, improbi convalescant? Cur iniquis & maximè potestatibus vniversa succumbant? Possum quidem rationabiliter & satis constanter dicere: Nescio secretum

ſecretum, & conſilium divinitatis ignoro, ſufficit mihi ad cauſæ huius probationem dicti cœleſtis oraculũ. Deus à ſe, vt libellis ſuperioribus jam probavimus, omnia dicit aſpici, omnia regi, omnia iudicari. Si ſcire vis quid tenendum ſit, habes literas ſacras: perfecta ratio eſt hoc tenere, quod legeris. Quâ causâ autem Deus hæc de quibus loquimur, ita faciat? nolo à me requiras. Homo ſum, non intelligo ſecreta Dei, inveſtigare non audeo, & ideo etiam attentare formido: quia & hoc ipſum genus quaſi ſacrilegæ temeritatis eſt, ſi plùs ſcire cupias quàm ſinaris. Sufficiat tibi, quod Deus à ſe agi ac diſpenſari cuncta teſtatur. Quid me interrogas, quare alter maior ſit, alter minor? alter miſer, alter beatus? alter fortis, alter infirmus? quâ causâ quidem hęc Deus faciat, non intelligo; ſed ad pleniſſimam rationem abundè ſufficit, quòd à Deo agi iſta demonſtro. Sicut enim plùs eſt Deus, quàm omnis humana ratio: ſic plùs mihi debet eſſe, quàm ratio, quòd à Deo agi cuncta cognoſco. Nihil ergo in hac re opus eſt, novum aliquid audire, ſatis ſit, pro vniverſis rationibus autor Deus.

Nec

Nec licet vt de his, quæ divino agun-
tur arbitrio, aliud dicas iustum, aliud
injustum: quia quicquid à Deo agi
vides, atque convinceris, necesse est
plusquam justum esse fatearis. Hæc
ergo de gubernaculo Dei atque iudi-
cio expeditissimè ac fortissimè dici
possunt. Neque enim necesse est, vt
argumentis à me probetur, quod hoc
ipso quia à Deo dicitur, comprobā-
tur. Itaque cum legimus dictum à
Deo, quia aspiciat jugiter omnē terrā,
hoc ipso probam°, quod aspicit, quia
aspicere se dicit. Cùm enim legimus,
quòd regat cuncta, quæ fecit; hoc ip-
so approbamus quòd regit, quia se re-
gere testatur. Cū legimus quòd præ-
senti judicio vniuersa dispenset; hoc
ipso est evidens, quòd judicat, quia se
judicare confirmat. Alia enim omnia,
id est, humana dicta, argumentis ac
testibus egent: Dei autem sermo ipse
sibi testis est; quia necesse est quicquid
incorrupta veritas loquitur, incor-
ruptum sit testimonium veritatis. Sed
tamen cùm per Scripturas sacras scire
nos quasi de arcano animi ac mentis
suæ quædam voluerit Deus noster,
quia ipsum quodammodò Scripturæ
sacræ

ſacræ oraculum Dei mens eſt: quicquid vel agnoſci per ſuos, vel prædicari Deus voluit, non tacebo: vnum quamvis prius quàm loqui ordiar, ſcire cupiam, Cum Chriſtianis mihi loquendum, an cum Paganis ſit? Si enim cum Chriſtianis, probaturum me quod ago, eſſe non dubito. Si autem cum Paganis, probare contemno: non quia probatione deficiar, ſed quia profuturum quod loquor, eſſe deſpero. Infructuoſus quippè eſt & inanis labor, vbi non recipit probationem pravus auditor: Sed tamen quia eſſe nullum omninò arbitror Chriſtiani nominis hominem, qui non ſe Chriſtianum videri velit, ego Cum Chriſtiano agam. Quamvis enim quis impiæ ac paganicæ infidelitatis ſit, mihi tamen ſatis eſt à Chriſtiano probari, quod dico. Cauſaris igitur, quid ſit iſtud, quod Chriſtiani, qui Deum credimus, omnibus miſeriores ſumus? Sufficere quidem mihi ad reſpondendum hoc loco poterat, quod Apoſtolus ad eccleſias dicit: *Nemo moveatur in tribulationibus, ipſi enim ſcitis quia in hoc poſiti ſumus.* Et ideo cum in hoc poſitos nos eſſe à Deo Apoſtolus dicat

1 Pet. 4. 12.

cat vt ærumnas, vt miſerias, vt triſtitias perferamus: quid mirum eſt ſi mala cuncta perferimus, qui ad toleranda adverſa omnia militamus? Sed quia multi iſta non ſapiunt; & putant homines Chriſtianos hæc quaſi ſtipendia fidei ſuæ à Deo capere debere, vt quia ſint cunctis gentibus religioſiores, ſint cunctis etiam fortiores: acquieſcamus opinioni eorum atque ſententiæ. Sed videamus tamen quid ſit Deum fideliter credi: Qui enim tam magnam credulitatis & fidei mercedem in hoc ſeculo eſſe volumus, qualis credulitas aut fides ipſa eſſe debeat, conſiderare debemus. Quid eſt igitur credulitas vel fides? opinor fideliter hominem Chriſto credere, id eſt, fidelem Deo eſſe, hoc eſt, fideliter Dei mandata ſervare. Sicut enim ſervi hominum diuitum aut procuratores, quibus vel ſupellectiles copioſæ, vel cellaria opulenta creduntur, fideles abſque dubio dici non queunt, ſi res ſibi traditas devorarint: ſic profectò etiam Chriſtiani homines infideles ſunt, ſi bona ſibi à Deo aſſignata corruperint. Quæritur forſitan, quæ ſint bona, quæ Deus Chriſtianis hominibus aſſignet.

aſſignet quæ? Niſi omnia per quæ credimus, id eſt, per quæ omnia Chriſtiani ſumus. Primùm ſcilicet legem, deindè Prophetas, tertiò Evangelium, quartò Apoſtolicas lectiones, poſtremúm generationis nouæ munus, ſancti baptiſmatis gratiam, diuini chariſmatis vnctionem: ſcilicet vt ſicut apud Hebræos quondam, id eſt, peculiarem ac propriam Dei gentem, cùm iudiciarius honor in poteſtatem regiam tranſcendiſſet, probatiſſimos & lectiſſimos viros per vnguentum regium Deus vocavit in regnum: ſic omnes homines Chriſtiani cùm poſt chariſmá eccleſiaſticum omnia Dei mandata feciſſent, ad capiendum laboris præmium vocarentur ad cœlum. Cùm ergo iſta ſint omnia, per quæ fides conſtat, videamus, quis tanta hæc fidei ſacramenta cuſtodiat, vt fidelis eſſe videatur: quia infidelis, vt diximus, ſit neceſſe eſt, qui fidei commiſſa non ſervat. Et quidem non quæro, vt cuncta faciat, quæ teſtamenta duorum temporum jubent: remitto cenſurã legis antiquæ, remitto omnes Prophetarum minas, remitto etiam quæ remitti omninò non poſſunt, vel Apoſtolicorum librorum

librorum ſeveriſſimam inſtitutionem, vel Evangelicorum voluminum plenam omni perfectionis genere doctrinam. Pauciſſimis ſaltem præceptis Dei quis obſequatur, interrogo? Nec illa dico quæ ita multi refugiunt, vt penè & execrentur: tantùm apud nos honor & reverentia Dei proficit, vt quę in devotione non facimus, etiam odio digna eſſe ducamus. Deniq; hoc quod Salvator cogitare nos de craſtino prohibuit, quis audire dignatur? quod contentos ſingulis tunicis jubet eſſe, quis recipit? Quod ambulare excalceatos præcipit, quis non modò faciendum, ſed vel ferendum arbitratur? Itaque & ego iſta prætereo, In hoc enim fides, per quam confidimus, recidit, vt quæ Dominus nobis ſalutaria eſſe voluit, nos ſuperflua indicemus. *Diligite*, inquit Salvator, *inimicos veſtros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus & calumniantibus vos.* Quis hæc omnia faciat? quis pro inimicis ſuis, iſta quæ Deus iuſſit, non dico votis, ſed verbis ſaltem agere dignetur? Aut etiam ſi quis ſe cogit vt faciat, facit tamen ore, non mente. Præſtat quidem vocis officium,

Mat. 6. 34.

Mat. 5. 44.

ficium, ſed animi non mutat affectum: ac per hoc etiam ſi pro adverſario ſuo orare ſe cogit, loquitur, non precatur. Longum eſt de ſingulis dicere, ſed adhuc tamen aliquid addam, vt intelligamus nos non modò non omnibus Dei obtemperare verbis, ſed nullis penè illius obedire mandatis. Et ideo Apoſtolus clamat: *Nã qui ſe exiſtimat eſſe aliquid cùm nihil ſit, ſeipſum ſeducit.* Hoc enim ad crimina noſtra addimus, vt cũ in omnibus rei ſimus, etiam bonos nos & ſanctos eſſe credamus, ac ſic in nobis cumulentur iniquitatis offenſæ, etiã præſũptione juſtitiæ. *Qui odit*, inquit Apoſtolus, *fratrem ſuum homicida eſt.* Intelligere ergo poſſumus multos eſſe homicidas, qui ſe innoxios putãt, quià vt videmus homicidium non ſolâ tantummodò occidentis manu ſed etiam odientis animo perpetratur. Vnde eſt quòd Salvator mandati iſtius normam cenſurâ adhuc ſeveriore cumulavit, dicens: *Qui iraſcitur fratri ſuo ſine causâ, reus iudicio.* Ira mater eſt odij; *erat*: & ideo Salvator excludere iram voluit, ne ex ira odium noſceretur. Si ergo non ſolùm odium, ſed etiam ira nos in

Gal. 6. 3.

1. Ioh. 3. 15.

Mat. 5. 22.

Dei

Dei iudicio reos faciet, evidenter agnoſcimus, quod ſicut nullus omninò eſt immunis ab iracundia, ſic nullus omnino immunis eſse poterit à reatu. Proſequitur autem Dominus quaſi fibras præcepti iſtius, & omnes penitus fruticesac ramuſculos ſecat, dicens: *Qui autem dixit ,fatue, reus erit gehennæ ignis. Qui dixerit fratri ſuo, racha, reus erit concilio.* Racha quod genus ſit contumeliæ multi neſciunt: fatuitas autem quàm injuriosè objiciatur, optimè nôrunt. Et ideo ſcientia ſua potius homines quàm ignorantia vtentes, malunt reatus ſuos per id convicium quod ſciunt, divinis ignibus, quàm per id quod neſciunt, humanis concilijs expiari. Quæ cum ita ſint, & cum hæc omnia quæ jubentur à Domino, non modo à nobis omnino non fiant, ſed penè in diverſum omnia fiant, quando maiora illa faciemus? *Qui enim*, inquit Salvator, *non renunciaverit omnibus quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus. Et qui non tulerit crucem ſuam, & ſecutus me fuerit, non eſt me dignus.* Et qui ſe Chriſtianum dicit, *debet quemadmodum Chriſtus ambulavit, ſic & ipſe ambulare*

Luc. 14. 22.

1. Ioan. 2. 6.

ambulare: quæ non modo illos, qui voluptates & pompas ſeculi ſequuntur, ſed ne illos quidem implere certum eſt, qui ſecularis amoris ius derelinquunt. Nam & qui renunciare diuitias videntur, non ſic renunciant, vt penitus renunciaſſe videantur. Et qui putantur crucem portare, ſic portant, vt plus habeant in crucis nomine dignitatis, quàm in paſſione ſupplicij. Et omnes tamen iſti, etiam ſi aliquid horum bona fide adimplerent; illud abſque dubio nullus efficeret, vt per viam vitæ iſtius ſic incederet, ſicut Salvator inceſſit. *Qui ſe enim*, inquit Apoſtolus, *dicit in Chriſto manere, debet quemadmodum Chriſtus ambulavit ſic & ipſe ambulare.* Sed dura forſitan quidam putant Apoſtolorum eſſe præcepta. Dura plane exiſtimanda ſunt, ſi plus ab alijs officiorum exigunt, quàm ſibi ſumunt. Porro autem ſi multò minus cæteris imperârunt quàm ſibi, non modo non graves magiſtri, ſed parentes indulgentiſſimi iudicandi ſunt, qui onera quæ cervicibus filiorum per amoris indulgentiam detrahunt, ſibi per affectum religionis imponunt. Quid enim vnus ex

Gal. 4. 10.

ipſis

ipſis ad populos Eccleſiaſticos dicit? *Filioli*, inquit, *mei, quos iterum partu-* 1. Cor. 11. 1
rio, donec formetur Chriſtus in vobis. Et rurſum; *Imitatores*, inquit, *mei eſtote ſicut & ego Chriſti.* Nobis hoc imperat, vt ſe imitemur, qui ſibi hoc imperaverit, vt Chriſti eſſet imitator. Et quidem quod ipſe Chriſtum imitatus ſit, nulli dubium eſt: Chriſtus enim ſe pro nobis ſubdidit mundo, & ſe ipſe pro Chriſto: Chriſtus pro nobis tædia & labores graviſſimos pertulit: & hoc ipſe pro Chriſto: Chriſtus pro nobis contumelias paſſus eſt: & hoc ipſe pro Chriſto: Chriſtus pro nobis paſſionem mortemque tolerauit: & hoc ipſe pro Chriſto. Et ideo non ſine cauſa meritorum ſuorum conſcius dicit; *Certamen bonum certaui, fidem ſer-* 2. Tim. 4.
vavi, de reliquo repoſita eſt mihi coro- 7. 8.
na iuſtitiæ. Itaque cum ille Chriſtum ſic imitatus ſit, videamus quis noſtrum Apoſtoli imitator appareat. Scribit enim ipſe de ſe primum, *quod nulli vnquam dederit offenſionem,* 2. Cor. 6.
ſed in omnibus exhibuerit ſe ſicut 3. 4. 5.
Dei miniſtrum, in patientia multa, in tribulationibus, in neceſſitatibus, in plagis, in carceribus, in lacerationibus.

Et 11. 24. 25. 26. Et alibi, dum ſe aliis comparat, ſic ait: *In quo quis audet, in inſipientia dico, audeo & ego: vt minus ſapiens dico, magis ego in laboribus plurimis, in carceribus abundantiùs, in plagis ſupra modum, in mortibus frequenter. A Iudæis quinquies quadragenas vna minus accepi. Ter vergis cæſus ſum, ſemel lapidatus, ter naufragium feci.* Saneetſi de cæteris, quas dixit, virtutibus Apoſtolicis nihil facimus, in hoc tamen vno, vbi Apoſtolus ter naufragàſſe ſe dicit, etiam vincere poſſumus. Non enim ter tantummodo naufragavimus, quorum pene omnis vita naufragium eſt. In tantum quippe vitioſe ab omnibus vivitur, vt prope nullus Chriſtianorum ſit, qui non jugiter naufragare videatur. Sed dicit fortaſſe aliquis: non id eſſe nunc temporis, vt pro Chriſto nos perferamus, quæ tunc Apoſtoli pertulerunt. Verum eſt: non enim ſunt principes pagani, non tyranni perſecutores, non ſanguis ſanctorum funditur, nec fides ſupplicijs cõprobatur. Contentus eſt Deus noſter, vt ei pax noſtra ſerviat, vt ſola ei immaculatorum actuum puritate & vitæ incontaminabilis ſanctitate placeamus.

ceamus. Quò plus ei fides & devotio noſtra debet: quia minora à nobis exigit, & majora conceſſit. Et ideo cum & principes Chriſtiani ſint, & perſecutio nulla ſit, & religio non inquietetur, qui ad probandum fidem ezperimentis durioribus non compellimur, inferioribus ſaltem officijs Domino plus placere debemus. Probat enim etiam in majoribus, ſi res exigat, executorem ſe idoneum fore, à quo minora complentur. Dimittamus ergo illa quæ beatiſſimus Paulus pertulit: immò quę in libris poſtea de religione conſcriptis omnes admodum Chriſtianos legimus pertuliſſe: qui ad cœleſtis regiæ januam gradibus pœnarum ſuarum aſcendentes, ſcalas ſibi quodammodo de eculeis cataſtiſque fecerunt. Videamus ſi in illis ſaltem religioſæ devotionis obſequiis, quæ minora atque communia in ſumma quiete & omni tempore omnes Chriſtiani obire poſſumus, præceptis dominicis reſpondere tentamus. Iubet Chriſtus ne litigemus. Quis jubenti obtemperat? Nec ſolum jubet, ſed in tantum hoc jubet, vt ea ipſa nos de quibus lis eſt relinquere ju- Mat. 5. 40.

beat, dummodo litibus exuamur. *Si quis enim*, inquit, *voluerit tecum iudicio contendere, & tunicam tnum tollere, relinque ei & pallium.* Interrogo qui ſint qui ſpoliantibus adverſariis cedant: imò qui ſint qui adverſarios ſuos non ſpoliare conentur. Tam procul enim abeſt, vt cum tunicis etiam alia relinquamus, vt ſi quo modo poſſumus, pallium ſimul adverſariis tunicaſque tollamus. Tam devotè enim mandatis dominicis obedimus, vt non ſufficiat nobis, quod adverſariis noſtris etiam minima veſtimentorum noſtrorum parte non cedimus, niſi eis quantum in nobis eſt, ſi res ſinat, cuncta rapiamus. Iungitur autem præcepto huic par & conſimile mandatum, quo ait Dominus; *Qui percuſſerit te in dextram maxillam, præbe ei & alteram.* Quantos putamus eſſe, qui dicto huic vel aures modeſtè præbeant, vel certe etiamſi id facere videntur, animis acquieſcant? Aut quotus quiſq; eſt, qui ſi ictum vnum acceperit, non multos pro vno reddat? tantum ab illo abeſt, vt cædenti maxillam præbeat, vt tũ ſe vincere putet, non quãdo adverſarium vapulando, ſed quã-

do

do cædendo ſuperaverit. *Quæ vultis,* inquit Salvator, *vt faciant vobis homines, eadem & vos facite illis ſimiliter.* Hujus ſententiæ partem tam benè novimus, vt nunquam præteream-mus: partem ſic prætermittimus, quaſi Penitus neſciamus. Nam quid ab aliis præſtari nobis velimus, optimè novimus: quid autem ipſi aliis debeamus præſtare, neſcimus. Atque vtinam neſciremus: minor eſſet ignorantiæ reatus, ſecundum illud: *Qui neſcit voluntatem Domini ſui vapulabit paucis: qui autem ſcit & non facit eam, vapulabit multis.* Nunc autem in hoc major offenſa eſt, quod partem ſententiæ ſacræ pro commodorum noſtrorum vtilitate diligimus, partem pro Dei injuria præterimus. Exaggerat quoque hoc Dei verbum officio prædicationis ſuæ Apoſtolus Paulus, dicens: *Nemo quod ſuum eſt quærat, ſed quod alterius.* Et iterũ: *Non quæ ſua ſunt,* inquit, *ſinguli cogitantes, ſed ea quæ aliorum.* Vides quàm fideliter præceptum Chriſti fuerit executus, vbi cum Salvator ſic nos pro aliis ſicut pro nobis jufſerit cogitare, ille plus aliorum nos commodis juſſit conſulere

Mat. 7. 12.

Luc. 12. 47. 48.

1. Cor. 10. 24.

quàm noſtris: boni ſcilicet domini bonus famulus, & ſingularis magiſtri præclarus imitator; qui in veſtigiis Domini ſui ambulans, patentiora quodammodo & expreſſiora pedibus ſuis fecit domini ſui eſſe veſtigia. Quid ergo horum facimus Chriſtiani, quod Chriſtus, an quod Apoſtolus jubet? Puto omnino, quod neutrum. Nam tantum abeſt, vt aliorum commodis aliquid cum propria incommoditate præſtemus, vt omnes vel maximè noſtris commodis cum aliorum incommodo conſulamus. Sed eligere forſitan majora quæque videmur, quæ nullus impleat, &, vt ipſi putant, implere omnino non poſſint; & præterire alia, quæ & implere queant, & ab omnibus impleantur. Sed primum illud conſiderandum eſt, quia nulli ſervorum licet, ex his quæ dominus ſuus imperat eligere pro arbitrio quid velit facere, quid nolit, & inſolentiſſima arbitrio e quod placuerit aſſumere, quod diſplicuerit repudiare: maximè cum & terreſtres domini nequaquam æquo animo tolerandum putent, ſi juſſiones ſuas ſervi ex parte audiant, & ex parte contemnant

nant; & pro libidine ſua quæ putaverint facienda, faciant, & quæ putaverint conculcanda, conculcent. Si enim pro arbitrio ſuo ſervi dominis obtemperant, ne in iis quidem in quibus obtemperaverint, obſequuntur. Quando enim ſervus ex domini juſſis ea facit tantummodò quę vult facere; jam non dominicam voluntatem implet, ſed ſuam. Si ergo nos qui homunculi imbecilli ſumus, contemni tamen à ſervis noſtris omnino nolumus; quos etſi nobis ſervitutis conditio inferiores, humana tamen ſors reddit æquales: quàm iniquè vtique cœleſtem Dominum contemnimus, qui cum homines ipſi ſimus, contemnendos tamen nos à noſtræ conditionis hominibus non putamus: niſi tanti fortaſſe conſilii ac tam profundæ intelligentiæ ſumus, vt qui pati iniurias ſervorum nolumus, ſubditum injuriis noſtris Deum eſſe velimus: & quæ ipſi toleratu humano indigna credimus, Deum à nobis dignè hæc tolerare credamus. At per hoc ſi qui ſunt, vt ad ſuperiora redeamus, qui de majoribus nos Dei præceptis dicere exiſtiment, & minora reticere; ſuperfluè queri intelli-

gendi ſunt. Neque enim iuſta cauſatio eſt, cur præferantur aliqua, vbi facienda ſunt omnia. Sicut enim minorum carnalium ſervis eligere, vt jam dixi, omnino non licet, quæ ex præceptis ſervilibus faciant, quæ non faciant: ſic nos qui ſervi Domini noſtri ſumus, illicitum omninò exiſtimare debemus, vt vel illa quæ placent, pro animi oblectatione ſumamus; vel illa quæ diſplicent, pro ſuperbiæ abuſione calcemus. Sed acquieſcamus tamen iis, quæ ex præceptis dominicis idcirco forſitan nos nolunt majora dicere, quia ſe putant minora complere: non quia ſufficiat ad ſalutem, ſi majoribus ſpretis minora faciamus, ſecundum illud: *Quicunq; totam legem ſervaverit, offendat autem in vno, factus eſt omnium reus:* ac per hoc licet nobis non ſufficiat parva ac minima quæq; facere, acquieſco tamen ego minora dicere, vt oſtendam maximam Chriſtianorum omnium partem, ne exigua ſaltem ac minima feciſſe. Iuſſit Salvator noſter, vt Chriſtiani homines non jurarent. Plures invenias qui ſæpius pejerent, quàm qui omnino non jurent. Iuſſit quoque

Iac. 2. 10.

vt

vt nemo malediceret. Cujus non ſermo maledictio eſt? Prima enim ſemper irarum tela maledicta ſunt, & quicquid non poſſumus imbecilli, optamus irati: ac ſic in omnium animorum indignantium motu votis malis pro armis vtimur. Vnde vnuſquiſque hominum evidentiſſimè probat, quicquid fieri adverſariis ſuis optat, totũ ſe facere velle, ſi poſſit. Sed videlicet quia omnes hac improbitate linguarum facile vtimur, qui juſſis dominicis non obtemperamus, idcirco etiam apud Deum facile hoc putamus eſſe qui juſſit: *Maledici*, inquit ſermo divinus, *regnum Dei non poſſidebunt*. Hinc ergo intelligere poſſumus quam gravis ſit & pernicioſa maledictio, quando etiamſi alia bona adfuerint, ſola excludit à cœlo. Invidiam eſſe procul juſſit Chriſtus à nobis: at nos è contra, non extraneis tantum, ſed etiam proximis invidemus. Nec ſolum inimicos, ſed etiam amicos noſtros livore perfundimus: adeo propè in omnium ſenſu hoc malum regnat: adeo eſuriendi libido terminum habet, detrahendi libido terminum non habet. Nam ſemper admodũ cibo, nunquam detractione

Epheſ. 5. 5. 1. Cor. 6. 10

Rom.1. ſaturamur. Sed forſitan levis pœna iſtius laboris eſt. *Detrahens* (inquit Scriptura ſacra) *eradicabitur.* Gravis profectò & tremenda animadverſio, ſed tamen nulla correctio: dummodo enim vnuſquiſque hominum alium lacerare non deſinat, tanti putat vt etiam ſibi ipſe non parcat: ſed digna plane mali iſtius retributio eſt, quæ ſolum perſequitur autorem; illi enim nihil nocet penitùs cui detrahit, tantummodò illum punit, à cujus ore procedit. Sed delirare, opinor, videmur iſta repetendo; & fero vt nos delirare videamur. Nunquid deliravit Dominus, qui præcepit, *Omnis enim*, inquit per Apoſtolum ſuum, *clamor auferatur à vobis cum omni malitiâ?* Eph.4.31. Vtrumque quidem hoc in nobis iugiter perſeverat, ſed magis tamen malitia quam clamor. Clamor quippe non ſemper eſt in oribus noſtris: malitia autem ſemper in cordibus noſtris, ac per hoc puto quod etiamſi in nobis clamor deſineret, tamen malitia permaneret. Sinè murmuratione quoque & querela nos Deus noſter eſſe præcepit. Quando hæc in humano genere non fuerunt? Phil.2.14. Si æſtus eſt, de ariditate cauſamur:

mur: si pluvia, de inundatione conquerimur. Si infœcundior annus est, accusamus sterilitatem: si fœcundior, vtilitatem, adipisci abundantiam cupimus, & eandem adepti accusamus. Quid dici hac re improbius, quid contumeliosius potest? etiam in hoc de misericordia Dei querimur, quia tribuat quod rogamus. Abesse à servis suis omne omninò, etiam oculorum, scandalum Deus Præcepit. Et ideo, *Si quis*, inquit, Mat. 5. 28. *viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo.* Hinc intelligere plenè possumus, quàm castos nos esse Salvator iusserit, qui etiam licentiam visionis abscidit. Sciens enim fenestras quodammodo esse nostrarum mentium, lumen oculorum; & omnes improbas cupiditates in cor per oculos, quasi per naturales cuniculos, introire: extinguere eas penitus foris voluit, ne intus orirentur: & lethaliter crescentibus fibris convalescerent fortasse in animo, si germinassent in visu. Idcirco itaque ait Dominus, petulcos impudicorum hominum intuitus noxa adulterii non carere, scilicet vt qui bona fide fugeret adulterium, custodiret

cuſtodiret aſpectum. Perfectæ ſiquidem ac ſinceriſſimæ ſanctitatis volens cultores ſuos facere Salvator, juſſit ab iis cautiſſimè etiam minima vitari: ſcilicet vt quàm pura eſt pupilla oculi, tam pura eſſet Chriſtiani hominis vita; & ſicut ſalva intuitus incolumitate, pulveris labem in ſe oculus non reciperet; ſic vita noſtra labem in ſe penitus impudicitiæ non haberet. Vnde eſt illud etiam quod
Mat.9.47. in ſequentibus ait Dominus; *Si ſcandalizat te oculus tuus, erue eum. Et ſi ſcandalizat te manus tua, abſcinde eam. Expedit tibi, vt pereat vnum mẽbrorum tuorum, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam.* Si igitur juxta Dei verbum in gehennam ſcandalis trahimur, rectè profectò vt gehennam vitare poſſumus, etiam manibus noſtris oculiſque multamur: non quod membris ſuis quis privare ſe debeat, ſed quia tam neceſſariæ nobis ſunt quædam domeſticorum obſequiorum neceſſitudines, vt his quaſi oculis, interdum autem quaſi manibus vtamur, rectè nobis præſentium miniſteriorum officia ſubtrahimus, ne æterni ignis tormenta patiamur. Vbi enim de miniſterio

niſterio agitur, & vita, rectius profectò Chriſtiano eſt miniſterio carere, quàm vita. Itaque cum in omnibus his quæ diximus, obedire nos ſibi Dominus noſter juſſerit, vbi ſunt, qui aut in vniverſis mandatis Deo, aut certè vel in pauciſſimis obſequantur? vbi ſunt qui aut inimicos diligant, aut perſequentibus beneficiant, aut malos in bono vincant: qui maxillas cædentibus præbeant, qui ſpoliantibus res ſuas ſine lite concedant? Quis eſt apud quem * delectationi penitus nihil liceat, qui convitio ſuo neminem lædat, qui ſilentio coerceat, ne in amaritudinem maledictionis erumpat? quis eſt qui faciat hæc minima? vt non dicam illa, de quibus diximus paulò antè, majora. Quæ cum ita ſint, & cum à nobis nil penitus dominicæ juſſionis fiat, quid eſt quod nos quæramur de Deo, cum quæri magis Deus de nobis omnibus poſſit. Quæ ratio eſt vt doleamus nos nō audire à Deo, cùm ipſi Deum non audiamus: & ſuſurremus non reſpici à Deo terras, cùm ipſi nō reſpiciamus ad cœlum: vt moleſtum ſit deſpici à Domino preces noſtras, cū præcepta ejus deſpiciātur à nobis?

* Detractionī.

Fac

Fac nos pares Domino noſtro eſſe: quis juſtæ querimoniæ locus eſt, hoc pati quemque quod fecerit? ſalvo eo quod probare facile poſſum, nequaquam nos pati illa quæ facimus; & mitiùs multò nobiſcum Deum agere quàm nos cum Deo. Sed interim tamen hac agamus lege quâ cœpimus. Sic enim ipſe etiam Dominus dicit: *Clamavi ad vos, & non audiſtis me, & vos clamabitis ad me, & non exaudiam vos.* Quid enim dignius aut quid juſtius? Non audivimus, non audimur: non reſpeximus, non reſpicimur. Quis rogo ex carnalibus dominus hac cum ſuis lege agere contentus eſt, vt contemnat tantummodo ſervos ſuos, quia fuerit ab eis ipſe contemptus? Quanquam nos non hac ſolum injuria contemnamus Deum, qua contemni à ſervis ſuis * curiales ſolent, quia ſervorum hic contemptus eſt maximus, ſi non faciant quod jubetur. Porrò autem nos omni ſtudio, omni niſu, non ſolum juſſa non facimus ſed contra id facimus quod jubemur. Iubet enim Deus, vt omnes nobis invicem chari ſimus, omnes autem nos mutua infeſtatione laceramus. Iubet Deus,

Prov. x. 24. 28. Mic. 3. 4. Pſ. 17. 6.

* Carnales.

vt

vt cuncti egentibus ſua tribuant: cuncti admodum aliena pervadunt. Iubet Deus, vt omnis qui Chriſtianus eſt, etiam oculos caſtos habeat: quotuſquiſque eſt, qui non ſe luto fornicationis involvat: Et quid plura? grave & luctuoſum eſt, quod dicturus ſum. Ipſa Dei Eccleſia, quæ in omnibus eſſe debet placatrix Dei, quid eſt aliud quàm exacerbatrix Dei, aut præter pauciſſimos quoſdam, qui mala fugiunt, quid eſt aliud penè omnis cœtus Chriſtianorum, quàm ſentina vitiorum? Quotum enim quemque invenies in Eccleſia non aut ebrioſum, aut helluonem, aut adulterum, aut fornicatorem, aut raptorem, aut ganeonem, aut latronem, aut homicidam? Et quod his omnibus pejus eſt, propè hæc cuncta ſine fine. Interrogo enim Chriſtianorum omnium conſcientiam: ex his vel flagitiis, vel ſceleribus quæ nunc diximus quotusquiſque hominum non aliquid eſt horum? Aut quotusquiſque non totum? facilius quippe invenias qui totum ſit, quàm qui nihil. Et quod diximus nihil, nimis forſitan gravis videatur eſſe cenſuræ: plus multò

dicam

dicam. facilius invenias reos malorum omnium, quàm non omnium: facilius majorum criminum, quàm minorum: id eſt facilius qui & majora crimina cum minoribus, quàm qui minora tantum ſine majoribus perpetrarint. In hanc enim morum probroſitatem propè omnis Eccleſiaſtica plebs redacta eſt; vt in cuncto populo Chriſtiano genus quodammodo ſanctitatis ſit, minus eſſe vitioſum. Itaq; eccleſias, vel potius templa atque altaria Dei minoris reverentiæ quidam habent, quàm cujuſlibet minimi ac municipalis judicis domum. Siquidem intra januas non modo illuſtrium poteſtatum, ſed etiam præſidum aut præpoſitorum, non omnes paſſim intrare præſumunt; niſi quos aut judex vocaverit, aut negotium traxerit, aut ipſa honoris proprii dignitas introire permiſerit: ita vt ſi quiſpiam fuerit inſolenter ingreſſus, aut cædatur, aut propellatur, aut aliqua verecundia atque exiſtimationis ſuæ labe multetur. In templa autem vel potius in altaria atque in ſacraria Dei, paſſim omnes ſordidi ac flagitioſi ſine vlla penitus reverentia ſacri honoris irrumpunt:

punt: non quia non omnes ad exorandum Deum currere debeant, ſed quia qui ingreditur ad placandum, non debet egredi ad exacerbandum. Neque enim ejuſdem officii eſt, indulgentiam poſcere, & iracundiam provocare. Novum ſiquidem monſtri genus eſt: eadem penè omnes jugiter faciunt, quæ feciſſe ſe plangunt. Et qui intrant eccleſiaſticam domum, vt mala antiqua deſleant, exeunt, & quid dico exeunt? In ipſis penè hoc orationibus ſuis ac ſupplicationibus moliuntur. Aliud quippe ora hominum, aliud corda agunt: & dum verbis præterita mala plangunt, ſenſu futura meditantur, ac ſic oratio eorum rixa eſt magis criminum, quam exoratrix: vt verè illa in eis Scripturæ maledictio compleatur; vt de oratione ipſa exeant condemnati, & oratio eorum fiat in peccatum. Denique ſi vult quiſpiam ſcire quid in templo hujuſmodi homines cogitaverint, videat quid ſequatur. Siquidem conſummatis ſolennibus ſacris, ſtatim ad conſuetudinaria omnes ſtudia diſcurrunt: alii ſcilicet vt furentur, alii vt inebrientur, alii vt fornicentur, alii vt latrocinentur:

cinentur: vt evidenter appareat hoc eos eſſe meditatos, dum intra templum ſunt, quod poſtquam egreſſi fuerint, exequuntur. Sed videlicet hæc mala, & omnem vitiorum probroſitatem, quam ſupra dixi, ad ſervos fortaſſe quidam & ad abjectiſſimos quoſque homines referendam putant: cæterùm nomen ingenuum hâc flagitiorum labe non pollui. Quid autem aliud eſt cunctorum negotiantium vita, quàm fraus atque perjurium? Quid aliud curialium, quàm iniquitas? Quid aliud officialium, quàm calumnia? Quid aliud omnium militantium, quàm rapina? Sed putas forſitan, quod hoc etiam de perſonis iſtiuſmodi ferri poſſit. Hic eſt enim, inquis, eorum actus quæ & profeſſio: ac per hoc nihil mirum eſt, ſi agunt quod profitentur. Quaſi vero aut agere vllum Deus res malas velit aut profiteri; aut nulla ſit penitus ſacræ majeſtatis offenſa, ſi maximum ſcelus minores videantur agere perſonæ: præſertim eum in hac hominum multitudine major multò ſit pars generis humani: & abſq; dubio vbi maior eſt peccantium turba, major eſt divinitatis injuria.

injuria. Sed omnis, inquis, nobilitas ab his sceleribus immunis est. Parùm est id quidem: quia non aliud videtur nobilitas in omni mundo, quàm vnus homo in grandi populo. Sed videamus tamen si vel ipsum parùm sit carens crimine: ac primùm consideremus quid de hujusmodi hominibus dicat sermo divinus. Arguens quippè Apostolus Dei populum, sic ait; *Audite fratres mei dilectissimi: Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, & hæredes regni quod repromisit Deus diligentibus se? vos autem exhonorastis pauperem: Nonne divites per potentiam opprimunt vos? nonne ipsi blasphemant bonum nomen, quod invocatum est super vos?* Grave hoc Apostoli testimoniu n est: nisi fortè immunes se ab eo nobiles putent, quia sunt soli divites nominati. Sed aut iidem sunt nobiles, qui & divites: aut si sunt divites præter nobiles, & ipsi tamen quasi jam nobiles: quia tanta est miseria hujus temporis, vt nullus habeatur magis nobilis, quàm qui est plurimùm dives. Sed sive de alterutris, sive de vtrisque Apostolus dixerit, facile de hoc componi potest. Iacob 2.

teſt. Non enim intereſt de qua hoc potiſſimùm parte dictum ſit, quod vtrique certum eſt convenire. Quis enim eſt vel nobilium omnino, vel divitum, horrens crimina? quamvis in hoc fefellerim. Multi enim horrent, ſed pauciſſimi evitant. In aliis quippe horrent, quod in ſe ſemper admittunt, mirum in modum & accuſatores eorundem criminum & excuſatores. Execrantur publicè, quod occultè agunt: ac per hoc dum damnare ſe cæteros putant, ipſos ſe magis propria animadverſione condemnant. Sed relinquamus iſtos, qui magis rei ſunt. Quis eſt vel dives omnino vel nobilis, aut innocentiam ſervans, aut à cunctis ſceleribus manus abſtinens? Quanquam ſuperfluè à cunctis dixerim. Vtinam vel à maximis: quia volunt ſibi id fortè majores quaſi privilegium vindicare, vt jure ſuo crimina vel minora committant. Itaque de peccatis facilioribus nihil dico. Videamus ſi vel à duobus illis quaſi capitalibus malis vllus immunis eſt: id eſt, vel ab homicidio, vel à ſtupro. Quis enim eſt aut humano ſanguine non cruentus, aut cœnoſa impuritate non ſordidus?

vnum

vnum quidem ex his ad pœnam æternam ſufficit, ſed propè nullus divitum non vtrumq; commiſit. Sed cogitat fortè aliquis de hoc numero: Ego jam iſta non facio. Laudo ſi non facis, ſed tamen fortè ante feciſti, & non eſt nunquam omninò feciſſe, facere ceſſaſſe. Quod ſi ita eſſet, quid proderat tamen vnum à ſcelere deſiſtere, & multos in ſceleribus permanere? Non ſanat vnius converſio crimina plurimorum: nec ſufficit ad placandum Deum quod vnus peccata deſerit, quem vniverſitas totius humani generis offendit: præſertim cum is qui convertitur vt mortem æternam poſſit evadere, magnos profecto converſionis ſuæ fructus capiat ſi evadat, nedum contingere ei poſſit, vt ab aliis pœnam damnationis avertat: quia & hoc intolerabilis ſuperbiæ atq; immanis piaculi crimen eſt, ſi tam bonum ſe aliquis eſſe credat, vt etiam malos exiſtimet per ſe poſſe ſalvari. Loquens Deus de terra quadam vel de populo peccatore, ſic dicit: *Si fuerint tres viri in medio eius Noë, & Daniel, & Iob, non liberabunt filios & filias: ipſi ſoli ſalvi erunt.* Ezec. 14. 14 Neminem tamen reor tam impudentem fore,

fore, qui ſe his talibus viris audeat comparare : quia quamvis placere nunc aliquis Deo ſtudeat, hoc ipſum tamen genus maximæ injuſtitiæ eſt, ſi ſe juſtum præſumat: ac per hoc ſublata eſt omnis ſpes falſæ opinionis, qua credamus innumeram perditorum hominum multitudinem ſuffragio paucorum bonorum à præſentibus malis poſſe defendi. Cùm enim nullus illis quos ſupra diximus par ſit, quæ eſſe ſpes vllis poteſt, quod liberari & extranei, & innumeri, & mali à pauciſſimis bonis poſſint? cum illi familiariſſimi Deo ſancti ne hoc quidem à Domino promeruerint, vt in filiis ſuis vel ſua membra ſalvarent: & rectè. Nam licèt omnes admodum filii membra parentum eſſe videantur, non putandi ſunt tamen membra eorum eſſe à quibus affectu cœperint diſcrepare: quia morum degenerantium pravitate pereunt in talibus beneficia naturæ. Quò fit vt etiam nos qui nos Chriſtianos eſſe dicimus, perdamus vim tanti nominis, vitio pravitatis. Omnino enim nihil prodeſt nomen ſanctum habere ſine moribus: quia vita à profeſſione diſcordans, abro-

gat

gat illustris tituli honorem, per indignorum actuum vilitatem. Vnde cum penè nullam Christianorum omnium partem, penè nullum Ecclesiarum omnium angulum non plenum omni offensione, & omni lethalium peccatorum labe videamus ; quid est in quo nobis de Christiano nomine blandiamur ? Cùm vtique hoc ipso magis per nomen sacratissimum rei simus, qui à sancto nomine discrepamus. Nam & ideo plus sub religionis titulo Deum ludimus : quia positi in religione peccamus.

Explicit Liber tertius.

INCIPIT LIBER QVARTVS.

DIſceditur itaque ab illa, quam ſupra diximus, Chriſtiani nominis prærogativa; vt putemus quia ſimus cunctis gentibus religioſiores, debere nos eſſe etiam fortiores. Nam cùm, vt diximus, hoc ſit hominis Chriſtiani fides, fideliter Chriſti mandata ſervare; ſit abſque dubio, vt nec fidem habeat qui infidelis eſt; nec Chriſtum credat, qui Chriſti mandata conculcat: ac per hoc totum in id revolvitur, vt qui Chriſtiani nominis opus non agit, Chriſtianus non eſſe videatur. Nomen enim ſine actu atque officio ſuo nihil eſt. Nam ſicut ait quidam in ſcripris ſuis: Quid eſt aliud principatus ſine meritorum ſublimitate, niſi honoris titulus ſine homine? aut quid eſt dignitas in indigno, niſi ornamentum in luto? Itaque vt iiſdem verbis etiam nos vtamur, quid eſt aliud ſanctum vocabulum

Verba hæc habentur lib 2. ad Eccl. Cath. iuxta medium.

lum sine merito, nisi ornamentum in luto? Sicut etiam per divinas literas sacer sermo testatus est, dicens; *Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra & fatua.* Et in nobis itaque Christianum vocabulum, quasi aureum decus est: quo si indigne vtimur, fit vt sues cum ornamento esse videamur. Denique qui vult plenius scire, vocabula nihil esse sine rebus, respiciat quomodo innumerabiles populi cessantibus meritis etiam nomina perdiderunt. Duodecim Hebræorum tribus cum electæ quondam à Deo essent, duo nomina sacrosancta acceperunt: populus enim Dei, & Israel appellatæ sunt. Sic quippe legimus; *Audi populus meus, & loquar: Israel & testificabor tibi.* Ergo Iudæi aliquando vtrumq;, nunc neutrum. Nam nec Dei populus dici potest, qui cultum Dei jam olim reliquit: nec videns Deum, qui Dei filium denegavit, sicut scriptum est; *Israel vero me non cognovit, & populus me non intellexit.* Propter quod etiam alibi Deus noster de Iudæorũ plebe loquitur ad Prophetam, dicens: *Voca nomen eius non dilecta.* Et iterum ad Iudæos ipsos; *Vos non estis*

Prov. 11. 22.

Esa. 1.

populus meus, & ego non ſum Deus veſter. Cur autem hoc de eis ipſe diceret, alibi evidenter oſtendit. Sic quippè ait: *Dereliquerunt venam aquarum viuentium, Dominum.* Et iterum: *Verbum*, inquit, *Domini proiecerunt, & ſapientia nulla eſt in iſtis.* Quod quidem timeo ne non magis tunc de eis dici poterit, quàm de nobis nunc dici poſſit: quia nec verbis Dominicis obtẽperamus, & qui verbis Domini non obſequimur, ſapientiam profecto in nobis penitus non habemus: niſi forſitaſſe credimus ſapientèr nos Deum ſpernere. Et hoc ipſum quod Chriſti mandata contemnimus, ſummam prudentiam judicamus. Eſt quidem cauſa cur hoc ita exiſtimare credamur. Nam tanto conſenſu omnes peccata ſequimur, quaſi ſummi conſilij conſpiratione peccemus. Quæ cum ita ſint, quæ ratio eſt, vt ipſi nos falſa opinione fallamus, exiſtimantes ſcilicet quia Chriſtiani eſſe dicamur, quod opitulari nobis inter mala quæ agimus, nomen bonum poſſit: cum Spiritus Sanctus nec fidem quidem dicat hominibus Chriſtianis ſine operibus bonis poſſe prodeſſe: & vtiq;

Hier. 2. 13. & 8. 9.

multo

multo plus est fidem habere quàm nomen: quia nomen est vocabulum hominis, fides autem fructus est mentis. Et tamen hunc ipsum fidei fructum infructuosum Apostolus sine operibus bonis esse testatur, dicens: *Fides sine operibus bonis mortua est.* Et iterum: *Sicut enim corpus sine spiritu, sic fides sine operibus mortua est.* Addit quoq; asperiora quædam ad confundendos eos, qui sibi præsumptione christianæ fidei blandiuntur. Sed dicet aliquis: *Tu fidem habes, & ego opera habeo. Ostende mihi sine operibus fidem tuam, & ego ostendam tibi ex operibus fidem meam.* Quo vtique hoc indicat, actus bonos, Christianæ fidei quasi testes esse: quia Christianus nisi opera bona fecerit, fidem suam penitus approbare non possit: ac per hoc quod probare non valeat quia sit, sic omnino habendum esse quasi non sit. Nam quam pro nullo hoc habendum existimaret, in subditis statim ipse demonstrat, dicens ad Christianum: *Tu credis quia* Iac. 2. 19. *vnus est Deus, bene facis, & dæmones credunt & contremiscunt.* Consideremus quid voluerit hoc loco Apostolus dicere: ne irascamur divinis testi-

monijs, ſed acquieſcamus: ne contradicamus, ſed proficiamus. *Tu credis*, inquit ad Chriſtianum ſermo divinus, *quod Deus vnus eſt, bene facis: & dæmones credunt & contremiſcunt.* Nunquid erravit Apoſtolus, vt hominis Chriſtiani fidem dæmoni compararet, non vtiq;: ſed oſtendere illud volens quod ſupra dictum eſt; quia ſine operibus bonis nihil ſibi per fidei ſupercilium vſurpare deberet. Idcirco autem à dæmonibus Deũ credi, ſcilicet vt ſicut dæmones cum eſſe Deum credunt, tamen in perverſitate perdurant: ita & quoſdam homines quaſi credulitatem dæmoniacam habere; qui cum ſe Deum credere aſſerant, tamen a malo opere non ceſſant. Subjungit autem ad pudorẽ & condemnationem hominum peccatorum; non credere ſolum dæmones Dei nomen, ſed etiam timere & contremiſcere: hoc eſt dicere: Quid tibi blãdiris ô homo quiſquis es credulitate, quæ ſine timore atque obſequio Dei nulla eſt? aliquid plus dæmones habent. Tu enim vnam rem habes tantummodo, illi duas. Tu credulitatem habes, non habes timorem: illi & credulitatem habent, pariter & timorem

timorem, Quid miraris ergo si cædimur, quid miraris si castigamur, si in jus hostium ttadimur, si infirmiores omnibus sumus? siue miseriæ nostræ, siue infirmitates, siue eversiones, siue captivitates, & penè improbæ servitutes, testimonia sunt mali serui & boni domini. Quomodo enim mali servi? quia patior scilicet vel ex parte quod mereor. Quomodo boni domini? quia ostendit quid mereamur: etsi non irrogat quæ mereamur. Clementissima enim ac benignissima castigatione mavult nos corrigere, quàm perire. Nos siquidem quantum ad crimina nostra pertinet, lethalibus supplicijs digni sumus: sed ille plus misericordiæ tribuens quã severitati, mavult nos clementis censuræ temperamento emendare, quã plaga justæ coercitionis occidere. Ingratum nobis esse quod cædimur, satis certus sum. Sed quid miramur, si peccantes nos Deus verberat, cum ipsi peccantes servulos verberemus? Iniusti judices sumus: homunculos nos flagellari à Deo nolumus, cùm ipsi conditionis nostræ homines flagellemus. Sed nec miror, quod tam iniqui in hac re sumus: natura in nobis & nequitia

ſervilis eſt, volumus delinquere, & nolumus verberari. Ipſi in nobis mores ſunt qui in ſervulis noſtris, omnes volumus impunè peccare. Denique ſi mentior, cunctos conſulo. Nego vllum eſſe quamlibet magni criminis reum, qui ſe acquieſcat debere torqueri. Hinc ergo cognoſci poteſt, quàm iniqui & pravi ſumus: alijs ſeveriſſimi ſumus, nobis indulgentiſſimi: alijs aſperi, nobis remiſſi. In eodem crimine punimus alios, nos abſolvimus. Intolerabilis prorſus & contumaciæ, & præſumptionis: nec agnoſcere volumus in nobis reatum, & audeamus de alijs vſurpare judicium. Quid eſſe injuſtius nobis, aut quid perverſius poteſt? Id ipſum ſcelus in nobis probabile eſſe ducimus, quod in alijs ſeveriſſime vindicamus. Et ideo non ſine
Rom. 2. 1. cauſa ad nos Apoſtolus clamat: *Propter quod inexcuſabilis es, ô homo, omnis qui iudicas. In quo enim alium iudicas, te ipſum iudicas.* Eadem enim agis quæ iudicas. Sed non eadem, inquit aliquis ex divitibus, non eadem nos agimus quæ ſervi agunt. Ex ſervis enim fures ac fugitiui ſunt: ex ſervis enim gulæ ac jugiter ventri ſervientes.

ſervientes. Verum eſt eſſe hæc vitia ſervorum, ſed plura tamen ſunt ac maiora dominorum, quamvis non omnium. *Excipeindi* enim quidam ſunt, ſed pauciſſimi: quos ideo non nomino, ne non tam eos nominando laudare, quàm alios non nominando videar publicare. Ac primum ſervi, ſi fures ſunt, ad furandum forſitan egeſtate coguntur: quia etiamſi eis ſtipendia vſitata preſtentur, conſuetudini hæc magis quàm ſufficientiæ ſatisfaciunt: & ita implent canonem, quod non explent ſatietatem. Ac per hoc culpam ipſam inopia minus culpabilem facit; quia excuſabilis furti reus eſt, qui ad furtum cogi videtur invitus. Nam & Scriptura eccleſiaſtica quaſi ſubexcuſare quodammodo miſerorum omnium noxias videtur, dicens: *Non grandis eſt culpa, cum quis furatus fuerit: furatur enim vt eſurientem impleat animam.* In Salomone furatur, vt expleat animam ſuam: ac per hoc non ſatis à nobis accuſandi ſunt, qui divino ſermone excuſantur. Quod autem de furtis ſervorum dicimus, hoc etiam de fuga: immo hoc rectius de fuga, quia ad

Prov. 6. 30.

fugam ſervos non miſeriæ tantum, ſed etiam ſupplicia compellunt. Pavent quippe actores, pavent ſilentiarios, pauent procuratores: propè vt inter iſtos omnes nullorum minus ſerui ſint, quàm dominorum ſuorum: ab omnibus cæduntur, ab omnibus conteruntur. Quid amplius dici poteſt? multi ſervorum ad dominos ſuos fugiunt, dum conſervos timent. Vnde illorum fugam non tam ad eos debemus referre qui fugiunt, quàm ad eos qui fugere compellnnt. Vim patiuntur infeliciſſimi, famulari optant, & fugere coguntur: diſcedere à ſeruitio dominorum ſuorum omnino nolunt, & conſervorum ſuorum crudelitate non permittuntur vt ſerviant. Mendaces quoque eſſe dicuntur. Ad mendacium attrocitate præſentis ſupplicij coarctantur. Siquidem dum tormentis ſe volunt eximere mentiuntur. Quid autem mirum eſt, ſi poſitus in metu ſervus mentiri mavult quàm flagellari? Accuſantur etiam gulæ & ventris avidi: nec hoc novum eſt, magis deſiderat ſaturitatem, qui famem ſæpe toleravit. Sed eſto, non perferrat famem panis: perfert certe delitiarum: &

ideo

ideo ignoscendum est, si avidius expetit quod ei jugiter deest. Tu vero nobilis, tu vero dives, qui omnibus bonis affluis, qui hoc ipso Deum sanctis operibus honorare plus debes, quod beneficijs illius sine cessatione perfrueris: videamus si actus, non dico sanctos sed vel innoxios habes. Et quis, vt superius dixi, divitum præter paucos non cunctis criminibus infectus est? Et quod paucos excipio, vtinam plures atque omnes excipi liceret. Salus erat omnium, innocentia plurimorum. Neque ego nunc de vllo dico, nisi de eo tantum, qui in se id quod dico esse cognoscit. Si enim extra conscientiam suam sunt quæcunque dico, nequaquam ad injuriam eius spectant cuncta quæ dico. Si autem in se esse novit quæ loquor, non à mea sibi hoc lingua dici estimet, sed à conscientia sua. Ac primum vt de vitijs servilibus dicam, si fugitivus est servus, fugitivus es etiam tu dives ac nobilis. Omnes enim dominum suum fugiunt, qui legem Domini derelinquunt. Quid ergo dives culpas in servo? hoc facis quod & ille. Ille fugitivus est domini sui, & tu tui.

Sed hoc culpabilior tu, quàm ille: quia ille fugit fortaſſitan malum Dominum, & tu bonum. Incontinentiam quoque in ſervo arguis. In illo rara eſt per indigentiam, in te quotidiana per copiam. Vides ergo Apoſtolicâ ſententiâ te potiſſimum verberari: immò te ſolum, quia in quo alium iudicas, temetipſum condemnas? eadem enim agis, quæ judicas: immo non eadem agis, ſed multo maiora ac nequiora. In illo quippe etiam infrequentem ventris intemperantiam punis, & tu aſſidua eruditate diſtenderis. Furtum quoque, vt putas, ſervile vitium eſt: & tu furtum dives facis, quando à Deo vetita præſumis. Omnes ſiquidem furta faciunt, qui illicita committunt. Sed quid ego tam minute, & quaſi allegorice de hoc loquor: cum facinoribus appertiſſimis non furta tantum divitum, ſed latrocinia comprobentur? Quotus quiſque enim juxta divitem pauper, aut * intactus, aut tutus eſt? Si quidem perſuaſionibus præpotentum, aut ſua homines imbecilli, aut etiam ſeipſos cum ſuis pariter amittunt, vt non immerito de vtriſque perſonis ſacer ſermo

* *Auctus aut ſatutus.*

sermo testatus sit, dicens: *Venatio leonis onager in eremo, sic pascua sunt divitum pauperes.* Quamvis tyrannidem hanc non pauperes tantum, sed penè vniversitas patiatur generis humani. Quid enim omnium aliud dignitas sublimium, quam proscriptio civitatum: aut quid aliud quorundam, quos taceo, præfectura, quàm præda? Nulla siquidem major pauperculorum est depopulatio, quàm potestas. Ad hoc enim honor à paucis emitur, vt cunctorum vastatione solvatur. Quo quid esse indignius, quid iniquius potest? Reddunt miseri dignitatum pretia quas non emunt. Commercium nesciunt, & solutionem sciunt. vt pauci illustrentur, mundus evertitur. Vnius honor, orbis excidium est. Denique sciunt hoc Hispaniæ, quibus solum nomen relictum est: sciunt Africæ, quæ fuerunt: sciunt Galliæ devastatæ, sed non ab omnibus, & ideo in pauciſſimis adhuc angulis vel tenuem spiritum agentes: quia eas interdum paucorũ integritas aluit, quas multorum rapina evacuavit. Sed evagati longius sumus dolore compulsi. Ergo vt ad superiora Eccl. 13. 19.

ora redeamus, quid eſt in quo non ſervilibus vitijs etiam nobiles polluvntur: niſi forte ideo, quia illa quæ in ſervis peccata puniunt, ipſi quaſi licita committunt. Denique ad has pervaſiones, quas ſupra dicti nobiles agunt, ſervus nec aſpirare permittitur: quamvis mentiar. Quidem enim ex ſervis nobiles facti, aut paria, aut maiora fecerunt. Sed hoc tamen imputari ſervis nequaquam poteſt, quod quibuſdam ſervilis conditio tam feliciter ceſſit. Homicidia quoque in ſervis rara ſunt terrore ac metu mortis. In divitibus aſſidua ſpe ac fiducia impunitatis niſi forte iniqui ſumus, hoc quod divites faciunt ad peccatum referendo: quia illi cum occidunt ſervulos ſuos, jus putant eſſe, non crimen. Nec hoc ſolum, ſed eodem privilegio etiam in exercendo impudicitiæ cœno abutuntur. Quotus enim quiſquis eſt divitum connubij ſacramenta conſeruans, quem non libidinis furor rapiat in præceps? Cui non domus ac familia ſua ſcortum ſit? & qui non in quamcunque perſonam cupiditatis improbe calor traxerit, mentis ſequatur inſania?

ſecundum

secundum illud scilicet quod de talibus dicit sermo divinus; *Equi insanientes in fœminas facti sunt.* Quid enim aliud, quàm de se dictum hoc probat, qui totum pervadere vult cócubitu, quicquid concupierit aspectu? Nam de concubinis quippiam dici forsitan etiam injustum esse videatur, quia hoc in comparatione supradictorum flagitiorum quasi genus est castitatis, vxoribus paucis esse contentum, & intra certum coniugum numerum frœnos libidinum continere. Coniugum dixi, quia ad tantam res impudentiam venit, vt ancillas suas multi vxores putent: atque vtinam sicut putantur esse quasi conjuges, ita solæ haberentur vxores. Illud magis tetrum ac detestabile quod quidam matrimonia honora sortiti, alias sibi rursum servilis status coniuges sumunt; deformantes sancti connubij honorem, per degeneris contubernij vtilitatem; non erubescentes maritos se fieri ancillarum suarum; præcipitantes fastigium nobilium matrimoniorum, in cubilia obscæna servarum: digni prorsus etiam illarum statu, quarum se putant dignos esse consortio. Hier. 5. 8.

Non

Non dubito ex ijs plurimos, quia aut sunt nobiles, aut videri nobiles volunt superbè & aspernanter accipere: quod dum consideramus hæc talia quæ locuti sumus, minus flagitiosos diximus servos quosdam esse quam dominos. Sed cum hoc ego non de omnibus, sed de his qui tales sunt prædicaverim, nullus irasci omnino debet, qui nequaquam se talem esse cognoscit: ne hoc ipso quod irascitur, de cœtu ipsorum esse videatur. Quin potius quicunq; ex nobilibus hæc mala horrent, irasci talibus debent, quod facinoribus sordidissimis nobilitatis nomen infament: quia licet hi qui tales sunt, omnem gravent populum Christianum; specialiter tamen illos sordibus suis polluunt, quorum pars esse dicuntur. Diximus itaque nobiles quosdam esse servis deteriores. Diximus vtique, & improbabiliter diximus, nisi quod diximus, comprobamus. Ecce enim ab hoc scelere vel maximo prope omnis servorum numerus immunis est. Nunquid enim aliquis ex servis turbas concubinarum habet? Nunquid multarum vxorum labe polluitur: vt canum vel

suum

ſuum more tantas putet coniuges ſuas eſſe, quantas potuerit libidini ſubjugare? Sed reſponderi videlicet ad hæc poteſt, quod facere ſervis iſta non liceat. Nam profecto facerent ſi liceret. Credo, ſed quæ fieri non video, quaſi facta haberi non poſſum. Quamlibet enim in eis improbæ mentes, quamlibet malæ cupiditates ſint, nullus pro eo quod non admittit ſcelere punitur. Malos eſſe ſervos ac deteſtabiles ſatis certum eſt: ſed hoc vtique ingenui ac nobiles magis execrandi, ſi in ſtatu honeſtiore peiores ſunt. Quo fit, vt ad illum perveniri exitum rei huius neceſſe ſit, non vt ſervi à reatu nequitiæ ſuæ abſolvendi, ſed vt plurimi divites magis ſint ſervorum comparatione damnandi. Nam illud latrocinium ac ſcelus quis dignè eloqui poſſit, quod cum Romana Reſpublica vel jam mortua, vel certè extremum ſpirituum agens, in ea parte qua adhuc vivere videtur, tributorum vinculis, quaſi prædonum manibus ſtrangulata moriatur: inveniuntur tamen plurimi divitum, quorum tributa pauperes ferunt? Hoc eſt, inveniuntur plurimi divitum, quorum

tributa

tributa pauperes necant: & quod inveniri discimus plurimos, timeo ne verius diceremus, omnes. Tam pauci enim mali huius expertes sunt si tamen vlli sunt, vt ea parte qua multos diximus, omnes penè divites reperire possimus. Ecce enim remedia pridem nonnullis vrbibus data, quid aliud egerunt, quàm vt divites cunctos immunes redderent, miserorum tributa cumularent: vt illis demerentur vectigalia vetera, istis vt adderentur nova: illos vt decessio etiam minimarum functionum locupletaret, istos vt accessio maximarum affligeret? Illi vt eorum quæ leviter ferebant imminutione ditescerent, isti vt eorum quæ etiam ferre non poterant multiplicatione morerentur: ac sic remedium illud alios iniustissime erigeret, alios injustissime necaret, alijs esset sceleratissimum præmium, alijs sceleratissimum venenum. Vnde advertimus, quod nihil esse & divitibus sceleratius potest, qui remedijs suis pauperes perimunt: & nihil pauperibus infelicius, quos etiam illa quæ pro remedio cūctis dantur occidunt. Iam vero illud quale, quàm sanctum, quod si quis ex nobilibus

nobilibus converti ad Deum cœperit, ſtatim honorem nobilitatis amittit: aut quantus in Chriſtiano populo honor Chriſti eſt, vbi religio ignobilem facit? Statim enim vt quis melior eſſe tentaverit, deterioris abjectione calcatur: ac per hoc omnes quodammodo mali eſſe coguntur, ne viles habeantur. Et ideo non ſine cauſa Apoſtolus clamat; *Seculum totum in malo poſitum eſt*: & verum eſt. Merito enim totum eſſe in malo dicitur, vbi boni locum habere non poſſunt. Siquidem ita totum iniquitatibus plenum eſt, vt aut mali ſint qui ſunt, aut qui boni ſunt, multorum perſecutione crucientur. Itaque ſicut diximus, ſi honoratior quiſpiam religioni ſe applicuerit, illico honoratus eſſe deſiſtit. Vbi enim quis mutauerit veſtem, mutat protinus dignitatem. Si fuerit ſublimis, fit deſpicabilis. Si fuerit ſplendiſſimus: fit viliſſimus. Si fuerit totus honoris, fit totus injuriæ. Et mirantur mundani quidam infideles, ſi offenſam Dei aut iracundiam perferunt, vbi Deum in ſanctis omnibus perſequuntur. Perverſa enim ſunt, & in diverſũ cuncta mutata.

1 Iohan. 5. 19.

Si

Si bonus eſt quiſpiam, quaſi malus ſpernitur. Si malus eſt, quaſi bonus honeratur. Nihil itaque mirum eſt ſi deteriora quotidiè patimur, qui quotidiè deteriores ſumus. Et nova enim quotidiè mala faciunt, & vetera non relinquunt. Surgunt recentia crimina, nec repudiantur antiqua. Quis ergo eſt cauſationis locus? quamlibet aſpera & adverſa patiamur, minora patimur quam meremur. Quid querimur, quod durè agat nobiſcum Deus? Multò nos cum Deo durius agimus. Exacerbamus quippe Deum impuritatibus noſtris, & ad puniendos nos trahimus invitum. Cùmque ejus naturæ ſit mens Dei atque maieſtas, vt nulla iracundiæ paſſione moveatur, tanta tamen in nobis peccatorum exacerbatio eſt, vt per nos cogatur iraſci. Vim, vt ita dixerim, facimus pietati ſuæ, ac manus quodammodo afferimus miſericordiæ ſuæ. Cumque ejus benignitatis ſit, vt velit nobis jugiter parcere, cogitur malis noſtris ſcelera quæ admittimus vindicare. Ac ſicuti illi ſolent, qui munitiſſimas vrbes obſident, aut firmiſſimas arces vrbium capere & ſubruere conantur,

omnibus

omnibus absque dubio eas & telorum & machinarum generibus oppugnant: ita nos ad expugnandam misericordiam Dei omni peccatorum immanium scelere, quasi omni telorum genere pugnamus; & injuriosum nobis Deum existimamus, cum ipsi injuriosissimi Deo simus. Omnis siquidem Christianorum omnium culpa, divinitatis injuria est. Nam cum illa, quæ facere à Deo vetamur, admittimus, vetantis jussa calcamus; ac per hoc impie in calamitatibus nostris severitatem divinam accusamus. Nos quippe nobis accusandi sumus. Nam cum ea quibus torqueamur admittimus, ipsi tormentorum nostrorum autores sumus. Quid ergo de pœnarum acerbitate queri mur? Vnusquisque nostrûm ipse se punit. Et ideo illud propheticum hoc ad nos dicitur; *Ecce omnes vos ignem accenditis, & vires præbetis flammæ, ingredimini in lucem ignis vestri, & flammæ quam accendistis.* Totum namq; humanum genus hoc ordine in pœnam æternam ruit, quo Scriptura memoravit. Primum enim accendit, postea vires ignibus præbet, postremò flammam ingreditur Esa. 50. 11

ingreditur quam paravit. Quando igitur primum ſibi homo æternum accendit ignem? Scilicet cùm primum peccare incipit. Quando autem vires ignibus præbet? Cum vtiq; peccatis peccata cumulârit. Quando verò ignem æternum introibit? Quando irremediabilem jam malorum omnium ſummam creſcentium delictorum iniquitate compleuerit, ſicut Salvator noſter ad Iudæos principes ait, *Implete menſuram patrum veſtrorum, ſerpentes, progenies viperarum.* Non longè à plenitudine peccatorum erant, quibus ipſe dicebat Dominus, vt peccata complerent. Ideo abſque dubio, vt quia digni jam ſalute non eſſent, implerent iniquitatum numerum, quo perirent. Vnde etiam cum lex vetus peccata Amorreorum completa eſſe memoraſſet, ſic locutos eſſe ad Sanctum Loth angelos refert; *Omnes qui tui ſunt educ de vrbe hac, delebimus enim locum iſtum, eo quod increverit clamor eorum coram Domino qui miſit nos, vt perdamus illos.* Diu profecto flagitioſiſſimus ille populus ignem illum accenderat quo peribat. Et ideo completis

Mat. 3. 7.

Gen. 19. 12. 13.

pletis iniquitatibus ſuis, arſit flammis criminum ſuorum. Tam male enim de Deo meruit, vt gehennam quæ in futuro judicio datur, etiam in hoc ſeculo ſuſtineret. Sed nulli ſunt, inquit aliquis, illorum exitu digni: quia nulli illorum impuritatibus comparandi verum fortaſſis eſt, vt ſit: attamen quid facimus, quod Salvator ipſe omnes qui evangelium ſuum ſpreverunt, peiores eſſe memoravit? Denique ad Capharnaum ſic ait, *Si in Sodomis factæ fuiſſent virtutes, quæ factæ ſunt in te, forte manſiſſent in hunc diem. Veruntamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remiſſius erit in die iudicij, quam tibi.* Si Sodomitas minus eſſe dicit damnabiles, quàm cunctos Evangelia negligentes: certiſſima ergo ratio eſt, qua & nos qui in plurimis Evangelia negligimus, peius timere aliquando debeamus: præſertim cum vſitatis jam & quaſi facilioribus malis contenti eſſe nolimus. Non ſufficiunt enim multis conſuetudinarij reatus, non ſufficiunt lites, non rapinæ, non calumniæ, non ſufficiunt * vinolentiæ, non ſufficiunt commeſſationes, non ſufficiunt

Luc. 10, 13; 14.

* *Veolentiæ.*

ſufficiunt falſitates, non faciunt periuria, non ſufficiunt adulteria, non ſufficiunt homicidia, non ſufficiunt denique cuncta iſta, etſi atrocitate inhumaniſſima, re tamen ipſa ad humanas injurias pertinentia; niſi blaſphemia furioſarum mentium manus inijciant etiam in Deum. Poſuerunt enim ſicut de impijs ſcriptum eſt, *poſuerunt in cœlum os ſuum, & lingua eorum tranſiit in terram & dixerunt: Quomodo ſciet Deus, & ſi eſt ſcientia in excelſo?* Et illud, *Non videbit, nec intelliget Deus Iacob.* Ad quos vtique tales rectiſſime propheticum illud referri poteſt; *Dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus.* Nam qui nihil aſpici à Deo affirmant, prope eſt vt cui aſpectum adimunt, etiam ſubſtantiam tollant: vt quem dicunt omnino nil cernere, omnino etiam non eſſe. Et quidem licet nullum admodum malum facinus ratione ſubſiſtat, quia rationi non poſſunt ſcelera conjungi: nullum tamen eſt, vt puto, vel irrationabilius, vel inſanius. Quid enim tam furioſum eſt, quàm vt aliquis cum Deum creatorem rerum omnium non neget, & gubernatorem neget: & cum factorem

Pſal. 73. 9. 10. 11. & 93. 7.

factorem esse fateatur, dicat negligere quæ fecit: quasi vero hæc ei faciendorum omnium cura fuerit, vt negligeret quæque feciſſet. Ego autem in tantum eum curam creaturarum ſuarum habere dico, vt probem privſquàm etiã crearet habuiſſe. Res quippe ipſa hoc evidenter oſtendit. Nihil enim faceret, niſi curam faciendi habuiſſet antequam faceret: præſertim cum etiam in ipſo humano genere nullus ſit fermè hominum tam habes, qui ad hoc aliquid agat atque perficiat, * atque perfecta non curet. Nam & qui agrum excolit, ad hoc colit, vt culta conſervet, & qui vineam plantat, ad hoc plantat, vt plantata cuſtodiat: & qui initia gregum præparat, ad hoc parat, vt curam multiplicandis gregibus impendat: & qui domum ædificat, vel fundamentum locat, etſi nec dum habitationem paratam habeat, iam tamen ipſa quæ adhuc facere molitur, ſpe futuræ habitationis amplectitur. Et quid de homine hoc loquar, cum etiam minima animalium genera futurarum rerum affectu omnia diligant. Formicæ in ſubterraneis latibulis varia frugum

* *Vt qua.*

genera

genera condentes, ad hoc cuncta contrahunt ac reponunt; quia * affectum vitæ ſuæ diligunt quæ recondunt. Apes, cum fundamina favis ponunt, vel cum è floribus natos legunt, qua cauſa vel thymum, jam niſi ſtudio & cupiditate mellis; vel floſculos quoſdam, niſi futuræ ſobolis charitate ſectantur? Deus ergo qui etiam minimis animantibus hunc affectum proprij operis inſervit, ſe tantummodo ſolum creaturarum ſuarum amore privavit? Præſertim cum omnis in nos rerum bonarum amor ex illius bono amore deſcenderit. Ipſe eſt enim fons, & origo cunctorum: & quia *in ipſo*, vt ſcriptum eſt, *& viuimus & movemur & ſumus*, ab ipſo vtiq; affectum omnem quo pignora noſtra amamus accepimus. Totus namq; mundus, & totum humanum genus, pignus eſt creatoris ſui. Et ideo ex hoc quoque affectu, quo amare nos fecit pignora noſtra, intelligere nos voluit quantum ipſe amaret pignora ſua. Sicut enim, vt legimus, *inviſibilia eius per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur*: ita amorem erga nos ſuum, per eum quem nobis erga noſtros dedit

* *Affectu.*

Act. 17. 28.

Rom. 1. 2.

dedit amorem, voluit intelligi. Et sicut omnem, vt scriptum est, *paternitatem in cœlo & in terra à seipso voluit nominari*, sic à nobis patris in se affectum voluit cognosci. Et quid dicam patris, imò potius plus quàm patris. Probat quippe hoc vox Salvatoris in Evangelio dicentis; *Sic Deus dilexit hunc mundum, vt filium suum vnicum daret pro mundi vita.* Sed & Apostolus dicit: *Deus*, inquit, *filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo non etiam cum illo nobis omnia * donavit?* Hoc est ergo illud quod supra dixi, quia plus nos amat Deus, quàm filium pater. Evidens quippe res est, quod super affectum filiorum nos Deus diligit, qui propter nos filio non pepercit. Et quid plus addo? Et hoc filio justo, & hoc filio vnigenito, & hoc filio Deo. Et quid dici amplius potest? Et hoc pro nobis, id est pro malis, pro impiissimis, pro iniquis. Quis æstimare hunc erga nos Dei amorem queat, nisi quod justitia * Dei tanta est, vt in eum aliquid injustum cadere non possit? Nam quantum ad rationem humanam pertinet, injustam

Ephes. 3. 15

Ioan. 3. 16. Rom. 8. 32.

* donabit.

* Deus.

rem homo quilibet fecerat, ſi pro peſſimis ſervis filium bonum occidiſſet. Vtiq; hoc magis inæſtimabilis pietas,& hoc mirabilis magis Dei virtus eſt, quid ita intelligi ab homine magnitudo juſtitiæ ſuæ non poteſt: vt quantum ad imbecillitatem humanam pertinet, penè injuſtitiæ ſpeciem, magnitudo juſtitiæ habere uideatur. & ideo Apoſtolus ad indicandum nobis aliquatenus divinæ miſericordiæ immenſitatem ſic ait;

Rom.5.6. *Vt quid enim Chriſtus cum adhuc impij eſſemus ſecundum tempus pro impijs mortuus eſt? Vix enim pro iuſto quis moritur?* Oſtendit profecto nobis vna hac ſententia pietatem Dei. Nam ſi vix vllus pro ſumma juſtitia mortem ſuſcipiat, probavit Chriſtus quãtum præſtiterit pro noſtra iniquitate moriendo. Sed hoc cur fecerit Dominus, ſtatim in ſubditis docet, dicens;

Rom.5.8.9 *Commendat autem ſuam Charitatem Deus in nobis: nam ſi cum adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt, multò magis igitur iuſtificati nunc in ſanguine ipſius ſalvi erimus ab ira per ipſum.* Hoc ipſo ergo gratiam commendat, quia pro impijs mortuus eſt. Majoris enim pretii eſt

beneficium

beneficium quod præstatur indignis. Idcirco itaque ait; *Commendat suam charitatem Deus in nobis.* Quomodo commendat? scilicet quia non merentibus præstat. Si enim sanctis & bene meritis præstitisset, non videbatur quæ non debuerat præstitisse, sed quæ debuerat reddidisse. Quid ergo nos pro his omnibus retribuimus, vel potius quid retribuere debemus? Primum scilicet illud quod beatissimus Propheta ei debere se, & redditurum esse testatur, dicens: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, nomen Domini invocabo.* Psal. 115. 12. 13.

Prima ergo hęc retributio est, vt mortem morte reddamus ac pro eo qui mortuus est pro nobis nos moriamur omnes, tametsi minoris multò prætij mors nostra est quàm sua. Quo fit vt etiam si mortem suscipiamus, debitum tamen non exolvamus. Sed tamen quia majus referre non possumus, totum reddere videmur, si totum quod possumus reddere, curamus. Itaque prima, vt dixi, hæc retributio est. Secunda autem, vt si debitum morte non solvimus, vel amore solvamus. Nam ipse Sal-

vator ideo, vt ait Apoſtolus, moriendo pro nobis commendare voluit omnibus charitatem ſuam, vt nos ad reddendam pietatem tanta viciſſitudine pietatis ſuæ traheret: ſicut illas naturæ admirabilis gemmas ferunt, quæ ferro propius admotæ, duriſſimum licet chalybem, affectu quaſi ſpirante ſuſpendunt: ita etiam ille, id eſt ſumma & clariſſima regnorum cœleſtium gemma, hoc ſcilicet voluit, vt dum ſe licèt duriſſimis nobis deſcendens de cœlo propius adjungeret, affectu ſuo nos quaſi amoris ſui manibus admoveret, vt agnoſcentes vtique dona ſua ac beneficia, intelligeremus, quid nos pro Domino tam bono facere conveniret, cum ille pro malis ſervis tanta feciſſet: & compleretur hoc quod Apoſtolus dicit, *vt mortificaremur charitate illius tota die, & neq; tribulatio, neq; angustia, neque perſecutio, neque fames, neque nuditas, neque gladius poſſet nos ſeparare à charitate Chriſti, quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro.* Cum ergo hæc à nobis deberi Domino ſatis certum ſit, videamus quid pro his cunctis reddimus quæ debemus. Quid ſcilicet, niſi totũ illud quod

Rom. 8. 38. 39.

ſupra

supra diximus, quicquid indecens, quicquid indignum, quicquid ad injuriam Dei pertinens; actus improbos, mores flagitiosos, ebrias comessationes, cruentas manus, fœditates libidinis, rapidas cupiditates, & quicquid illud plus potest conscientia habere quàm sermo. *Quæ enim,* Eph. 5. 12. inquit Apostolus, *in occulto fiunt ab eis, turpe est etiam dicere.* Nec solum hoc: nam hoc vetus est, & tam præsentium temporum quàm præteritorum: illud gravius & lugubrius, quod peccatis veteribus nova addimus. Nec solum nova, sed quædam paganica ac prodigiosa, & in Ecclesiis Dei ante non visa, jactantes scilicet prophanas in Deum voces & cõtumelias, blasphemantes, dicentes Deum incuriosum, Deũ non intendẽtem, Deum negligentem, Deum non gubernantem, ac per hoc & immisericordem & impræstabilem, inhumanum, asperum, durum. Nam qui non respiciens & incuriosus, & negligens esse dicitur, quid supereſt, nisi vt & asper, & durus, & inhumanus esse dicatur? O cæcam impudentiam, ô sacrilegam temeritatem. Non sufficit enim

nobis, quod peccatis innumerabilibus involuti, rei in omnibus Deo ſumus, niſi & accuſatores Dei ſimus. Et quæ rogo homini ſpes erit, qui ipſum accuſat judicem judicandus? Si ergo, inquiunt, reſpicit res humanas Deus, ſi curat, ſi diligit, ſi gubernat; cur nos infirmiores omnibus gentibus, & miſeriores eſſe permittit? Cur vinci à barbaris patitur? Cur juri hoſtium ſubjugari? Breviſſimè, vt jam antea dixi, ideo nos perferre hæc mala patitur, quia meremur vt iſta patiamur. Reſpiciamur enim ad turpitudines, ad flagitia, ad ſcelera illa Romanæ plebis, quæ ſupra diximus, & intelligemus ſi protectionem mereri poſſumus, cum in tanta impuritate vivamus. Itaque quia hoc argumento plurimi non reſpici res humanas à Deo dicunt, quod miſeri, quod imbecilles ſumus, quid meremur? Si enim in tantis vitiis, in tanta improbitate viventes, fortiſſimos, florentiſſimos, beatiſſimoſque eſſe pateretur; ſuſpicio fortaſſe aliqua eſſe poterat, quod non reſpiceret ſcelera Romanorum Deus, qui tam malos tam perditos beatos eſſe pateretur. Cum vero tam vitioſos

vitiosos, tam improbos, infimos & miserrimos esse jubeat, evidentissime patet & aspici nos à Deo, & judicari; quia hoc patimur quod meremur, sed mereri nos absq; dubio non putamus: & hinc est quod magis rei & criminosi sumus, quia non agnoscimus quod meremur. Maxima quippe accusatrix hominum noxiorum est vsurpatrix innocentiæ arrogantia. Inter multos siquidem eorundem criminum reos nullus est criminosior, quàm qui se non putat criminosum: itaque & nos hoc solum malis nostris addere possumus, vt nos innoxios judicemus. Sed est (inquit aliquis peccator & maligniſſimus) certe quod negari non potest, meliores barbaris sumus. Ex hoc vtique ipso manifestum est, quod non respicit res humanas Deus: quia cum meliores sumus, deterioribus subjugamur. An meliores sumus barbaris? Iam videbimus. Certe quod non est dubium, meliores esse debemus. Ex hoc ipso vtique deteriores sumus, si meliores non sumus, qui meliores esse debemus. Criminosior enim culpa est, vbi honestior status: si honoratior est persona

peccantis, peccati quoque major invidia. Furtum in omni quidem est homine malum facinus, sed damnabilius absq; dubio si Senator furatur aliquando. Cunctis fornicatio interdicitur, sed gravius multo est si de Clero aliquis quàm si de populo fornicetur. Ita & nos qui Christiani catholici esse dicimur, si simile aliquid barbarorum impuritatibus facimus, gravius erramus. Atrocius enim sub sancti nominis professione peccamus. Vbi sublimior est prærogativa, major est culpa. Ipsa enim errores nostros religio quam profitemur accusat. Criminosior est ejus impudicitia qui promiserit castitatem. Fœdius inebriatur sobrietatem fronte prætendens. Nihil est philosopho turpius vitia obscœna sectanti: quia præter eam deformitatem quam vitia in se habent, sapientiæ nomine plus notatur. Et nos igitur in omni humano genere philosophiam Christianam professi sumus, ac per hoc deteriores nos cunctis gentibus credi atque haberi necesse est: quia sub tam magnæ professionis nomine vivimus, & positi in religione peccamus. Sed scio plurimis intolerabile videri,

deri, si barbaris deteriores esse dicamur. Et quid facimus, quod causæ nostræ hoc nihil proficit, si intolerabile id nobis esse videatur. Imo causam nostram hoc magis aggravat, si deteriores sumus, & meliores esse dicamur. *Qui enim* (inquit Apostolus) *se existimat aliquid esse cum nihil sit, seipsum seducit.* Gal. 6. 3. Opus autem suum probet homo, operi ergo nostro debemus credere, non opinioni; rationi, non libidini; veritati, non voluntati. Igitur quia non ferendum quidam existimant, vt deteriores, aut non multo etiam meliores barbaris judicemur, videamus aut quomodo meliores simus, aut quibus barbaris. Duoenim genera in omni gente omnium Barbarorum sunt, id est, aut hæreticorum aut paganorum. His ergo omnibus quantum ad legem divinam pertinet, dico nos sine comparatione meliores: quantum autem ad vitam, ac actus, doleo ac plango esse pejores; quāvis idipsum tamen vt ante iam diximus, non de omni penitus Romani populi vniversitate dicamus. Excipio enim primū omnes religiosos, deinde nonnullos etiam singulares religiosis pares:

aut si id nimis grande est, aliqua tamen religiosis honestorum actuum probitate consimiles. Cæteros vero aut omnes, aut penè omnes, magis reos esse quàm barbaros. Hoc est autem deteriorem esse, magis reum esse. Itaque quia nonnulli irrationabile atque absurdum arbitrantur, vt aut deteriores, aut non multum etiam meliores barbaris judicemur: videamus, vt dixi, aut quomodo, aut quibus barbaris. Ego enim præter eos tantummodo Romanorum, quos paulo ante nominavi, cæteros aut omnes, aut pene omnes majoris reatus dico, & criminosioris vitæ esse quàm barbaros. Irascaris forsitan qui hæc legis, & condemnas insuper quæ legis. Non refugio censuram tuam: condemna si mentior, condemna si non probavero: condemna si id quod assero, non etiam Scripturas sacras dixisse monstravero. Igitur qui meliores nos multo, cunctis quæ sunt in mundo degentibus iudicamus; nec ipse qui Romanos dico in plurimis deteriores, abnego in quibusdam esse meliores. Vitâ enim, vt dixi, & peccatis sumus deteriores: lege autem catholica

fine

sine comparatione meliores. Sed illud considerandum est, quia quod lex bona est, nostrum non est: quod autem male vivimus, nostrum est: & nihil vtique nobis prodest, quod lex est bona, si vita nostra & conversatio non est bona. Lex enim bona muneris est Christi: vita autem non bona criminis nostri. Imò hoc magis culpabiles sumus, si legem bonam colimus, & mali cultores sumus. Quin potius nec cultores si mali: quia cultor dici non potest, malus cultor. Neque enim colit qui rem sanctam non sancte colit. Ac per hoc accusatrix nostri est lex ipsa quam colimus. Remotâ ergo legis prærogativâ quæ nos aut nihil omnino adjuvat, aut etiam justa animadversione condemnat, vitam barbarorum atq; nostrorum studia, mores, vitia comparemus. Injusti sunt barbari, & nos hoc sumus: avari sunt barbari, & nos hoc sumus: infideles sunt barbari, & nos hoc sumus: cupidi sunt barbari, & nos hoc sumus: impudici sunt barbari, & nos hoc sumus. Omnium denique improbitatum atque impuritatum pleni sunt barbari, & nos hoc sumus.

Sed

Sed reſponderi fortaſſe poſſit: Ergo ſi pares vitioſitate barbaris ſumus, cur non ſumus etiam viribus pares? Cum enim ſimilis ſit improbitas, atque idem reatus, aut tam fortes deberemus eſſe nos, quàm ſunt illi; aut certè tam invalidi quàm nos ſumus, illi eſſe deberent. Verum eſt, ac per hoc ſupereſt, vt illi nocentiores ſint, qui infirmiores. Quomodo hoc probamus? Scilicet quia, vt ſuperius locuti ſumus, omnia ex judicio Deum facere monſtravimus. Si enim, vt
Prov. 15 3. ſcriptum eſt, *in omni loco oculi Domini ſpeculantur bonos & malos*: Et juxta Apoſtolum, *Iudicium Dei eſt ſecundum veritatem in omnes malos*;
Rom. 2. 2. videmus nos qui non deſinimus mala agere, ex judicio juſti Dei pœnas malitiæ ſuſtinere. Sed eadem, inquis, mala etiam barbari agunt, & non ſunt tamen tam miſeri, quàm nos ſumus. Hoc ergo intereſt, quod etſi eadem agant barbari quæ nos agimus, nos tamen majore offenſione peccamus. Poſſunt enim noſtra & barbarorum vitia eſſe paria, ſed in his tamen vitiis neceſſe eſt peccata noſtra eſſe graviora. Nam cum omnes, vt ante jam diximus,

barbari

barbari, aut pagani sint, aut hæretici; vt de paganis, quia prior illorum error est, prius dicam; gens Saxonum fera est, Francorum infidelis, Gepidarum inhumana, Hunnorum impudica: omnium denique gentium barbarorum vita vitiosa: sed nunquid eundem reatum habent illorum vitia quem nostra? nunquid tam criminosa est Hunnorum impudicitia quàm nostra? Nunquid tam accusabilis Francorum perfidia quàm nostra? aut tam reprehensibilis ebrietas * Alamanni, quàm ebrietas Christiani? aut tam damnabilis rapacitas Albani, quàm rapacitas Christiani? Si fallat Hunnus vel Gepida, quid mirum est? Qui culpam penitus falsitatis ignorat. Si pejeret Franeus, quid ni faceret? qui perjurium ipsum sermonis genus putat esse, non criminis. Et quid mirum si hoc barbari ita credunt, qui legem & Deum nesciunt? cum major ferè Romani nominis portio ita existimet, quæ peccare se novit. Nam vt de alio hominum genere non dicam, considerem us solas negotiatorum & Syricorum omnium turbas, quæ majorem fermè civitatū vniversarum partem occupaverunt: si

* Alani.

aliud

aliud eſt vita iſtorum omnium quàm meditatio doli & tritura mendacij, aut ſi non perire admodum verbi æſtimant, quæ nihil loquentibus proſint. Tantus apud hos Dei honor eſt prohibens etiam juſiurandum vt ſingularem exiſtiment fructum omnium perjurium. Quid ergo mirum barbaros fallere, qui falſitatis crimen ignorant? Nihil enim contemptu agunt cœleſtium præceptorum, præcepta Domini neſcientes: quia non facit aliquid contra legem, legis ignarus. Noſter ergo hic peculiariter reatus eſt, qui legem divinam legimus, & legalia ſemper ſcripta violamus, qui Deum noſſe nos dicimus, & juſſa illius ac præcepta calcamus: ac per hoc cùm eum ſpernamus quem coli à nobis credimus atque jactamus, id ipſum quod cultus Dei videtur iniuria eſt. Deniq; vt de peccatis aliis nihil dicam, quis eſt omnino hominum ſecularium præter paucos, qui nõ ad hoc ſemper Chriſti nomen in ore habeat, vt pejeret? Vnde etiã pervulgatum hoc ferè & apud nobiles & apud ignobiles ſacramentum eſt, per Chriſtum: Per Chriſtum

quia

quia hoc facio : Per Christum, quia hoc ago : Per Christum, quia nihil aliud dicturus sum : Per Christum, quia nil aliud acturus sum. Et quid plura? In id penitus deducta res est, vt sicut de paganis barbaris prius diximus, Christi nomen non videatur jam sacramentum esse, sed sermo. Nam in tantum apud plurimos nomen hoc parvi penditur, vt nunquam minus cogitent quippiam facere, quàm cum se jurant per Christum esse facturos. Et cum scriptum sit, *non nominabis nomen Domini Dei tui in vanum*, in id reverentia Christi decidit, vt inter cæteras seculi vanitates nihil jam penè vanius, quàm Christi nomen esse videatur. Denique multi non ociosas tantummodo res & aniles, sed etiam scelera quædam se jurant per Christi nomen esse facturos. Hic enim loquendi vsus est talibus : Per Christum, quia tollo illud : Per Christum, quia cædo illum : Per Christum, quia occido illum. Ad hoc res cecidit, vt cum per Christi nomen juraverint, putent se scelera etiam religiosè esse facturos. Denique quid mihi ipsi evenerit, dicam. Cum ante aliquantulum

Exod. 20. 7. Deut. 5. 11.

lum tempus victus cujusdam pauperis prece, præpotentiori cuidam supplicarem, obsecrans ne homini misero & egestuoso rem ac substantiam suam tolleret, ne subsidium & stipem quo paupertas illius nitebatur, auferret: tum ille qui ejus rebus siti rabida inhiaverat, ac prædam jam spe & cupiditate ardentissima devoraverat, respiciens ac vibrans in os meum truces oculos, vtpote qui tolli sibi à me putaret, quod ipse alteri non tulisset, nequaquam hoc quod peterem facere se posse respondit: quasi vero jussu aut scripto id sacro faceret, quod penitus præterire non posset. Cúmque ego causam, qua hoc fieri non valeret quærerem, dixit rem violentissimam, & cui contradici penitus non deberet: Iuravi, inquit, res illius à me esse tollendas: vide ergo an possim vel non debeam efficere, quod etiam interposito Christi nomine me juravi esse facturum. Tum ego, quid enim amplius facerem? cum res tam justa obtendebatur & sancta, audita religiosissimi sceleris ratione discessi. Hic nunc interrogo omnes qui sanæ mentis sunt, Quis vnquam crederet vsque in

hanc

hanc contumeliam Dei progressuram esse humanæ cupiditatis audaciam, vt id ipsum in quo Christo injuriam faciunt, dicant se ob Christi nomen esse facturos? O inæstimabile facinus & prodigiosum! Quid non ausæ sint improbæ mentes? armant se ad latrocinandum per Christi nomen, auctorem quodammodo sui sceleris Deum faciunt: & cùm interdictor ac vindex malorum omnium Christus sit, dicunt se scelus quod agunt agere pro Christo. Sed de hostili iniquitate conquerimur, & paganicam barbariem pejerare causa nur. Quanto minori peccato illi per dæmonia pejerant, quàm nos per Christum? Quanto minoris res criminis est Iovis nomen quàm Christi; ibi homo est mortuus per quem juratur, hic Deus vivus qui pejeratur: ibi nec homo vllus, nec Deus summus, hic cum maximi sacramẽti sit dejeratio. necesse est maximi sit reatus pejeratio: ibi cum propè nullum sit juramentum, nullum constat esse perjurium: Nam cum Deus non sit per quem juratur, non est perjurium cũ pejeratur. Deniq; qui vult scire quàm verum sit, audiat beatũ Apostolũ Paulum

lum ipſa hæc quæ nos dicimus prædicantem: Sic quippe ait? *Scimus autem quoniam quæcunq; lex loquitur, his qui in lege ſunt, loquitur.* Et iterum: *Vbi*, inquit, *non eſt lex, nec prævaricatio.* Duabus his ſententiis, duas evidenter expoſuit partes generis humani, extra legem poſitos & in lege viventes. Qui ſunt igitur nunc in lege poſiti? Qui ſcilicet niſi Chriſtiani, ſicut ipſe Apoſtolus fuit, qui de ſe ait; *Sine lege Dei non ſum, ſed in lege ſum Chriſti.* Qui igitur ſine lege Chriſti? qui niſi pagani homines, legem dominicam neſcientes: Et ideo de his dicit; *Vbi non eſt lex, nec prævaricatio.* Quo dicto vtiq; oſtendit Chriſtianos tantum cum peccaverint legis prævaricatores eſſe. Paganos autem qui legem neſciant, ſine prævaricatione peccare: quia nullus poteſt ejus rei prævaricator eſſe quam neſcit. Nos ergo tantùm prævaricatores divinæ legis, qui, vt ſcriptum eſt, legem legimus, & non facimus eam: ac per hoc nihil eſt aliud ſcientia noſtra quàm culpa, qui ad hoc tantummodo legem novimus, vt majore offenſione peccemus: quia qd lectione & corde novimus,

Rom. 2. 4. 5 & 6.

Rom. 4. 15.

Rom. 2.

libidine

libidine ac deſpectione calcamus. Et ideo rectiſſimè Apoſtolicum illud ad omnem dicitur Chriſtianum, *Qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis* Deum *inhonoras.* Nomen enim Dei per vos blaſphematur inter gentes. Cujus ergo criminis rei ſint Chriſtiani, ex hoc vno intelligi poteſt, quia Dei nomen infamant. Et cùm ſcriptum ſit nobis, vt omnia faciamus in gloriam Dei, nos è diverſo cuncta in Dei facimus injuriam: Cúmque ipſe Salvator noſter ad nos quotidiè clamat; *Sic luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant filij hominum opera veſtra bona, & magnificent patrem veſtrum, qui in cœlis eſt.* Nos ita vivimus è contrario, vt filii hominum videant opera noſtra mala, & blaſphement Patrem noſtrum, qui eſt in cœlis. Quæ cum ita ſint, magna videlicet nobis prærogativa de nomine Chriſtianitatis blandiri poſſumus, qui ita agimus ac vivimus, vt hoc ipſum quod Chriſtianus populus eſſe dicimur, opprobrium Chriſti eſſe videatur. Ac è diverſo in paganis quid horũ ſimile quæ dicimus; Nunquid dici de Hunis poteſt; Ecce quales ſunt qui Chriſtiani

Ibidem.

1. Cor. 10. 31.

Mat. 5. 16.

eſſe

eſſe dicuntur ? Nunquid de Saxonibus aut Francis ; Ecce quæ faciunt, qui ſe aſſerunt Chriſti eſſe cultores? Nunquid propter Maurorum efferos mores lex ſacroſancta culpatur? Nunquid Scytharum aut Gepidarum inhumaniſſimi ritus in maledictum atque blaſphemiam nomen Domini Salvatoris inducunt ? Nunquid dici de vllis iſtorum poteſt; vbi eſt lex Catholica quam credunt? Vbi ſunt pietatis & caſtitatis præcepta, quæ diſcunt? Evangelia legunt, & impudici ſunt: Apoſtolos audiunt; & inebriantur: Chriſtum ſequuntur,& rapiunt: vitam improbam agunt, & probam legem habere ſe dicunt. Nunquid hęc de vlla iſtarum gentium dici queunt? Non vtique; de nobis quippe omnia iſta dicuntur. In nobis Chriſtus patitur opprobrium, in nobis patitur lex Chriſtiana maledictum: de nobis enim diximus illud quod ſupra dicitur; Ecce quales ſunt, qui Chriſtum colunt: falſum planè illud eſt quod aiunt ſe bona diſcere, quod jactant ſe ſanctæ legis præcepta retinere. Si enim bona diſcerent, boni eſſent. Talis profectò ſecta eſt, quales & ſectatores: hoc ſunt abſque dubio

quod

quod docentur. Apparet itaque & Prophetas quos habent impuritatem docere, & Apostolos quos legunt nefaria sensisse, & Evangelia quibus imbuuntur hoc quæ ipsi faciunt prædicare. Postremò sancta à Christianis fierent, si Christus sancta docuisset. Æstimari itaq; de cultoribus suis potest ille qui colitur. Quomodo enim bonus magister est, cujus tam malos videmus esse discipulos? Ex ipso enim Christiani sunt, ipsum audiunt, ipsum legunt: promptum est omnibus Christi intelligere doctrinam. Vide Christianos quid agunt, & evidenter potest de ipso Christo sciri quid doceat. Denique quàm pravè ac nefariè pagani semper de sacris Dominicis opinati sint, docent persecutorum immanium cruentissimæ quæstiones, qui in sacrificiis Christianis nihil aliud quàm impura quædam fieri atque abominanda credebant. Siquidem etiam initia ipsa nostræ religionis non nisi à duobus maximis facinoribus oriri arbitrabantur. Primum scilicet homicidio, deinde quod homicidio est gravius, incestu. Nec homicidio solum & incestu,

sed

ſed quod ſceleratius quidem eſt, inceſtu ipſo & homicidio. Inceſtu matrum ſacroſanctarum, & homicidio innocentium parvulorum: quos non occidi tantum à Chriſtianis, ſed quod magis abominandum eſt, etiam vorari exiſtimabant: & hæc omnia ad placandum Deum, quaſi vllo facinore magis poſſit offendi: ad purgandum piaculum, quaſi vllum aliud majus eſſet: ad commendandum ſacrificium, quaſi vllam rem Dominus magis poſſit horrere: ad promerendam vitam æternam, quaſi vero etiamſi poſſit his rebus accipi, tanti eſſet ad eam per ſcelera tam immania perveniri. Intelligere ergo poſſumus aut quales eſſe pagani crediderint Chriſtianos, qui talibus ſacrificiis Deum colerent, aut qualem ſollicitent Deum ipſum, qui hæc ſacra docuiſſet. Et hoc cur ita? Cur vtique, niſi ob eos qui Chriſtiani eſſe dicũntur & non ſunt; qui per flagitia ac turpitudines ſuas nomen religionis infamant: qui, vt ſcriptum eſt, *ore fatentur ſe noſſe Deum, factis autẽ negant, cum ſint abominabiles & increduli, ad omne autem opus bonum reprobi: per quos, vt legimus*, via veritatis

Tit. 1. 16.
2. Pet. 2. 2.

veritatis blaſphematur, & ſacroſanctum Domini Dei nomen ſacrilegorum hominum maledictione violatur. Quam gravis autem ac piaculi ſingularis malum ſit, nomen divinitatis in blaſphemiam gentium dare, etiam David beatiſſimi edocemur exempio, qui cum ſuffragio juſtitiarum ſuarum, æternam pro offenſionibus ſuis pœnam per vnam tantum confeſſionem meruerit evadere, hujus tamen criminis veniam, nec per pœnitentiam patrocinantem potuit impetrare. Nam cum ei errores proprios confitenti Nathan Prophetæ dixiſſet: *Tranſtulit Deus peccatum tuum, non morieris*, ſubdidit ſtatim; *Veruntamen quia blaſphemare feciſti inimicos Domini propter verbum hoc, filius qui natus eſt, morietur.* Et quid poſt hæc? depoſito ſcilicet diademate, projectis gemmis, exutis purpuris, remota omni ſplendoris regii dignitate, cum pro his omnibus ſolitarius, gemens, clauſus, ſacco ſqualidus, fletu madidus, cinere ſordidatus, vitam parvuli ſui tot lamentationum ſuffragiis peteret, & piiſſimum Deum tanta precum ambitione pulſaret, ſic rogans & obſecrans

2. Reg. 12. 13. 14.

obtinere

obtinere non potuit, cùm tamen quod fortiſſimum petentibus adjumentum eſt, impetraturum ſe quod ſic à Deo peteret credidiſſet. Ex quo intelligi poteſt, quod nullum penitus majoris piaculi crimen eſt, quàm blaſphemandi cauſam gentibus dare. Quicunque enim ſine blaſphemia aliorum graviter erraverit, ſibi tantum affert damnationem: qui autem alios blaſphemare fecerit, multos ſecum præcipitat in mortem: Et neceſſe erit vt ſic pro tantis reus, quantos ſecum traxerit in reatum. Nec ſolum hoc, ſed quicunque peccator ita peccat, vt alios tamen peccato ſuo blaſphemare non faciat, peccatum ſuum ipſi obeſt tantummodo quod peccaverit: ſacroſanctum autem Dei nomen ſacrilega blaſphemantium maledictione non lædit. Qui verò blaſphemare alios peccans fecerit, neceſſe eſt peccatum hujus ſupra criminis humani eſſe menſuram; quia per convitia plurimorum inæſtimabilem Deo facit injuriam. Hoc autem, vt dixi, malum peculiariter tantum Chriſtianorum eſt, quia per eos tantummodo blaſphematur Deus, qui bona

dicunt,

dicunt, & mala faciunt: qui, vt scriptum est, *Deum, verbis confitentur, & factis negant.* Qui, vt idem Apostolus ait, *acquiescunt legi, & sciunt voluntatem eius, & probant quæ potiora sunt: qui habent formã scientiæ & veritatis in lege, qui prædicant non furandum, & furantur; qui legunt, non mœchandum, & mœchantur; qui in lege gloriantur, & per prævaricationem legis Deum inhonorant.* Et ideo hoc ipso Christiani deteriores sunt qui meliores esse deberent. Non enim probant quod fatentur, & impugnant professionem suam moribus suis: magis enim damnabilis est malitia, quam titulus bonitatis accusat: & reatus impij est pium nomen. Vnde etiam Salvator in Apocalypsi ad tepidum Christianum ait: *Vtinam aut calidus esses, aut frigidus: nunc autem quia tepidus est, incipiam te evomere ex ore meo.* Omnem Christianum Dominus fide ac spiritu jubet esse ferventem. Sic enim scriptum est: *Vt simus spiritu ferventes, Domino servientes.* In hoc ergo fervore spiritus fidei religiosæ ardor ostenditur; de quo ardore qui plurimũ habet fervens esse agnoscitur &

Rom. 2. 18. 19.

Apoc. 3. 15.

Rom. 12. 11.

fidelis; qui nihil omnino habet, frigidus eſſe intelligitur & paganus; qui vero inter vtrunq; vel neutrum eſt, tepidus atq; exoſus eſt Domino Chriſtianus. Et ideo ad eum dicitur: *Vtinam aut calidus eſſes aut frigidus; nunc autem quia tepidus es, incipiam te evomere ex ore meo*: hoc eſt dicere: Vtinam aut calorem aut fidem haberes bonorum Chriſtianorum, aut certè frigus & ignorantiam paganorum, aut enim fides te calida Deo inſinuaret, aut certè ad præſens adhuc legis ignorantia aliquatenus excuſaret: nunc autem quia Chriſtum jam agnoviſti, & negligis quem agnoviſti, qui ſuſceptus es quaſi intra os Dei per fidei agnitionem, projicieris per teporem. Quod quidem etiam beatus Apoſtolus Petrus evidenter expoſuit, dicens de vitioſis ac tepidis, id eſt malè viventibus Chriſtianis: *Melius erat illis non cognoſcere veritatem, quam cognoſcentibus retrorſum reflecti à tradito ſibi mandato. Contigit illis res veri proverbij: Canis reverſus ad ſuũ vomitũ, & ſus lota in volutabro luti.* Quid vt evidenter de his dictũ intelligamus, qui ſub Chriſtiano nomine in ſordibus

Apoc. 3. 15.

2 Pet. 2. 21.

bus mundi atque impuritatibus vivunt, audi quid eisdem in eodem loco dicat; *Si enim*, inquit, *refugientes coinquinationes mundi in agnitionē Domini nostri & conservatoris Iesu Christi his rursus impliciti superantur, facta sunt illis novissima peiora prioribus*. Quod quidē & beatus Apostolus Paulus, in eodem modo dicit: *Circumcisio quidem prodest, si legem custodias, si autem prævaricator legis sis, circumcisio tua præputium facta est*. Circumcisionem autem Christianitatem intelligendam ipse evidentissimè docet, dicens: *Nos enim sumus circumcisio, qui spiritu Deo servimus, & non in carne confidimus*. Ac per hoc videmus, quod malos Christianos paganis comparat; nec comparat tantum, sed penè postponit, dicens: *Si autem præputium iustitias legis custodiat, nonne præputium illius in circumcisionem reputabitur, & iudicabit id quod ex natura est præputiū, legem consummans, te qui per literam & circumcisionē prævaricator legis es?* At per hoc intelligimus, vt supra dixi, culpabiliores nos multo esse, qui legem Dei habemus & spernimus, quàm illos qui nec habent omnino,

Rom. 2. 25.

Phil. 3. 3.

Rom. 2. 26.

nec norunt: Nemo enim ignota con-
Rom.7.7. temnit. *Concupiſcentiam quippe neſciebam*, Apoſtolus inquit, *niſi lex diceret, non concupiſces.* Neq; enim prævaricantur à lege quam non habent: quia, vt ſcriptum eſt, *vbi non eſt lex, nec prævaricatio.* Ac per hoc, ſi non prævaricantur à lege quam non habent, ergo non contemnunt legis ſcita quæ non habent: quia nemo, vt dixi, poteſt diſpicere quod neſcit. Nos ergo & contemptores pariter & prævaricatores ſumus: ac per hoc paganis deteriores, quia illi non norunt Dei mandata, nos novimus: illi ea non habent, nos habemus: illi inaudita non faciunt, nos lecta calcamus. Et ideo apud illos ignorantia eſt, apud nos prævaricatio: quia minoris criminis reatus eſt legem neſcire quàm ſpernere.

Explicit liber quartus.

INCIPIT LIBER QVINTVS.

SCio infidelissimos quosque & veritatis divinæ incapaces dicere adversum hæc posse quæ diximus: si tantus sit Christianorum infidelium reatus, vt plus peccent prætermittentes mandata Domini quæ sciant, quam paganæ gentes, quæ nesciant: salubriorem his fuisse ignorantiam quam agnitionem, & contra eos esse admodum quod agnoverint veritatem. Quibus hoc respondendum est, non veritatem his obesse, sed vitia: nec legem nocere, sed mores: deniq; da mores bonos, & legis scita pro nobis sunt. Tolle vitia, & lex prodest: *Scimus enim*, inquit Apostolus, *quia bona est lex si quis ea legitimè vtatur*. Legitimè itaq; lege vtere, & legē tibi bonā ipse feciſti: *Scimus enim*, inquit, *quia lex bona est. si quis ea legitimè vtatur*: sciens hoc, quod justo non est lex posita: ac per hoc justus esse incipe, & eris liber à lege: quia non potest lex

1 Tim. 3.

venire contra mores, quæ jam habetur in moribus *Scimus ergo*, inquit, *quia lex bona eſt, ſi quis ea legitimè vtatur*, ſciens hoc quod juſto non eſt lex poſita, ſed injuſtis: & non ſubditis, ſed ſceleratis & impijs, & peccatoribus, & ſi quod aliud ſanæ doctrinæ adverſatur: ac per hoc non tam lex tibi, ô homo, quàm tu legi adverſaris: nec lex contra te bene præcipiendo, ſed tu contra legem malè vivendo agis, imò illa pro te eſt, tu contra illam: illa enim tibi conſulit ſancta dicendo, tu contra illam venis prava faciendo: nec contra illam tantum, ſed etiam contra te. Hoc ipſo enim quod contra illam & contra te: quia in illa ſalus & vita tua eſt. Ac per hoc dum legem divinam deſeris, ſalutem propriam derelinquis. Non aliter ergo nos de dominica lege querimur, quàm queri de optimo medico impatiens ægrotus ſolet; qui cum ingraveſcere ſibi morbos vitio ſuo fecerit, imperitiam medentis accuſat; Quaſi vero curare vllam infirmitatem præcepta poſſint, ſi eis non obedierit infirmus: aut ſanare quemquam obſervantia valeat, quam medicus ei imperat,

imperat, si eam sibi ægrotus ipse non præstat. Quid juvat stomachum abstinentia, si statim dulcia subsequantur? Quid conferunt phrenetico silentia circumstantium, quem statim suus clamor occidit? Aut quid prodesse poterit antidotum, cui superfunditur venenum? Et nobis itaque est lex antidotum, sed vitiositas venenum. Sanare nos non potest legis antidotum, quos occidunt venena vitiorum. Sed jam de his & antea satis diximus: et si ita res postulaverit, etiam post hæc juvante Deo aliqua dicemus. Interim quia duo superius barbarorum genera vel sectas esse memoravimus, paganorum atque hæreticorum; quia de paganis jam, vt arbitror, satisfecimus, de hæreticis quoque, vt causa poscit, subjiciamus. Potest enim quispiam dicere; Etiamsi à paganis lex divina non exigat, vt mandata faciant, quæ non sciunt, certe ab hæreticis exigit, qui sciunt: eadem enim etiam illos legere quæ nos legimus, eosdem apud illos Prophetas Dei, eosdem Apostolos, eosdem Evangelistas esse, ac per hoc aut non minus ab illis legem negligi quàm à nobis,

aut etiam multo magis: quia cum eadem legant ſcripta qúæ noſtri, multa faciunt deteriora quam noſtri. Vtrunque ergo videamus. Eadem, inquis, legunt illi quæ leguntur à nobis. Quomodo eadem, quæ ab auditoribus quódam malis & malè ſunt interpolata, & male tradita? Ac per hoc jam non eadem, quia non poſſunt penitus dici ipſa, quæ ſunt in aliqua ſui parte vitiata. Incolumitatem enim non habent, quæ plenitudinem perdiderunt: nec ſtatum ſuum omnino ſervant, quæ ſacramentorum virtute privata ſunt. Nos ergo tantum Scripturas ſacras plenas, inviolatas, integras habemus, qui eas vel in fonte ſuo bibimus, vel certe de puriſſimo fonte hauſtas per miniſterium puræ tranſlationis haurimus. Nos tantummodo bene legimus, atque vtinam quà benè legimus tam benè adimpleremus. Sed vereor, quod qui non benè obſervamus, nec benè lectitemus: quia minor reatus eſt ſancta non legere, quàm lecta violare. Cæteræ quippe nationes, aut non habent legem Dei, aut debilem & convulneratam habent, aut per hoc, vt diximus, non

habent

habent quæ ſic habent. Nam & ſi qui gentium barbararum ſunt, qui in libris ſuis minus videantur, Scripturam ſacram interpolatam habere vel laceratam: habent tamen veterum magiſtrorum traditionem corruptam, ac per hoc traditionem potius quàm Scripturam habent: quia hoc non retinent, quod veritas legis ſuadet, ſed quod pravitas malæ traditionis inſervit. Barbari quippe homines, Romanæ, immo potius humanæ, eruditionis expertes, qui nihil omnino ſciunt, niſi quod à Doctoribus ſuis audiunt, quod audiunt, hoc ſequuntur. Ac ſic neceſſe eſt eos, qui totius literaturæ ac ſcientiæ ignari, ſacramentum divinæ legis doctrina magis quàm lectione cognoſcunt, doctrinam potius retinere quàm legem. Itaque eis traditio magiſtrorum ſuorum & doctrina inveterata, quaſi lex eſt, qui hoc ſciunt quod docentur: hæretici ergo ſunt, ſed non ſcientes. Denique apud nos ſunt hæretici, apud ſe non ſunt. Nam in tantum ſe catholicos eſſe iudicant, vt nos ipſos titulo hæreticæ appellationis infament. Quod ergo illi nobis ſunt, & hoc nos illis. Nos eos injuriam

divinæ generationi facere certi ſumus, quod minorem patre filium dicant. Illi nos injurioſos patri exiſtimant, quia æquales eſſe credamus. Veritas apud nos eſt, ſed illi apud ſe eſſe præſumunt. Honor Dei apud nos eſt, ſed illi hoc arbitrantur honorem divinitatis eſſe quod credunt. Inofficioſi ſunt, ſed illis hoc eſt ſummum religionis officium. Impij ſunt, ſed hoc putant veram eſſe pietatem. Errant ergo, ſed bono animo errant, non odio, ſed affectu Dei, honorare ſe Dominum atque amare credentes. Quamvis non habeant rectam fidem, illi tamen hoc perfectam Dei æſtimant charitatem. Qualiter pro hoc ipſo falſæ opinionis errore in die judicij puniendi ſint, nullus poteſt ſcire niſi judex. Interim idcirco eis, vt reor, patientiam Deus commodat, quia videt eos, etſi non rectè credere, affectu tamen piæ opinionis errare: maximè cùm ſciat eos ea facere quæ neſciunt, noſtros autem negligere quod credunt: ac per hoc illos magiſtrorum peccare vitio, noſtros ſuo: illos ignorantes, noſtros ſcientes: illos id facere quod putent rectum, noſtros quod ſciant eſſe

esse perversum. Et ideo justo judicio illos patientia Dei sustinet, & nos animadversione castigat: quia ignosci aliquatenus ignorantiæ potest, contemptus veniam non meretur. Sic enim scriptum est: *Servus qui nescit voluntatem domini sui, & non facit eam, vapulabit paucis: qui autem scit eam, & non facit, vapulabit multis.* Non ergo miremur, quod multis cædimur, quia non inscientia, sed rebellione peccamus. Scientes enim bona non bene agimus, & discretionem recti ac praui intelligentes prava sectamur: legem legimus, & legitima calcamus: & ad hoc tantum præceptorum sacrorum scita cognoscimus, vt gravius post interdicta peccemus. Deum colere nos dicimus, & diabolo obtemperamus. Et post hæc volumus vt bona à Deo accipiamus, cum malis semper mala addamus: fieri voluntatem nostram à Deo cupimus, cum Dei nos facere nolumus, quasi superiores nos Deo agimus. Volumus vt voluntati nostræ Deus jugiter pareat, cum omnes nos voluntati ejus jugiter repugnemus. Sed ille justus est, licèt nos simus injusti. Castigat enim

quos

quos caſtigandos putat, patitur quos putat eſſe patiendos. Vtrunque ad vnam rem vult proficere; vt & caſtigatio in Catholicis peccandi refræ-net libidinem, & quandoque hæreticos patientia Dei faciat plenam fidei cognoſcere veritatem: maxime cum ſciat eos forſitan Catholica non indignos fide, quos videat Catholicis vitæ comparatione præſtare. Omnes autem iſti de quibus loquimur, aut Vvandali ſunt aut Gothi. Nam de Romanis hæreticis, quorum innumera multitudo eſt, nihil dicimus: neque aut Romanis eos, aut barbaris comparamus: quia & infidelitate Romanis ſunt deteriores, & fœditate vitæ barbaris turpiores. Sed hoc nos non ſolum non juvat, ſed etiam ſupra id quod à nobis ipſi gravamur, gravat: quia & ij quos tales cauſamur eſſe, Romani ſunt. Vnde intelligere poſſumus quid mereatur omnis Romana Reſpublica cum pars Romanorum offendat Deum vita, pars & infidelitate pariter & vita: ſalvo eo quod etiam ipſæ quondam hæreſes barbarorum de Romani magiſterij pravitate fluxerunt. Ac perinde etiam hoc noſtrum eſt crimen, quod populi

barbarorum

barbarorum hæretici esse cœperunt. Porro autem quantum ad conversationem Gothorum, aut Vvandalorum pertinet, quid est in quo eis aut præponere nos, aut etiam comparare possimus? Ac primum vt de affectu & charitate dicam, quàm præcipuam Dominus docet esse virtutem, & quam non solum per omnes Scripturas sacras, sed etiam per se ipse commendat, dicens: *In hoc scietur quod discipuli mei estis, si vos invicem diligatis.* Omnes se ferè barbari, qui modo sunt vnius gentis & regis, mutuo amant. Omnes penè Romani se mutuo persequuntur. Quis enim civis non invidet ciui? Quis enim plenam vicino exhibet charitatem? Omnes quippe à se, etsi loco non absunt, affectu absunt: etsi habitatione junguntur, mente disiuncti sunt. Atq; vtinam hoc licet sit pessimum malũ, vtinam cives tantum atq; vicini: illud est gravius, quod nec propinqui quidem propinquitatis iura conservant. Quis enim se proximis suis proximum reddit? Quis solvit charitati quod se agnoscit debere vel nomini? Quis hoc est animo quod vocatur? quis tam propinquius corde Ioa. 13. 35.

quàm

quàm sanguine, in quo non luridus malevolentiæ zelus ardet, cuius non sensum livor invasit, cui non prosperitas aliena supplicium est? Quis non bonum alterius, malum suum credit? Cui ita sufficit felicitas sua, vt etiam alium velit esse fęlicem? Novum & inestimabile, nunc in plurimis malum est. Parum alicui est, si ipse sit fælix, nisi alter fuerit infælix. Iam vero illud quale, quàm sævum, quam ex hac ipsa impietate descendens, quàm alienum à barbaris, quàm familiare Romanis, quod se invicem exactione proscribunt: immò non invicem: nam hoc tolerabilius fermè esset, si pateretur quisque quod fecerat, sed illud grauius est, quod plurimi proscribuntur à paucis, quibus exactio publica peculiaris est præda, qui fiscalis debiti titulos faciunt quæstus esse privatos: & hoc non summi tantum, sed penè infimi, non judices solum, sed etiam judicibus obsequentes. Quæ enim sunt non modo vrbes, sed etiam municipia atque vici, vbi non, quot curiales fuerint, tot tyranni sunt? quanquam fortè hoc nomine sibi gratulentur, quia potens & honoratus

ratus esse videtur. Nam & latrones fermè omnes gaudent & gloriantur, si atrociores admodum quàm sunt esse dicantur. Quis ergo, vt dixi, locus est, vbi non à principalibus ciuitatum, viduarum, & pupillorum viscera deuorentur, & cum his fermè omnium sanctorum? Nam & hos quasi viduas & pupillos habent, quia tueri se aut pro studio professionis suæ volunt, aut pro innocentia atq; humilitate non possunt. Nemo itaque horum tutus est, nec vlli admodum præter summos à vastatione latrocinij populantis immunes; nisi qui ipsis latronibus par est in hac conditione: immo in hoc scelus res deuoluta est: vt nisi quis malus fuerit saluus esse non possit. Sed videlicet cum tot sint qui bonos vastant, sunt fortasse aliqui, qui in hac vastatione succurrant, qui, vt scriptum est, *eripiant egenum & pauperem de manu peccatoris.* Non est qui faciat bonum, non est penè vsque ad vnum. Ideo dixi penè vsque ad vnum, quia tanta est raritas bonorum, vt penè vnus esse videatur. Quis enim vexatis atque laborantibus opem tribuat, cum improborum hominum violen-

Psal. 8 24. & 52.

tiæ

riæ etiam ſacerdotes Domini non reſiſtant? Nam aut tacent plurimi eorum, aut ſimiles ſunt tacentibus etiamſi loquantur; & hoc multi non inconſtantiâ, ſed conſilio, vt putant, atque ratione. Exertam enim veritatem proferre nolunt, quia eam aures improborum hominum ſuſtinere non poſſunt: nec ſolum refugiunt, ſed etiam oderunt & execrantur: & non modo auditam non reverentur aut metuunt, ſed etiam majore ſuperbientes pervicaciâ perduellionem contemnunt. Et ideo tacent etiam qui loqui poſſunt, dum ipſis interdum malis parcunt: nec volunt eis vim apertæ promere veritatis, ne faciant eos ingeſta acrius veritate peiores. Inter hæc vaſtantur pauperes, viduæ gemunt, orphani proculcantur intantùm, vt multi eorum & non obſcuris natalibus editi, & liberaliter inſtituti, ad hoſtes fugiant, ne perſecutionis publicæ afflictione moriantur: quærentes ſcilicet apud barbaros Romanam humanitatem, quia apud Romanos barbaram inhumanitatem ferre non poſſunt. Et quamvis ab his ad quos confugiunt diſcrepent ritu, diſcrepēt lingua, ipſo

ipſo etiam, vt ita dicam, corporum atque induviarum barbaricarum fœtore diſſentiant, malunt tamen in barbaris pati cultum diſſimilem, quam in Romanis iniuſtitiam ſæuientem. Itaque paſſim vel ad Gothos, vel ad Bagaudas, vel ad alios vbique dominantes barbaros migrant, & commigraſſe non pœnitet: Malunt enim ſub ſpecie captiuitatis viuere liberi, quàm ſub ſpecie libertatis eſſe captiui. Itaq; nomen ciuium Romanorum aliquando non ſolum magno æſtimatum, ſed magno emptum, nunc vltro repudiatur ac fugitur: nec vile tantùm, ſed etiam abominabile penè habetur. Et quod eſſe maius teſtimonium Romanæ iniquitatis poteſt, quàm quod plerique & honeſti, & nobiles, & quibus Romanus ſtatus ſummo & ſplendori eſſe debuit & honori, ad hoc tamen Romanæ iniquitatis crudelitate compulſi ſunt vt nolint eſſe Romani? Et hinc eſt quod etiam hi qui ad barbaros non confugiunt, barbari tamen eſſe coguntur: ſcilicet vt eſt pars magna Hiſpanorum, & non minima Gallorum: omnes deniq; quos per vniverſum Romanum orbem fecit Romana iniquitas

Eutro. p. l 9. Oroſ. 7. Sigeb. Proſp.

iniquitas jam non eſſe Romanos. De Bagaudis nunc mihi ſermo eſt; qui per malos judices & cruentos ſpoliati, afflicti, necati, poſtquam jus Romanæ libertatis amiſerant, etiam honorem Romani nominis perdiderunt. Et imputatur his infælicitas ſua, imputamus his nomen calamitatis ſuæ, imputamus nomen quod ipſi fecimus. Et vocamus rebelles, vocamus perditos, quos eſſe compulimus criminoſos. Quibus enim alijs rebus Bagaudæ facti ſunt, niſi iniquitatibus noſtris, niſi improbitatibus judicum, niſi eorum proſcriptionibus & rapinis, qui exactionis publicæ nomen in quæſtus proprij emolumenta verterunt, & indictiones tributarias prædas ſuas eſſe fecerunt: qui in ſimilitudinem immanium beſtiarum non rexerunt traditos ſibi, ſed devorarunt: nec ſpolijs tantum hominum, vt plerique latrones ſolent, ſed laceratione etiam, &, vt ita dicam, ſanguine paſcebantur: ac ſic actum eſt, vt latrocinijs judicum ſtrangulati homines & necati, inciperent eſſe quaſi barbari, quia non permittebantur eſſe Romani: acquieuerunt enim eſſe

quod

quod non erant, quia non permittebantur esse quod fuerant: coactique sunt saltem vitam defendere, quia jam libertatem videbant penitus perdidisse, Aut quid aliud etiam nunc agitur, quàm tunc actum est, id est, vt qui adhuc Bagaudæ non sunt esse cogantur, quantum enim ad vim atque injurias pertinet, compelluntur vt velint esse: sed imbecillitate impediuntur vt non sint. Sic sunt ergo, quasi captiui jugo hostium pressi: tolerant supplicium necessitate, non voto: animo desiderant libertatem, sed summam sustinent servitutem: ita ergo & cum omnibus fermè humilioribus agitur. Vna enim re ad duas diversissimas coarctantur: vis summa exigit, vt aspirare ad libertatem velint, sed eadem vis posse non sinit, quæ velle compellit. Sed imputari his potest forsitan, quod hoc velint homines, qui nihil magis cuperent, quàm ne cogerentur hoc velle. Summa enim infælicitas est quod volunt. Nam multo cum his melius ageretur, si non compellerentur hoc velle. Sed quid possunt aliud velle miseri, qui assiduum, immo continuum exacti-

onis

onis publice patiuntur excidium, quibus imminet ſemper gravis & in defeſſa proſcriptio, qui domos ſuas deſerunt, ne in ipſis domibus torqueantur? Exilia petunt, ne ſupplicia ſuſtineant. *Leviores* his hoſtes quàm exactore ſunt: & res ipſa hoc indicat, ad hoſtes fugiunt, vt vim exactionis evadant. Et quidem hoc ipſum, quamvis durum & inhumanum, minus tamen graue atq; acerbum erat, ſi omnes æqualiter atq; in commune tolerarent. Illud indignius ac pœnalius, quod omnium onus non omnes ſuſtinent: imò quod pauperculos homines tributa divitum premunt, & infirmiores ferunt ſarcinas fortiorum: nec alia cauſa eſt quod ſuſtinere non poſſunt, niſi quia maior eſt miſerorum ſarcina quàm facultas. Res diverſiſſimas diſſimilimaſque patiuntur, invidiam & egeſtatem. Invidia eſt enim in ſolutione, egeſtas in facultate. Si reſpicias quod defendunt, abundare arbitreris: ſi reſpicias quod habent, egere reperies. Quis eſtimare rem huius iniquitatis poteſt? Solutionem ſuſtinent divitum; & indigentiam mendicorum Plus multo eſt quod dicturus ſum;

ſum; adiectiones tributarias ipſi interdum divites faciunt, pro quibus pauperes ſolvunt. Sed dicas, cum ipſorum maximus cenſus ſit, & ipſorum maxime penſiones, quomodo id fieri poteſt, vt ipſis ſibi augere debitum velint? Neque ego id dico quod ſibi augeant. Nam & ideo augent, quia non ſibi augent. Dicam quomodo. Veniunt plerunque novi nuncij, novi epiſtulatij à ſummis ſublimitatibus miſſi, qui commendantur illuſtribus paucis ad exitia plurimorum: decernuntur his nova munera, decernuntur novæ indictiones: decernunt potentes, quod ſolvant pauperes: diſcernit gratia divitum, quod perdat turba miſerorum. Ipſi enim in nullo ſentiunt quod decernunt. Sed non poſſunt, inquis, non honorari, & liberalius accipi, qui fuerint à maioribus miſſi. Eſtote ergo vos divites primi in conferendo, qui eſtis primi in decernendo. Eſtote primi in largitate rerum: qui primi eſtis in liberalitate verborum. Qui das de meo, da & de tuo: tametſi rectiſſimè quiſquis ille es, qui ſolus vis capere gratiam, ſolus pateretis expenſam. Sed acquieſcimus pau-

pere,

peres veſtræ divites voluntati: quod pauci jubetis, ſolvamus omnes. Quid tam juſtum, quid tam humanum? Gravant nos novis debitis decreta veſtra. Facite ſaltem debitum ipſum, vobis nobiſcum eſſe commune. Quid enim iniquius eſſe, aut quid indignius poteſt, quàm vt ſoli ſitis immunes à debito, qui cuncto facitis debitores? Et quidem miſerrimi pauperes ſic totum hoc quod diximus ſolvunt, quod quare vel qua ratione ſolvant, penitus ignorant. Cui enim licet diſcutere cur ſolvatur, aut cui permittitur explorare quid debeat? ſed tunc id evidentiſſimè proditur, cum invicem ſibi divites iraſcuntur, cum indignantur aliqui eorum, quod ſine conſilio aut tractatu ſuo aliqua decreta ſint: tunc à quibuſdam eorum audias dici, O facinus indignum, duo aut tres ſtatuunt quod multis nocet: à paucis diſcernitur, quod à * multis miſeris depẽdatur. Honori enim ſuo vnuſquiſq; divitum præſtat, vt nolit aliquid ſe abſente diſcerni: non juſtitiæ, vt iniqua nolit ſe Præſente conſtitui. Denique quod in alijs reprehenderunt, ipſi poſtea aut pro contemptus præteriti

* *Paucis.*

teriti vltione, aut pro poteſtatis præſumptione conſtituunt. Ac per hoc infæliciſſimi pauperes ſic ſunt, quaſi inter concertantes procellas in medio mari poſiti: nunc iſtorum ſcilicet, nunc illorum fluctibus obruuntur. Sed videlicet qui in hac parte iniqui ſunt, in alia moderati inveniuntur & juſti: ac pravitatem vnius rei, alterius probitate compenſant. Nam ſicut in onere novarum indictionum pauperes gravant, ita in novorum remediorum opitulatione ſuſtentant. Sicut tributis novis minores maxime deprimuntur, ſic remedijs novis maxime ſublevantur. Imò par eſt iniquitas in vtroque. Nam ſicut ſunt in aggravatione primi pauperes, ita in revelatione poſtremi. Si quando enim vt nuper factum eſt, defectis vrbibus minuendas in aliquo tributarias functiones poteſtates ſummæ exiſtimaverunt, illicò remedium cunctis datum, ſoli inter ſe divites partiuntur. Quis tunc pauperum meminit, quis ad communionem beneficij humiles & egeſtuoſos vocat? quis cum qui primus eſt ſemper in ſarcina, vel vltimo eſſe loco patitur in medela? Et quid plura?

plura? tributarij omnino pauperes non putantur, niſi cum his tributi cumulus imponitur. Extra numerum autem tributariorum ſunt, cum remedia dividuntur. Et putamus, quod pœna divinæ ſeveritatis indigni ſumus, cum ſic nos ſemper pauperes puniamus: aut credimus, cum iniqui nos jugiter ſimus, quod Deus juſtus in nos omnino eſſe non debet? Vbi enim, aut in quibus ſunt niſi in Romanis tantum hæc mala? quorum injuſtitia tanta niſi noſtra? Franci enim hoc ſcelus neſciunt. Hunni ab his ſceleribus immunes ſunt. Nihil horum eſt apud Vvandalos, nihil horum apud Gothos. Tam longè enim eſt, vt hæc inter Gothos barbari tolerent, vt ne Romani quidem, qui inter eos vivunt, iſta patiantur. Itaque vnum illic Romanorum omnium votum eſt, ne vnquam eos neceſſe ſit in jus tranſire Romanorum. Vna & conſentiens illic Romanæ plebis oratio, vt liceat eis vitam quam agunt, agere cum barbaris. Et miramur ſi non vincantur à noſtris partibus Gothi, cum malint apud eos eſſe quam apud nos Romani. Itaque

non

non ſolum transfugere ab eis ad nos fratres noſtri omnino nolunt; ſed vt ad eos confugiant, nos relinquunt, Et quidem mirari poſſim, quod hoc non omnes omnino facerent tributarii pauperes & egeſtuoſi; niſi quod vna cauſa tantum eſt, qua non faciunt: quia transferre illuc reſculas atque habitatiunculas ſuas familiaſque non poſſunt. Nam cum plerique eorum agellos ac tabernacula ſua deſerant, vt vim exactionis evadent: quomodo non quæ compellũtur deſerere vellent, ſed ſecum, ſi poſſibilitas pateretur, auferrent? ergo quia hoc non valent, quod forte mallent: faciunt quod vnũ valent. Tradunt ſe ad tuendum protegendumq; majoribus, dedititios ſe divitum faciunt, & quaſi in jus eorum ditionemque tranſcendunt. Nec tamen grave hoc aut indignũ arbitrarer, immo potius gratularer hanc potentum magnitudinem quibus ſe pauperes dedunt, ſi patrocinia iſta non venderent: ſi quod ſe dicunt humiles defenſare, humanitati tribuerent non cupiditati. Illud grave ac peracerbum eſt, qd hac lege tueri pauperes videntur vt ſpolient: hac lege defendunt miſe-

ros, vt miſeriores faciant defendendo. Omnes enim hi, qui defendi videntur, defenſoribus ſuis omnem ferè ſubſtantiam ſuam prius quàm defendantur addicunt: ac ſic, vt pariis habeant defenſionem, perdunt filii hæreditatem. Tuitio parentum, mendicitate pignorum comparatur. Ecce quæ ſunt auxilia ac patrocinia majorum. Nihil ſuſceptis tribuunt, ſed ſibi. Hoc enim pacto aliquid à parentibus temporariè attribuitur, vt in futuro totum filiis auferatur. Vendunt itaque, & quidem graviſſimo precio vendunt, majores quidam, cunctaque præſtant. Et quod dixi vendunt, vtinam venderent vſitato more atque communi, aliquid forſitan remaneret emptoribus. Novum quippe hoc genus venditionis & emptionis eſt. Venditor nihil tradit & totum accipit. Emptor nihil accipit, & totum penitus amittit. Cumque, omnis fermè contractus, hoc in ſe habeat, vt invidia penes emptorem, inopia penes venditorem eſſe videatur, quia emptor ad hoc emit vt ſubſtantiam ſuam augeat, venditor ad hoc vendit vt minuat: inauditum hoc commercii genus

genus eſt, venditoribus creſcit facultas, emptoribus nihil remanet niſi ſola mendacitas. Nam illud quale? quàm non ferendum, atque monſtri reum? & quod non dicam pati humanæ mentes, ſed quod audire vix poſſunt: quod plerique pauperculorum atque miſerorum ſpoliati reſculiis ſuis, & exterminati agellis ſuis cum rem amiſerint, amiſſarum tamen rerum tributa patiuntur: cum poſſeſſio ab his receſſerit, capitatio non recedit. Proprietatibus carent, & vectigalibus obruuntur. Quis æſtimare hoc malum poſſit, rebus eorum incubant pervaſores, & tributa miſeri pro pervaſoribus ſolvunt. Poſt mortem patris poſtumi nati obſequiis juris ſui agellos non habent, & agrorum munere enecantur. Ac per hoc quid aliud ſceleribus tantis agitur, niſi vt qui privata peruaſione nudati ſunt, publica afflictione moriantur: & quibus rem deprædatio tulit, vitam tollat exactio? Itaque nonnulli eorum de quibus loquimur, qui aut conſultiores ſunt, aut quos conſultos neceſſitas fecit, cum domicilia atque agellos ſuos aut pervaſionibus perdunt, aut fugati ab

exactoribus deſerunt, quia tenere non poſſunt, fundos majorum expetunt,& coloni divitum fiunt: ac ſicut ſolent aut hi qui hoſtium terrore compulſi, ad caſtella ſe conferunt; aut hi qui perdito ingenuæ incolumitatis ſtatu ad aſylum aliquod deſperatione confugiunt: ita & iſti qui habere amplius vel ſedem vel dignitatem ſuorum natalium non queunt, jugo ſe inquilinæ abjectionis addicunt: in hanc neceſſitatem redacti, vt extorres non facultatis tantum, ſed etiam conditionis ſuæ, atque exulantes non à rebus tantum ſuis, ſed etiam à ſeipſis, ac perdentes ſecum omnia ſua,& rerum proprietate careant, & jus libertatis amittant. Et quidem, quia ita infelix neceſſitas cogit, ferenda vtcunque erat extrema ſors eorum, ſi non eſſet aliquid extremius. Illud gravius & acerbius, quod additur huic malo ſævius malum. Nam ſuſcipiuntur advenæ, fiunt præjudicio habitationis indigenæ, & exemplo quodam illius maleficæ præpotentis, quæ tranſferre homines in beſtias dicebatur, ita & iſti omnes, qui intra fundos divitum recipiuntur, quaſi Circei

poculi

poculi transfiguratione mutantur. Nam quos suscipiunt vt extraneos & alienos, incipiunt habere quasi proprios; quos esse constat ingenuos, vertuntur in servos. Et miramur, si nos barbari capiunt, cum fratres nostros nos facimus esse captivos? Nil ergo mirum est, tot vastationes atque excidia civitatum. Diu id plurimorum oppressione elaboravimus, vt captivando alios etiam ipsi inciperemus esse captivi. Sentimus enim etsi tardius multo quàm merebamur, sentimus tandem illa quæ fecimus, &, juxta sermonem sacrum, *labores manuum nostrarum mãducamus, ac iusto iudice Deo solvimus quæ debemus.* Miserti quippe exulũ non sumus, ecce ipsi exules sumus: peregrinos fraude cepimus, ecce ipsi peregrinamur atque fraudamur. Præjudicijs temporum ingenui status homines circumvenimus, ecce ipsi nuper quidem in alieno solo vivere cœpimus, sed præjudicia jam timemus. Et ô quãta est infidelis malarum mẽtium cœcitas: damnationem perferimus judicantis Dei, & nec dum nos agnoscimus judicari. Et mirantur aliqui sanctorum, quod exemplo nostro cæteri

non emendentur, qui nihil adhuc tale tolerarunt; cum tormentis noſtrarum iniquitatum nec ipſi quidem qui jam à Deo plectimur, corrigamur O ſuperbiam non ferendam! plurimi pœnas peccatorum ſuorum perferunt, & intelligere cauſas pœnarum nemo dignatur. Sed eſt cauſa evidens, quæ hanc ſuperbiam facit: ſcilicet quia etſi aliqua jam patimur; nondum tam patimur quàm meremur. Tanta eſt enim miſericordia Dei, vt etſi nos pati vult aliqua de piaculis noſtris, nolit tamen cuncta tolerare: quia caſtigat malos, non te mala: & agnoſcere nos peccata noſtra mavult, quàm ſuſtinere: ſcilicet vt & piis ac ſalubribus flagellis oſtendat nobis, quæ ferre mereamur; ſed tamen nō inferat quæ mereamur, juxta illud ſcilicet beati Apoſtoli dictum, quo ait; *Ignoras quoniam bonitas Dei ad pœnitentiam te adducit: ſecundum duritiam autem tuam, & impœnitens cor theſaurizas tibi iram in die iræ.* Et vere ita agimus, vt dicit Apoſtolus: Deus enim nos vocat ad pœnitentiam, ſed nos theſaurizamus iram. Deus nos invitat ad veniam, ſed nos quotidie cumulamus offenſam.

Rom. 2. 4. 5.

sam. Vim Deo facimus iniquitatibus nostris, ipsi in nos iram divinitatis armamus. Cogimus ad vlciscendas criminum nostrorum immanitates nolentem Deum. Propè est, vt eum non permittamus vt pareat. Nam cum in eum nullum vnquam injustitiæ signum cadere aut apparere possit, sic agimus, vt si enormitates nostrorum scelerum non vlciscitur, injustus esse videatur. Sed videlicet peccator fuit aliquando aliquis, fortasse jam non est: aut est vilus criminum modus, & non prius est vt de vita homines, quàm de iniquitate discedant. Quis enim non cum ipsis iniquitatibus suis moritur, & cum ipsis admodum atque in ipsis sceleribus sepelitur? vt verè de his Propheticum illud rectissimè dici possit: *Sepulchra eorum domus eorum in æternum, & comparati sunt iumentis insipientibus, & similes facti sunt illis.* Atque vtinam jumentis. Melius quippe fuerat belluina imprudentia deviâsse. Illud pejus & criminosius, quia non ignorantia Dei, sed despectione peccârunt. Atque hoc videlicet Laici tantummodo, nõ quidam etiam Clericorum; seculares tan- Ps. 48. 12.

tummodo, non multi etiam religioſi, immo ſub ſpecie religionis vitiis ſecularibus mancipati: qui ſcilicet poſt veterum flagitiorum probra & crimina titulo ſanctitatis ſibimet inſcripto, non converſatione alii, ſed profeſſione, nomen tantum † demutavere, non viram: & ſummam divini cultus habitum magis quàm actum exiſtimantes, veſtem tantummodo exuere, non mentem. Vnde illi ſe minore invidia criminoſos putant; qui cùm pœnitentiam quaſi egiſſe dicantur, ſicut mores priſtinos, ita etiam habitum non relinquunt. Nam taliter fermè omnia agunt, vt eos nō tam putes antea pœnitentiam criminum egiſſe, quam poſtea ipſius pœnitentiæ pœnitere: nec tam prius pœnituiſſe quod male vixerint, quàm poſtea quod ſe promiſerint benè eſſe victuros. Sciunt me verum loqui, & teſtimonium mihi etiam conſcientia ſua dicunt, cum multi alij, tum præcipue illi novorum honorum religioſi ambitores, & poſt acceptum pœnitentiæ nomen, ampliſſimæ, ac prius non habitæ poteſtatis emptores: adeò non ſeculares tantum

† *denotavere.*

tantum, sed plus etiam quàm seculares esse voluerunt: vt non sufficeret eis quod ante fuerant, nisi plus essent postea quàm fuissent. Quomodo igitur tales isti pœnitentiam se egisse non pœnitent? Sicut etiam illi de conversione ac Deo aliquid cogitasse, qui à conjugibus propriis abstinentes, à rerum alienarum pervasione non abstinent: & cum profiteantur continentiam corporum, in incontinentiam debaccantur animorum. Novum prorsus conversionis genus, licita non faciunt, & illicita committunt. Temperant à concubitu, & non temperant à rapina. Quid agis stulta persuasio? Peccata interdixit Deus, non matrimonia, non conveniunt vestris studiis facta vesta: non debetis esse amici criminum, qui dicitis vos sectatores esse virtutum. Præposterum est quod agitis, non est hoc conversio, sed adversio, quia jam pridem, vt fama est, opus etiam honesti matrimonii reliquistis: tandem à scelere cessare. Et quidem justum est, vt ab omni scelere: sed tamen si non ab omni, quia hoc fortasse durũ & impossibile esse creditis, certè

vel à maximo & prodigioſo. Eſto, juxta te, quicunque ille es, vicini ſtare non valeant. Eſto, pauperes habitare non poſſint. Eſto, ſis perſecutor multorum inopum, vaſtatorque miſerorum. Eſto afflictor omnium, dummodo extraneorum. Tandem quæſo vel tuis parce: & ſi non tuis omnibus, quia etiam hoc forſitan oneroſum tibi & grave judicas, ſi omnibus tuis parcas: parce ſaltem vel illis tuis, qui te non affinibus tantum aliis aut propinquis, ſed perſonis etiam devinctiſſimis & pignoribus chariſſimis prætulerunt. Et quid dicam pignoribus aut filiis? prætulerunt te etiam animabus penè ac † ſpebus ſuis: non quidem laudabiliter, & errorem ſuum, qui ita egit, ipſe cognoſcit. Sed ad te tamen, cui ipſum hoc præſtitit, quid erravit? Hoc enim plus ei debes, quia dilectionis tuæ nimietate peccavit. Cæcus quidem factus eſt affectu tuo, & notatur à cunctis atque reprehenditur: ſed tamen tu hoc magis ei obnoxius factus es, quia ſe ab omnibus fecit pro tuo amore culpari. Quid ergo ſimile apud barbaros Gothos, quis eorũ amantibus nocet?

† *Speciebus.*

nocet? Quis diligentem insequitur? quis chari sui mucrone jugulatur? tu amantes persequeris, tu offerentibus munera manus amputas, tu diligentes proximos necas, non metuis, non expaveſcis. Quid faceres, si judicium Dei præsens non etiam proxima flagellatione sensisses? Addis insuper & adjungis malis prioribus nova crimina. Considera quæ te maneant graviora facientem, cum minora soleant etiam per dæmones vindicari. Contentus esto jam quæsumus amicorum tuorum & sodalium latrociniis, sufficiat vexatos fuisse pauperes, sufficiat spoliatos à te fuisse mendicos: penè juxta te nullus intrepidus, nullus potest esse securus: facilius præcipitati ex Alpina rupe torrentes, aut incendia ventis exagitata tolerantur: non sic pereuntes, vt ita dixerim, nautæ Charybdis voracitate, aut Scylleis, vt aiunt, canibus devorantur. Exturbas possessiunculis suis vicinos tuos, habitatione ac facultate proximos tuos. Nunquid vt scriptum est, *super terram solus habitabis*? Hoc vnum quippe est quod obtinere non poteris: quamlibet enim cuncta occupes Isa. 5. 8.

cupes, quamlibet cuncta pervadas, vicinum ſemper invenies. Reſpice quæſo alios, quos velis nolis & ipſe *ſuſcipis *ſuſpicis. Reſpice alios, quos velis nolis etiam ipſe miraris: altiores ſunt cæteris dignitate, & æquales dignatione; majores ſunt poteſtate; & minores humilitate. Scis profecto etiam ipſe ad quem nunc loquimur, de quo loquamur: & idem de quo nunc querimur, debes agnoſcere quem hac laude veneramur: atque vtinam multi eſſent qui laudarentur: ſalubritas eſſet omnium, generoſitas plurimorum. Sed eſto tu nolis eſſe laudabilis, cur velis quæſo eſſe damnabilis? Cur tibi injuſtitia nil amicius? cur avaritia nil jucundius? cur rapacitate nil charius? cur nil judicas precioſius quàm nequitiam? Cur nil præſtantius quàm rapinam? Diſce vel à pagano homine virum bonum, Charitate enim, inquit, & benevolentia ſeptum oportet eſſe non armis. Fallunt te itaque opiniones tuæ, fallit pravæ & cæcæ mentis improbitas. Si vis probus, ſi vis potens, ſi vis magnus eſſe, honeſtate debes cæteros, non malignitate ſuperare. Legi quondam in quodam loco; Nemo malus

malus, nisi stultus: si enim saperet, bonus esse mallet. Et tu ergo tamen si redire ad sanitatem potes, exue nequitiam, si vis habere sapientiam. Si enim optas vel sapiens omnino esse, vel sanus, exuendus tibi omnino & commutandus es. Abdica te itaq; à te ipso, ne abdiceris à Christo. Repudia te, vt recipiaris à Christo. Perde te ipse, ne pereas. *Qui enim* (inquit Salvator) *perdiderit animam suam propter me, inveniet eam.* Dilige itaque hanc tuam salubrem perditionem, vt assequaris veram salutem. Liberandus enim à Deo ipso omnino non eris, nisi te ipse damnaveris.

Explicit Liber Quintus.

INCIPIT LIBER SEXTVS.

PErſonaliter diu locuti ſumus, & exceſſiſſe videmur regulam diſputandi. Cogitat enim abſque dubio is qui legit (ſi fuerit tamen aliquis qui ex Chriſti amore conſcripta, ob Chriſtum legat) cogitat de me forſitan, vel dicit; Cum cauſa generalis ſit quam exequitur, quid negocio huic contulit, quod in perſonam vnius tanta congeſſit? Eſto etenim ille, de quo locutus eſt, talis. Sed nunquid officit bonitati vnius, crimen alterius: aut quod fortius multo eſt, nunquid læditur ſcelere perſonali, cauſa cunctorum. Poſſum quidem evidentibus teſtimoniis approbare quia læditur. Achar enim quondam de anathemate quippiam furto abſtulit, & crimen vnius hominis plaga omnium fuit. David numerari plebem Iſraeliticam juſſit, & errorem illius Dominus clade totius populi vindicavit. Rabſaſes

Ioſue 7.

2. Reg. 24.

Eſa. 36.

locutus

locutus quædam est in contumeliam Dei, & centum octoginta quinq; millia hominum † strage perculit, quod vnius prophani hominis procax lingua maledixit. Et ideo non immerito etiam beatus Apostolus Paulus ejici de Ecclesia pestilentem jubet, & cur jubeat? ostendit, dicens; *Quia modicum fermentum totã massam corrumpit*. Inde evidenter agnoscimus etiam vnum sæpissimè malum hominem, † perditionem esse multorum. Nec injuria. Intelligere is quicunque legerit debet non superfluè me superius de vno malo aliqua dixisse, cum scilicet frequentissimè divinæ maiestatis iracundia etiam per vnum legatur accensa. Sed ego non ago hac † destrictione qua dico. Neque enim necesse est, vt vnum obesse omnibus putem, cùm omnes mutuo sibi obsint. Non convenit, vt per vnum cunctos periclitari putem, cum per se cuncti periclitentur. Omnes enim admodum in perditionem ruunt; aut certe, vt aliquid dicam lenius, penè omnes. Vnde enim hoc bonum populo Christiano, vt aut minor, aut certè vel idem esset malorum numerus

† *Stragem perpulerunt.*

1. Cor. 5. 6

† *Perditorem*

† *Descriptione id quod.*

rus qui bonorum? O miſeriam lachrymabilem! ô miſeriam luctuoſam! quàm diſſimilis eſt nunc à ſeipſo populus Chriſtianus, id eſt, ab eo qui fuit quondam. Tunc princeps Apoſtolorum Petrus Ananiam & Saphyram, quia mentiti eſſent, morte mulctavit. Beatiſſimus quoque Paulus etiam vnum de Eccleſia malum expulit, ne contactu ſuo plurimos inquinaret. Nunc nos etiam pati vtriuſq; partis numero contenti ſumus. Et quid contenti dicam? Exultare nos potius ac tripudiare gaudio conveniret, ſi parilitas iſta nobis contingeret. Ecce in quid recidimus, ecce in quid poſt illam Chriſtiani populi puritatem, qua omnes quondã immaculati erant: ecce in quid redacti ſumus, vt beatam fore Eccleſiam judicemus, ſi vel tantum in ſe boni habeat quantum mali. Nam quomodo non beatam arbitremur, ſi mediam plebis partem haberet innoxiam, quam penè totam nunc eſſe plangimus criminoſam. Vnde ſuperfluè cum hoc ita ſit, ſuperfluè dudum de vno malo locuti ſumus, ſuperfluè vnius ſcelera deflevimus: aut omnes enim, aut penè omnes flẽdi atque

Act. 5.

atq; lugendi ſunt. Nam aut plurimi tales ſunt, aut certè, quod non minus criminoſum eſt, cupiunt tales eſſe, & laborant actu malorum operum non impares videri: ac per hoc etiamſi minora mala faciunt, quia minus poſſunt, non minus tamen mali ſunt, quia nollent minus eſſe ſi poſſent. Denique quod vnum poſſunt vel voto tales ſunt, ac voluntate non cedunt: Et in quantum facultas ſuppetit, ſuperare contendunt. Eſt enim licèt in diſſimillimis rebus hæc illorũ æmulatio quæ bonorum: vt ſicut boni optant cunctos honeſtate mentium vincere, ſic mali cupiant pravitate ſuperare: Nam ſicut hæc bonorum gloria eſt, vt quotidie meliores ſint, ſic malorum omnium, vt deteriores: Et ſicut optimi cupiunt virtutum vniverſarum culmen aſcendere, ſic peſſimi optant palmas ſibi vniverſorum ſcelerum vindicare. Et hoc vtique in malum noſtrum, maxíme noſtri, hoc eſt Chriſtiani, qui ſcilicet, vt jam diximus, malitiam ſapientiam putant. Et de quibus Deus ſpecialiter dicit; *Perdam ſapientiam ſapientum, & intellectum prudentum reprobabo.* 1. Cor. 1. 19 Cumque Apoſtolus clamet;

Si

Si quis videtur ſapiens, ſtultus fiat, vt ſit ſapiens : hoceſt dicere, Si quis vult eſſe ſapiens, ſit bonus: quia nemo verè ſapiens, niſi verè bonus. Nos è diverſo malarum mentium vitio, & vt divinitus ait, reprobo ſenſu, bonitatem pro ſtultitia repudiantes, & nequitiam pro ſapientia diligentes, tanto quotidiè prudentiores eſſe nos credimus, quanto pejores ſumus. Et quæ tandem rogo ſpes emendationis in nobis eſt, qui non errore opinionis ad malum ducimur, ſed ſtudio malæ voluntatis admitimur, vt ſemper peiores eſſe videamur. Et hinc eſt quod dudum queſtus ſum deteriores nos multo eſſe, quàm barbaros: quia illos ignorantia legis excuſat, nos ſcientia accuſat. Illi per imperitiam veritatis, quia quæ ſunt bona neſciunt, mala pro bonis diligunt: nos cùm ſcientiam veritatis habeamus, quæ ſint bona optime novimus †* modis. Primum, quod nihil fermè vel criminum, vel flagitiorum eſt, quod in ſpectaculis non ſit: vbi ſummum deliciarum genus eſt mori homines, aut quod eſt morte gravius acerbiuſque, lacerari, expleri ferarum aluos humanis carnibus, comedi

† *In veteri exemplari adnotatum eſt deeſſe hic aliquid. Et vero multa deeſſe quis non videat?*

* *Et hoc multis modis*

comedi homines, cum circumſtantium lætitia, conſpicientium voluptate: hoc eſt non minus penè hominum aſpectibus, quàm beſtiarum dentibus devorari. Atque vt hoc fiat, orbis impendium eſt. Magna enim cura id agitur, & elaboratur: adeuntur etiam loca abdita, luſtrantur inuii ſaltus, peragrantur ſylvæ inexplicabiles, conſcenduntur nubiferæ Alpes, penetrantur niviferæ valles. Et vt devorari poſſint à feris viſcera hominum, non licet naturam rerum aliquid habere ſecretum. Sed hæc, inquis, non ſemper fiunt. Certum eſt, & præclara erroris eſt excuſatio, quia non ſemper fiunt. quaſi vero vnquam fieri debeant, quę Deum lædant: aut ideo, quæ mala ſunt, benè fiant, quia non jugiter fiant. Nam & homicidæ homines non ſemper occidunt, & homicidæ tamen ſunt, etiam quando non occidunt, quia interdum polluuntur homicidio: & latrones omnes nō ſemper latrocinantur, ſed latrones tamen non eſſe deſinunt; quia etiam cùm rebus ipſis latrocinia non agunt, animis tamen à latrocinio non recedunt. Sic vtique omnes hi, qui ſpectaculis iſtiuſmodi

iſtiuſmodi delectãtur, etiam quando non ſpectant, innoxij tamen à ſpectaculorum maculis mente non ſunt, quia ſemper vellent ſpectare ſi poſſent. Nec ſolum hoc, ſed ſunt alia majora. Quid enim? nunquid non Conſulibus & pulli adhuc Gentiliũ ſacrilegiorum more paſcuntur, & volantis pennæ auguria quæruntur, ac penè omnia fiunt, quæ etiam illi quondam pagani veteres frivola atq; irridenda duxerunt? Et cùm hęc omnia ipſi agant, qui annis nomina tribuunt, & à quibus annis ipſi exordium ſumunt, credimus nobis benè annos poſſe procedere, qui à rebus talibus ordiantur. Atque vtinam ſicut hæc propter conſules tantùm fiunt, ita illos tantum inceſtarent, propter quos fiunt. Illud eſt feraliſſimum & graviſſimum, quod dum conſenſu publico aguntur, honor pauciſſimorum fit crimen omnium: † ac ſi ex ſingulis bini inaugurentur, propè eſt vt in omni mundo nullus evadat. Sed de his putemus hoc ſatis eſſe quod dictum eſt, quæ, vt ipſi excuſatis, non ſemper fiunt. De quotidianis tamen obſcœnitatibus loquamur quas tales ac tam innumeras le-

† *aut ſic.*

giones

giones dæmonum excogitaverunt, vt etiam honeſtæ ac probæ mentes, etſi nonnullas earum ſpernere ac calcare poſſunt, omnes tamen penitus ſuperare vix poſſint. Sicut enim exercitus pugnaturi, ea loca, per quæ venturas hoſtium turmas ſciunt aut foueis intercidere, aut ſudibus præfigere, aut tribulis infeſtare dicuntur: ſcilicet vt etiam ſi non in omnia ea quiſpiam incidat, nullus tamen penitus evadat: Ita etiam dæmones tam multas in vita iſta humano generi illecebrarum inſidias prætenderunt, vt etſi plurimas earum aliquis effugiat, tamen quacunque capiatur. Equidem quia longum eſt nunc dicere de omnibus, amphitheatris ſcilicet,* aleis, luſoriis, pompis, athletis, † petaminariis, pantominis, cæteriſq; portentis: quæ piget dicere, quia piget malum tale vel noſſe, de ſolis circorum ac theatrorum impuritatibus dico. Talia enim ſunt, quæ illic fiunt, vt ea non ſolum dicere, ſed etiam recordari aliquis ſine pollutione non poſſit. Alia quippe crimina ſingulis ſibi fermè in nobis vendicant portiones, vt cogitationes ſordidæ animum, vt impudici aſpectus oculos,

* *odivis.*

† *Iul. Firmic. lib. 8. c. 15.*

oculos, vt auditus improbi aures: ita vt cum ex his vnum aliquid erraverit, reliqua poſſint carere peccatis. In theatris vero nihil horum reatu vacat, quia & concupiſcentiis animus, & auditu aures, & aſpectu oculi polluuntur. Quæ quidem omnia tam flagitioſa ſunt, vt etiam explicare ea quiſpiam atque eloqui ſalvo pudore non valeat. Quis enim integro verecundiæ ſtatu dicere queat illas rerum turpium imitationes, illas vocum ac verborum obſcœnitates, illas motuum turpitudines, illas geſtuum fœditates? quæ quanti ſint criminis, vel hinc intelligi poteſt, quod & relationem ſui interdicunt. Nonnulla quippe etiam maxima ſcelera incolumi honeſtate referentis & nominari, & argui poſſunt, vt homicidium, latrocinium, adulterium, ſacrilegium, cæteraque in hunc modum. Solæ theatrorum impuritates ſunt, quæ honeſte non poſſunt vel accuſari: ita nova in coarguenda harum turpitudinũ probroſitate res evenit arguenti: vt cum abſque dubio honeſtus ſit, qui accuſare ea velit, honeſtate tamen integra ea loqui & accuſare non poſſit. Alia quoque

omnia

omnia mala agentes polluunt, non videntes vel audientes. Siquidem etsi blasphemum quempiam audias, sacrilegio non pollueris, quia mente dissentis. Et si intervenias latrocinio, non inquinaris actu, quia abhorres animo. Solæ spectaculorum impuritates sunt, quæ vnum admodum faciunt & agentium & aspicientium crimen. Nam dum spectantes hæc comprobant ac libenter vident, omnes ea visu atque assensu agunt, vt vere in eos Apostolicum illud peculiariter cadat: *Quia digni sunt morte non solum qui faciunt ea, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Rom. 1. 32. Itaque in illis imaginibus fornicationum, omnis omnino plebs animo fornicatur. Et qui forte ad spectaculum puri venerant, de theatro adulteri revertuntur: non enim tunc tantummodo quando redeunt, sed etiam quando veniunt, fornicantur. Nã hoc ipso quod aliquis rem obscœnam cupit, dùm ad immunda properat, immundus est. Quæ cum ita sint, ecce qualia aut omnes, aut penè omnes Romani agunt. Et cum hæc ita sint, qui talia agimus, negligi nos à divinitate causamur; relinqui

nos

nos à Domino noſtro dicimus, cùm ipſi Dominum relinquamus. Fingamus enim, quod reſpicere nos Dominus noſter velit, etiam non merentes, videamus ſi poteſt. Ecce innumera Chriſtianorum millia in ſpectaculis quotidie rerum turpium commemorantur. Poteſt ergo illos Deus reſpicere, qui tales ſunt? Poteſt ad eos reſpicere, qui bacchantur in circis, qui mœchantur in theatris? An forte hoc volumus, & hoc dignum putamus, vt cùm in circis nos & in theatris Deus videat, ea quæ nos aſpicimus, aſpiciat quoque ipſe nobiſcum, & turpitudines quas nos cernimus, cernat etiam ipſe nobiſcum? Altervtrum enim fieri neceſſe eſt: quia ſi nos videre dignatur, conſequens eſt, vt etiam illa vbi nos ſumus videat: aut ſi ab illis, quod non dubium eſt, avertit oculos, etiam à nobis qui illic ſumus pariter avertat. Et cum hæc ita ſint, facimus hæc tamen, ac ſine ceſſatione quæ dixi. An fortè in morem veterum paganorum, theatrorum & circorum nos Deum habere arbitramur? Faciebant enimhæc illi quondam, quia has idolorum ſuorum delicias eſſe crede-

bant,

bant. Nos quomodo hæc facimus, qui odisse Deum nostrum hæc certi sumus? Aut certi si placere has turpitudines Deo novimus, non prohibeo quin sine cessatione faciamus. Si verò in conscientia nostra hoc est, qd Deus horret, quod execratur, quod sicut in his sit pastus diaboli, ita offensio Dei: quomodo nos in Ecclesia Dei colere Deum dicimus, qui in obscœnitate ludorum semper diabolo deseruimus, & hæc gnari ac scientes, de consilio & industria? Et quæ nobis quæso, spes erit apud Deum, qui non casu aut imprudentiâ Deum lædimus, sed exemplo illorum quondam gigantum, quos insanis conatibus superna tẽ tasse, & quasi in nubes gradum tulisse legimus. Sic nos per injurias quas in omni mundo semper inferimus, quasi consensu publico cœlum oppugnamus. Christo ergo, ô amentia monstrosa, Christo circenses offerimus & mimos, tunc & hoc maximè cùm ab eo aliquid boni capimus, cùm prosperitatis ab eo aliquid attribuitur, aut victoria de hostibus à divinitate præstatur. Et quid aliud hac re facere videmur, quàm si quis homini beneficium

largienti injurioſus ſit, aut blandientem convicijs cædat, aut oſculantis vultum mucrone transfigat? Interrogo enim omnes potentes ac divites mundi hujus, cujus piaculi reus ſit ſervus ille, qui bono ac pio domino malum cogitet; qui benè merenti convicium faciat, & pro libertate quam accipit, contumeliam reddat? abſque dubio maximi criminis reus creditur, qui malũ pro bono reddit, cui etiam malum pro malo reddere non liceret. Hoc ergo etiam nos, qui Chriſtiani dicimur, facimus: irritamus in nos miſericordem Deum impuritatibus noſtris, propitiantem ſordibus lædimus, blandientem injuriis verberamus. Chriſto ergo ô amentia monſtroſa! Chriſto circenſes offerimus, & mimos, Chriſto pro beneficiis ſuis theatrorum obſcœna reddimus. Chriſto ludicrorum turpiſſimorum hoſtias immolamus. Videlicet hoc nos pro nobis in carne natus Salvator noſter edocuit. Hoc vel per ſeipſum, vel per Apoſtolos prædicavit. Propter hoc humanæ nativitatis verecundiam ſubiit, & contumelioſa terreni ortus principia ſuſcepit. Propter hoc in præſepio jacuit, cui ſervi-

êrunt

êrunt Angeli cùm jaceret. Propter hoc involui se pannorum crepundiis voluit. qui cœlum regebat in pannis. Propter hoc in patibulo pependit, quem pendentem mundus expavit. *Qui propter vos*, inquit Apostolus, *pauper factus est, cum dives esset, vt illius inopia vos honestaremini. Et cum* 2. Cor. 8. 9. *informa*, inquit, *Dei esset, humiliauit* Phil. 2. 8. *semetipsum vsq; ad mortem, mortem autem crucis.* Hoc nos videlicet Christus imbuit, cùm pro nobis ista toleraret. Præclaram passioni ejus vicissitudinem reddimus, qui cum morte ipsius redemptionem acceperimus, vitam turpissimam rependamus. *Apparuit enim*, inquit beatissimus Paulus, *gratia Domini nostri Iesu Christi, erudiens nos vt abnegantes impie-* Tit. 2. 11. *tatem, & secularia desideria, sobriè &* 12. 13. 14. *piè & iustè vivamus in hoc seculo, expectantes beatam spem & adventum gloriæ magni Dei, & Salvatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate; & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.* Vbi sunt qui hæc faciant, propter quæ venisse Christum Apostolus dicit? Vbi sunt qui desi-

deria ſeculi fugiant, vbi qui vitam piè ac juſtè agant, vbi qui ſperare ſe ſpem beatam bonis operibus oſtendant? Et immaculatam vitam agentes, hoc ipſo ſe * perhibent regnum Dei expectare, quia merentur accipere? *Venit*, inquit, *Dominus Ieſus Chriſtus, vt mũdaret ſibi populum acceptabilem, ſectatorem bonorum operum.* Vbi eſt populus ille mundus, vbi populus acceptabilis, vbi populus boni operis, vbi populus ſanctitatis? *Chriſtus*, inquit Scriptura, *pro nobis paſſus eſt, nobis exemplum relinquens, vt ſequamur veſtigia eius.* Videlicet veſtigia Salvatoris ſequimur in circis, veſtigia Salvatoris ſequimur in theatris. Tale nobis ſcilicet Chriſtus reliquit exemplum, quẽ fleviſſe legimus, riſiſſe non legimus. Et hoc vtrunq; pro nobis quia fletus † *punctio* eſt animæ, riſus corruptio diſciplinæ. Et ideo dicebat; *væ vobis qui ridetis, quoniam flebitis: & beati qui fletis, quoniam ridebitis.* Nobis autem ridere & gaudere non ſufficit, niſi cum peccato atque inſania gaudeamus, niſi riſus noſter impuritatibus, niſi flagitiis miſceatur. Quis rogo hic error eſt, quæ ſtultitia?

* *Probent.*

1. Pet. 2. 21.

† *Compunctio.*

Luc. 6. 25.

Nunquid

Nunquid lætari assiduè, & ridere non possumus, nisi risum nostrum atque lætitiam scelus esse faciamus? An fortè infructuosum putamus gaudium simplex, nec delectat ridere sine crimine? Quod rogo hoc malum est, aut quis furor? Rideamus quæso quamlibet immensuratim, lætemur quamlibet jugiter, dummodo innocenter. Quæ vecordia est & amentia, vt non putemus risum & gaudium tanti esse, nisi in se Dei habeat injuriam? Injuriam vtiq; & quidem maximam. In spectaculis enim quædam apostasia fidei est, & à symbolis ipsius & cœlestibus sacramentis læthalis prævaricatio. Quæ est enim in baptismo salutari Christianorum prima confessio? quæ scilicet, nisi vt renunciare se diabolo ac pompis ejus atq; spectaculis & operibus protestentur? ergo spectacula & pompæ, etiam juxta nostram professionem opera sunt diaboli. Quomodo, ô Christiane, spectacula post baptismum sequeris, quæ opus esse diaboli confiteris. Renunciâsti semel diabolo & spectaculis ejus, ac per hoc necesse est, prudens & sciens dùm ad spectacula remeas, ad diabolum

te redire cognoſcas. Vtrique enim rei ſimul renunciâſti, & vnum vtrumque eſſe dixiſti. Si ad vnum reverteris, ad vtrumque remeâſti: abrenuncio enim, inquis, diabolo, pompis, ſpectaculis, & operibus ejus. Et quid poſtea? Credo, inquis, in Deum patrem omnipotentem, & in Ieſum Chriſtum filium ejus. Ergo primum renunciatur diabolo, vt credatur Deo: quia qui non renunciat diabolo, non credit Deo: & ideo qui revertitur ad diabolum, relinquit Deum. Diabolus autem in ſpectaculis eſt & pompis ſuis: ac per hoc cùm redimus ad ſpectaculum, relinquimus fidem Chriſti. Hoc itaque modo omnia ſymboli ſacramenta ſolvuntur, & totum quod in ſymbolo ſequitur, labefactatur & nutat. Nihil enim ſequens ſtat, ſi principale non ſteterit. Dic igitur tu Chriſtiane, quomodo tenere te ſequentia ſymboli putas, cujus principia perdidiſti? membra ſine capite nihil proſunt, & ad exordium ſui cuncta reſpiciunt: quæ vtique ſi perierint, omnia peſſum trahunt. Siquidem ſtirpe ſublata, aut non ſunt reliqua; aut ſi ſunt, ſine emolumento ſunt,

quia

quia ſine capite nihil conſtat. Si cui itaque leve ſpectaculorum crímen videtur, reſpiciat cuncta iſta quæ diximus, & videat in ſpectaculis non voluptatem eſſe, ſed mortem. Quid eſt autem aliud, quàm mortem incurrere, vitæ originem perdidiſſe? Vbi enim fundamentum ſymboli evertitur, vita ipſa jugulatur. Rurſum ergo neceſſe eſt redeamus ad illud qd ſæpe diximus: Quid ſimile apud barbaros, vbi apud illos circenſes, vbi theatra, vbi ſcelus diverſarum impuritatum, hoc eſt ſpei noſtræ ac ſalutis excidium? quibus illi, etſi vtpote pagani vterentur, minore tamen culpa ſacræ offenſionis errabant, quia etſi eſſet impuritas viſionis, prævaricatio tamen non erat ſacramenti. Nos vero quid reſpondere pro nobis poſſumus? tenemus ſymbolum & evertimus, & confitemur munus ſalutis pariter & negamus. Ac per hoc vbi eſt Chriſtianitas noſtra, qui ad hoc tantummodo ſacramentum ſalutis accipimus, vt majori poſtea prævaricationis ſcelere peccemus? Nos Eccleſiis Dei ludicra anteponimus, nos altaria ſpernimus, & theatra honoramus. Omnia denique amamus,

omnia colimus, ſolus nobis in comparatione omnium Deus vilis eſt. Deniq; præter alia quæ id probant, indicat hoc etiam hęc res ipſa quam dico. Si quando enim venerit, quod ſcilicet ſæpe evenit, vt eodem die & feſtivitas Eccleſiaſtica, & ludi publici agantur, quæro ab omnium conſcientia, quis locus majores Chriſtianorum virorum copias habeat, caveane ludi publici, an atrium Dei? & templum omnes magis ſectentur, an theatrum? Dicta Evangeliorum magis diligant, an thymelicorum? verba vitæ an verba mortis? verba Chriſti, an verba mimi? Non eſt dubium quin illud magis amemus, quod anteponimus: Omni enim feralium ludicrorũ die, ſi quæ libet Eccleſiæ feſta fuerint, non ſolum ad Eccleſiam non veniunt, qui Chriſtianos ſe eſſe dicunt: ſed ſi qui inſcii fortè venerint, dum in ipſa Eccleſia ſunt, ſi ludos agi audiunt, Eccleſiam derelinquunt. Spernitur Dei templum, vt concurratur ad theatrum. Eccleſia vacuatur, circus impletur; Chriſtum in altario dimittimus, vt adulterãtes viſu impuriſſimo oculos ludicrorum turpiũ fornicatione paſcamus poſtea.

Sed

† Sed videlicet qui corrumpimur rebus prosperis, faciendum aliquid in principio. Et ideo rectissimè ad nos Dominus Deus dicit: *Propter spurcitiam exterminati estis exterminio.* Et rursum; *Exterminabuntur*, inquit, *ara huius risus.* Sed videlicet responderi hoc potest, non in omnibus hæc Romanorum vrbibus agi. Verum est, etiam plus ego addo, ne illic quidem nunc agi, vbi semper acta sunt antea. Non enim hoc agitur jam in Magontiacensium atq; Massilienſium civitate, sed quia excisa & deleta est. Non agitur Agrippinæ, sed quia hostibus plena. Non agitur Treverorum vrbe excellentissima, sed quia quadruplici est eversione prostrata. Non agitur deniq; in plurimis Galliarum vrbibus & Hispaniarum: Et ideo væ nobis atq; impuritatibus nostris, væ nobis atq; iniquitatib⁹ nostris. Quæ spes Christianis plebibus ante Deum est? Quandoquidem ex illo in vrbibus Romanis hæc mala non sunt, ex quo in barbarorũ jure esse cœperunt. Ac per hoc vitiositas & impuritas, quasi germanitas quædã est Romanorũ hominũ, & quasi mens atq; natura: quia ibi præcipuè vitia, vbicunq;

† *hæc sunt mutilata.* Eta. 16.

Romani. Sed gravis eſt forſitan hæc atque iniqua conqueſtio: gravis profecto, ſi falſa. At quomodo, inquis, quomodo non falſa, cùm in paucis nunc fermè Romanis vrbibus fiant iſta quæ diximus? Plurimas autem jam harum impuritatum labe non pollui, vbi licèt ſint loca ipſa ac domicilia erroris antiqui, nequaquam tamen agantur illa quæ prius acta ſunt. Conſiderandum ergo vtrumque eſt, id eſt, quid ſit quod adhuc loca ipſa ac diverſoria ludicrorum ſint, ludicra autem eſſe ceſſaverint. Loca enim & habitacula turpitudinum idcirco adhuc ſunt, quia illic impura omnia prius acta ſunt, nunc autem ludicra ipſa ideo non aguntur, quia agi jam præ miſeria temporis atq; egeſtate non poſſunt. Et ideo quod prius factum eſt, vitioſitatis fuit; quod nunc non agitur, neceſſitatis. Calamitas enim fiſci & mendicitas jam Romani ærarii non ſinit, vt vbique in res nugatorias perditæ profundantur expenſæ. Pereant adhuc quamlibet multa, & quaſi in cœnum projiciantur: ſed tamen perire jam tanta non queunt, quia non ſunt tanta quæ pereant. Nam

quantum

quantum ad votum noſtræ libidinis atque impuriſſimæ voluptatis, optaremus profectò vel ad hoc tantummodo plus habere, vt poſſemus in hoc turpitudinis lutum plura convertere. Et res probat quanta prodigere vellemus, ſi opulentes eſſemus ac ſplendidi, cum prodigamus tanta mendici. Ea eſt enim labes præſentium morum atque perditio, vt cum jam non habeat paupertas quod poſſit perdere, adhuc tamen velit vitioſitas plus perire. Non eſt ergo quod blandiri nobis aliquid in hac parte poſſimus, vt dicamus, non in omnibus nunc vrbibus agi illa quæ prius acta ſunt. Ideo enim non in omnibus jam aguntur, quia vrbes vbi agebantur illa, iam non ſunt: & vbi ſiquidem diu acta ſunt, quæ id efficerent, vt vbi illa agebantur eſſe non poſſint: ſicut ipſe ad peccatores Deus locutus eſt per Prophetã, *quia horum recordatus eſt Dominus: & aſcendit*, inquit, *ſuper cor eius, & non poterat Dominus vltra portare propter malitiã ſtudiorũ veſtrorum, & propter abominationes quas feciſtis, & facta eſt terra veſtra in deſolationem & ſtuporẽ, & in maledictũ.* Per hæc ergo jam Ier. 44. 21, 22.

factum eſt, vt major pars Romani orbis in deſolationem eſſet, & in ſtuporem, & in maledictum. Atque vtinam acta tantummodo prius eſſent, & agere hæc Romana vitioſitas aliquando ceſſaret, *forſitan*, vt ſcriptum eſt, *propitiaretur Deus peccatis noſtris*. Sed nequaquam ita agimus, vt propitietur. Mala enim inceſſabiliter malis addimus, & peccatis peccata cumulamus: & cùm maxima noſtri pars jam perierit, id agimus vt pereamus omnes. Quis rogo interfici alterum juxta ſe videt, & ipſe non metuit? Quis domum vicini ſui ardere cernit, & non efficere omnibus modis nititur, ne ipſe incendio concremetur? Nos non vicinos noſtros tantum ardere vidimus, ſed ipſi jam ex maxima noſtrorum corporum parte arſimus. Et quid hoc, prô nefas, mali eſt? arſimus, arſimus, & tamen flammas quibus jam arſimus, non timemus. Nam quod non vbique, vt dixi, agantur quæ prius acta ſunt, miſeriæ eſt beneficium, non diſciplinæ. Denique facilè hoc probo. Da enim prioris temporis ſtatum, & ſtatim vbique ſunt quæ fuerunt. Plus addo; quantum

Pſ. 103. 3.

ad

ad vota hominum pertinet, & si jam non vbiq; sunt, vbiq; ad hoc sunt; quia vbiq; ea populus vellet esse Romanus. Cùm enim ab homine mala res sola necessitate non agitur, ipsa rei turpis cupiditas pro actione damnatur. Nam, sicut dixi, juxta Domini nostri dictum, *Qui mulierem viderit ad concupiscendum, reus est adulterij corde concepti*: intelligere possumus, quod etiamsi res turpes atq; damnabiles necessitate non agimus, pro ipsa tamen rerum turpium voluntate damnamur. Et quid dicam de voluntate? per omnes hæc fermè, cùm possunt, aguntur. Deniq; cujuslibet civitatis incolæ Ravennam aut Romam venerint, pars sunt Romanæ plebis in circo, pars sunt populi Ravennatis in theatro. Ac per hoc nemo se loco aut absentia excusatum putet Omnes turpitudine rerum vnũ sunt, qui sibi rerum turpium voluntate sociantur. Et blandimur nobis insuper de probitate morum, blandimur nobis de turpitudinum raritate. Ego amplius dico, non solum agi nunc illas ludicrorum infamium labes, quæ prius actæ sunt, sed criminosius multò agi, quàm prius actæ sunt. Mat. 5. 28.

Tunc

Tunc enim integra Romani orbis membra florebant, anguſta eſſe horrea publica opes fecerant cunctarum vrbiũ, cives divitiis ac delicijs affluebant, vix poterat religionis auctoritas inter tantam rerum exuberantiam, morum tenere menſuram. Paſcebantur tunc quidem paſſim in locis plurimis auctores turpium voluptatum, ſed plena ac referta erant omnia. Nemo Reipub. ſumptus cogitabat, nemo diſpendia, quia non ſentiebatur expenſa. Quærebat quodammodo ipſa Reſpublica vbi perderet, quod penitus poſſet jam vix recipere: & ideo cumulus divitiarum, qui jam ferè modum exceſſerat, etiam in res nugatorias redundabat. Nunc autem quid dici poteſt. Receſſerunt à nobis copiæ veteres, receſſerunt priorum temporum facultates. Miſeri jam ſumus, & nec dum nugaces eſſe ceſſamus. Cùmque etiam pupillis prodigis vel prodigioſis ſoleat ſubvenire paupertas, ſimulque vt deſtiterint eſſe divites, deſinunt eſſe vitioſi: nos tantum novum genus pupillorum ac perditorum ſumus, in quibus opulentia eſſe deſiit, ſed nequitia perdurat:

adeo

adeo nos non vt alii homines causas corruptelarum in illecebris, sed in cordibus habemus, & vitiositas nostra mens nostra est, vt ad emendandos nos non facultatum ablatione, sed malarum rerũ amore peccemus. Quanta autem vitia Romanorum sint, quibus barbaræ gentes non coinquinantur, licet hactenus satis dixerim, addam tamen multa quę desunt: sed illud admoneo tamen antequam dicam, ne vllum penitus culpæ genus, quod ad contumeliam Dei pertinet, cuiquam leve esse videatur. Si enim illustrem ac præpotentem virum nequaquam exhonorari à quoquam licet, & si quisquam exhonoraverit, decretis legalibus reus sistitur, & injuriarum auctor jure damnatur. Quanto vtique majoris piaculi crimen est, injuriosum quempiam Deo esse? Semper enim per dignitatem injuriam perferentis, crescit culpa facientis: quia necesse est quanto major est persona ejus qui contumeliam patitur, tanto major sit noxa ejus qui facit. Et hinc est, quod legimus in lege, etiam eos qui videntur contra mandatum sacrum levia fecisse severissimè tamen

Exod. 31. Num. 20. & 25.

esse

eſſe punitos : vt intelligeremus ſcilicet, nil ad Deum pertinens, leve eſſe ducendum : quia etiam quod videbatur exiguum eſſe culpa, grande hoc faciebat divinitatis injuria. Denique Par. 13. Oza ille Levites Dei, quid contra mandatum cœleſte fecit, quod vacillantem arcam Domini ſuſtinere tentavit? Nihil enim, hinc erat lege præceptum, & ſtatim dum ſuſtinebat, extinctus eſt: non quia vt videtur ad ſpeciem contumaci aliquid aut Num. 15. & 11. inofficioſa ſaltem mente commiſerit, ſed ipſo officio inofficioſus fuit, qui injuſſa præſumpſit. Homo Iſraeliticæ plebis cùm ligna Sabbatis collegiſſet, occiſus eſt, & hoc juſſu & judicio Dei, piiſſimi ſcilicet ac miſericordiſſimi judicis, & qui parcere abſque dubio quàm occidere maluiſſet, niſi rationem miſericordiæ ſeveritatis ratio viciſſet. Vnus enim incautior periit, ne multi per incautelam poſtea deperirent. Et quid de ſingulis dicam, vniverſa gens Hebræorum cum per eremum iter ageret, quia conſuetudinarias carnes deſideravit, partem ſuæ plebis amiſit. Et quidem interdictum necdum fuerat ne deſideraret,

raret, sed legali, vt reor, obseruantiæ proficere Deus voluit, vt rebellem concupiscentiam coerceret: quo facilius cunctus scilicet populus agnosceret, quantum euitare deberet, quæ Deus scriptis cœlestibus interdiceret: quando etiam illa eum admissa læderent, quæ necdū lege vetuisset. Laborem quoque se sustinere idem populus ingemuit, & propter hoc plagis cœlestibus verberatur, non quia laboranti gemere non liceat, sed ingratus scilicet fuit gemitus, contra Deum, quasi auctorem immoderati laboris accusans. Ex quo intelligi conuenit quantum placere Deo debeat, qui rerum jucundarum beatitudine fruitur, quando etiam de his quæri non licet, quæ ingrata videantur. Quæritur forsitan, quorsū ista pertineant? quorsum, abiq; dubio, nisi vt nihil leue æstimetur, quo Deus læditur. De ludis enim publicis dicimus, ludibriis scilicet spei nostræ, ludibriis vitæ nostræ. Nam dum in theatris & circeis ludimus, deperimus, secundum illud vtiq; dictū sermonis sacri; *Stultus per risum operatur scelus.* Et nos itaque dum inter turpia ac dedecorosa ridemus, scelera

Exod. 1.

Prov. 10. 23

ſcelera committimus, & quidem ſcelera non minima, ſed ab hoc ipſo pœnaliora: quia cum videantur ſpecie eſſe parva, rebus ſunt exitioſis peſtilentiſſima. Nam cum duo ſint maxima mala, ſi homo aut ſeipſum perimat, aut Deum lædat, hoc vtrumque in ludis publicis agitur. Nã per turpitudines criminoſas æterna illic ſalus Chriſtianæ plebis extinguitur, & per ſacrilegas ſuperſtitiones majeſtas divina violatur. Dubium enim non eſt, quod lædunt Deum, vtpote idolis conſecratæ. Colitur namque & honoratur Minerva in gymnaſiis, Venus in theatris, Neptunus in circis, Mars in arenis, Mercurius in palæſtris: & ideo pro qualitate auctorum, cultus eſt ſuperſtitionum; Quicquid immunditiarum eſt, hoc exercetur in theatris: quicquid luxuriarum, in palæſtris: quicquid immoderationis, in circis: quicquid furoris in caveis. Alibi eſt impudicitia, alibi laſcivia, alibi intemperantia, alibi inſania. Vbique dæmon, imò per ſingula ludicrorum loca, vniverſa dæmonum monſtra. Præſident enim ſedibus ſuo cultui dedicatis. Ac per hoc in

ſpectaculis

ſpectaculis iſtiuſmodi non ſola eſt illecebra, nec ſola vitioſitas: admiſceri enim huic Chriſtianum hominem ſuperſtitioni, genus eſt ſacrilegii: quia eorum cultibus communicat, quorum feſtivitatibus delectatur. Quod quidem licet ſemper admodum grave ſit, tunc tamen magis intolerabile, cùm præter conſuetudinarium vitæ vſum hoc vel adverſa noſtra faciunt criminoſius vel ſecunda: quia & magis placandus eſt in adverſis Deus, & minus lædendus in proſperis. Placari quippe debet cùm iraſcitur, lædi non debet cùm propitiatur. Adverſa enim nobis per iracundiam Dei veniunt, ſecunda per gratiam. Nos autem è diverſo omnia agimus. Dicis, Quomodo? Accipe. Ac primum ſi quando exoratus ſua ipſa miſericordia Deus (neque enim vnquam nos ita vivimus, vt exorari mereamur) ſed ſi quando, vt dixi, à ſeipſo exoratus pacificos nobis dies, proventus vberes, divitem bonis omnibus tranquillitatem & abundantiam dederit ſuper vota creſcentem: tanta ſecundarum rerum proſperitate corrumpimur, tanta morum inſolentium pravitate vitiamur

mur, vt & Dei penitus obliviſcamur & noſtri. Et cùm omnem fructum datæ à Deo pacis in hoc conſiſtere
1. Tim. 2. 2. Apoſtolus dicat, *vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & caſtitate*: ad hoc tantum data à Deo quiete vtimur, vt in ebrietate, vt in luxuria, vt in flagitiis, vt in rapinis, vt in omni ſcelere atque improbitate vivamus: quaſi vero beneficium datæ pacis vocatio ſit proboſitatis, & ad hoc inducias tranquillitatis Deo donante capiamur, vt licentius ſecuriuſque peccemus. Indigni itaque cœleſtibus donis ſumus, qui beneficiis Dei non bene vtimur: & facimus rem bonorum operum, materiam tantum eſſe vitiorum: quo fit vt ipſa pax contra nos ſit, quia ſic agitur à nobis ne expediat rem accipere quâ deteriores ſumus. Quis hoc credere queat? mutamus naturam rerum iniquitatibus noſtris: & quæ Deus bona fecit munere pietatis ſuæ, ea nos nobis facimus mala eſſe moribus malis. Sed videlicet qui corrũpimur rebus proſperis, corrigimur adverſis: & quos intemperantes pax longa fecit, turbatio facit eſſe moderatos. Nunquid

populi

populi civitatum qui impudici rebus prosperis fuerant, asperis casti esse cœperunt? Nunquid ebrietas, quæ in tranquillitate & abundantia creverat, hostili saltem depopulatione cessavit? Vastata est Italia tot jam cladibus: ergo Italorum vitia destiterunt? Obsessa est vrbs Roma, & expugnata: ergo desierunt blasphemi ac furiosi esse Romani? Inundârunt Gallias gentes barbaræ: ergo quantum ad mores perditos spectat, non eadem sunt Gallorum crimina quæ fuerunt? Transcenderunt in Hispaniæ terras populi Wandalorum: mutata quidem est sors Hispaniæ, sed nõ mutata vitiositas. Postremo ne qua pars mundi exitialibus malis esset immunis, navigare per fluctus bella cœperunt: quæ vastatis vrbibus mari clausis, & eversis Sardinia ac Sicilia, id est, fiscalibus horreis, atque abscissis velut vitalibus venis, Africam ipsam, id est, quasi animam captivavere Reipublicæ. Ecquid ingressis gentibus barbaris terram illam, forsitan vel metu vitia cessarunt: aut sicut corrigi ad præsens etiam nequissimi quique servorum solent, modestiam saltem ac disciplinam

diſciplinam terror extorſit? Quis æſtimare hoc malum poſſit? circumſonabant armis muros Cirtę Carthaginis populi barbarorum: & Eccleſia Carthaginenſis inſaniebat in circis, luxuriabat in theatris: alii foris jugulabantur, alii intus fornicabantur: pars plebis erat foris captiva hoſtium, pars intus captiva vitiorum. Cujus ſors pejor fuerit, incertum eſt. Illi quidem erant extrinſecus carne, ſed iſti intus mente captivi, & ex duobus lethalibus malis, levius, vt reor, captivitatem corporis Chriſtianum, quàm captivitatem animæ ſuſtinere, ſecundum illud quod docet Salvator ipſe in Evangelio, gravius multo animarum mortem eſſe quàm corporum. An credimus fortè quod captivus animo populus ille non fuerit, qui lætus tunc in ſuorum captivitatibus fuit? captivus corde & ſenſu non erat, qui inter ſuorum ſupplicia ridebat, qui jugulari ſe in ſuorum jugulis non intelligebat, qui mori ſe in ſuorũ mortibus non putabat? Fragor, vt ita dixerim, extra muros, & intra muros, præliorum & ludicrorum confundebatur: vox morientium voxque bacchantium: ac vix

diſcerni

discerni forsitan poterat plebis ejulatio quæ cadebat in bello, & sonus populi qui clamabat in circo. Et cum hæc omnia fierent, quid aliud talis populus agebat, nisi vt cum eum Deus perdere adhuc fortasse nollet, tamen ipse exigeret vt periret? Sed ego loquor de longè positis, & quasi in alio orbe submotis: cum sciam etiam in solo patrio, atque in civitatibus Gallicanis omnes fermè præcelsiores viros calamitatibus suis factos fuisse pejores. Vidi siquidem ego ipse Treveros domi nobiles, dignitate sublimes, licet jam spoliatos atque vastatos, minus tamen eversos rebus fuisse quàm moribus. Quamvis enim depopulatis jam atq; nudatis aliquid supererat de substantia, nihil autem de disciplina: adeo graviores in semet hostes externis hostibus erant, vt licèt jam à barbaris eversi essent, à se tamen magis everterentur. Lugubre est referre quæ vidimus, senes honoratos, decrepitos Christianos, imminente admodum jam excidio civitatis, gulæ ac lasciviæ servientes. Quid primum accusandum est? quod honorati, an quod senes, an quod Christiani

Chriſtiani, an quod periclitantes? Quis enim hoc fieri poſſe credat, vel in ſecuritate à ſenibus, vel in diſcrimine à pueris, vel vnquam à Chriſtianis? Iacebant in conviviis obliti honoris, obliti ætatis, obliti profeſſionis, obliti nominis ſui. Principes civitatis cibo conferti, vinolentia diſſoluti, clamoribus rabidi, bacchatione furioſi, nihil minus quam ſenſus ſui, immo quia prope jugiter tales, nihil magis quam ſenſus ſui. Sed cum hæc ita eſſent, plus multo eſt quod dicturus ſum, finem perditioni huic nec civitatum excidia fecerunt. Denique expugnata eſt quater vrbs Gallorum Treuer opulentiſſima Promptum eſt de quo dicam. Sufficere vtique debuerat, emendationi prima captivitas, vt inſtauratio peccatorum non inſtauraſſet excidium. Sed quid plura, incredibile eſt quod loquor, aſſiduitas illic calamitatum, augmentum criminum fuit. Sicut enim anguinum illud monſtrum, vt fabulæ ferunt, quod multiplicabat occiſio, ita etiam in Gallorum excellentiſſima vrbe ijs ipſis, quibus coercebantur ſcelera plagis creſcebant, vt putares pœnam

ipſorum

ipsorum criminum quasi matrem esse vitiorum. Et quid plura? Ad hoc quotidiè malorum pullulantium multiplicatione perventum est, vt facilius esset vrbem illam sine habitatore, quàm vllum penè habitatorem esse sine crimine. Igitur hoc in illa. Quid in alia non longè, sed propè eiusdem magnificentiæ civitate? nonne eadem & rerum ruina pariter & morum? Nam præter cætera, cum duobus illic præcipuis & generalibus malis avaritia & ebrietate omnia cócidissent, ad hoc postremò rabida vini aviditate peruentum est, vt principes vrbis ipsius ne tunc quidem de convivijs surgerent, cum jam hostis vrbẽ intraret: adeo etiam Deus ipsis evidenter, vt credo, manifestare voluit cur perirent, cum per quam rem ad perditionem vltimam venerant. eam ipsam agerent cũ perirent. Vidi ego illic res lachrymabiles, nihil scilicet inter pueros differre & senes. Vna erit scurrilitas, vna levitas, simul omnia luxus, potationes, perditiones, cuncta omnes pariter agebant: ebriabantur, enecabantur, lasciviebant in conviuijs, vetuli & honorati, ad vivendum propè jam

imbecilles, ad vinum prævalidissimi. Infirmi ad ambulandum, robusti ad bibendum: ad gressum nutabundi, ad saltandum expediti. Et quid plura? In hoc per cuncta illa quæ diximus devoluti sunt, vt compleretur in eis dictum illud sermonis sacri;
Eccles. 19. 2 *Vinum & mulieres apostatare faciunt â Deo.* Nam dum bibunt, ludunt, mœchantur, insaniunt, Christum negare cœperunt. Et miramur post omnia ista, si ruinam rerum suarum passi sunt, qui tanto ante mentibus corruerunt. Nemo itaque vrbem illam in excidio suo tantum perijsse credat. Vbi enim talia acta sunt, prius jam perierant quàm perirent. Dixi de vrbibus præclarissimis. Quid reliquæ in diversis Galliarum partibus civitates? nunquid non consimilibus habitatorum suorum vitijs conciderunt? Nam ita cunctos crimina sua præcesserant, vt nec metuerent periculum suum? Prænoscebatur captivitas, nec formidabatur: ablatus quippe erat à peccatoribus timor, ne posset esse cautela. Itaque barbaris Penè in conspectu omnium sitis, nullus metus erat hominum, non custodia civitatum. Tanta animorum, vel

tanta

tanta potius peccatorum cæcitas fuit, vt cum absque dubio nullus perire vellet, nullus tamen id ageret ne periret. Totum incuria & segnities, totum negligentia & gula, totum ebrietas & somnolentia possidebant, secundum illud scilicet quod de talibus scriptum est: *Quia sopor Domini irruerat super eos.* Sopor quippe infunditur, vt perditio subsequatur. Cùm enim, vt scriptum est, completis iniquitatibus suis peccator quis meretur vt pereat, providentia ab eo tollitur, ne periturus evadat. Sed hæc hactenus. Satis enim vt arbitror, quod proposui evidenter ostendi; ne in summo quidem rerum discrimine cessasse vnquam vitia civium, vsque ad excidia civitatum. Atque hæc fuerunt fortasse, jam non sunt, aut vnquam esse cessabunt. Videlicet si qua adhuc hodie aut civitas aut provincia vel plagis cœlestibus afficitur, vel hostili populatione vastatur, humiliatur, convertitur, emendatur. Et non cunctos fermè Romani nominis populos prius est interire, quàm corrigi; non prius ipsos, quàm in ipsis vitia non esse. Denique id breviter probari potest. Excisa ter

1 Reg. 26. 12. Gen. 15. 16

continuatis everſionibus ſumma vrbe Gallorum, cum omnis civitas buſtum eſſet, malis & poſt excidia creſcentibus. Nam quos hoſtis in excidia non occiderat, poſt excidium calamitas obruebat: cum id quod in excidia evaſerat morti, poſt excidium non ſupereſſet calamitati. Alios enim impreſſa altius vulnera longis mortibus necabant, alios ambuſtos hoſtium flammis etiam poſt flammas pœna torquebat. Alij interibant fame, alij nuditate, alij tabeſcentes, alij rigentes: ac ſic in vnum exitum mortis per diverſa moriendi genera corruebant. Et quid plura? Excidio vnius vrbis affligebantur quoq; aliæ civitates. Iacebant ſiquidem paſſim, quod ipſe vidi atque ſuſtinui, vtriuſque ſexus cadavera nuda, † lacerata, vrbis oculos inceſtantia, avibus canibuſque laniata; lues erat viventium, fœtor funereus mortuorum, mors de morte exhalabatur, ac ſic etiam qui excidijs ſupradictæ vrbis non interfuerant, mala alieni excidij perferebant. Et quid poſt hæc inquam, quid poſt hæc omnia? quis æſtimare hoc amentiæ genus poſſit? Pauci nobiles, qui excidio ſuperfuerant,

† lacera.

rant, quasi pro summmo deletæ vrbis remedio circenses ab imperatoribus postulabant. Vellem mihi hoc loco ad exequendum rerum indignitatem parem negotio eloquentiam dari: scilicet vt tantum virtutis esset in querimonia, quantum doloris in causa. Quis enim existimare possit, quid primum in his de quibus diximus accusandum sit, irreligiositas, an stultitia, an luxuria, an amentia, totum quippe in illis est. Quid enim aut irreligiosius, quã petere aliquid † in injuria Dei: aut quid stultius, quã quid petas non considerare: aut quid tam perditi luxus, quàm in luxu res desiderare luxuriæ: aut quid amentius, quàm in malis esse, & malorum intelligentiam non habere? Quanquam in ijs omnibus nulla res minus culpanda est, quàm amentia: quia voluntas crimen non habet, vbi furore peccatur. Quo magis hi de quibus loquimur accusandi sunt, quia sani insaniebant. Cercenses ergo Treueri desideratis, & hoc vastari, hoc expugnati, post cladem, post sanguinem, post supplicia, post captivitatem; post tot eversæ vrbis excidia: quid lachrymabilius hac

† iniuria.

ſtultitia, quid luctuoſius hac amentia? fateor, miſerrimos eſſe vos credidi, cum excidia paſſi eſtis: ſed miſeriores vos video, cùm & ſpectacula poſtulatis. Putabam enim vos in excidijs rem tantùm atque ſubſtantiam, neſciebam etiam ſenſum atque intelligentiam perdidiſſe. Theatra igitur quæritis, circum à Principibus poſtulatis: quæſo cui ſtatui, cui populo, cui civitati? vrbi exuſtæ ac perditæ, plebi captiuæ, & interemptæ, quæ aut perit, aut luget. De qua etiam ſi quid ſupereſt, totum calamitatis eſt: quæ cuncta aut mœſtitudine eſt anxia, aut lachrymis exhauſta, aut orbitate proſtrata: in qua neſcias penè cuius ſit ſors pejor ac † durior, interfectorum, aut viventium. Tantæ enim ſunt miſeriæ ſuperſtitum, vt infelicitatem vicerint mortuorum. Ludicra ergo publica Trever petis: vbi quæſo exercenda? an ſuper buſta & cineres, ſuper oſſa & ſanguinem peremptorum? Quæ enim vrbis pars his malis omnibus vacat, vbi non cruor fuſus, vbi non ſtrata corpora, vbi non conciſorum membra lacerata? Vbique facies captæ vrbis, vbique terror captivitatis,

† *deterior.*

tis, vbique imago mortis. Iacent reliquiæ infelicissimæ plebis super tumultos defunctorum suorum, & tu circenses rogas. Nigra est incendio civitas, & tu vultum festivitatis vsurpas. Lugent cuncta, tu lætus es. Insuper etiam illecebris flagitiosissimis Deum provocas, & superstitionibus pessimis iram divinitatis irritas. Non miror planè, non miror, tibi evenisse mala quæ consecuta sunt. Nam quia tertia excidia non correxerunt, quarto perire meruisti. Hæc autem omnia ideo copiosius paulò prolata sunt, vt probaremus scilicet, omnia quæ pertulimus, non improvidentia nos Dei atque neglectu, sed justitia, sed judicio, sed æquissima dispensatione & dignissima retributione tolerâsse. Neque vllam penitus Romani orbis, aut Romani nominis portionem, quamlibet graviter plagis cœlestibus cæsam, vnquam fuisse correctam. Et ideo nequaquam vti mereremur prosperis, quia non corrigimur adversis: quamvis nobis etiam indignis interdum tribuantur bona, quia bonus Dominus, quasi indulgentissimus pater, & si nos nonnunquam finit pro peccatis nostris humiliari

miliari non diu tamen patitur affligi: & ideo nunc asperis rebus castigat suos pro disciplina, nunc tranquillis fouet pro indulgentia. Sicut enim optimi ac peritissimi medici dissimilibus morbis curas dispares præstant, atque alijs per dulcia medicamina, alijs per amara succurrunt, & quosdam curant cauteriorum adustione, quosdam malagmatum placabilitate, alijs adhibent duram ferri præsectionem, alijs blandam infundunt olei lenitatem, & tamen diversissimis licèt curis eadem salus quæritur: Ita etiam Deus noster, si quando nos plagis austerioribus coercet, quasi cauterijs ac sectionibus curat: quando autem rebus prosperis refovet, quasi oleo ac malagmatibus consolatur. Per diversam enim medicaminum opem, ad vnam nos vult perducere sanitatem. Solent quippe etiam nequissimos servos, quos supplicia non correxerunt, blandimenta corrigere: & quos dominis suis verbera non submiserint, beneficia submittunt. Infantes quoque & omnes ferè parvulos contumaces, quos morigeros minæ ac ferulæ non efficiunt, interdum panchresta

chresta atque blanditiæ ad obedientiam trahunt Vnde intelligere debemus nos & servis nequissimis nequiores, & insipientibus parvulis stultiores esse; quos nec quasi malos servos tormenta corrigunt, nec quasi infantulos blandimenta convertunt. Et quidem quemadmodum nullam Romani nominis partem pœna correxerit, satis, vt arbitror, jam probavimus. Superest vt quemadmodum nec munera, nec blandimenta nos Dei corrigant, comprobemus. Munera autem Dei, & blandimenta quænã sunt? quæ scilicet nisi pax nostra, & quies nostra, & famulantes votis ac voluptatibus nostris rerum secundarum tranquillitates. Aliquid ergo, quia res exigit, etiã speciale dicamus. Igitur quoties in metu, in angustijs, in periculis sumus: cùm aut civitates ab hostibus obsidentur, aut provincię populatione vastantur, aut quibuscunque rerum adversitatibus Reipub. membra cæduntur, & opem cœlestis manus votis precamus: si quo sacræ miserationis auxilio aut † salua- † *seruata*
tæ vrbes fuerint, aut finita populatio, aut hostiles exercitus fusi, &

metus omnis dono divinitatis ablatus, quid ſtatim poſt hæc omnia facimus? Compenſare credo Domino Deo noſtro, cultu, honore, reverentiâ, beneficia, quæ ab eo accepimus adnitimur. Hoc enim eſt conſequens atque id etiam vſus vitæ humanæ habet, vt referatur gratia fœneratoribus gratiarum, & recipiant vicem munerum munerantes. Ita ergo nos forſitan facimus: atque humanis ſalutem cum Deo noſtro retributionibus agentes cum ab eo bona accepimus, bona reddimus: ad domos videlicet dominicas ſtatim currimus, corpora humi ſternimus, mixtis cum fletu gaudijs ſupplicamus, illuſtramus donarijs ſacra limina, aras muneribus implemus. Et quia ipſi dono illius feſti ſumus, † tẽpli quoq; ipſius † vultum noſtræ feſtivitatis induimus: aut certe quod ei non cordi minus eſt, prioribus vitæ vitijs renunciamus, operum bonorũ victimas cædimus, & pro gaudijs novis novæ conuerſationis hoſtias immolamus, omnibus denique immunditijs bellum ſanctum indicimus, circorum inſanias fugimus, fœditates theavalium ludorum execramur,

† templum.
† vultu.

vouemus

vouemus Domino novam vitam, & ad obtinendam ejus perpetuo protectionem noſmetipſos Deo ſacrificamus. Cum hæc ergo quæ diximus pro recentibus beneficijs Dei debeant fieri, videamus quæ fiant. Ad ludos protinus curritur, ad inſanias convolatur, in theatris populus diffunditur, in circis plebs tota bacchatur. Ille nobis ad hoc bona præſtat, vt boni ſimus: nos è diverſo quoties bona accepimus, mala noſtra cumulamus: ille nos beneficijs ſuis vocat ad probitatem, nos ruimus in improbitatem: ille beneficijs ſuis provocat ad compunctionem, nos ruimus in diſſolutionem: vocat ille ad caſtitatem, nos ruimus in impuritatem. Præclarè videlicet ſacris muneribus reſpondemus. Preclarè dona eius vel agnoſcimus, vel honoramus; qui quantum ab eo beneficij accipimus, tantum ei injurias repenſamus, aut injuria Dei hoc fortè non eſt, aut eſſe indignior poteſt? Multis ac magnis opus ſit: ſed animarum quia inveterata in nobis malorum omnium labe, aliter jam vitioſi eſſe non poſſumus, niſi vt omnino non ſimus. Quæ in nobis rogo ſpes bonæ

frugis

frugis eſt? Qui ignorantia peccant, errore agnitio corriguntur. Qui religionis expertes † ſunt, cum mutaverunt ſectam, mutare incipiunt diſciplinam. Poſtremò, vt dixi, qui aut abundantia nimia, aut ſecuritate vitiantur, deſinunt eſſe perditi cum deſtiterint eſſe ſecuri. Nos nec ignorantia labimur, nec religionis expertes ſumus, nec proſperitate rerum ac ſecuritate corrumpimur. Omnia ſiquidem è diverſo ſunt. Religionem novimus, ignorantia non excuſamur. Pacem & divitias priorum temporum non habemus. Omnia quæ fuerant, aut ablata aut immutata ſunt, ſola tantum vitia creverunt. Nihil nobis de pace & proſperitate priſtina reliquum eſt, niſi ſola omnino crimina, quæ proſperitatem non eſſe fecerunt. Vbinamque ſunt antiquæ Romanorum opes ac dignitates? Fortiſſimi quondam Romani erant, nunc ſine viribus. † Timebantur Romani veteres, nos timemus: vectigalia illis ſoluebant populi barbarorum, nos vectigales barbaris ſumus. Vendunt nobis hoſtes lucis vſuram, tota admodum ſalus noſtra commerciũ eſt. O infelicitates noſtræ, ad quid devenimus?

† Expertes, cum.

† Terrebant.

nimus? & pro hoc gratias barbaris agimus, à quibus nos ipsos precio comparamus. Quid potest esse nobis vel abiectius, vel miserius: & vivere nos post ista credimus, quibus vita sic constat? Insuper etiam ridiculos ipsi nos esse facimus: aurum quod pendimus, munera vocamus. Dicimus donum esse quod precium est, & quidem precium conditionis durissimæ ac miserrimæ. Omnes quippe captiui cùm semel redempti fuerint libertate potiuntur: nos semper redimimur, & nunquam liberi sumus. Illorum more dominorum nobiscum barbari agunt, qui mancipia obsequijs suis non necessaria mercedibus † dependendis locant. Similiter enim non vnquam ab hac sumus liberi functione quam pendimus. Ad hoc quippe mercedes jugiter soluimus, vt sine cessatione solvamus.

† promerendis.

Explicit liber VI.

INCIPIT LIBER SEPTIMVS.

CVM in concluſione libelli hujus qui nunc finitus eſt, de infirmitate ac miſeria Romanorum nonnulla dixerim, contraria forſitan negocio quod nunc agimus dixiſſe videamur. Scio enim poſſe hoc loco ſubjici, hinc maxime probari, quod non reſpiciat res humanas Deus: quia cum Romani quondam pagani & vicerint & regnaverint, nunc Chriſtiani & vincantur & ſerviant. Sufficere quidem ad confutationem objectionis iſtius poterant illa, quæ dudum de cunctis ferè paganis gentibus dicta ſunt: id eſt magis peccare eos qui ſcientes negligant legem Dei, quàm qui non faciant neſcientes. Sed tamen ſi Deus annuerit, cùm ad eum negocij partem acceſſerimus, vt de veteribus Romanis aliqua dicantur, evidenter divino munere approbabimus, tam juſtum tunc erga illos fuiſſe Domini favorem, quàm

quàm nunc erga nos juſtam ſeveritatem, & tam dignum illud fuiſſe, quod Romanos tunc Deus auxilio ſuo extulit, quàm nunc dignum eſſe quod puniuntur. Atque vtinam pœna ipſa prodeſſet. Illud gravius ac luctuoſius multo, quod poſt pœnam nulla correctio eſt. Curare nos vult caſtigationibus ſuis Dominus, ſed curam remedia non ſequuntur. Quid hoc mali eſt? Iumenta ac pecudes ſectione curantur. Et putrefacta mulorum, aſinorum, porcorum viſcera, cùm aduſta cauterijs fuer[illegible] nunus medicæ aduſtionis [illegible]unt; ſtatimque vbi aut cremata, aut deſecta fuerit vitiatorum corporum labes, in locum demortuæ carnis viua ſuccedit. Nos & vrimur, & ſecamur: ſed nec ferri deſectione, nec cauteriorum aduſtione ſanamur: immo quod eſt gravius, cura ipſa deteriores ſumus. Et ideo non fruſtra nobis evenit, quod evenire pecudibus & iumentis ſolet, quæ irremediabiles morbos ferunt. Nam in omnibus partibus mundi, quia curis medicantibus non corrigimur, morte atque occiſione finimur. Ecce enim, vt non repetam quæ multo ante jam dixi,

hoc

hoc ipſum quale eſt quod paulo ante memoraui; ſcilicet quia & miſeri pariter & luxurioſi ſumus? Eſto enim, ſint vitia iſta felicium, quamuis nemo idem & probroſus eſſe poſſit & felix: quia vbi non eſt vera honeſtas, non eſt vera felicitas. Sed tamen, vt ſupra dixi, eſto ſint vitia iſta longæ pacis & opulentæ ſecuritatis. Cur quæſo illic ſunt, vbi jam nulla pax, vbi nulla ſecuritas. In omni enim fermè vrbe Romana, pax & ſecuritas non ſunt. Cur ſola vitia tantùm perdurant? quis rogo ferre poſſit in homine egeſtuoſo eſſe laſciviam? Criminoſior quippe eſt luxurioſa paupertas, & maioris invidiæ miſer nugax. Totus Romanus orbis & miſer eſt & luxurioſus. Quis quæſo pauper & nugax? Quis captivitatem expectans de circo cogitat? Quis metuit mortem & ridet? Nos & in metu captivitatis ludimus, & poſiti in mortis timore redimus, Sardonicis quodammodo herbis omnem Romanũ populum putes eſſe ſaturatum. Moritur & ridet, & ideo in omnibus ferè partibus mundi riſus noſtros lachrymæ conſequuntur: ac venit etiam in præſenti ſuper nos illud Domini noſtri dictum;

dictum; *Væ vobis qui ridetis quoniam flebitis.* Sed forsitan cùm de ludicris ac fœditatibus publicis diutissimè dixerimus, in hoc tantùm quis deteriores esse nos putet barbaris? quia illi hæc non agant, nos egimus, cæterum ipso carnalis libidinis scelere & fornicationis funestæ cœno non ita pollui. Comparemus, si placet, cæteris nationibus etiam in hac parte Romanos: & quidem nescio an vllis rectius comparentur, quàm his quos Deus in medio Reip. sinu positos, possessores fecit ac dominos soli esse Romani. Vnde quamvis nihil disputari de judicio Dei possit, tamen cum ablatam nobis juris nostri optimam partem barbaris dederit, videamus an id quod nobis tulit & illis tradidit, justo judicio txadidisse videatur. Nemini dubium est Aquitanos ac Novem populos medullam ferè omnium Galliarum, & vber totius fæcunditatis habuisse: nec solum fœcunditatis, sed quæ præponi interdum fœcunditati solent jucunditatis, voluptatis, pulchritudinis: adeo illic omnis admodum regio aut intertexta vineis, aut florulenta pratis, aut distincta culturis, aut consita pomis, Luc. 6. 25.

pomis, aut amœnata lucis, aut irrigata fontibus, aut interfuſa fluminibus aut* crinita meſſibus fuit? Vt verè poſſeſſores ac domini terræ illius, non tam ſoli illius portionem, quàm Paradiſi imaginem poſſediſſe videantur. Quid ergo poſt iſta omnia? Officioſiores abſq; dubio Deo eſſe debuerant, quos ſpecialiter Deus abundantiſſima beneficiorum ſuorum dote ditaverat. Quid enim rectius aut quid dignius, quàm vt quibus per munera ſua Dominus quaſi ſpecialiter videbatur placere voluiſſe, ijdem quoque ſpecialius. Domino cultu ac religione placuiſſent? præſertim cum à nobis Deus nil oneroſum, nil graue exigat. Non enim nos ad aratra, aut ad ligones vocat, non ad ſcindendas terras, neque ad vineas paſtinandas, non denique illa exigit à ſervis ſuis, quæ nos exigimus à noſtris. Quid namq; ait? *Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati eſtis, & ego vos reficiam. Tollite iugum meum ſuper vos, & diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde, et invenietis requiem animabus veſtris. iugum enim meum ſuave eſt, & onus meum leve.* Non ergo nos ad labo-

Circumdata

Mat. 11. 28. 29. 30.

rem

rem vocat Dominus, sed ad refectionem. Quid namque à nobis exigit, quid præstari sibi à nobis jubet; nisi solam tantummodo fidem, castitatem, humilitatem, sobrietatem, misericordiam, sanctitatem; quæ vtique omnia non onerant nos, sed ornant: nec solum hoc, sed † ideo vitam præsentem ornant, vt futuram plus ornare possint. O bonum, ô pium, ô inæstimabilis misericordiæ Dominum! qui ad hoc nobis in præsenti religionis munera tribuit, vt ipsa in nobis postea quæ nunc dat munera muneretur. Tales igitur etiam omnes absq; dubio Aquitani esse debuerant. Et quidem vt diximus specialius tales, quia specialia Dei munera possidebant. Et quid post hæc omnia, quid † secundum est? Quid nisi cuncta quæ è diverso sunt? In omnibus quippe Gallijs sicut divitijs primi fuere sic vitijs. Nusquam enim improbior voluptas, nusquam inquinatior vita, nusquam corruptior disciplina. Hanc pro muneribus sacris dederunt Domino retributionem: vt inquantum eos beneficijs suis ille ad se illexerat ad propitiandum, intantum illi flagitijs suis laborauerint

† *adeo.*

† *secutum.*

raverint ad exarcerbandum. An forte falſum eſt, & invidioſe potius, quàm verè iſta dicuntur? Non vtor rei approbatione, qua vti alij in cauſis ſolent, vt producam quoſcunq; ad probandum aut paucos, aut extraneos, aut minus idoneos teſtes: ipſos interrogemus à quibus acta ſunt: falſum diximus ſi negaverint. Fatentur enim, & quidem, quod eſt grauius, ſic fatentur, vt in ipſa confeſſione non doleant: idem enim nunc eſt animus in fatentibus, qui in agentibus fuit. Sicut tunc non puduit flagitia committere, ſic nunc omnino non pœnitet flagitioſa feciſſe. Exceptis tamen perpaucis fermè ſanctis atq; inſignibus viris, qui, vt quidam de numero ipſorum ait,

--ſparſis redemerunt crimina nummis.

Exceptis, inquam, his loquor, quos vtique etiam in illa tunc generali admodum colluvione vitiorum, rectè minorum criminum reos fuiſſe credimus, qui corrigi à divinitate meruerunt. Non penitus enim Dominum ſuum lædit, cui propitiatio reſervatur. Et quid plura? puto quod ſemper Deum & in ipſo errore reſpexerit, à quo hoc obtinere potuit,

ne

ne diutius erraret. Cæteri autem & plurimi fermè ac nobiliſſimi, propè idem omnes: penè vnus gurges, omnium gula: pene vnum lupanar, omnium vita. Et quid dicam de lupanaribus? minoris quippe eſſe criminis etiam lupanar puto. Meretrices enim quæ illic ſunt, fœdus connubiale non norunt, ac per hoc non maculant quod ignorant. Imquidicitiæ quidem piaculo ſunt obnoxiæ, ſed reatu tamen adulterij non tenentur. Adde huc quod & pauca fermè ſunt lupanaria, & paucæ quæ in his vitam infeliciſſimam damnavere meretrices. Apud Aquitanicas vero quæ civitas in locupletiſſima ac nobiliſſima ſui parte non quaſi lupanar fuit? Quis potentum ac divitum non in luto libidinis vixit? Quis non ſe barathro ſordidiſſime colluvionis immerſit? Quis conjugi coniugij fidem reddidit? immo quantũ ad paſſivitatem libidinis pertinet, quis non coniugem in numerum ancillarum redegit? & ad hoc venerabilis connubij ſacramenta deiecit, vt nulla in domo ejus vilior videretur in maritali deſpectione, quàm quæ erat princeps matrimonij dignitate. Cogitat fortè

fortè aliquis non ita ad plenum eſſe, vt loquor, habuiſſe enim illic matres-familias ius ſuum, & dominarum honorem poteſtatemque tenuiſſe. Verum eſt, habuerunt quidem multæ integrum jus dominij, ſed nulla fermè impollutum jus matrimonij: & nos modo non quærimus quæ mulierum poteſtas, ſed quàm corrupta virorum fuerit diſciplina. Quamvis nec poteſtatem quidem illic matres-familias integrum habuiſſe dicam, quia quæcunque jus connubij inviolatum ac ſalvum non habet, nec dominij ſalvum habet. Haud multũ enim matrona abeſt à vilitate ſervarum, vbi pater-familias ancillarum maritus eſt: Quis autem Aquitanorum divitum non hoc fuit, quem non ſibi ancillæ impudiciſſimæ aut adulterum, aut maritum iure dixerunt?

Ier. 5. 8. *Equi enim emiſſarij*, vt Propheta ait, *in fœminas facti ſunt. Vnuſquiſq; enim ad vxorẽ proximi ſui hinniebat.* Atq; illi de quibus hæc ſcripta legimus, & minori fortaſſe crimine, & minore, vt reõ, numero criminum ac paſſiuitate peccabant. Hi autem verè vt emiſſarij equi non ad paucas tantum, ſed penè ad omnes vernulas

ſuas

ſuas, id eſt, quaſi ad greges proprios † hinniebant, & in morem eorum pecudum, qui mariti gregum appellantur, fervide libidinis debacchatione graſſantes, in quamcunque eos fœminam primum ardens, impudicitiæ furor traxerat, irruebant. Hic jam quæro à ſapientibus, cùm hæc ita eſſent, quales putent fuiſſe illic familias, vbi tales erant patres-familias? Quanta ſervorum illic corruptela, vbi dominorum tanta corruptio? Morbido enim capite, nil ſanum eſt: neque vllum omnino membrum officio ſuo fungitur, vbi quod eſt principale non conſtat. In domo autem ſua Dominus quaſi corporis ſui caput eſt, & vita eius cunctis norma viuendi. Peſſimumque hoc eſt in hoc negocio, quod libentius omnes deteriora ſectantur: & facilius mala inſtitutio depravat bonos, quam bona emendet malos. Porrro autem cum etiam boni atque honeſti patres-familias famulos bonos facere non poſſint, quantum illic putamus fuiſſe labem familiarum, vbi domini erant impuritatis exemplum? Quamvis non exemplum illic tantummodo malum fuerit, ſed

† *irruebant.*

ſed vis ac neceſſitas quædam: quia parere impudiciſſimis domini famulę cogebantur invitæ: & libido dominantium, neceſſitas ſubiectarum erat. Ex quo intelligi poteſt, quantùm cœnum impudicarum ſordium fuerit, vbi ſub impuriſſimis dominis caſtas eſſe etiamſi voluiſſent fœminas non licebat. Sed videlicet difficile hoc probari poteſt, & nulla omnino extant præteritarum turpitudinum flagitiorumque veſtigia. Ecce etiam nunc multi ex eis licet patria careant, & in comparatione præteritarum opum pauperes vivant, pejores fermè ſunt quàm fuerunt. Peiores autem non vno modo, quia etſi eadem faciunt quæ ante faciebant, hoc modo tamen deteriores ſunt, quia à ſcelere non ceſſant. Siquidem facinora eorum etſi genere ipſo maiora non ſint, attamen plura ſunt ac per hoc etſi criminum nouitate non creſcunt, pluralitate cumulantur. Adde autem quod hæc, vt dixi, faciunt jam ſenes, adde quod pauperes. Vtrumque enim ſceleris augmentum eſt: minus ſiquidem prodigioſum eſt peccare juvenes, peccare locupletes. Quæ autem in ijs ſpes

aut

aut remedium est, qui † in vsitata impuritate, nec miseriarum egestate, nec vitæ extremitate revocantur? Esto enim, quosdam aut stulta præsumptio longæ vitæ, aut spes quandoque agendæ pœnitentiæ consoletur: nonne novum hoc monstri genus est, esse aliquos etiam in morte vitiosos? Quæ cùm ita sint, nunquid est aliquid quod dici amplius possit? Sed adhuc tamen addimus, scilicet quod multi hæc agunt hodie etiam inter hostes siti & quotidiano discrimine ac timore captivi. Cumque ob impurissimam vitam traditi à Deo barbaris fuerint, impuritates tamen ipsas etiam inter barbaros non relinquunt. Sed tales fortè hostes sunt inter quos agunt, vt eos ista delectent, & offendantur gravissimè, si cum ipsi impudici sint, videant castos esse Romanos. Quod si ita esset, nequaquam tamen facere nos improbos improbitas deberet aliena: quia quemlibet hominum magis sibi præstare convenit vt sit bonus, quàm alteri vt sit malus, & plus id laborandum est vt placeamus Deo per honestatem, quàm vt hominibus per impuritatem: ac perinde

† *ab vsitata.*

etiamſi inter impudicos quis barbaros vivat, magis tamen pudicitiam ſequi debet quæ ſibi expedit, quàm impudicitiam quæ impuris hoſtibus placet. Sed quid accedit inſuper ad mala noſtra? Inter pudicos barbaros impudici ſumus. Plus adhuc dico, offenduntur barbari ipſi impuritatibus noſtris. Eſſe inter Gothos non licet ſcortatorem Gothum, ſoli inter eos præjudicio nationis ac nominis permittuntur impuri eſſe Romani. Et quæ nobis rogo ſpes ante Deum eſt? impudicitiam nos diligimus, Gothi execrantur: puritatem nos fugimus, illi amant: fornicatio apud illos crimen atque diſcrimen eſt, apud nos decus. Et putamus nos ante Deum poſſe conſiſtere? Putamus nos poſſe ſalvos eſſe, quando omne impuritatis ſcelus, omnis impudicitiæ turpitudo à Romanis admittitur, & à barbaris vindicatur. Hic nunc illos quæro, qui meliores nos putant eſſe quàm barbaros: dicant quid horum vel pauciſſimi Gothi faciunt, vel quid non horum Romani omnes, vel penè omnes. Et miramur, ſi terræ vel Aquitanorum vel noſtrorum omnium

um à Deo barbaris datæ sunt: cùm eas quas Romani polluerant fornicatione, nunc mundent barbari castitate. Sed fortè hoc in Aquitanicis tantùm: transeamus etiam ad alias mundi partes, ne de solis tantummodo Gallis dixisse videamur. Quid? Hispanias nonne vel eadem, vel majora forsitan vitia perdiderũt? quas quidem cœlestis ira etiamsi alijs quibuslibet barbaris tradidisset, digna tamen flagitiorum tormenta toleraverunt puritatis inimici. Sed accessit hoc ad manifestandam illic impudicitiæ damnationẽ, vt Vvandalis potissimum, id est, pudicis barbaris traderentur. Dupliciter in illa Hispanorum captivitate ostendere Deus voluit, quantum & odisset carnis libidinem, & diligeret castitatem, cùm & Wandalos ob solam maximè pudicitiam superponeret, & Hispanos ob solam vel maximè impudicitiam subjugaret. Quid enim? Nunquid non erant in omni orbe terrarum barbari fortiores, quibus Hispaniæ traderentur? multi absq; dubio, immo, ni fallor, omnes. Sed ideo ille infirmissimis hostibus cuncta tradidit: vt ostenderet scili-

cet non vires valere, ſed cauſam: neq; nos tunc ignaviſſimorũ quorundam hoſtium fortitudine obrui, ſed ſola vitiorum noſtrorum impuritate ſuperari: vt verè in nos venerit dictum illud, quo ait Dominus ad Iudæos; *Secundum immundicitias ſuas, & ſecundum iniquitates ſuas feci illis, & averti faciem meam ab eis.* Et alibi ad gentem ipſam; *Adducet Dominus ſuper te gentem de longinquo, & vngulis, inquit, equorum ſuorum omnes plateas tuas conculcabunt, & populum tuum gladio interficient.* Completa ergo in nos ſunt omnia quæ dixit ſermo divinus, & vim verborum cœleſtium luit pœna cunctorum: ſed tamen cùm omnes feræ barbaræ gentes Romanum ſanguinem biberint, omnes viſcera noſtra laceraverint, quid eſt quod Deus noſter maximas Reipub. opes & locupletiſſimos Romani nominis populos in jus potiſſimum ignaviſſimorum quorundam hoſtium dedit? Quid, niſi vt agnoſceremus ſcilicet quod ſupra dixi, meritorum hoc fuiſſe, non virium: vtque ipſum quoque hoc nobis in confuſionem caderet ac pœnam, quod ignaviſſimis traderemur; &

Deut. 28. 49. Et Ezech. 26. 11.

vel

vel sic plagam cœlestis manus agnosceremus, quia nos non formidissimi hostium sed ignavissimi subjugarent. Sic enim legimus, quod si quando evidenter intelligi Deus voluit magna opera à se patrari, aut per paucos aut per infirmos acta res est, ne opus cœlestis dexteræ virtuti assignaretur humanæ. Ideo siquidem & dux Sisara, quem Hebræus timebat exercitus, à muliere prostratus est: & Abimelech civitatum expugnatorem fœminæ manus perculit, & ferratæ Assyriorum acies vidua opitulante ceciderunt. Et ne de solis fœminis tantum loquar, Benadad regem Syriæ, cui præter innumera populi sui millia, triginta & duo reges, exercitusque ejusdem numeri serviebant, nonne ideo à paucis principum pedissequis Dominus vici voluit, vt qui esset autor talis victoriæ noscerctur? Contra Madianitas quoque, qui, vt liber Iudicũ refert, *instar locustarum cuncta compleuerant*, Gedeon jubetur pugnare cum paucis: non quia plures in exercitu non haberet, sed vetatur multos ad bellum ducere, ne multitudo sibi possit aliquid de victoria vendicare. Vnde

Iudic. 4. & 9.

3. Reg 20.

Iudic. 7. 12.

cùm triginta armatorum millia congregâſſet, ſic ad eum Dominus locutus eſt; Multus eſt tecum populus, nec tradetur Madian in manus ejus. Et quid poſtea? homini adverſum innumera barbarorum millia pugnaturo CCC. tantum viros reliquit. In eam quippe exiguitatem redigi agmen militum juſſit, vt ſibi de patrato divinitus belli opere paucitas vſurpare nihil poſſet: denique cur hoc Dominus ita faceret, ipſe evidentiſſimè declarauit, dicens; Ne *glorietur contra me Iſrael, & dicat: Meis viribus liberatus ſum.* Audiant, inquam, hoc omnes, improbi audiant omnes præſumptuoſi, audiant præpotentes, audiant cuncti quid Deus dicit; Ne *glorietur*, inquit, *contra me Iſrael, & dicat, meis viribus liberatus ſum.* Audiant, inquam, omnes contraria & blaſphema jactantes, audiant hæc ſpem ſuam in homine ponentes. Loqui vniverſos adverſum ſe Deus dicit, qui liberari ſe viribus ſuis poſſe præſumunt. Quis autem eſt Romanorum non ita dicens? Quis eſt non ita ſentiens? Quis noſtræ partis non propè jugiter in hac parte blaſphemat? Nullas eſſe

Iud. 7. 2.

jam

jam Reipub. vires, omnium conſcientiæ eſt, & ne ſic quidem agnoſcimus, cuius hoc beneficiis, quod adhuc vivimus, debeamus. Si quando enim nobis proſperi aliquid præter ſpem noſtram & meritum Deus tribuit, alius aſcribit hoc fortunæ, alius eventui, alius ordinationi ducum, alius conſilio, alius magiſtro, alius patrocinio, nullus Deo. Et miramur ſi nobis cœleſtis manus aliqua non præſtet, cui quicquid præſtiterit derogamus. Quid enim aliud facimus, cùm bona quæ præſtat, nos vel eventibus caſuum, vel virtutibus ducum, vel quibuſcunq; aliis rebus frivolis deputamus? Hoc enim modo & terris nos oporteret gratias agere quod fruges annuas metimus, & vineis quod vindemiamus, & mari quod piſces capimus, & ſylvis quod ligna cædimus, & ovibus quod veſte tegimur, & pecudibus cæteris quod carne ſaturamur. Nam quæ ratio eſt, vt ei, muneribus aliis gratis eſſe velimus, cui maximorum beneficiorum gratiam derogamus? Aut quis contentus eſt homo noſtræ conditionis, quis in acceptum quippiam referat, cui de donis ſuis ſumma detraxerit?

traxerit : ita & nos licet Deo in nullo dignè gratias agamus, parum tamen erat ſi pro his tantummodo grati eſſe vellemus, quæ nobis ad vſum vivendi dedit. Cur hanc gratiam tollimus, quod nos & in anguſtiis juvat, & in periculis liberat, & in medio barbararum gentium ſitos jugi protectione conſervat? At non ita Gothi, non ita Vvandali, malis licet doctoribus inſtituti, meliores tamen etiam in hac parte quàm noſtri. Offendi quamvis quoſdam ſuſpicer his quæ dicimus; ſed quia veritas magis quàm offenſio cogitanda eſt, dicam & ſæpe dicam. Non ita Gothi, non ita Vvandali, qui & in diſcrimine poſiti opem à Deo poſtulant, & proſperitates ſuas munus divinitatis appellant. Denique probavit hoc bello proximo infelicitas noſtra. Cùm enim Gothi metuerent, præſumpſimus nos in † Hunnis ſpem ponere, illi in Deo: cum pax ab illis poſtularetur, à nobis negaretur: illi Epiſcopos mitterent, nos repelleremus: illi etiam in alienis ſacerdotibus Deum honorarent, nos etiam in noſtris contemneremus: prout actus vtriuſque partis, ita & rerum terminus fuit;

† *viribus.*

illis

illis data est in summo timore palma, nobis in summa elatione confusio, vt verè & in nobis tunc & in illis euidenter probatum sit illud Domini nostri dictum: *Quoniam qui se humiliat, exaltabitur.* Illis enim exaltatio data est pro humilitate, nobis pro elatione dejectio. Itaque agnovit hoc ille dux nostræ partis, qui eandem vrbium hostium, quam eodem die victorem se intraturum esse præsumpsit, captivus intravit. Probavit scilicet quod Propheta dixit; *Quia non est hominis via eius, nec viri est vt ambulet & dirigat gressus suos.* Nam quia viam suam juris sui existimavit, nec gressum directionis habuit, nec viam salutis invenit. *Effusa est*, vt legimus, *abiectio super principem, seductus est in inuio, & non in via, & ad nihilum deductus est, velut aqua decurrens.* In quo quidem præter ipsam rerum infelicitatem præsens judicium Dei patuit, vt quicquid facturũ se vsurpârat, ipse pateretur. Nam quia sine divinitatis auxiljo ac Dei ductu capiendum à se hostem credidit, ipse captus est: consilii ac sâpientiæ summam vsurpavit, ignominiam temeritatis

Luc. 14. 11.

Prosper de Littorio cons. Theo. xvj. Prov. 16 9. & 20, 24.

Ps. 107. 40

incurrit: vincula quæ aliis paravit, ipſe ſuſtinuit. Et quid rogo evidentius Dei judicium eſſe potuit, quàm vt habens prædatoris fiduciam, præda fieret: triumphum præſumens, triumphus eſſet: circumdaretur, corriperetur, alligaretur, retorta tergo brachia gereret, manus quas bellicoſas putabat, vinctas videret, puerorum ac mulierum ſpectaculum fieret: illudentes ſibi barbaros cerneret, irriſionem ſexus promiſcui ſuſtineret: & qui maximum habuerat ſupercilium fortis viri, mortem ſubiret ignavi. Atq; vtinam hoc ipſum breve remedium malorum eſſet, non diuturna toleratio. Ille autem, quantum ad pœnarum magnitudinem pertinet, longo tempore & diuturna in ergaſtulo barbarorum tabe conſumptus, in hanc miſeriam redactus eſt, vt quod plerumque homines etiam pœnis ipſis gravius atque acerbius putant, in miſerationem hoſtium deveniret. Et hoc cur? cur abſque dubio, niſi quia, vt jam dixi, illi Deo humiles, nos rebelles: illi crediderunt in manu Dei eſſe victoriam, nos in manu noſtra; imò in ſacrilega atque impia, quod

quod est pejus nocentiusque quam nostra. Denique ipse rex hostium quantum res prodidit ac probavit, vsque ad diem pugnæ stratus cilicio preces fudit, ante bellum in oratione jacuit, ad bellum de oratione surrexit. Priusquam pugnam manu capesseret, supplicatione pugnavit, & ideo fidens processit ad pugnam, quia jam meruerat in oratione victoriam. Non dissimiliter autem illud etiam apud Vvandalos, ad quos cùm in †Hispania sitos nostra pars pergeret, tantamque ad debellandos eos præsumptionis fiduciam ferret, quantam etiam proximè ad Gothos, pati superbiæ fastu, pari exitu corruerunt. Venitque super exercitum nostrum illud Prophetæ dictum; *Obruet Dominus confidentiam tuam & nihil habebis prosperum.* Confidebamus enim in sapientia nostra & fortitudine, contra Dei mandata dicentis; *Non glorietur sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua, sed in hoc glorietur qui gloriatur, scire & nosse me quia ego sum Dominus.* Non immeritò itaque victi sumus: ad meliora enim se illi subsidia contulere quam nostri; nam cùm armis nos atque

Hunni.

† *iis partibus Cassini expeditio in Vvandalos. Prosp. conf. Honorii 13. Hier. 2 37.*

& 9. 23. 24

atque auxiliis ſuperbiremus, à parte hoſtium nobis liber divinæ legis occurrit. Ad hanc enim præcipuè opem timor & perturbatio tunc Vvandalica confugit, vt ſeriem nobis cœleſtis eloquii opponeret, & adverſum advenientes æmulos ſuos ſacri voluminis ſcripta quaſi ipſa quodammodo divinitatis ora reſeraret. Hic nunc requiro, quis hoc vnquam * à noſtris partibus fecerit, aut quis non irriſus fuerat, ſi putaſſet eſſe faciendum? irriſus vtique, ſicut à noſtris omnia fermè religioſa ridentur. Et ideo quid prodeſſe nobis prærogativa illa religioſi nominis poteſt, quod nos Catholicos dicimus, quod fideles eſſe jactamus: quod Gothos & Vvandalos hæretici nominis exprobratione deſpicimus, cum ipſi hæretica pravitate vivamus. Itaque rectiſſimè nobis dicitur illud quod Iudæis in lege fidentibus dixit ſermo divinus; *Quomodo dicitis, ſapientes ſumus, & lex Domini nobiſcum eſt? Nolite*, inquit, *confidere in verbis mendacij, dicentes, Templum Domini, Templum Domini, Templum Domini eſt: quoniam ſi bene dixeritis vias veſtras & ſtudia veſtra advenæ, &*

* è

Hier. 8. 8. & 7. 4. 5. 6. 7.

& pupillo, & viduæ non feceritis calumniam, nec sanguinem innocentem effuderitis in loco hoc, habitabo vobiscum in loco isto à seculo vsq; in seculum. Quo vtique ostenditur, quòd si ista non facimus, superflua nobis Catholici nominis præsumptione plaudamus. Sed hinc jam & superius satis dictum est, & adhuc fortasse dicetur, nec opus est vt de hoc amplius differamus, vbi Dei juge judicium est, quid enim vel de nobis vel de Gothis ac Vvandalis Deus judicet, res probant. Illi crescunt quotidiè, nos decrescimus: illi proficiunt, nos humiliamur: illi florent, & nos arescimus: vt verè in nos veniat dictum illud, quod de Saul & David ait sermo divinus, *Quia David erat proficiens & semper seipso robustior, domus autem Saul decrescens quotidie. Iustus est enim,* vt Propheta ait, *iustus est Dominus, & rectum iudicium suum.* Iudicamur itaque præsente etiam judicio à Deo & ideo excitata est in perniciem ac dedecus nostrum gens †, quæ de loco in locum pergens, de orbe in orbē transiens, vniversa vastaret. Ac primum à solo patrio effusa est

2 Reg. 3. 1.

Psal. 119. 137.

† *ignavissima*

in

in Germaniam primam, nomine barbaram, ditione Romanam, poſt cujus primum exitium arſit regio Belgarum, deinde opes Aquitanorum luxuriantium. Et poſt hoc corpus omnium Galliarum, ſed paulatim, id ipſum tamen vt dum pars clade cæditur, pars exemplo † emendaretur. Sed vbi apud nos emendatio, aut quæ pars Romani orbis, quamvis afflicta corrigitur? *Omnes enim*, vt legimus, *declinaverunt, ſimul invtiles facti ſunt*. Et ideo Propheta ad Dominum clamat, & dicit; *Percuſſiſti eos, & non doluerunt, attriuiſti eos, & renuerunt accipere diſciplinam. Induraverunt facies ſuas ſuper patrem, & noluerunt reverti.* Quàm verè autem etiam hoc in nos cadat, res ipſa indicat. Vaſtata eſt diu Gallia: ergo emendata eſt cum vicina eſſet Hiſpania. Nec immerito, quia nullus erat omnino timor, nulla correctio, flammis quibus arſerant Galli, Hiſpani ardere cœperunt. In quo illud eſt, vt ſupra dixi, ſceleratiſſimum & graviſſimum: quod cùm arſerint, vt ita dicam, membra hominum peccatorum, curata non ſunt vitia peccantium. Et

† *emendetur*

Pſal. 53. 3.

Hier. 5. 3.

Ideo

ideo compulsus est criminibus nostris Deus vt hostiles plagas de loco in locum, de orbe in orbem spargeret, & excitatas penè ab vltimis terræ finibus gentes etiam trans mare mitteret, quæ Afrorum scelera punirent. Quid enim? Nunquid abductæ à solo patrio degere intra Gallias non potuerant? Aut vt non degerent, quem timebant, cum illæsæ à nobis vsque ad tempus illud cuncta vastaverant? Sed esto, intra Gallias formidabant; quid in Hispania, vbi exercitus nostros etiam bellando contriverant, nunquid consistere aut permanere jam victores, jam triumphantes? quibus vsque ad hunc fortitudinis fastum contigerat ascendere, vt post experimenta belli diu parati intelligerent sibi Romanæ Reipub. vires etiam cum barbarorum auxiliis pares esse non posse. Potuerant ergo illic degere, nec timebant: sed illa vtique cœlestis manus quæ eos ad punienda Hispanorum flagitia illuc traxerat, etiam ad vastandam Africam transire cogebat. Ipsi denique fatebantur non suum esse quod facerent, agi enim se divino jussu ac perurgeri. Ex quo intel- *Hunni.*

ligi

ligi poteſt, quanta ſint mala noſtra, ad quos vaſtandos atque cruciandos ire barbari compelluntur inviti, ſecundum illud ſcilicet quod vaſtator terræ Iſraeliticæ rex Aſſyriorum ait: Eſa. 36. 10. *Nunquid ſine Domini voluntate aſcendi ad locum iſtum? Dominus dixit mihi: Aſcende ad terram hanc, & demolire eam.* Et alibi ſacer ſermo; Hier 25 9. *Hoc dicit Dominus exercituum Deus Iſrael: Ecce ego mittam & aſſumã Nabuchadonoſor regem Babylonis ſervũ meum, venienſque percutiet terram Ægypti.* Vnde agnoſcere poſſumus cuncta quidem quæ affliguntur, judicio Dei percuti, ſed tamen vt ſæpe memoravi, propter peccata ſubverti. Ac per hoc quicquid actum eſt, peccatis, non Deo, aſcribendum: quia recte illi rei factum aſcribitur, quæ vt quid fieret exegit. Nam & homicida cùm à judice occiditur, ſuo ſcelere punitur: & latro aut ſacrilegus cùm flammis excutitur, ſuis criminibus cõcrematur. Vnde & quod Vvandali ad Africam tranſierunt, non eſt divinæ ſeveritati, ſed Afrorum ſceleri deputandum. Gravi enim eos antequam illuc pergerent ac longa iniquitate traxerunt. Et ideo intelligere debemus

debemus, quia pietatis divinæ fuit, quod pœnam diu debitam distulit: piaculorum autem & criminum, quod aliquando peccator populus quæ merebatur accepit: nisi fortè Afros hoc non meruisse credimus, cùm vtique nulli magis, vtpote in quos omnia simul improbitatum atq; impuritatum genera confluxerint. Cæteri enim homines etsi nonnullis flagitiorum vitiis obligati sunt, quibusdam tamen non implicantur: etsi violentiâ non carent, malevolentiâ carent: etsi libidine æstuant, rapacitate non sæviunt. Multos denique etsi accusat incontinentia corporum, simplicitas commendat animorum. In Afris verò penè omnibus nihil horum est, quod ad vtrumque pertineat, id est bonum æque ac malum: quia totum admodum malum. Adeo excluſa naturæ originalis syncericate, aliam quodammodo in his naturam vitia fecerunt. Exceptis enim pauciſſimis Dei ſervis quid fuit totum Africæ territorium, quàm domus vna vitiorum, æneo illi ſimilis, de quo Propheta dicit, *O civitas ſanguinum! Æneum in* Ezec. 24. 6. 7.

quo

quo eſt ærugo, non exit de eo : quia ſanguis non exit de eo. Civitatem, vt videmus, æneo, & iniquitatem ſanguini comparavit : vt intelligamus ſcilicet ſic eſſe in civitate populi iniquitatem, ſicut in æneo ſanguinem bullientem. Non diſſimile autem eſt huic illud ſermonis ſacri; *Facti ſunt mihi domus Iſrael commixti omnes æramento, & ferro, & ſtanno, & plumbo in medio argentum permixtum eſt. Propterea dic hæc, ſic dicit Dominus Deus; Pro eo quod facti eſtis omnes in permixtionem vnam, conflabo vos & inſufflabo in vos ignem iræ.* Diſſimilia inter ſe genera metallorum ſermo memoravit. Et quomodo in eodem conflatorio res diverſa conflatur? ſcilicet quia in diverſitatibus metallorum diſſimilitudo hominum deſignatur. Et ideo etiam argentum, id eſt nobilioris materiæ metallum ijſdem ignibus datur, quia naturæ nobilioris ingenium vita degenerante damnatur. Sicut etiam de Principe Tyri dixiſſe legimus Deum per Prophetam: *Fili hominis accipe lamentum ſuper principem Tyri, & dic illi : Hæc dicit Dominus Deus, tu conſignatio ſimilitudinis, & corona decoris in deliciis*

& 22.18.19 20.21.22.

Ezec. 27.2. & 28.13.

deliciis paradisi fuisti: omnem lapidem optimum indutus es, Sardonicem, & Topazium, & Smaragdum. Et iterum *Argento*, inquit, *& auro implêsti thesauros tuos, à multitudine negotiationis implêsti promptuaria tua.* Quæ omnia nunquid non talia sunt, vt vel specialiter de Africis dicta videantur, vbi enim majores thesauri, vbi major negociatio, vbi promptuaria plenióra? *Auro*, inquit, *implêsti thesauros tuos à multitudine negotiationis tuæ*, Ego plus addo. Tam puto divitem quondam Africam fuisse, vt mihi copia negotiationis suæ nõ suos tantùm, sed etiam mundi thesauros videatur implêsse. Et quid post hæc? *Exaltatum est*, inquit, *cor tuum in decore tuo, propter multitudinem peccatorum tuorum in terram te proieci.* Quomodo Africanæ potentiæ & hoc competit, aut quomodo projecta esse videtur in terram? Quomodo, quia nisi quando amisit potentiæ veteris altitudinem, quasi cœlestem perdidit dignitatem. *Et educam*, inquit, *ignem de medio tui, hic te devorabit.* Quid hac re verius? De media quippe eorum iniquitate ignis peccati exiit, qui felicitatem prioris

prioris temporis deuorauit. Et *omnes* inquit, *qui te nouerunt inter nationes, contriſtabuntur ſuper te.* Conuenire illis hoc non putemus, ſi non eversio Africani ſoli, luctus eſt generis humani. *Perditio*, inquit, *factus es & non eris amplius in æternum.* In perditionem illic jam deducta omnia ſatis conſtat. Supereſt ne malorum præſentium pœnas etiam æterna continuatio conſequatur: non patiatur hoc autem pro affectu ſuæ miſericordiæ Deus. Nam quantum ad meritum noſtrorum criminum pertinet, ita res ſe habet, vt pati poſſe videatur. Quid enim piaculorum eſt non illic ſemper admiſſum? Ne de omnibus dicam, quia & enormia ferè ſunt, & ſciri & dici tanta non poſſunt: de ſola vel maximè obſcœnitate impuritatum loquor; & quod eſt gravius, ſacrilegiorũ. Prætermitto in aliquo rabiem cupiditatis, vitium totius generis humani. Prætereo avaritiæ inhumanitatem, quod proprium eſt Romanorum penè omnium malum. Relinquatur ebrietas, nobilibus ignobilibuſq; communis. Taceatur ſuperbia & tumor, tam peculiare hoc divitũ regnum eſt, vt aliquid

forsitan de jure suo se putent perdere, si hinc sibi alius quicquam voluerit vendicare. Transeatur deniq; propè omne fraudum, falsitatum, perjuriorum nefas: nulla vnquam his malis Romana civitas caruit, & specialius hoc scelus Afrorum omnium fuit. Nam sicut in sentinam profundæ navis colluviones omnium sordium; sic in mores eorum quasi ex omni mundo, vitia fluxerunt. Nullam enim improbitatem scio, quæ illic non redundârit: cùm vtique etiam paganæ ac ferreæ gentes, etsi habeant specialiter mala propria, non sint tamen in his omni execratione digna. Gothorum gens perfida, sed pudica est: Alamannorum impudica, sed minus perfida: Franci mendaces, sed hospitales? Saxones crudelitate efferi, sed castitate mirandi. Omnes denique gentes habent sicut peculiaria mala, ita etiam quædam bona. In Afris penè omnibus nescio quid non malum. Si accusanda est inhumanitas, inhumani sunt. Si ebriositas, ebriosi sunt. Si falsitas, fallacissimi. Si dolus, fraudulentissimi. Si cupiditas, cupidissimi, si perfidia, perfidissimi. Impuritas eorũ atq; blasphemia

his

his omnibus admiſcenda non ſunt: quia illis quæ ſupra diximus malis aliorum gentium vitia: his autem etiam ſua ipſorum vicerunt. Ac primum, vt de impuritate dicamus, quis neſcit Africam totam obſcœnis libidinum tædis ſemper arſiſſe: non vt terram ac ſedem hominum, ſed vt Ætnam putes impudicarum fuiſſe flammarum. Nam ſicut Ætna inteſtinis quibuſdam naturæ ferventis ardoribus, ſic illa abominandis jugiter fornicationem ignibus æſtuavit. Nec volo in hac re aſſertionibus meis credi, teſtimonium requiratur generis humani. Quis non omnes omnino Afros generaliter ſciat impudicos, niſi fortè ad Deum converſos, id eſt, fide ac religione mutatos. Sed hoc tam rarum eſt ac novum, quàm rarum videri poteſt quemlibet ¶ Gavium non eſſe † Gavium, aut quemcunque ¶ Seium non eſſe † Seium. Tam infrequens enim eſt hoc & invſitatum, impudicum non eſſe Afrum, quàm novum & inauditum, Afrum non eſſe Afrum. Ita enim generale in eis malum impuritatis eſt, vt quicunque ex eis impudicus eſſe de-

¶ *Goneonẽ.*
† *Ganeonem.*
¶ *Sævum.*
† *Sævum.*

fierit,

fierit, Afer non esse videatur. Nec discurram per loca singula, aut cunctas discutiam civitates, ne studiosè videar quærere, atque investigare quæ dicam: vna tantum vniversarum illic vrbium principe, & quasi matre contentus sum, illa scilicet Romanis arcibus semper æmula, armis quondam & fortitudine, post splendore & dignitate Carthaginem dico, & vrbi Romæ maximè adversariam, & in Africano orbe quasi Romam: quæ mihi ideo in exemplum ac testimonium sola sufficit: quia vniversa penitus, quibus in toto mundo disciplina Reipublicæ vel procuratur, vel regitur, in se habuit. Illic enim omnia officiorum publicorum instrumenta: illic artium liberalium scholæ, illic philosophorum officinæ, cuncta denique vel linguarum gymnasia vel morum: illic quoque etiam copiæ militares, & regentes militiam potestates, illic honor proconsularis, illic quotidianus judex & rectò quantum ad nomen quidem proconsul: sed quantum ad potentiam consul: illic denique omnes rerum dispensatores, & differentes inter se tam gradu,

quàm

quàm vocabulo dignitates, omniũ, vt ita dicam, platearum & compitorum procuratores: cuncta fermè & loca vrbis, & membra populi gubernantes. Hac ergò tantum contenti ſumus ad exemplum ac teſtimonium cæterarum: vt intelligamus ſcilicet quales ille fuerint civitates, quæ minores habuerunt probi officii procurationes, eum viderimus qualis extiterit, vbi ſummi ſemper fuere rectores. Quo loco propè eſt, vt pœniteat me promiſſionis meæ, id eſt, quod ſuperius ſpoſpondi, cũctis propè Afrorum criminibus prætermiſſis de impuritatibus præcipue ac blaſphemijs eorum eſſe dicturum. Video enim quaſi ſcaturientem vitiis civitatem, video vrbem omnium iniquitatum genere furentem, plenam quidem turbis, ſed magis turpitudinibus: plenam divitijs, ſed magis vitij: vincentes ſe invicem homines nequitia flagitiorum ſuorum, alios rapacitate, alios impuritate certantes, alios vino languidos, alios cruditate diſtentos, hos ſertis redimitos, illos vnguento oblitos, cunctos vario luxus marcore perditos, ſed penè omnes vna errorum morte proſtratos:

proſtratos: non omnes quidem vinolentia temulentos, ſed omnes tamen peccatis ebrios. Populos putares non ſani ſtatus, non ſui ſenſus, non animo incolumes, non gradu, quaſi in morem † baccharum crapulæ catervatim inſervientes. Iam vero illud cuiuſmodi, aut quàm graue, genere quidem diſpar, ſed iniquitate non diſpar, niſi hoc diſpar forte quia maius. Proſcriptiones dico orphanorum, viduarum afflictiones, pauperum cruces, qui ingemiſcentes quotidiè ad Deum, finem malorum imprecantes, & quod graviſſimum eſt, interdum vi nimiæ amaritudinis etiam adventum hoſtium poſtulantes, aliquando à Deo impetraverunt, vt everſionẽ tandem à barbaris in commune tolerarent, quam ſoli à Romanis ante toleraverant. Sed eſto, hæc omnia prætermittantur, quia & in omni fermè aguntur orbe Romano, & ſpoſpondi me de his malis hoc loco pauca dicturum. Quid ergo impudicitia atq; impuritas, de qua loquor, nunquid non ad everſionem Aſrorum ſola ſuffecerat? quæ enim fuit pars civitatis non plena ſordibus, quæ intra vrbẽ platea aut ſemita non lupanar? Adeo

† *crapulatarum turbarum.*

omnia penè compita, omnes vias, quaſi foveæ libidinum intercide-rant, aut quaſi retia prætexebant; vt etiam qui ab hac re penitus abhorre-rent, tamen vitare vix poſſent. La-tronum quodammodo excubias vi-deres commeantium viatorum ſpo-lia captantes, qui inſidiarum frequẽ-tium denſitate, ita omnes admodum calles, omnes anfractus, ac diverti-cula ſepſiſſent; vt nullus fermè tam cautus eſſet, qui non in aliquos inſi-diarum laqueos incurreret, etiam qui ſe de plurimis expediſſet. Fœte-bant, vt ita dixerim, cuncti vrbis il-lius ciues cœno libidinis, ſpurcum ſi-bimetipſis mutuo impudicitiæ nido-rem inhalantes. Sed horrori eis ta-men horrida iſta non erant, quia i-dem omnes horror infecerat. Vnam enim putes illic fuiſſe libidinum for-nicationumque ſentinam; cœnum quaſi ex omni platearum & cloaca-rum labe collectum. Et quæ illic ſpes eſſe poterat, vbi præter id quod in Domini templo erat nihil videri penitus niſi ſordidum licebat. Quan-quam quid dicam in Dei templo? hoc quippe totũ ad ſacerdotes tan-tum & clerum pertinet, quos non

diſcutio,

discutio, quia Domini mei ministerio reverentiam seruo: & quos ita solos puros arbitror fuisse in altario, sicut pereuntibus Sodomis solum Loth fuisse legimus in monte. Cæterum quantum ad plebem pertinet, quis in illo numero tam innumero castus fuit? Castum dico? quis non fornicarius, non adulter, & hoc sine cessatione, sine termino? Rursum clamitem itaque necesse est. Quæ spes in illo populo esse poterat, vbi cum vnus interdum adulter plebem Ecclesiasticam polluat, ibi inter tot millia si diligentissimè quæreres, castum vel in Ecclesia invenire vix posses? Plus multo dicam, vtinam hæc essent sola quæ diximus, & contenta illic virorum impuritas fuisset solis sordidarum mulierum fornicationibus inquinari. Illud grauius & scelestius, quod illa, de quibus beatus Apostolus Paulus cum summa animi lamentatione conqueritur, in Afris penè omnia fuerunt: scilicet quia *masculi relicto naturali vsu fœmina, exarserũt in desideriis suis in invicẽ, masculi in masculos turpitudinẽ exercentes, & mercedem quã oportuit erroris sui in semetipsis recipientes. Et*

Gen. 19.

Rom. 1. 27. 28.

ſicut non probaverunt Deum ſe habere in notitia, tradidit illos in reprobum ſenſum, vt faciant quæ non conuenit. Nunquid hoc beatus Apoſtolus de barbaris ac feris gentibus dixit? non vtique, ſed de nobis, id eſt, ſpecialiter de Romanis: quos quidem Afri, quia nequaquam olim vincere imperio ac ſublimitate voluerunt, quod potuerunt vnum, impuritate vicerunt. Quicunque ergo jure ſe mihi iraſci putat, magis Apoſtolo iraſcatur: ſcilicet quia quod dicimus nos fuiſſe Afros, hoc ille dixit dominos eorum eſſe Romanos. Sed forte vel id occultum quod loquimur, erat, aut ſaltem hoc providebant procuratores, ne publicæ paſſim diſciplinæ oculos, civitatis ſcelera propalata polluerent. Quod ſi factum vtiq; fuiſſet, quamvis ſi multi extitiſſent opere ipſo ſordidi, non omnes tamen fuerant viſu atque animo ſordidati: & ſolet res flagitioſa quando agitur occulte, fidem facinoris non mereri. Supra omnem autem monſtruoſi piaculi execrationem eſt, ſcelus ſummum admittere, & pudorem ſceleris non habere. Quid rogo fieri illic prodigioſius potuit? In vrbe Chriſtiana,

in

in vrbe Ecclesiastica, quam quondam doctrinis suis Apostoli instituerant, quam passionibus suis Martyres coronarant, viri in semetipsis fœminas profitebantur, & hoc sine pudoris vmbraculo, sine vllo verecundiæ amictu: ac quasi parum piaculi esset, si malo illo malorum tantum inquinarentur autores, per publicam sceleris professionē fiebat etiam scelus integræ civitatis. Videbat quippe hoc vniversa vrbs, & patiebatur: videbant judices, & acquiescebant: populus videbat, & applaudebat, ac sic diffuso per totam vrbem dedecoris scelerisq; consortio, etsi hoc commune omnibus non faciebant actus, commune omnibus faciebat assensus. Sed finis aliquando forsitan mali, aut emendatio aliqua labis istius fuit. Qui credere aut etiam audire possit, convertisse in muliebrem tolerantiam viros, non vsum suum tantum atque naturam, sed etiam vultum, incessum, habitum, & totum penitus quicquid aut in sexu est, aut in vsu viri: adeo versa in diversum omnia erant, vt cum viris nihil magis pudori esse oporteat, quā si muliebre aliquid in se habere videantur: illic

nihil viris quibuſdam turpius videretur, quam ſi in aliquo vixi viderentur. Sed paucorum hoc, inquis, dedecus fuit: & quod à pluribus perpetratum eſt, cunctis nocere non potuit. Iam quidem ſupra dixi ſæpiſſimè, in Dei populo etiam vnius facinus peſtem fuiſſe multorum; ſicut ex furto Achar populus ruit; ſicut ex zelo Saulus orta eſt peſtilentia; ſicut ex ſancti David numeratione mortalitas: ita eſt enim Dei Eccleſia quaſi oculus. Nam vt in oculum etiamſi parva ſordes incidat, totum lumen obcœcat: ſic in Eccleſiaſtico corpore etiamſi pauci ſordida faciant, prope totum Eccleſiaſtici ſplendoris lumen obſcurant. Et ideo Salvator ipſe principalem Eccleſiæ partem oculum nominavit, dicens; *Lucerna corporis tui eſt oculus tuus. Si oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus tuũ lucidum erit. Si autẽ oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebroſum erit.* Vnde & Apoſtolus; *neſcitis*, inquit, *quia modicum fermentũ totam maſſam corrumpit.* Quamvis ergo illic non modicum de hoc malo, ſed nimis fuiſſe dicam: non quia molles plurimi fuerint, ſed quia mollities

Ioſue.7.
1 Reg. 19.
2 Reg.23.
Mat.6.22. 23.
1 Cor.5.6.

mollities paucorum labes eſt plurimorum. Nam etſi pauci ſunt, qui dedecoroſa ſuſtineant, multi ſunt, qui paucorum ſordibus polluantur. Sicut enim vna meretrix multos fornicatores facit; ſic plurimam populi partem inquinat paucorum effœminatorum abominanda permixtio. Et neſcio, qui eorum ante Deum deteriores ſint, cùm æquali in ſcriptis ſacris ſorte damnentur. *Neque molles enim*, inquit, *neque maſculorum concubitores regnum Dei poſſidebunt.* Illud ergo magis ingemiſcendum atque lugendum eſt, quod tale hoc ſcelus crimen etiam totius Reipub. videbatur. Et vniverſa Romani nominis dignitas, facinoris prodigioſi inurebatur infamia. Cum enim muliebrem habitum viri ſumerent, & magis quàm muliebrem gradum fingerent, cùm indicia ſibi quædam monſtruoſæ impuritatis innecterent, & fœmineis tegminum illigamentis capita velarent, atque hoc publicè in civitate Romana, vrbe illic ſumma & celeberrima, quid aliud quam Romani imperij dedecus erat, vt in medio reipub. ſinu execrandiſſimum nefas palam liceret admitti? Poteſtas

1 Cor. 6. 9. 10.

ſtas quippe magna & potentiſſima, quę inhibere ſcelus maximum poteſt, quaſi probat debere fieri, ſi ſciens patitur perpetrari. In cuius enim manu eſt vt prohibeat, jubet agi, ſi non prohibet admitti. Iterum quia dolor exigit, ab ijs qui iraſcuntur requiro, in quibus hæc barbaris gentibus aut facta ſint vnquam, aut fieri publica impunitate licuerit? Denique ne longius de hac re ambigere aut inveſtigare neceſſe ſit, ipſos illos Africæ vaſtatores, Afrorum populis comparemus. Videamus quid ſimile è Vvandalis factum ſit: & certè barbari elatione tumidi, victoria ſuperbi, divitiarum ac delitiarum affluentia diſſoluti, qui profectò etiamſi continentiſſimi & caſtiſſimi ſemper fuiſſent, mutari tamen † tanta rerum obſecundantium felicitate potuerunt; *ingreſſi ſcilicet*, vt divinis literis ſcriptum eſt, *terram lacte & melle manantem, fœcundam, opulentiſſimam, omnium delitiarum copiis quaſi ebriam.* In qua vtique minime mirum fuerat, ſi luxuriaſſet gens barbara, vbi ſimilis quodammodo luxurianti erat ipſa natura. Ingreſſos hæc loca Vvandalos, qui non putet

† *eum tanta*

Exod. 13. 5.

omni

omni se vitiorum atque impuritatum cœno immersisse, aut, vt leniſſimè dicam, saltem illa feciſſe, quæ ab Afris jugiter facta fuerant, in quorum jura migrarant? & certè si † ea tantùm, continentiſſimi ac modeſtiſſimi judicandi erant, quos nó feciſſet corruptiores ipſa felicitas. (Quotus enim quisq; sapientium est, quem secunda non mutent, cui non crescat cum prosperitate vitiositas?) Ac per hoc temperatiſſimos fuiſſe Vvandalos certum est, si quales illi fuerunt, qui capti ac subiugati sunt, tales illi fuere victores. Igitur in tanta affluentia rerum atque luxuria, nullus eorum mollis effectus est. Nunquid parum videtur? certè familiariter etiam hoc nobiles fecere Romani. Sed quid adhuc addo: in illis nullus vel qui Romanorum illic mollium polluueretur inceſtu. Certe hoc apud Romanos jampridem tale exiſtimatum est, vt virtus potius putaretur esse quàm vitium, & ille se magis virilis fortitudinis esse crederent, qui maxime viros fœminei vsus probrositate fregiſſent. Vnde etiam illud fuit, quod lixis puerorum quandam exercitus prosequentibus, quasi bene

meritis expeditionibus ſtipendia laboris decernebantur: vt quia viri fortes eſſent, viros in mulieres demutarent. Pro nefas, & hoc Romani: plus addo, & hoc Romani non huius temporis: attamen ne veteres accuſemus, Romani, ſed non antiqui, jam ſcilicet corrupti, jam diſſoluti, jam ſibi & ſuis diſpares, & Græcis quàm Romanis ſimiliores: vt (quod ſæpe jam diximus) minimum mirum ſit, ſi Romana reſpub. aliquando patitur, quod jamdudum meretur. Hæc ergo impuritas in Romanis, & ante Chriſti Evangelium eſſe cœpit: & quod eſt gravius, nec poſt Evangelia ceſſavit. Et quis poſt hæc non admiretur populos Vvandalorum, qui ingreſſi vrbes opulentiſſimas, vbi hæc omnia paſſim agebantur, ita delicias corruptorum hominum indepti ſunt, vt corruptelas morum repudiarent, & vſum bonarum rerum poſſiderent, malarum inquinamenta vitantes. Sufficere igitur ad laudem eorum hæc poſſunt talia, etiamſi alia non dicam: abominati enim ſunt virorum impuritates. Plus adhuc addo, abominati etiam fœminarum: horruerunt

luſtra ac lupanaria, horruerunt concubitus contactuſque meretricum. Nunquid hoc credibile vllis videri poteſt, Romanos hæc admiſiſſe, barbaros horruiſſe: aut nunquid eſt, poſt iſta quæ diximus, quod dici poſſe videatur? Sed eſt tamen, & multo plus eſt. Nã quod vitâſſe eos res fœdas diximus, minus eſt. Poteſt enim quis inhoneſta horrere, non tollere: illud magni ac ſingularis eſt meriti non ſolum ipſum labe non pollui, ſed providere etiam ne vnquam alij polluantur. Procurator enim eſt quodãmodo ſalutis humanæ, qui non tantum id agit vt ipſe bonus ſit, ſed efficere & hoc nititur, vt alij mali eſſe deſiſtant. Grande eſt profecto quod dicimus, grande & ſupereminens. Quis credat Vvandalos in civitatibus Romanis iſta feciſſe? Remota quippe eſt ab illis omnis carnis impuritas. At quomodo remota? non ſicut remoueri aliqua & Romanis ſolet, qui ſtatuunt non adulterandum, & primi adulterant: ſtatuunt non furandum, & furantur: quamvis penè non poſſim dicere quod furentur; non enim ſunt quæ agunt furta, ſed latrocinia.

Punit

† peculationem. Punit enim judex, in alio † peculatum, cùm ſit ipſe peculator: punit rapinam, cùm ipſe ſit raptor: punit ſicarium, cùm ipſe ſit gladiator: punit effractores clauſtrorum & oſtiorum, cùm ipſe ſit everſor vrbium: punit expoliatores domorum, cum ſit expoliator † provinciarum. Atque hoc vtinam illi tantum qui in poteſtate ſunt poſiti, & quibus jus exercendorum latrociniorum honor ipſe largitur. Illud gravius ac magis intolerabile, quod hoc faciunt, & privati ijſdem ante honoribus functi. Tantum eis indeptus ſemel honor dat beneficij, vt ſemper habeant jus latrocinandi. Adeo etiam cum deſtiterint ad miniſtrandum poteſtatem habere publicam, non deſinunt tamen ad latrocinandum poteſtatem habere privatam: ac ſic levior eſt poteſtas illa quam habuerunt iudices, quàm hæc quam privati habent. In illa enim eis ſæpè ſucceditur, in hac nunquam. Ecce quid valeant ſtatuta legum, ecce quid proficit definitio ſanctionum, quæ illi ſpernunt, maximè qui miniſtrant. Sane ad parendum humiles abjectiq; coguntur: cõpelluntur juſſis obtemperare pauperculi:

† civitatum atque pr.

perculi: & nisi obtemperaverint, puniuntur. Eandem enim rationem in hac re habent quam in tributis. Soli iussis publicis serviunt, sicut soli tributa solvunt: ac sic in ipsis legibus & in ipsa iusta rerum præceptione maximum iniustitiæ scelus agitur, cùm ea minores quasi sacra obseruare coguntur, quæ maiores jugiter quasi nulla conculcant. Excessi paulisper cœptum sermonis ordinem, rerum indignitate compulsus. Nunc ad superiora redeamus. Diximus quippe plenas fuisse impuritatibus monstrosis Africæ civitates, & præcipuè illic reginam & quasi dominam: Vvandalos autem ijs omnibus non fuisse pollutos. Non tales ergo isti, de quibus loquimur, barbari ad emendandam nostrarum turpitudinum labem extiterunt. Abstulerunt enim de omni Africa sordes virorum molliũ, contagiones etiam horruerunt meretricum, nec horruerunt tantum, aut temporariè summoverunt, sed penitus jam non esse fecerunt. O pie Domine, ô Salvator bone, quantum efficiunt per te studia disciplinæ, per quæ mutari possunt vitia naturæ, sicut ab illis scilicet

immutata

immutata ſunt. At quomodo immutata? Intereſt enim non ſolum effectus rerum, ſed etiam effectuum cauſas dicere. Difficile eſt quippe impudicitiam verbo aut iuſſione tolli, niſi fuerit ablata: & difficile pudicitiam verbo exigi, niſi fuerit exacta. Quod illi vtique ſcientes ſic impudicitam ſummouerunt, quod impudicas conſeruauerunt, non interficientes mulierculas infelices: ne vitiorum curam crudelitate reſpergerent; & dum peccata auferre cuperent, ipſi in peccatorum reſecatione peccarent: ſed ita errantes emendauerunt, vt factum eorum medicina eſſet, pœna non eſſet. Iuſſerunt ſiquidem & compulerunt omnes ad maritalem thorum tranſire meretrices. Scorta in connubia verterunt, implentes ſcilicet Apoſtoli dictum atque mandatum: *Vt & vnaquæque mulier virum haberet ſuũ & vnuſquiſque vir coniugem ſuam*: vt quia cohiberi incontinentia ſine hac carnalis vſus permixtione non poſſet, ita legitimum vſum calor corporalis acciperet, vt peccatum incontinentia non haberet. In quo quidem non id tantummodo pro-

1. Cor. 7. 2.

viſum

visum est, vt viros fœminæ haberent, quæ sine viris esse non possent: sed etiam vt per conservatores domesticos saluæ essent, quæ seipsas servare nescirent; & adhærentes jugiter gubernaculo maritali, etiamsi ad improbum eas facinus consuetudo anteactæ impuritatis illiceret, conjugalis tamen custodia ab improbitate prohiberet. Addiderunt quoque hoc ad libidinem comprimendam, severas pudicitiæ sanctiones decretorum, gladio impudicitiam coercentes vt puritatem scilicet vtriusque sexus, & domi connubij servaret affectus, & in publico metus legum: ac sic duplici præcidio castimonia niteretur, cum & intus esset quod amaretur, & foris quod timeretur. Leges autem ipsæ nequaquam illis sunt legibus consentaneæ, quæ ita partem improbitatis remouent, vt partem obscænitatis admittant: aut vt Romana illa decreta, quæ scortatores quidem ab alienis vxoribus removerunt, ad omnes autem solitarias passim admiserunt, adulteria vetantes, lupanaria ædificantes. Timuerunt videlicet ne nimis casti homines ac puri essent, si ab omni eos

penitus

penitus impuritate prohiberent. At non ita iſti de quibus loquimur, qui ſic inhibuerunt ſcorta vt adulteria; qui & fœminas nullis volunt eſſe fœminas, niſi maritis ſuis; & viros volunt nullis mulieribus eſſe maſculos, niſi vxoribus ſuis, qui evagari obſcœnas libidines extra legitimum thronum non ſinunt, leges ſuas ſcilicet ad divinæ legis regulam dirigentes: vt nihil ſibi in hac re crederent licere, quod Deus voluit non licere. Et ideo non putaverunt à ſe vlli homini permittendum, niſi quod fuiſſet omnibus à divinitate permiſſum. Scio quia intolerabilia quibuſdam videantur iſta quæ diximus, ſed ratione rerum agendum eſt, non libidine. Volo tantum dicat mihi quiſquis ille eſt, qui indignatur me iſta dicere, Nunquid non ita ſapientiſſimus omnium Socrates ſemper exiſtimatus eſt? teſtimonio ſcilicet Delphici dæmonis, qui quaſi princeps philoſophorum, ſicut ille dæmoniorum erat. Videamus ergo quas Socrates de pudicitia leges ſanxerit, & quas illi de quibus loquimur. Vxorem, inquit Socrates, propriam nullus habeat;

habeat; matrimonia enim cunctis debent esse communia: sic namque major erit concordia civitatum, si omnes viri fœminas sine discretione omnibus misceantur, & omnes se fœminæ omnibus viris sine distinctione substernant, ac sic fiant omnes viri omnium mulierum mariti, omnes fœminæ omnium virorum vxores, nunquid vllam vnquam, aut freneticum, aut dæmoniacum varia insaniarum labe furiosum, tale aliquid locutum esse agnovimus? Tu dicis, maxime philosophorum, hac ratione omnes viros esse fœminarum omnium maritos, & omnes fœminas virorum omnium vxores, & parvulos omnes omnium filios. At ego hac ratione dico, neque vllum virum vllius fœminæ maritum, neque vllam mulierem vllius masculi vxorem: neque vllum pignus vllius parentis filium. Vbi enim promiscua omnia & confusa sunt, nemo est, qui suum possit aliquid vendicare. Nec sufficit sapientissimo, vt quidam aiunt, philosopho dicere hoc, nisi ipse feciſſet: vxorem enim suam alteri viro tradidit. Scilicet sicut etiam Romanus Cato, id est, alius

Italiæ

Italiæ Socrates. Ecce quæ ſunt & Romanæ & Atticæ ſapientiæ exempla, omnes penitus maritos, quantum in ipſis fuit, lenones vxorum ſuarum eſſe fecerunt. Sed vicit tamen Socrates, qui de hac re & libros condidit, & memoriæ hæc pudenda mandavit. Plus habet vnde gloriari ſibi præceptis ſuis poſſit. Quantum ad doctrinam ſuam pertinet, lupanar fecit mundo. Iniuſte damnatus dicitur à judicibus & verum eſt. Rectius enim eum hæc talia prædicantem genus damnaret humanum, ſicut abſque dubio condemnavit. Nam cùm in hac re doctrinam eius omnes repudiaverint, omnes eum non ſolum ſententiæ auctoritate, ſed quod multo maius eſt vitæ electione damnauerunt, & rectè. Conferantur enim cum ijs quæ ille conſtituit, illa quæ ſtatuerunt ij quos dominari Africæ Deus juſſit. Statuit ille, vt nullus penitus ſuam haberet vxorem, iſti vt nullus penitus non ſuam; ille vt omnis fœmina viris omnibus ſubjaceret, iſti vt nulla fœmina alium quam virum ſuum noſceret; ille generationem mixtam atque confuſam, iſti puram & ordinatam; ille omnes

domus

domus ſcortari voluit, iſti nullam; ille in cunctis habitaculis lupanaria ædificare conatus eſt, iſti etiam è civitatibus ſuſtulerunt; ille proſtare voluit omnes virgines, iſti caſtas fecere meretrices. Atque vtinam hic Socratis tantum error fuiſſet, non & complurium Romanorum, ac pene omnium; qui etſi nequaquam Socratis vitam in cæteris, in hac re tamen Socratica inſtituta ſectantur: quia & complures viri vxores plurimas ſinguli, & innumeræ mulieres viros complures ſingulæ habent. Omnes denique civitates, nunquid non luſtris plenæ ſunt, ac lupanaribus fœtent: Et quid dixi omnes? certè nobiliſſimæ quæque ac † ſublimiſſimæ. Adeo dignitas quæ etiam prærogatiua eſt hæc honorum in magnis vrbibus, vt quantum præcellunt cæteris magnitudine, tantum præſtent impuritate. Et quæ eſſe rogo Romano ſtatui ſpes poteſt; quando caſtiores ac puriores barbari, quàm Romani ſunt? Parum eſt quod dicimus. Quæ nobis rogo ante Deum aut vitæ eſſe, aut veniæ ſpes poteſt; quando caſtitatem in barbaris cernimus, & † nec ſi caſti ſumus? Erubeſcamus

† *Sublimi adeo dignitate, quæ etiam pr. eſt honorum.*

† *nos ſic.*

*Lib.*IIII. *leg. Viſig.* *Tit.* IIII. *Caſſ* 125. 222.

Erubeſcamus quæſo & confundamur. Iam apud Gothos impudici non ſunt niſi Romani: jam apud Vvandalos nec Romani. Tantum apud illos profecit ſtudium caſtimoniæ, tantum Severitas diſciplinæ. Non ſolum quod ipſi caſti ſint, ſed vt rem dicamus novam, rem incredibilem, rem penè etiam inauditam, caſtos etiam Romanos fecerunt. Si infirmitas id humana pateretur, exclamare ſuper vires meas cuperem, vt toto orbe reſonarem. Pudeat nos Romani vbique populi, pudeat vitæ noſtræ nullæ penè vrbes luſtris, nullæ omnino impuritatibus vacant, niſi illæ tantum in quibus barbari eſſe cœperunt. Et miramur, ſi miſeri qui tam impuri ſumus, miramur ſi ab hoſte viribus vincimur, qui honeſtate ſuperamur? Miramur ſi bona noſtra poſſident, qui mala noſtra execrantur? Nec illos naturale robur corporum facit vincere, nec nos naturæ infirmitas vinci. Nemo ſibi aliud perſuadeat, nemo aliud arbitretur; ſola nos morum noſtrorum vitia vicerunt.

Explicit liber VII.

INCIPIT LIBER OCTAVVS.

ARBITROR, immo certus sum, fastidiosam plurimis styli huius prolixitatem fore, maximè quia morum nostrorum vitia castigat. Omnes admodum enim se laudari volunt. Nulli grata reprehensio est; immo quod peius multo est, quamlibet malus, † quamlibet peditus mavult mendaciter prædicari, quam jure reprehendi; & falsarum laudum irrisionibus decipi, quàm saluberrima admonitione servari. Et cùm hæc ita sint, quid agendum est? Nunquid voluntati improborum hominum inserviendum? aut si sibi etiam illi frivolas laudes deferri volunt, decet nos frivola atque irridenda deferre? maximè cùm à fidelibus viris, nec illi quidem irrideri debeant, qui se irrideri volunt: sicut ne illi quidem mendaciter prædicari, qui se cupiunt titulo etiam falsæ laudis ornari

† *quantumlibet.*

ornari. Quia non tam illud quod vnuſquiſque eorum cupiat audire, quàm quid nos dicere deceat conſiderandum eſt: præcipuè cùm Propheta dicat: *Væ his qui dicunt dulce amarum, & amarum dulce*: ac per hoc modis omnibus tenenda veritas, vt quod in re eſt, hoc & in verbis ſit: quæ in ſe dulcedinem habent, dulcia, quæ amaritudinem, amara dicantur: præſertim nunc in negocio ſacro, vbi à plurimis noſtræ iniquitates tanquam Deo dulces exiſtimantur: & ne accuſabiles ipſi eſſe videantur, Deum accuſare præſumunt. Cùm enim eum incurioſum & negligentem, reſque humanas aut non ex judicio gubernare, aut etiam nec gubernare blaſphement, quid aliud vtique Deum, quàm inertiæ, & abuſionis, & iniquitatis accuſant? O humanæ inſipientiæ cæcitatem! O inſanæ temeritatis furorem! Deum ergo, ô homo, incurioſum ac negligentem vocas. Si quemlibet ingenuorum hominum hac contumelia læderes, iniuriarum inſolentium reus eſſes: certè ſi illuſtriorem quempiam ac ſublimiorem, etiam cenſuram iuris publici ſuſtineres.

Pupillis

Pupillis enim vel maximè prodigis hæc obijciuntur opprobria, perditorum hoc adoleſcentium ſpeciale convicium eſt, vt abuſores ſcilicet & incurioſi ac negligentes rerum ſuarum eſſe dicantur. O ſacrilegæ voces! O profanæ procacitates! Deum ergo hoc eſſe dicimus, quod etiam inter homines non niſi perditiſſimos nuncupamus. Quamvis non ſola iſta dicantur. Nota quippe ei, vt ante jam dixi, etiam iniquitatis impingitur. Si enim nos quæ patimur, non meremur, & indigni miſeriarum præſentium tolerantia ſumus, iniuſtum vtique Deum dicimus, qui nos jubeat mala tolerare. Sed non tam, inquis, jubet quàm permittit: acquieſcamus hoc ita eſſe: ſed quàm longè quæſo eſt à jubente permittens? qui enim ſcit nos iſta perferre, & prohibere poteſt ne perferamus, probat abſque dubio debere perferre, & quæcunque patimur ſuſtinere. Vnde videmus, quia judicij eſt, ſic juſta permiſſio, & ſententia ſuperna certè eſt quod patimur. Cùm enim ſint omnia ditionis ſacræ, & nutu Dei cuncta moderentur; quicquid malorum quotidiè pœnarumque perferimus,

mus, cenſura eſt divinæ manus: quam vtique cenſuram nos inardeſcere facimus, & peccatis noſtris jugiter commovemus. Nos cœleſtis iræ ignem accendimus, & excitamus incendia quibus ardeamus, vt rectè vtique quoties mala iſta perferimus, etiam ad nos dici illud Propheticum poſſit: *Ite in flammam ignis quam accendiſtis.* Ac per hoc juxta ſententiam ſacram; *Ipſe ſibi parat peccator quiſque quod patitur.* Nihil eſt itaque quod de calamitatibus noſtris Deo imputare poſſimus. Nos calamitatum noſtrarum auctores ſumus. Deus enim pius eſt ac miſericors, & *qui*, vt ſcriptum eſt, *neminem velit perire* vel lædere. Nos ergo adverſum nos omnia facimus. Nihil itaque nihil eſt in nos, crudelius nobis. Nos, inquam, nos etiam Deo nolente cruciamus. Sed videlicet adverſum meipſum dicere videor, qui cum ſuperius dixerim ob peccata noſtra nos puniri à Deo, nunc dicam nos puniri à nobis ipſis. Vtrumque verum eſt. A Deo quippe punimur, ſed ipſi facimus vt puniamur. Cùm autem punire nos ipſi facimus, cui dubium eſt, quin ipſi nos

Eſa. 50. 11. Pſ. 7. 15. 16.

1. Tim. 2. 4.

noſtris

noſtris criminibus puniamus? quia quicunque dat cauſam qua puniatur, ipſe ſe punit; ſecundum illud: *Funibus peccatorum ſuorum vnuſquiſque conſtringitur.* Ergo ſi funibus peccatorum ſuorum perverſi homines alligantur, ipſe ſe abſque dubio alligat peccator quiſque, cùm peccat. Sed quia de impuritate Afrorum jam multa diximus, nunc de blaſphemijs ſaltem pauca dicamus. Profeſſa enim jugiter plurimorum paganitas fuit. Habebant quippe intra muros patrios inteſtinum ſcelus, Cœleſtem illum ſcilicet Afrorum dæmonem dico, cui ideo vt reor veteres pagani tam ſpecioſæ appellationis titulum dederunt, vt quia in eo non erat numen, vel nomen eſſet, & quia non habebat aliquam ex poteſtate virtutem haberet ſaltem ex vocabulo dignitatem. Quis ergo illi idolo non initiatus, quis non à ſtirpe ipſa, forſitan etiam & natiuitate devotus? nec loquor de hominibus, ſicut vita, ita etiam profeſſione ac vocabulo paganis, & qui ſicut profani erant errore, ſic nomine. Tolerabilior quippe eſt, & minus nefaria gentilitas in hominibus profeſſionis ſuæ: illud Pſal. 11.

perniciosius ac sceleſtius, quod multi eorum, qui profeſſionem Chriſto dicaverant, mente idolis ſerviebant. Quis enim non eorum qui Chriſtiani appellabantur, Cœleſtem † illam, aut poſt Chriſtum adoravit aut quod eſt pejus multo ante quàm Chriſtum? Quis non † dæmonicorum ſacrificiorum nidore plenus, divinæ domus limen introiit, & cum fœtore ipſorum dæmonum Chriſti altare conſcendit? Et non tam immanis criminis fuiſſet ad templum Domini non venire, quàm ſic venire: quia Chriſtianus qui ad Eccleſiam non venit, negligentiæ reus eſt: qui autem ſic venit, ſacrilegij. Minoris enim piaculi res eſt, ſi honor Deo non deferatur, quàm ſi irrogetur injuria: ac per hoc quicunque iſta fecerunt, non dederunt honorem Deo, ſed derogaverunt. Nam etiam ipſam quodammodo Eccleſiæ ſalutationē idolo præſtiterunt, quia ſecundi loci officioſitas honori illius proficit, cui principalia deferuntur. Ecce quæ Afrorum & maxime nobiliſſimorum fides, quæ religio, quæ Chriſtianitas fuit. Dicebantur Chriſtiani ad contumeliam Chriſti, cum Apoſtolus

† *illum.*

† *dæmoniacorum.*

ſtolus declamet; *Non poteſtis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum.* Non poteſtis menſæ Domini participare, & menſæ dæmoniorum. Illis hoc ſatis non erat, vt cum calice Dei calicem biberent dæmoniorum, niſi illum etiam prætuliſſent: nec ſufficiebat, vt menſam dæmonum menſæ dominicæ compararent, niſi poſt ſuperſtitionum infamium cultus ad Dei templa venientes ſacroſanctis Chriſti altaribus ductu ipſius diabolici ſpiritus ſpurſiſſimum nidorem inhalaſſent. At, inquis, non omnes iſta faciebant, ſed potentiſſimi quique ac ſublimiſſimi. Acquieſcamus hoc ita eſſe. Sed cum ditiſſimæ quæque ac potentiſſimæ domus turbam faciant civitatis, vides per paucorum potentium ſacrilegam ſuperſtitionem, vrbem cunctam fuiſſe pollutam. Nemini autem dubium eſt omnes dominorum familias aut ſimiles eſſe dominis, aut deteriores: quamvis hoc vſitatius, vt deteriores: ac per hoc cum etiam boni domini ſervos vel maxime malos habeant, promptum eſt intelligere, quales illic familiæ omnes fuerint, cùm ſerviles animos jam 1. Cor. 10. 22.

per ſe malos etiam dominorum faceret nequitia pejores. Eſto ergo illa quæ diximus ad potentiſſimos quoſque ac nobiliſſimos pertinuerunt: nunquid illa leuiora, quæ nobilibus ignobilibuſque communia? odia ſcilicet, atque execrationes ſanctorum omnium dico. Sacrilegij quippe genus eſt, Dei odiſſe cultores. Sicut enim, ſi ſervos noſtros quiſpiam cædat, nos in ſervorum noſtrorum cædit *iniuria.* injuriam, & ſi à quoquam filius verberetur alienus, in ſupplicio filij pietas paterna torquetur: ita & cùm ſervus Dei à quoquam læditur, majeſtas divina violatur, dicente idipſum ad Apoſtolos ſuos Domino, *Qui* Mat. 10. 4 *vos recepit, me recipit: & qui vos ſpernit, me ſpernit.* Benigniſſimus ſcilicet ac piiſſimus Dominus communem ſibi cum ſervis ſuis & honorem ſimul & contumeliam facit, ne quis cum læderet Dei ſervum, hominem tantum à ſe lædi arbitraretur: cùm abſque dubio injurijs ſervorum dominicorum Dei admiſceretur injuria teſtante id ſuis Deo affectu indulgentiſſimo in hunc modum: *Quoniam* Zach. 2. 8. *qui vos tangit, quaſi qui tangit pupillam oculi mei.* Ad exprimendam tene-

teneritudinem pietatis ſuæ, tenerrimam partem humani corporis nominavit, vt apertiſſimè intelligeremus Deum tam parva ſanctorum ſuorum contumelia lædi quàm parvi verberis tactus humani viſus acies læderetur. Inſectabantur itaque Afri, atque oderant ſervos Dei, & in iis Deum. Sed quæritur forſitan, quibus modis probetur odium illorum. Illis ſcilicet, quibus etiam Iudæorum odia comprobantur in Chriſtum, cùm dicebant ad eum; *Samaritanus es tu, & dæmonium habes*: cùm irridebant, cùm maledicebant, cùm inſufflabant in faciem ejus, & frendebant dentibus ſuper caput ejus. Vnde etiam in Pſalmis dicit Salvator ipſe qui pertulit; *Omnes qui conſpiciebant, aſpernabantur me, & locuti ſunt labijs, & moverunt caput.* Et alibi; *Tentaverunt*, inquit, *me, & deriſerunt deriſu, frenduerunt in me dentibus ſuis.* Ita igitur & in monachis, id eſt ſanctis Dei, Afrorum probatur odium: quia irridebant ſcilicet, quia maledicebant, quia inſectabantur, quia deteſtabantur, quia omnia in illos penè fecerunt, quæ in Salvatorem noſtrum Iudæorum

Ioan. 8. 48.

Pſal 22. 7.

Hier. 20.

impietas ante fecit, quàm ad effuſionem ipſam divini ſanguinis perveniret. Sed iſti, inquis, ſanctos, non occiderunt, ſicut Iudæos feciſſe legimus. An occiderint, neſcio, non affirmo. Sed tamen magna defenſio, ſi hoc tantum in eis de paganorum non fuit perſecutione, quod habet perſecutio ipſa poſtremum. Putemus ergo occiſos illic non eſſe ſanctos: ſed quid faciemus, quod non ſunt longè ab occidentibus, qui animo occiſionis oderunt? præſertim cùm Dominus ipſe dicat: *Qui odit fratrem ſine cauſa, homicida eſt:* quamvis non ſine cauſa perſecuti ſunt ſervos Dei. Nam quis dicere poſſit, quod ſine cauſa, homines ſcilicet omnibus à ſe vitæ ac morum ſtudiis diſcrepantes, in quibus nihil videbant ſuum, quoniam Dei totum. Maxima enim cauſa eſt diſcordiarum diverſitas voluntatum: quia fieri aut omnino non poteſt, aut vix poteſt, vt eam rem in alio quiſquam diligat, à qua ipſe diſſentit. Itaque eos non ſine cauſa, vt dixi, oderunt, in quibus omnia ſibi æmula atque inimica cernebant. Illi enim vivebant jugiter in nequitia, iſti in innocentia:

1. Ioan. 3. 15.

centia: illi in libidine, isti in castitate: illi in lustris, isti in monasteriis: illi prope jugiter cum diabolo, isti sine cessatione cum Christo. Non sine causa itaque istud fuit, quod inter Africæ civitates, & maxime intra Carthaginis muros palliatum & pallidum, & receisis comarum fluentium jubis vsque ad cutem tonsum videre, tam infelix ille populus quàm infidelis sine convicio atque execratione vix poterat. Et si quando aliquis Dei servus, aut de Ægyptiorum cœnobijs, aut de sacris Hierusalem locis, aut de sanctis eremi venerandisque secretis ad vrbem illam officio divini operis accessit, simul vt populo apparuit, contumelias, sacrilegia, & maledictiones excepit. Nec solum hoc, sed improbissimis flagitiosorum hominum cachinnis, & detestantibus ridentium sibilis, quasi taureis cædebatur: vere vt si quis ea inscius rerum fieri videret, non aliquem hominem ludificari, sed novum inauditumque monstrum abigi atque exterminari arbitraretur. Ecce Afrorum, & præcipuè Carthaginensium fidem. Tutius quondam Apostolis paganas vrbes licuit intrare,

& minus primum eorum adventum atque conſpectum feri illi ac barbari ſacrilegorum cœtus deteſtabantur. Sanctum electionis vas Paulum Apoſtolum de vnius Dei cultu ac maieſtate dicentem ſuperſtitioſiſſimus licèt Athenienſium populus patienter audiuit, Lycaonij autem in tantum etiam admirati ſunt, vt cùm in Apoſtolis diuinas virtutes ineſſe cernerent, eſſe eos homines non putarent. Intra Carthaginem verò apparere in plateis & compitis Dei ſervos ſine contumelia atque execratione vix licuit. Perſecutionem hoc quidem fuiſſe non putant, quia non & occiſi ſunt. Lattones quidem hoc proverbio vti ſolent, vt quibus non auferant vitam, dediſſe ſe dicant. Sed in vrbe illa non tam hominum fuerunt hæc beneficia, quàm legum: Interfici enim indemnatum quemcunque hominem, etiam duodecim tabularum decreta vetuerunt. Ex quo agnoſcitur, quod magna illic prærogativa dominicæ religionis fuit, vbi ideo tantum Dei ſervis licuit evadere, quia à pagano jure defenſi ſunt, ne Chriſtianorum manibus trucidarentur. Et miramur, ſi nunc barbaros

illi

illi perferunt, cum videamus quod ſancti viri in illis barbaros pertulerunt. Iuſtus ergo eſt Dominus, & juſtum judicium ſuum. *Quæ enim*, vt ſcriptum eſt, *ſeminarunt, hæc & metunt*; vt vere videatur de improbitate illius gentis dixiſſe Dominus. *Reddite ei ſecundum opus ſuum, iuxta omnia quæ fecit, facite illi quia contra Dominum erecta eſt.* Miremur itaq; aut indignemur, quod aliqua nunc illi ab hominibus mala perferant; multo illa majora ſunt, quæ ipſi in Deum ante fecerunt; ſi juxta perſonarum diverſitatem æſtimantur quæ patiantur, & quæ fecerunt.

Gal. 6. 7.

Hier. 50. 15.

SALVIANI MASSILIENSIS ECCLESIÆ PRESBYTERI.

EPISTOLÆ.

I. Amor, qui te appellem, neſcio: bonum, an malum: dulcem, an injucundum: Ita enim vtroque plenus es, vt vtrumque eſſe videaris. Amari à nobis noſtros honeſtum eſt, lædi acerbum: & tamen hoc ejuſdem eſt interdum animi, ejuſdemque pietatis; & cùm ſpecie diſſentiat, ratione concordat. Amor quippe nos facit noſtros amare, amor interdum cogit offendere: vtrumque vnum eſt, cum tamen aliud amoris habeat gratiam, aliud odij patiatur offenſam. Quàm grave hoc, quæſo, mi doctiſſimi, aut quàm acerbum eſt, vt cauſa odij, amor

amor esse cogitatur! Quod quidem cùm sæpè alijs, tum etiam mihi accidisse nunc satis vereor, vt dum adolescentem hunc quem ad vos misi, tradere individuis meis cupio, vni studens, multis molestus sim; & amore ejus offensa sit cæterorum: quanquam hi qui satis diligunt, non citò offendantur. Sed ego insinuationem meam minus gratam fore quibusdam timens, etiam imminutionem gratiæ offensam puto. Placere enim dilectis meis plurimum cupiens, molestiam illorum reatum meum credo, & nisi eis satis placuero, supplicium displicentis fero. Quanquàm hoc metuendum in vobis omnino non sit, qui totum me in vos recipientes etiam apud alios pro me timetis. Tantum enim abest, vt displicere ego charitati ac sensui vestro possim, vt etiam illud mecum reformidetis, ne ego quibusdam fortè displiceam, mei dulcissimi ac dilectissimi mei. Adolescens quem ad vos misi, Agrippinæ cum suis captus est, quondam inter suos non parui nominis, familiâ non obscurus, domo non despicabilis, & de quo aliquid fortasse amplius dicerem, nisi propinquus meus esset. Hoc

enim

enim fit, vt minus dicam, ne de meipſo dicere videar de illo plura dicẽdo. Matrem ergo is de quo dico, Agrippinæ viduam reliquit, probã, honeſtam, & de qua forſitan audacter dicere valeam, verè viduam. Nam præter cæteras caſtimoniæ ſapientiæque virtutes, eſt etiam fide nobilis, quæ omnibus ſemper ornatibus ornamento eſt: quia ſine hac nihil tam ornatum eſt; quod ornare poſſit. Hæc ergo, vt audio, tantæ illic inopiæ atque egeſtatis eſt, vt ei nec reſidendi, nec abeundi facultas ſuppetat: quia nihil eſt quod vel ad victum vel ad fugam opituletur: ſolum eſt quod mercenario opere victum quæritans vxoribus barbarorum locatitias manus ſubdit: ita licet per Dei miſericordiam vinculis captivitatis exempta ſit, cùm jam non ſerviat conditione, ſeruit paupertate. Hæc igitur habere me hîc nonnullorum ſanctorum gratiam non falſò ſuſpicans, (Nec enim nego, ne negator gratiæ ingratus fiam: ſed plane ſicut habere me eam non nego, ita non mereri me certo ſcio; in tantũ vt etiamſi eſt aliqua in me illa, ego tamẽ illius cauſa nó ſim: quia ſi qua eſt in me gratia,

ob

ob eos, ni fallor, maxime data est, quorũ intererat vt gratus essem: vt verendum forsitan mihi sit, ne negans his quod propter eos cœpi, non tam meam rem his negare videar quàm ipsorum. Hæc igitur aut id quod est, aut plus quàm est, in me esse existimans, misit ad me hunc quẽ ad vos ego *** fore vt agente me & adnitente amicorum meorum gratia, propinquorum meorum esset auxilium. Feci ergo id quod rogatus sum, sed tamen parcè & apud paucos, ne gratia ipsa ingrate vterer. Commendavi hunc aliis, commendo vobis: licet non æquè aliis vt vobis. Primum quia commendari satis vobis eum qui est meus, ita vt ipsum me, non necesse est: deinde quia cum me portionem vestri existimetis, necesse est eum qui mei portio est, vestri quoque aliquatenus portionem esse dicatis: Postremò quod commendatio ipsa, sicut diversi generis, ita etiam excellentioris est charitatis. Alijs enim commendavi hunc corpore, vobis spiritu: aliis in emolumenta præsentium, vobis in spem futurorum: aliis ob brevia atque terrena, vobis ob sempiterna atque divina

divina. Et rectè; vt quia carnalia vobis minus quàm ſpiritualia bona ſuppetunt, illa magis à vobis peterem, quibus vos magis abundatis. Suſcipite ergo, quæſo, hunc, vt mea viſcera, & quantum in vobis eſt, veſtra; facite, inclitè & adhortamini, docete, inſtruite, formate, gignite. Chriſti Domini noſtri miſericordia tribuat, vt, quia ei id magis expedit, qui nunc propinquus meus eſt & cæterorum, veſter eſſe incipiat potius quàm ſuorum. Admittite, quæſo, hunc in illas beatas ac ſempiternas domos, recipite in ſacra horrea, aperite cœleſtes theſauros, & ita agite ac peragite, vt dum hunc in theſaurum veſtrum conditis, partem theſaurorum ipſorum eſſe faciatis. Potens eſt illa ineffabilis Dei pietas, vt dum eum in conſortium ſpiritualium bonorum adoptatis, divitias quas in ipſum effunditis, per ipſum augeatis. Et ſane ſi quid in ipſo eſt bonæ indolis, non magnæ vobis difficultatis ſpes ejus ac ſalus eſſe debebit; etiam ſi nihil ex vobis audiat, ſufficere ei hoc ipſum convenit quod vos videt. Valete.

Item alia.

EVCHERIO EPISCOPO SALVIANVS.

2. VRsicinus alumnus tuus salutationem tuam proxime ad me detulit: si non jussus, laudo sapientiam, licèt non probem falsitatem: si jussus miror quod mandare amoris officium quàm scribere maluisti, hoc est, per servum potius quàm per te dare. Arguo itaque hoc, & emendare volo, si tamen negligentiæ est, non superbiæ. Pedisequa enim plerumque novi honoris est atrogantia: licet in te nec generalis vitii opinio admittenda sit, quia prope singularis est mens ac benignitas tua. Vnde responderi à te antiquæ existimationi meæ etiam nunc jugiter cupio, ne si in quibusdam officiorum tuorum mos discrepauit, aliquid in te novis honoribus licuisse videatur.

Item alia.

AGRICIO EPISCOPO SALVIANVS.

3. SI excusare inofficiositatem meam apud sanctimoniam tuam

tuam cupiam, magis accusandus sim, qui inexcusabilem me esse, vel non agnoscam præ stoliditate, vel nolim præ superbia confiteri. Non excuso ego: augmentum enim reatus est innocentiam jactare post culpã. Quid igitur faciam, cui nec negandi delicti facultas suppetit, nec tuendi? Negare enim manifesta non audeo, & excusare immodica non possum. Confugiendum mihi itaque ad divinarum est remedia literarum, quæ maximorum criminum † † †

Item alia.

YPATIO *Et Quiete parentibus Salvianus, Palladia & Auspiciola, Sal.*

4. PAulus Apostolus electionis vas, magister fidei, & receptaculum Dei, cùm omnes Epistolas suas vtpote eloquentissimus vir dictaverit, quibusdam tamen non suum tantum nomen inscripsit, siquidem in aliis Siluani, in nonnullis Timothei, in quibusdam vero vtriusq; nomini suum nomen adjunxit. cur id? Primùm credo vt simul esse agnoscerentur qui simul scriberent: deinde vt hi

qui

qui ſeparatim ab vnoquoq; eorũ edocti fuerant, ſcirent omniũ non diſcrepare ſententiã: poſtremò vt quos ſingulorum non movebat auctoritas, omnium ſaltem moueret adſenſus. Ita ergo & nos exemplorum ingentium parui imitatores, ad vos quos natura parentes, fide fratres, honore dominos habemus, non vt Apoſtoli illi auctoritate docentium ſcribimus, ſed humilitate famulorum: vt qui hactenus ſingulorum noſtrorum epiſtolis non moti eſtis, vel nunc omnium obſecratione moueamini, noſque filios veſtros, *** neque ex ſuperfluo metus ſit, *** & ſimul ſciatis eſſe, & vnum ſentire pariter & metuere, & æqualiter ſupplicare. Non quia ſciamus an vos omnibus iraſcamini, ſed quia nos non poſſumus cauſa eſſe diviſi. Idem enim nobis admodum metus eſt, etiamſi non eadem videtur offenſa. Charitas quippe mutua facit, vt licet vos non vtriq; forſan ſuccenſeatis, vno tamen ex nobis reo, alter ſine triſtitia reatus eſſe non poſſit. Illud ſane eſt, quod nos contendere in aliquo & certare mutuo faciat, quod cum ambo filij veſtri æqualiter rei ſimus, plus tamen

tamen vnuſquiſque noſtrum pro altero quam pro ſe timet. Parentes chariſſimi, parentes reverendiſſimi interrogari vos quæſumus liceat. Ita poſſunt pignora ſic amantia non amari? Quid tantum mali commeruimus vel affectus dilectiſſimi, vel domini reverendiſſimi, vt nobis nec tanquam filiis reddatur gratia, nec tanquam famulis remittatur offenſa? Septimus jam fermè annus eſt, ex quo nulla ad nos tam longè à vobis ſitos ſcripta miſiſtis. Nullis penè in Deum delinquentibus tam longum lugendi tempus imponitur, nullos admodum maximorum criminum † vt plus amet, ſcilicet vt patris motus non detrimenta amoris ſint, ſed profectus: cùm quantum coercitio attulerit vnius correctioni, tantum correctio reddat mutuæ charitati. Quanquam hoc illos magis parentes facere conveniat, qui de nonnullis negotijs veras iraſcendi filijs cauſas habent. Tu autem quid ſuccenſes, qui ex quo Chriſtianus factus es, etiam falſas habere deſiſti? Eſto enim converſiunculam noſtrã paganus quondam non æquanimiter acceperis; ferenda tunc fuit ex diſſimilitudine

litudine ſtudiorum etiam diſcrepantia voluntatum, quando nobis etſi amor non ſuccenſebat, ſuperſtitio tamen adverſabatur: nam licet pater non odiſſet filium, error tamen oderat veritatem. Nunc longè aliud eſt. Ex quo Dei cultum profeſſus es, pro me pronunciaſti. *Si* præteritas irarum cauſas exequeris, imputa tibi qui Chriſtiano filiam tuam dediſti. Si id non eſt, quid mihi iraſceris? Quia eam nunc in me religionem augere cupio, quàm tu in te probare cœpiſti? Cur, rogo, in me non diligas quod es, qui in te quod eras ipſe damnaſti? Sed parcendum paululum verbis eſt: quia etiam in bona cauſa humilis eſſe, in quantum res ſinit, filij apud parentes debet oratio. Indulgete affectus chariſſimi: liberiorem me eſſe paululo in negotio ſuo Dei affectus facit. Si quæ ſunt vobis aliæ ſuccenſendi cauſæ, peccare me potuiſſe non abnego. In hoc verò, quia ideo ſuccenſetis quia Chriſtum amare videor, ignoſcite quod dicturus ſum: Peto quidem veniam, quia iraſcimini: ſed non poſſum dicere malum eſſe quod feci.

Hæc

Hæc igitur apud vos meo nomine,& quaſi peculiari prece:nunc tuo,dilectiſſima & venerabiliſſima ſoror,quæ mihi tanto chariores quàm prius, quanto plus à ſuis affectus convenit diligi,in quibus ſeipſum Chriſtus fecerit amari. Fungere partibus tuis ſimul meiſque: ora tu , vt ego impetrem: tu poſtula , vt vterque vincamus: oſculare, quia abſens labiis non vales,ſaltem obſecratione pedes parentum tuorum quaſi ancilla, manus quaſi alumna,ora quaſi filia. Ne trepidaveris,ne timueris: bonos judices habemus, affectus ipſe pro te orat, natura ipſa tibi poſtulat, ſuffragia cauſæ tuæ in tuorum mentibus habes; cito adnuunt, qui ſuo ipſi amore ſuperantur. Obſecra ergo & ſupplex dicito, Quid feci? quid commerui? Ignoſcite quidquid illud eſt: veniam peto , & ſi delictum neſcio: nunquam vos,vt ipſi ſcitis, inofficioſitate aut contumacia offendi : nunquam verbo aſperiore læſi:nunquam vultu proteruiore violaui , à vobis ſum viro tradita , à vobis conjugi mancipata. Teneo, ni fallor, mandata veſtra,hæret ſenſibus meis ſanctum piæ præceptionis arcanum: morigeram

ram me, vt puto, ante omnia viro esse jussistis; vestræ voluntati obsecuta sum, vestræ jussioni obtemperavi: illi in omnibus parui, cui me parere voluistis. Inuitauit me ad religionem, invitauit ad castitatem: date veniam, turpe credidi reluctari, res mihi verecunda, res pudens, res sancta visa est: fateor, cum de tali negotio mecum ageret, erubui quod non ante cœpissem. Huc accessit etiam reverentia Christi & affectus: honestè me facere credidi, quidquid Dei amore feciſſem. Advoluor vestris, ô parentes chariſſimi, pedibus; illa ego vestra Palladia, vestra gracula, vestra dominula; cum qua his tot vocabulis quondam indulgentissima pietate lusistis: quæ vobis per varia nomina nunc fuit mater, nunc auicula, nunc domina: cum esset scilicet vnum vocabulum generis, aliud infantiæ, tertium dignitatis. En ego illa sum per quam vobis illa primum & parentum nomina; & avorum gaudia contigerunt, &, quod vtroq; præstat, vtrunque felicitr, cum fructu adipiscendi, & beatitudine perfruendi; non quia hinc ago aliquid mihi deputem, sed tamen ingrata

apud

apud vos eſſe non debet, per quam vos voluit Deus eſſe felices. Ne, quæſo, ergo moleſtum vobis ſit quod referre aliquid Deo cupio, cui omnia repenſare non poſſum. Pleni eſtis ſolatijs jucundiſſimis, pleni pignoribus chariſſimis, pleni benedictione divina; præter peculiarem mei cauſam, veſtrum negotium referre Deo gratiam jubet, debere me ei arbitror, quod vobis tanta conceſſit. Sed hæc hactenus. Sufficienter enim jam per nos, ô chariſſima ſoror, precati ſumus, reliqua ſunt agenda per filiam. Vtamur ergo (honeſte enim pro reconciliando parentũ affectu cuncta tentantur) vtamur illorum more & exemplo, qui vltimo cauſarum loco aliqua nonnunquam ad commovendam judicum miſericordiam proferebant laturis ſententiam diſceptatoribus aut lamentantes matres familias, aut ſordidatos ſenes, aut plorantes parvulos ingerentes; ſcilicet vt qui ſuperiora cauſæ verbis jam exoraverunt, poſteriora rebus ipſis perorarent. Offerimus ergo & nos vobis, ô chariſſimi parentes, pignus pari quidem illorum, ſed tamen gratiore ſuffragio. Offerimus enim pignus

non

non incognitum ſed domeſticum: non alienum, ſed proprium: nec vt illi oratores, & ſibi & judicibus extraneum, ſed nobis ſimul vobiſque commune; quæ vos vtique veſtri ſanguinis indoles non ad incognitorum hominum cogit dilectionem, ſed ad veſtrorum revocat charitatem: nec alienos vobis aliena, ſed veſtros veſtra commendat: neque id orat vt eos ametis, quos nunquam ante vidiſtis, ſed vt eos non oderitis, quos puto non diligere non poteſtis. Veſtrum ideo, parentes chariſſimi, negotium, veſtra res eſt, veſter id à vobis animus, veſtra charitas deprecatur: ne, quæſo, tantum nobis iraſcamini, vt nec vobis conſulatis ſupplicante vobis.

† † † †

commune pignus per nos ſimul atque nobiſcum & primam pene ad vos vocem pro noſtri emittit offenſa. Infelix prorſus ejus & miſeranda conditio, quæ avos ſuos ex parentum primum reatu cœpit agnoſcere. Miſeremini, quæſumus, innocentiæ ejus, miſeremini neceſſitatis: cogitur quodammodo pro offenſa ſuorum jam ſupplicare, quæ adhuc neſcit quid

quid ſit offendere. Læſus quondam Ninivitarum peccatis Deus, vagitu infantium, & ploratione mollitus est: nam licèt totum legamus luxiſſe populum, præcipuam tamen miſericordiam meruit ſors & innocentia parvulorum, dicente ad Ionam Deo, ſi valdè contriſtatus es ſuper cucurbitam: & paulò poſt; Ego non parcam ſuper Ninivem ciuitatem magnam, in qua morantur plus quàm centum viginti millia qui non cognoverunt ſiniſtram ſuam aut dexteram? declarans ſcilicet propter ſinceritatem innocentium, ſe etiam culpis nocentium peperciſſe. Sed quid ego de Dei miſericordia loquor, qui non tantum poſtulata tribuit, ſed interdum etiam non ſperata largitur, tantoque, ſi dici licet, major eſt hominibus humanitate & benevolentia, quanto poteſtate atque natura. Paratum vt ait Livius, inter Romanos Sabinoſque bellum, &, quod difficilius ſedari poteſt, cœptum, preces quondam & interventus charorum pignorum ſuſtulerunt: cumque vna eorum gens eſſet natura ferox, alta dolore fervens, tantum tamen viſio affectus mutui valuit, vt

nec

nec Romanus memor esse belli, nec Sabinus posset injuriæ: & illi paulo ante feri ac semibarbari, cognati sanguinis cupidi, sui prodigi, amplecti se mutuo inciperent, quia pignus mutuum jam habere cœpissent, fieretque vnus vterque populus, quia vnus vtrivsque esset affectus. Nos non in acie stamus, non arma sumimus, non vim inferimus, nec propulsare tentamus, impium fore arbitrantes, si vel in hoc filij parentibus obvient, ne puniantur injustè. Cur, rogo, quod illi quondam affectus, pro suis obtinuerunt, nostri non queant impetrare pro nobis? an ideo infelicissimi penè omniũ, ideo minus meremur veniam, quia repugnari nescimus? quod vultis nos pati, patimur: si irascimini, deprecamur: si puniendos creditis, acquiescimus. Quid, rogo, vltioni post ista supereſt? Certè etiamsi justas succensendi causas parentes habeant, nihil contingere eis felicius, nihil optatius potest, quàm vt sic eis pro reatu filij satisfaciant, ne necesse habeant vindicare. Quid autem est in quo magis possimus vobis nos satisfacere? Filij vestri sumus, qui nos rogamus, neptis, per

quam rogamus; Parcite, indulgete illi: eorum parentes chariſſimi pro ſe rogant, ob quorum ſoletis nomina etiam extraneis nil negare. Longum eſt de innumeris pietatis atq; humanitatis exemplis dicere, & præpoſterum vt de majoribus ad minora veniamus. Sed tamen id quod dicturus ſum, ſpecie quidem minus eſt, ſed tamen re minus non eſt. Perorans quondam pro periculo exiſtimationis atque incolumitatis ſuæ in Romano foro Seruius Galba, cùm ob difficultatem negotij, & invidiam facti ſui, parùm non modo in cauſa, ſed etiam in eloquentia ſpei poneret, arte vſus eſt: vt judicum animos quos inflectere precum ambitione non poterat, rerum tentaret affectu. Itaque conſumptis jam admodum cunctis oratoriæ artis ingenijque ſubſidijs, cùm parùm ſe promoviſſe intellexiſſet, parvulum quem ſecum habebat, Galli, vt illis temporibus videbatur, clariſſimi & nuper mortui viri filium, & parvas ante ſubſellia auditorum indoles ſuas in conſeſſu judicum conſpectuq; produxit; quos cum laturis ſententiam diſceptatoribus oratione flebili commendaret,

fractæ

fractæ affectu omnium mentes & inclinatæ sunt. Quid plura? factum est, vt inflexis cunctorum sensibus, daret misericordia humanitati, quidquid ambitioni veritas denegaret. O affectus humani quanti estis! quantum valetis! qui etiam in judicio jus habere potuistis! Discite, ô parentes charissimi, venia vestri dictum sit, discite vel hoc saltem exemplo frangi atque molliri. Certè etiam illic misericordia valuit, vbi locum esse misericordiæ non licebat: laturi sententiam judices, qui nihil se nisi ex veritatis officio pronuntiaturos esse juraverant, excludere tamen misericordiam nec post sacramenta potuerunt: intantum humanitate moti, vt dum alieno negocio consulunt, suum penè obliviscerentur. Nihil vos durum, nihil insolens deprecamur: vestris vos præstate pro vobis, quod prestiterunt illi extraneis contra se: certè nec causa illic iustior, nec persona charior, nec audientia humanior, nec orator gratior fuit. Illic agebatur pro crimine, hic pro affectu; illic pro extraneis, hic pro filijs: illic apud juratos judices, hic apud iniuratos parentes: illic per

oratorem, qui circumscribere nitebatur: hic per neptem quę quo vos ipsa infantiæ suæ simplicitate plus moveat, adhuc rogare non novit. Quid est quod causæ desit? quod novum inquirendum inauditumque suffragium? num extraneorum apud vos precibus vtendum est? semper in amore cautela est. Nemo enim melius diligit, quam qui maximè veretur offendere. Vnde ego nunc veniam peto, non quia offendisse me nouerim, sed vt locum offensæ penitus non relinquam nec conscientia culpæ, sed ratione & officio charitatis: vt majorem apud te affectus gratiam obsecratio mereatur innoxij, & amori proficiat supplicatio reatu carens habeasque plus in filij tui deprecatione quod diligas, si non habes quod remittas. Quanquam temerè fortasse nobis de innocentia blandiamur, quid tu de nobis sentias, nescientes: tui enim nobis sensus magis quàm nostræ opinionis ratio habenda est. Superest ergo, vt si quid aliud & quidquid illud commissum à nobis est, tu qui id offensa dignũ putas, venia quoque non indignum arbitreris: pulchrè tibi ipse in tuorum

reatu

reatu satisfacies: nihil de vltione perdit filio ignoscens pater: quia fœlicius multo est & laudabilius suis aliquem etiam immerito ignoscere, quàm in suos etiam merito vindicari. Vale.

Item alia. CATTVRÆ
Sorori Salvianus.

5. ETsi docente Paulo Apostolo quid conveniat nos orare, nescimus, quo fit vt interdum quid velle aut gaudere oporteat nesciamus; tamen ego pro communi humani generis affectu quo omnes admodum homines, piè magis quàm sapienter, eos qui nobis curæ sunt, cupimus quam diutissimè esse nobiscum, gaudeo quod post gravem diuturnumq; morbum spem etiam præsentis vitæ indepti es, quæ futuræ semper habuisti. Benedictus itaq; Dominus Deus noster, qui semper spiritus tui custos, nunc præcipuè etiam carnis fuit, & in te manens teq; custodiens, manum suam ex interioribus tuis, vsq; ad exteriora porrexit: nec solum sancta sanctorum, sed etiam vestibula templi sui, & circumsepta

ſeruauit, protectionemque ſuam latius fundens fecit ſalutem animæ tuæ vſque ad ſalutem corporis peruenire. Quamvis ego ne hanc quidem tibi, quam pertuliſti, terreſtris vaſculi infirmitatem obfuiſſe exiſtimem, cuius fortitudo, vt ſcis, menti ſemper inimica eſt, vt te iure nunc tanto fortiorem ſpiritu putem, quanto imbecillior carne eſſe cœpiſti; *Caro enim*, inquit Apoſtolus, *concupiſcit*
Gal. 5. 17. *aduerſus ſpiritum, ſpiritus aduerſus carnem: hæc enim invicem ſibi aduerſantur, vt non quæ vultis, illa faciatis.* Ergo ſi repugnante corpore quæ volumus facere non poſſumus, infirmandum carne eſt vt optata faciamus. Et verum eſt: imbecillitas enim carnis, mentis vigorem exacuit, & affectis artubus vires corporum in virtutes transferuntur animorum: vt mihi genus quoddam ſanitatis eſſe videatur, hominem interdum non eſſe ſanum. Nulla enim admodum tum ſpiritui cum corpore, id eſt, nulla diuinæ indoli cum terreno hoſte luctatio eſt: non turpibus flammis medullæ æſtuant, non malè ſanam mentem latentia incentiva ſuccendunt, non vagi ſenſus per

varia

varia oblectamenta lasciuiunt; sed sola exultat anima læta corpore affecto quasi aduersario subiugato. Gaude ergo, alumna Christi, semper quidem simplicis & quietæ, sed nunc magis defæcatæ tuæ mentis & liberæ: ostium aperi & adtrahe, vt legis, Spiritum Sanctum. Nunquam, vt puto, habitatore Deo dignior exstitisti; quanto imbecillior corpore, tanto purior sensu: vincentibus carnem tuam morbis, mente vicisti. Felix, si hanc semper corporis mortem in vitam spiritus conservaris, extinctis in te forsitan cunctis humanarum tentationum incentivis. Habere quodammodo naturam animæ etiam in carne cœpisti, vt mihi non solum magna Dei dispensatione, sed etiam magno munere, & ante ægrotasse, & nunc convaluisse videaris. Ægrotasti enim hactenus ad virtutem spiritus confirmandam, securam forsan sanitatem nunc adipiscens jam carne superata, vt post hanc redditam corpori incolumitatem sine vlla animæ infirmitate possideas: & ita caro valere incipiat, vt iam tentatio non resurgat. Vale.

Item alia. LIMENIO SALVIanus *in Domino ſalutem.*

6. ETſi ſcio honeſtas mentes probi affectus non obliviſci, ideo quia boni in bonis ſtudijs quaſi naturam quodammodo ſuam diligunt, tamen quia quantũ in nobis & augere nos amorem bonorum amicorum officio noſtro convenit, admonendum te charitatis olim à me cœptæ, nuper à te auctæ exiſtimavi: vt legens epiſtolas meas, dum in me ſtudium tui amoris videris, in te mei accenderes. Dabit autem, non ambigo, Deus noſter, vt affectum Chriſtianorum intercipiens, Chriſti ipſe affectus fias. Vale in Domino.

Item alia. APRO & VERO *Salvianus.*

7. OFficij ſit an impudentiæ quod prius ad vos ſcripſi, quàm à vobis jus ſcribendi acciperem, malo veſtri eſſe judicium, quàm adſertionis meæ: qui res dubia ac latens melius ſemper bonis interpretatoribus quàm malis defenſoribus creditur

creditur. Sed licet hæc verè se ita habeant,& à me ita esse dicantur;tamen si quid in veri opinione secundum intelligentiam meam sit, audiendum à me putatis: ego sic arbitror, si quando de officio deferendo parvis, vt ego sum,apud superiores, vt vos estis, sancta contentio est, melius eos facere si præoccupent scripto patronos suos, quàm si ab his præoccupentur. Nam cùm ipsa scribendi rescribendique assiduitas dandis vel maximè & reddendis obsequijs deferatur, multo necesse est humilius sit & obsequentius dare quempiam operam vt officium prius deferat, quàm expectare vt prius capiat. Quia, iuxta id quod supra diximus, dilatio officij fugere honorem, dissimulatio affectare videatur. Congruè ergo & multis modis rationabiliter actum est,vt ego ad vos prius scriberem:primum quia turpiterad honorem ambisse viderer inferior, deinde quod vos ab omni hujuscemodi opinionis nota ita morum vestrorum dignitas vindicat, vt penè quidquid à vobis fit, nihil non rectè factum esse credatur. Postremo quod etiamsi hoc consilio vos ad me non

ſcripſiſſetis, vt ego peccator & imbecillis prius deferrem officia quàm ſumerem, pio magis id vos conſilio feciſſe exiſtimandum erat, quam adroganti. Cum enim totius fermè humilitatis & propè omnium officiorum palmam indepti ſitis, non tam credi poterat vos amico voluiſſe honorē negare, quàm onus noluiſſe imponere. Quamvis enim honeſtum & religioſum ſtudium ſit præoccupare humilitate & vincere, tamen quando inter tales vt nos ſumus, id eſt, inter ſummos atque infimum, hujuſcemodi negotium eſt, abundantioris charitatis rem major facit ſi minori cedat officio. Hæc, mei domini venerabiles, juxta opiniunculam meam non tam præſumptione ſcientiæ quàm honore reverentiæ veſtræ ſcribenda ad vos putaui. Si aliud vos ſentire oſtenderitis, ego manum ad os meum ponam, vt juxta exemplum ſancti Iob, qui poſt divinam vocem in comparationem loquentis Dei parvum ſe & imbecillum eſſe cognovit, terram me vt ſum ſqualidam & inſincerum cinerem judicabo, dicamque illud, Semel locutus ſum, non adijciam; nec immerito:

rito: incidere enim in falsæ opinionis errorem priusquam vera cognoscas imperiti animi est & simplicis: perseuerare verò in eo postquam agnoveris, contumaciæ, Valete.

Domino & Dulci suo Eucherio Episcopo Salvianus,

8 LEgi libros quos transmisisti, stilo breves, doctrina vberes, lectione expeditos, instructione perfectos, menti tuæ ac pietati pares. Nec miror quod vtile & pulchrum opus ad institutionem potissimum sanctorum ac beatorum pignorum condidisti. Cùm enim eximium in eis templum Deo ædificaveris, doctrina nouæ eruditionis quasi summum ædificij tui culmen ornâsti: & vt indole, sancta æque doctrina ac vita illustrarentur, quos morali institutione formaveras, spiritali instructione decorasti. Superest vt Dominus Deus noster, cujus dono admirandissimi iuvenes tales sunt, pares eos faciat libris tuis, id est, vt quidquid illi continent in mysterio, hoc vterque illorum habeat in sensu. Et quia jam dispensatione divina

atque iudicio etiam Magiſtri Eccleſiæ eſſe cœperunt, donet hoc benigniſſima Dei pietas, vt doctrina illorum fructus ſit Eccleſiarum & tuus, profectuque excellentiſſimo, tam illum ornent à quo ſunt geniti, quàm eos quos ipſi ſua inſtitutione generauerint: mihiq; hoc, & ſi non inter omnia, certè vel poſt omnia miſericors Deus tribuat; vt qui fuerunt diſcipuli quondam mei, ſint nunc quotidiè oratores mei.

Vale mi domine & dulcis meus.

SALVIANVS

SALVIANVS SALONIO EPISCOPO salutem.

Hæc præfatio non erat in vetustiss. exemplari Brassicani.

QVæris à me, ô mi SALONI, *charitas mea, cur libellis nuper à quodam huius temporis homine ad Ecclesiam factis, Timothei nomen inscriptum sit: Addis præterea quod nisi rationem vocabuli evidenter expressero, dum nominantur Timothei, inter Apocrypha sint fortasse reputandi. Ago gratias ita vt debeo, quod de me ita iudicas, vt pertinere hoc æstimes ad fidei meæ curam, ne quid Ecclesiastici operis vacillare permittam: scilicet vt res summæ salubritatis non sit minoris prætij per opinionis incertum. Sufficere itaq; ad excludendam penitus Apocryphi styli suspicionē etiam hoc solum poterat, quod superius in-*

iudicaui libros neotericæ disputationis esse, & à præsentis temporis homine, diuinarum rerum studio atque amore conscriptos: Carent enim Apochryphi suspitione, qui agnoscuntur Timothei Apostoli non fuisse. Sed requirit forsitan aliquis, quis ille auctor sit, si Apostolus non est: & vtrum suum libellis ipsis, an alienum nomen inscripserit. Verum est, potest hoc quidem quæri, & rectè quæritur, si inquisitio valet ad fructum aliquē peruenire. Cæterum si infructuosa est, quid necesse est vt laboret curiositas, cùm profectum curiositatis non sit habitura cognitio? In omni enim volumine profectus magis quæritur lectionis, quàm nomen auctoris: Et ideo si profectus est in lectione, & habet quisquis illud quod potest instruere lecturos, quid

ei

ei cum vocabulo, quod iuvare non poteſt curioſos? Ita vt dignißimè huic inquiſituro angelicum illud reſpondeatur: Patriam quæris, an mercenariùm? *Cùm enim nullus profectus ſit in nomine, qui profectum in ſcriptis invenit, ſuperfluè nomen ſcriptoris inquirit. Cauſæ ergo, vt dixi, iſtæ ſufficiunt. Sed quia tibi, ô mi* SALONI, *decus noſtrum atque ſubſidium, negare nihil poſſumus, evidentiora dicemus: Tria ſunt, quæ in libellis iſtis de quibus loquimur quæri poſſunt; Cur is qui ſcripſit, ad Eccleſiam ſcripſerit; & vtrum alieno nomine, an ſuo; ſi non ſuo, cur alieno; Et ſi alieno, cur Timothei potißimum nomen quod ſcriberetur, elegerit. Igitur vt libelli ad Eccleſiam ſcriberentur, hæc cauſa eſt; Scriptor ille, vt etiam ſcripta ipſa teſtantur, habet hunc in* Tobit. 5. 17

ſe

se cultum atq; affectum Dei, vt Deo nihil præponendum putet: secundum illud scilicet Domini nostri dictum, quo ait: Qui amat filium, aut filiam, plus quàm me, non est me dignus. *Quamvis dictum hoc tepidissimi ac negligentissimi quique homines solo tantum persecutionis tempore putent esse servandum: Quasi vero vllum omnino tempus sit, quo præferri aliquid Deo debeat: aut qui persecutionis tempore pretiosiorem omnibus rebus Christum habere debet, reliquo omni tempore habere debeat viliorem. Quod si ita est, amorem Dei persecutioni debebimus, non fidei: Et tunc tantum potuerimus, quantum nos impij persequentur. Cum vtiq; aut maiorem, aut certè non minorem tranquillis quàm asperis rebus affectum Domino debeamus.*

Quia

Quia & hoc ipso à nobis plus debet diligi, quia nos à malis non patitur affligi, indulgentia scilicet pijssimi & mollissimi patris nobiscum agens, qui magis vult nos in pace & quiete fidem nostram religiosis operibus ostendere, quàm in persecutione pœnis nostrorum corporum comprobare. Et ideo si tunc ei nil præferendum est, quando nobiscum asperè agitur, ne tunc quidem præferri debet quando per indulgentiam plus meretur. Sed hæc alij tempori magis congruunt: nunc quod cæpimus exequamur. Videns igitur scriptor ille quem diximus, graues atq; multiplices Christianorum penè omnium morbos, atq; à cunctis in Ecclesia non solum non postponi omnia Deo sed propè cuncta præponi. Nã & ebriosi in ebrietatibus Deum spernere videntur, & cupidi in cupidi-

cupiditate & impudici in libidine, & cruenti in crudelitate, & in his omnibus penè omnes: atq; hoc eo gravius, quod non solum hæc per scelus atrocissimum diu admittuntur, sed ne postea quidem per pœnitentiam corriguntur: maximè cùm etiam in his qui pœnitentes esse dicuntur, nomen sit magis pœnitentiæ, quàm fructus, quia parùm sunt rerum vocabula, ipsas res non habentia: & nihil virtutum verba sine viribus: Plurimi namq; ac penè cuncti, & rerum abundantes, & conscij criminum ac flagitiorum suorum, non modo ea quæ admiserunt in exomologesi ac satisfactione, sed ne hoc quidem quod facillimum est, donis saltem misericordiæ redimere dignantur. Atque non solum id in prosperis negligunt, sed quod multùm irreligiosius, in

in adversis, non solum incolumes, sed etiam deficientes: tanta incredulitas est hominum, & tam gravis infidelium languor animarum, vt cùm multi maximas opes hæredibus, interdum etiam extraneis derelinquant, hoc solum se putant perdere, quod pro spe sua dederint ac salute. Et quidem istud licèt in omnibus fere graue sit, præcipuè in his tamen, quos in consimili crimine infidelitatis etiam professio sanctitatis accusat. Sed idem morbus hic non secularium tantum est, sed etiam eorum qui sibi nomen religionis vsurpant. Et ideo videns ille qui scripsit commune esse hoc malum prope vniversorum, labemq; hanc non ad mundiales tantùm homines, sed etiam ad pœnitentes atq; conversos, ad viduas quoq; iam continentiam

professas

professas, atq; ad puellas in sacris altaribus consecratas, quodque vt ita dixerim, propè inter monstra reputandum est, ad Levitas etiam atquè Presbyteros, & quod his feralius multò est, etiam ad Episcopos pervenisse: ex quibus multi quos supra dixi, sine affectibus, sine pignore, non familias, non filios habentes, opes & substantias suas non pauperibus, non Ecclesiis, non sibi-ipsis, non deniq;, quod his omnibus maius est ac præstantius, Deo: sed secularibus, vel maximè & divitibus & extraneis deputarent: factus est in corde ipsius, sicut scriptum est, zelus Domini quasi ignis ardens. *Et quia æstuantibus sacro affectu medullis suis, aliud in tali æstu facere non potuit, in vocem doloris erumpit. Vox autem ipsa cui impenderetur nullus magis*

magis idoneus visus est, quam Ecclesia, cuius vtique pars ipsi erant qui ista faciebant. Superfluè enim vni aut paucis scribitur, vbi est causa cunctorum. Hæc ergo ratio & persuasit & compulit, vt libelli de quibus loquimur ad Ecclesiam mitterentur. Nunc illud dicemus quod secundum est, scilicet cur in titulo libellorum non sit nomen auctoris: cuius rei licèt vna sit causa maxima, multæ tamen, vt reor, esse potuerunt. Ac prima illa veniens à mandato Dei, quo præcipimur vitare omnibus modis terrestris gloriæ vanitatem, ne dum humanæ laudis aurulam quærimus, præmium cœleste perdamus. Ex quo etiam illud est, quod & orari Deus, & donari occultè iubens, vult nos fructum boni operis commendare secreto, quia

nulla

nulla fit maior fidei devotio, quàm quæ conſcientiam vitat hominum, Deo teſte contenta:

Mat. 6. 3. 4. Neſciat enim, *inquit Salvator,* manus tua ſiniſtra quid faciat dextera tua, & pater tuus qui videt in abſconſo reddet tibi. *Et ideo ſcriptori illi ad ſubtrahendum ei titulo nomen ſuum atq; celandum ſufficere hæc tantummodo cauſa potuit: vt quod in honorem Domini ſui fecerat, divinæ tantum ſcientiæ reſervaret, & res commendabilior Deo fieret, quæ famam publicam devitaſſet. Sed tamen quod confitendum fuit, præcipuum illud fuit quia ſcriptor ille, vt legimus, humilis eſt in oculis ſuis, ac vilis ſibi, exiguum ſe, ac penitus atq; vltimum putans: & hoc quod maius eſt, mira fide non officio, humilitatis adſumptæ*

ſed

sed iudicij simplicis veritate. Vnde est quod iure se etiam ab alijs talem habendum putans, qualis à seipso haberetur, recte libellis suis alienum nomen inservit: scilicet ne auctoritatem salubribus scriptis personæ suæ parvitas derogaret: omnia enim admodum dicta tanti existimantur, quantus est ipse qui dixit. Siquidem tam imbecilla sunt iudicia huius temporis, ac penè tam nulla, vt hi qui legunt, non tam considerent quid legant, quàm cuius legant, nec tam dictionis vim atque virtutem quàm dictatoris cogitent dignitatem. Idcirco igitur scriptor ille abscondi & latitare omnibus modis voluit, ne scripta quæ in se habent plurimum salubritatis, minora forsitan fierent per nomen auctoris, Habet itaq; quisquis ille est qui requirit, cur alienum

no-

nomen adſumptum ſit. Reſtat dicere, cur Timothei: quod vt dicamus ad auctorem denuo reverſuri ſumus. Is enim cauſarum omnium cauſa eſt, qui ſicut humilitati præſtitit vt alienum, ſic timori atq; cautelæ vt Timothei nomen ſcriberet. Pavidus quippe eſt, & formidoloſus, ac nonnunquam etiam leuium mendaciorum fugax, atq; intantum peccare metuens, vt interdum & non timenda formidet. Cùm ergo ſubtrahere & titulo nomen ſuum, & inſerere vellet alienum, Timothei in hac nominum commutatione mendacium, nequaquam ſcilicet admittendum putans etiam in officio ſancti operis maculam falſitatis. Poſitus itaq; in hoc ambiguæ opinionis incerto, optimum fore credidit, vt beati Evangeliſtæ ſacratiſsmum ſequeretur exemplum, qui in vtroq; diuini operis

exordio

exordio Theophili nomen inſcribens cùm ad hominem ſcripſiſſe videatur, ad amorem Dei ſcripſit: hoc ſcilicet digniſſimum eſſe iudicans, vt ad ipſum affectum Dei ſcripta dirigeret, à quo ad ſcribendum impulſus eſſet. Hoc ergo etiam ſcriptor hic de quo loquimur, vſus eſt argumento atq; conſilio: Conſcius enim ſibi, ſic ſe omnia in ſcriptis ſuis pro Dei honore feciſſe; qua ratione ille Theophili, ac etiam hic Timothei nomine ſcripſit. Nam ſicut Theophili vocabulo amor, ſic Timothei honor diuinitatis exprimitur. Itaque cum legis Timotheum ad Eccleſiam ſcripſiſſe, hoc intelligere debes, pro honore Dei ad Eccleſiam ſcriptum eſſe, imò potius ipſum honorem Dei ſcripta miſiſſe: quia recte ipſe ſcripſiſſe dicitur, per quẽ factum eſt vt ſcriberetur. Hac cauſa igitur in titulum libellorum Timothei nomen inſcriptum eſt. Congruum ſiquidem ſcriptor

ille existimavit, vt cùm in honorem Dei libellum scriberet, ipsi divinitatis honori titulum consecraret. Habes, ô mi Saloni, charitas mea, habes quod exegisti, implevi opus muneris imperati. Superest vt quia ego functus sum partibus, & tu fungaris tuis, id est, ores Dominum Deum nostrũ & orando id impetres vt libelli ad Ecclesiæ Christi honorem conscripti, tantum apud Deum scriptori suo prosint, quantum eos prodesse ipse omnibus cupit: Nec iniustum, puto, est desiderium, quo tantum sibi aliquis præstari postulat pro salute, quantum ipse optat cunctis pro charitate. Vale decus nostrum atq; subsidium.

INCIPIT LIBER PRIMUS.

TIMOTHEVS MINIMVS SERVORVM DEI, ECCLESIÆ CATHOLICÆ TOTO ORBE DIFFVSÆ, GRATIA TIBI ET PAX A DEO PATRE NOSTRO ET CHRISTO IESV DOMINO NOSRO CVM SPIRITV SANCTO, *AMEN.*

INter cæteros graves, atque mortiferos exitialis peſtilentiæ morbos, quos tibi antiquiſſimus ille ac fœtidiſſimus ſerpens graviſſima lętiferæ æmulationis invidia, & teterrimo illo viroſi oris ſpiritu inhalat, neſcio an nulla te acerbior animatum infide-

lium pestis, & tetrior filiorum tuorum labes conficiat, quàm quod plerique ex tuis parum existimantes, si in hac vita rebus sibi ad opus sanctum à Deo traditis, sine fructu misericordiæ atque humanitatis incumbant, nisi avaritiam, id est, idololatriæ servitutem, etiam in futura post mortem tempora extendant. Circumspicis fortasse, & circumspectas, qui isti ex tuis sint quos appellem. Non longa tibi inquisitione opus est ad inveniendum. Omnes, inquam, omnes penè hoc sunt quod loquor. Abiit quippe illa egregia ac supereminens dudum primitivæ plebis tuæ beatitudo, qua omnes Christum agnoscentes, caducas rerum mundialium facultates in sempiternas cœlestium possessionum opes conferebant, multantes se vsu præsentium, præclaram spem futurorum, immortales divitias præsenti paupertatis ambitu ementes. At nunc pro his omnibus avaritia, cupiditas, rapina, quæque his sociæ, & quasi germana vnitate conjunctæ sunt, invidiæ, inimicitiæ, crudelitates, luxuriæ, impudicitiæ, proditiones, quia supe-

superiora illa istorum vsibus militant, successerunt: ac sic nescio quomodo pugnante contra temetipsam tua felicitate, quantum tibi auctum est populorum, tantum penè vitiorum: quantum tibi copiæ accessit, tantum disciplinæ receſſit: & prosperitas venit quæstuum cum magno fœnore detrimentorum: Multiplicatis enim Fidei populis Fides imminuta est: & crescentibus filiis suis mater ægrotat, factaque es Ecclesia profectu tuæ fœcunditatis infirmior, atq; accessu relabens, & quasi viribus minus valida. Diffudisti siquidem per omnem mundum religiosi nominis membra, religionis vim non habentia; ac si esse cœpisti turbis opulens, fide pauper: quanto ditior multitudine, tanto egentior devotione, latior corpore, angustior mente, eademque, vt ita dixerim, & in te major, & in te minor: novo penè & inaudito genere processus & recessus, crescens simul & decrescens. Vbi enim est illa nunc eximia formæ tuæ, & totius corporis pulchritudo? Vbi illud de vivis virtutibus tuis divinorum apicum testimonium, dicens; *Mul-*

litudinis autem credentium erat cor vnum, & anima vna, & nemo quicquã ex eo quod possidebat, suum esse dicebat? Cujus tu nunc, ô dolor ac lamẽtatio, lectionem tantum habes, virtutem non habes, cuique tu scientia tantum interes, conscientia abes. Maxima quippe nunc filiorum tuorum portio mortiferarum rerum negotiatrix est, propolisque & cauponibus similis terrenis, imò tartareis, perituris simul atq; perdentibus studet nundinis, lucro enim pecuniæ damnum vitæ ementes, vt acquirant quæ non sunt sua, prodigunt quæ sunt sua; mandantes terræ thesauros luctuosos, hæredibus breue gaudium, auctoribus longum mæ rorem allaturos, fraudantes vsu rerum præsentium tam alios quàm seipsos: condentes profundis specubus infernas opes, simul pecuniam suam ac spem suam infodientes, secundum illud scilicet Domini nostri dictum, quo ait;

Mat. 6. 21. *Vbi fuerit thesaurus tuus, ibi erit & cor tuum.* Invident itaque saluti suæ, animasque proprias, quæ vocantur ad cœlum, terrenis ponderibus in terram premunt. Mens enim thesaurizantis thesaurum suũ sequi-

tur,

tur, & quasi in naturam terrestris substantiæ demutatur: nec solum nunc, sed etiam in futuro atque perpetuo. *Nam cum*, vt scriptum est, *ante hominem vita pariter ac mors sint vt ad quod vult manum porrigat*, necesse est ea vnusquisque hominum in æternitate possideat, quæ hic quasi manu sua ipse persuaserit, voluntatique ac sententiæ suæ deditus, his in futura adhæreat conditione, quibus hic adhæsit affectu. Sed videlicet immunes se ab hoc piaculo quidã putant, qui fortasse aurum ac facultates suas in terra non habent, & tamen vbicunq; abstrusas habent. Nemo se ridiculis opinionibus fallat. Quicunq; augendis opibus terrena cupiditate simulantur, aurum terræ semper infodiunt: Hoc est enim illud quod Salvator in Evangelio docet, dicens: *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra.* Et iterum, *Thesaurizate autẽ vobis thesauros in cœlo.* Intelligi juxta carnalem auditum ista non possunt: Nunquid enim aut omnes mali in terra corporales thesauros suos, aut omnes boni in cœlo locant? Non vtique. Et ideo effectus spiritualium rerum atque virtutes vis sacræ locu-

Eccles. 15. 17. & 18.

tionis expressit: scilicet, vt quia cupiditati & auaritiæ terrena atque tartarea, misericordiæ autem ac largitati cœlestia ac sempiterna debentur, idcirco diversitas terreni & cœlestis thesauri posita sit: vt qui cupiditati & avaritiæ thesaurizarent, in inferno se opes locare cognoscerent. Qui vero misericordiæ & humanitati, cœlestes se thesauros præparare gauderent. Locaitaque thesaurorum de meritis thesaurizantium nominavit, ibi enim dicuntur esse jam thesauri vbj sunt thesaurizãtes futuri. Sed austera forsitan videatur esse sententia, cunctos æqualiter ad perfectionem vocans, & vna omnes lege compellans, cùm vtique non sit vniversorum vna conditio. Rectissimè quidem dici ad ista poterat: Quod cum omnes perpetuo velint vivere, omnes id agere deberent, vt vitam participare possint. Quia inconsultissimum ac stultissimum est, id quosdã agere, vt quod affectu ac voto volunt, idipsum re atq; actu nolle videantur. Sed tamen videamus eam maximè Christianorum, id est filiorum tuorum partem, quæ certis rerum impedimentis, & inexpugnabilibus

libus, vt putat necessitudinum vinculis à perfectione revocatur. Ac primum in hac parte illi, opinor, sunt, qui ad quærendas pecunias, & ampliandas latissimè opes compelli se pignorum cura, & quasi violento filiorum amore causantur. Quasi vero quicunque patres sunt, nequaquam aut possint aut debeant omnino esse, nisi divites: & amare filios suos sine opum multiplicatione non valeant. Aut verò virtus ac medullæ affectuum avaritia & cupiditates sint: quia scilicet, vt illi putant, sicut corpus sine medulla, sic amor sine cupiditate esse non possit. Quod si ita est, omnis absque dubio pietas mali causa est, neque in ea sensus sunt affectuum bonorum, sed incentiua vitiorum. Et vbi illud erit sacrum divinæ auctoritatis miraculum; *Pietas ad omnia vtilis est?* Hoc enim modo nó solum non ad omnia vtilis, sed penè in omnibus insalubris. Si enim generatrix cupiditatum est, plus in se multo malorum continet, quàm bonorum, secundum illud Scripturæ sacræ; *Radix omnium malorum est cupiditas.* Itaq; si radix malorum omniũ est cupiditas, atq; hęc pietatis matrice

gignitur,& quasi viroso ejusdem lacte nutritur, non tam cupiditas reprehendenda, quæ ex pietate parente nascitur, quàm ipsa pietas, ex qua talis filia procreatur. Quo fit, vt si tam pestilens est pietas, ac tam nocens, nec amare expediat, nec amari, quia nec parentes amorem debent appetere sibi noxium, nec desiderare filii parentibus obfuturum. Quamvis ille non parentibus tantum, sed etiam filiis morbum ferat: quia & illis gravis est qui pernicioſas pariunt hæreditates: & illis, qui inter improbissimum quæstum improbi educantur hæredes. Et hinc est quod penè omnes parentibus suis filii non magis in patrimonia, quàm in vitia succedunt: nec magis facultates paternas sumunt, quàm pravitates, ac sic transeuntes semper in mores patrum, ante eorum incipiunt nequitiam quam substantiam possidere: bona enim parentum non nisi mortuis eis possident; viuentibus autem adhuc & valentibus mores. Ac sic priusquam in dominio suo habere incipiant res paternas, habent in animis ipsos patres: & antequam habeant illa quæ falso dicuntur bona,

ante

ante habent illa quæ verè probantur mala. Quid ergo? cum hæc ita sint, interdicere forsan parentibus filiorum videor affectum? Minimè. Quid enim tam ferum, tam inhumanum, tam legi æmulum, quam si non amandos dicamus filios, qui amandos fatemur inimicos? aut si affectum, quem natura præstat, prohibeamus, qui etiam eum quem natura prohibet impendimus: aut si charitatem menti extorqueamus quam habet, qui etiam illam ei conamur inserere, quam non habet. Non ita est. Non solum enim amandos dicimus filios, sed præcipuè ac super omnia amandos, ne quicquam his omnino anteponendum, nisi Deum solum. Nam & hoc est præcipue amare illum, filiis anteponere, quem non expediat omnino postponere. Quid est ergo, aut quomodo àmandos dicimus filios? quo absque dubio, nisi quo Deus ipse constituit? neque enim vllius melior filiorum amor, quàm quem ille docuit, qui ipsos filios dedit: neque possunt pignora melius amari, quam si in eo ipso à quo data sunt, amentur. Quomodo igitur Deus amari filios jusserit,

non

non dico ego, dicat sermo ipse divinus, qui ad patres omnes generaliter ita loquitur, *vt tradant mandata Dei filiis suis, vt ponant in Deo spẽ suam, & non obliviscantur operum Dei sui, & mandata eius exquirant.* Psal. 77. 7. Alibi quoq; *Et vos*, inquit, *patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros, sed* † *educate illos in disciplina & correptione Domini.* Eph. 6. 4. † Educate. Videtis quas parari opes à parentibus filiis Deus jubeat, non pecuniarios thesauros, nec graves metallo aureo saccos, habentes quidẽ multum ponderis, sed plus tamen iniquitatis, non superbas ac præeminẽtes excelsis arcibus domos: non supra humanos visus elata culmina, nec inserta nubibus aërio habitatore fastigia: non deniq; fundos interminabiles, & notitiam possessoris sui excedentes, qui consortes pati indignum æstiment, & vicinitatem injuriam putent. Non ergo hæc Deus præcipit, nec inservilia terrenæ procurationis officia curam patriæ pietatis extendit. Pauca sunt quæ mandat, sed salutaria: expedita, sed sancta: præcepto parua, sed fructu grandia: scripto brevia, sed beatitudine sempiterna. *Parentes enim*, inquit, *nolite*

lite ad indignitatem provocare filios vestros, sed educate illos in disciplina & correptione Domini: vt ponant scilicet, sicut Propheta dixit, *ponant vt in Deo spem suam, & non obliviscantur operum Dei sui & mandata eius exquirant.* En quales divitias Deus diligit, en quas pignoribus recondi exigit opes, en quas parari imperat facultates! fidem scilicet ac timorem Dei, modestiam, sanctimoniam, disciplinam: non terrena, non vilia, non pereuntia, non caduca: præclara vtique. Cùm enim Deus vivorum sit, non mortuorum, recte illa parari filiis jussit, per quæ in æternum viverent, non per quæ in æternitate morerentur. Nemo enim dubitat omnibus fermè malis & infidelibus, divitias mundiales causam mortis magis esse quam vitæ, secundũ illud quod Deus dicit; *Quàm difficile hi qui pecunias habent, introibunt in regna cælorũ.* Et iterum: *Facilius est,* inquit, *camelum per foramen acus transire, quàm diuitẽ intrare regna cælorum.* Vnde & illud est, quod specialiter jubet, dicens; *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, thesaurizate autem vobis thesauros in cælo.* Superioribus ac sequẽtibus

tibus dictis duo thesaurorum genera monstrantur: vnum scilicet quo filiis thesaurizent patres: aliud quo sibi. Filiis quomodo; Vt erudiant illos officio ac timore divino. Sibi quomodo. Vt thesaurizent sibi thesauros in cœlo. Mirifice scilicet, vt quia pecunia caduca est, disciplina immortalis, & omnes fermè parentes plus ament filios quàm seipsos, sibi conferant bona caduca, filiis sempiterna: ac sic & pietati suæ consulant & saluti, cum duplici atque immortali bono, & per ea quæ æterna sunt æternos esse filios suos faciant, & ad conquirendam sibi beatitudinem ea quæ naturaliter caduca sunt, bonis operibus in æterna convertant. Quid ergo æstuas paterna pietas? quid ad conquirenda terrena & peritura distenderis? nihil majus præstare filiis potes, quàm si hoc bonum per te habeant, quod nunquam penitus amittant. Non necesse est ergo, vt filio tuo terrenos thesauros recondas: nulla re eum facies ditiorem, quàm si ipsum filium tuum thesaurum Dei feceris. Quanquam hæc licet se ita habeant, & sint vera ac saluberrima, tamen non ita dicam,

quasi

quasi filios bonis & facultatibus paternis penitus excludam. Sed de hoc postea disputabimus. Interim quia reos se quidam futuros non putant, si substantias suas non ad Evangelii honorem, non ad salutem suam, non ad vllum officium Dei conferant; sed pro libidine & infidelitate quibuscunque hædibus passim vel irreligiosis, vel locupletibus impia & paganica sollicitudine transcribant, videamus breviter vel à quo sint datæ facultates ipsæ, vel ob quid datæ: Et cum & auctorem, & causam datæ rei ostenderimus, facilius, & ad quem referenda, & in quem vsum conferenda sit approbare possumus. Omnem substantiam mundialem divino possessoribus cunctis munere dari, nullus homo, vt reor, ambigit, qui modo in hominum numerum referri potest; nisi forte quis tantæ sit sapientiæ, vt cùm humano generi mundus ipse à Deo datus sit, ea quæ in mundo sunt, non à Deo hominibus data arbitretur. Igitur si omnia omnibus Deus tribuit, nemini dubium est, quod ea quæ Dei dono accepimus, ad Dei cultum referre debeamus, & in ejus opere consumere,

quæ

quæ ejuſdem ſumpſimus largitate, hoc eſt enim agnoſcere munus Dei & divinis beneficiis bene vti, vt datis ſuis illum honores, à quo data ipſa acceperis: quod quidem etiam humanarum rerum exempla edocent. Si enim vſus rerum aliquarum cuipiam homini alterius hominis beneficio ac largitate tribuatur, iſque immemor illius à quo fructum rerum indeptus eſt, avertere ab eo ipſo proprietatem præſtitæ rei atque alienare conetur, nonne ingratiſſimus omnium hominum atq; infideliſſimus judicetur? qui oblitus ſcilicet hominis benefici ac liberaliſſimi ſpoliare illum jure dominij ſui velit, qui eum ipſum vſus poſſeſſione ditaverit? Et nos itaque vſum tantum earum rerum accepimus quas tenemus, commodatis enim à Deo facultatibus vtimur, & quaſi precarij poſſeſſores ſumus. Denique egredientes è mundo iſto, velimus, nolimus, hic cuncta relinquimus. Cur ergo cùm poſſeſſores tantum vſufructuarii ſimus, quod nobiſcum auferre non poſſumus, avertere à proprietate domini atque alienare tentamus? Cur non bona fide datis

à

à Deo reſculis vtimur ? Tenuimus quoad licuit: tenuimus quoad permiſit ille qui præſtitit. Quid rectius? quid honeſtius ? quam vt vbi res ab eo deſcedit qui vſum habuit, reverta-tur ad eum poſſeſſio, qui vtendam conceſſit? Denique etiam ipſum hoc Dei voces per linguas literarum ſacrarum jubent, dicentes ad vnumquemque noſtrum: *Honora Dominum de tua ſubſtantia.* Et alibi: *Redde*, inquit, *debitum tuum.* Quàm pius eſt & indulgens Dominus Deus noſter, invitans nos ad erogandam terrenæ ſubſtantiæ facultatem. *Honora*, inquit, *Dominum de tua ſubſtantia*: cum totum ſuum ſi quod ab eo accepimus, noſtrum eſſe dicit vt demus: ideo ſcilicet noſtram appellans proprietatem poſſeſſionis, vt major ſit merces operantis: quia plus fructuum neceſſe eſt largitor habeat, vbi de ſuo videtur eſſe largitio. Sed tamen ne hoc ipſo humana mens inſoleſceret, quod ſubſtantiam hanc Dominus noſtram eſſe dixiſſet, adjecit; *Redde debitum tuum*, hoc eſt, vt quem devotio non illiceret ad largiendum, neceſſitas cogeret ad exſolvendum,

&

& quem ad opus ſanctum fides ſua ipſa non retraheret, ſaltem neceſſitas coarctaret. Prius ergo ait: *Honora Dominum de tua ſubſtantia*: deinde; *Redde*, inquit, *debitum tuum*: hoc eſt dicere; Si devotus es, da quaſi tuum, ſi indevotus, redde quaſi non tuum. Bene itaque poſuit & dandi voluntatem, & ſoluendi neceſſitatem. Hoc eſt vtique dicere omni homini; Ad opus ſanctum & hortatione invitaris, & exactione conſtringeris. Da ſi vis, redde ſi non vis. Apoſtolus quoque idipſum monens divitibus præcipit, ne ſuperbè ſapiant, neque ſperent in incerto divitiarum; ſed in Deo vivo, qui præſtat nobis, inquit, omnia ad fruendum in voluntate operum bonorum. Vno dicto vtrunque docuit, hoc eſt, & qui daret divitias, & cur daret: dicens enim ſperādum à Deo qui præſtitit omnia, oſtendit à Deo divites fieri: Addens autem in voluntate operum bonorum, docet ipſum quod dixit à Deo tribui, propter bona tantum opera præſtari. Præſtat enim, inquit, omnia in voluntate operum bonorum, hoc eſt, ad hoc facit homines ſubſtantia eſſe locupletes, vt bona operatione

ſint

sint divites, id est, vt commutent divitias quas acceperunt, & facultates ipsas in bonis operibus collocantes, Dei opes, quas habent in hoc seculo temporarias, benè vtendo faciant sempiternas: ac sic agnoscentes munera Dei duplici bono gaudeant; cùm qui sunt divites in hoc seculo, esse quoque divites mereantur in cœlo. Sic ergo habendæ sunt divitiæ, sic petendæ, sic tenendæ, sic propagandæ: alioqui inæstimabile malum est, bonis à Deo datis non benè vti, *Avaro enim*, inquit Scriptura sacra, *nihil est sceleſtius*: & pessimum aceraliſſi num morbi genus divitiæ conservatæ in malum domini sui. Verum est, quid enim pejus, aut quid miserius, quam si quis præsentia bona in mala futura convertat, & quæ ad hoc à Deo data sunt, vt pararetur ex eis vitæ beatitudo perpetua, per hæc ipsa quæratur mors ac damnatio sempiterna? In quo & illud considerandum est, quod si servatæ divitiæ ad malum hominis conservantur, quanto vtique ad majus malum coacervantur? Quotus enim quisque nunc divitum tantæ est continentiæ, qui opes custodire contentus Eccl. 10. 9.

contentus accumulare jam nolit? O miseria timoris, & Ecclesiasticæ plebis, ad quid redacta est! vbi cum scriptum sit, quod servare opes genus sit magni criminis; non augere, jam genus putatur esse virtutis. Ergo vt supra diximus, quomodo se quidam reos omnino non putant, si nec in morte sibimet per dispensationem substantiæ consuluerint, cum etiam ex hoc rei sint, quod vsque ad mortem cuncta servaverint? Aut quomodo rei non erunt, qui facultates suas ad quoscunque homines infidelissima vanitate transmiserint, cum etiam illi rei futuri sint, qui non se ipsos in vita ista aliqua ob honorem Dei rerum suarum parte privaverint? ostendente id ipsum etiam per Apostolum suum Domino nostro, atque dicente; *Agite nunc divites, plorate in miseriis, quæ advenient vobis: divitiæ vestræ putrefactæ sunt, & vestimẽta vestra à tineis comesta sunt, aurum & argentum vestrum eruginavit, & erugo eorum in testimonium vobis erit & manducabit carnes vestras sicut ignis. Thesaurizastis in novissimis diebus.* Præter illum, quæ in mysterio latens

latens major est multo ac terribilior, divinorum verborum severitatem, sufficere ad metum ac tremorem omnibus puto illa quæ prompta sunt: ad divites enim peculiariter loquitur; plangere eos præcipit, mala futura nunciat, ignem perpetuum comminatur. Et hoc quo minæ ipsæ magis timidæ sint, non propter homicidia, non propter fornicationes, non ob sacrilegas impietates, aut alia postremo vitia, lethali gladio animas & perenni occisione jugulantia, sed propter solas tantummodo opes, propter insanam cupiditatem, propter auri atque argenti famem: vt ostenderet scilicet sufficere hæc homini ad æternam damnationem, etiamsi reatus alii non fuissent. Quid dici simplicius, quid evidentius potest? Non dicit diviti: torquendus es quia homicida es, torquendus es quia fornicator; sed torquendus tantummodo quia dives, hoc est, quia divitijs male vteris, quia datas tibi ad opus sanctum divitias non intelligis: non enim ipsæ divitiæ per se noxiæ, sed mentes malè vtentiũ criminosæ: nec ipsæ opes homini pœnæ causa sunt, sed de opibus sibi pœnas

divites

divites faciunt: quia dum vti divitiis benè nolunt, ipsas sibi divitias in tormenta convertunt. *Thesaurizatis*, inquit, *in nouissimis diebus*: benè cũ dixisset, *thesaurizatis*, addidit, *in novissimis diebus*, hoc est, vt major thesaurizantium reatus esset, cùm thesaurorum invidiam etiam secula extrema cumularent. *Thesaurizatis*, inquit, *in novissimis diebus*: Per thesauros cupiditas, per novissimos dies infidelitas accusatur: ac per hoc duplex & cupiditatis noxa est, & infidelitatis, quia Thesauros, quos, juxta id quod Deus dicit, *Non concupisces*, crimen vtique fuit & alio tempore concupiscere: majus absque dubio per infidelitatem ipsam crimen est etiam in mundi fine cumulare. Durum fortasse aliquis sermonem meum hactenus judicauit. Et vere durus est, si aliquid non ex testimoniorum sacrorum auctoritate commonuerit. Durus existimetur, si aliquid tale habuit, quale hic Apostolus prædicavit, vt non addamus illud Domini nostri dictum, quo omnes penitus indignos se esse dixit, qui nõ renunciasset omnibus quæ possederint. Quæ cùm ita sint, nonne, quæso,

quæso, indulgentissimum, ac mollissimum existimari convenit quod locuti sumus: scilicet qui hominibus, quibus perfectam incolumitatem tribuere non possumus, opem saltem desperatæ salutis inquirimus: & quorum vitam sanare non possumus, mortem levare tentamus. Quid est enim perfecta sanitas? quid, nisi in vita hac benè agere? Quid postrema curatio? quid nisi vel in extremis bonum viaticum comparare? Quid est enim perfecta sanitas? quid nisi rebus à Deo traditis benè vti? Quod vltimum remedium? Quod nisi saltem postea facere, quod pæniteat te non ante feciſſe? Dura fortasse aliquis putat esse quæ dico: dura planè, dura existimentur, nisi talia sint vt in comparatione Apostolicæ severitatis mollia ac remissa videantur. Apostolus enim ad planctum divites vocat, nos ad remedium. Apostolus divitias ignem nominat, nos facere ex divitiis aquas cupimus, ignem extinguentes, secundum illud, *Sicut aqua extinguit ignē, sic Eleemosyna peccatū.* Apostolus in divitiis male conservatis damnationem esse testatur: ego ex his quæ Eccl. 3. 33.

dicit

dicit ille mortem æternam omnibus facere, vitam opto perpetuam comparare. Non quidem quod vlli vitiis carnalibus implicato sufficere ad vitam æternam putem, si cum vsq; ad mortem in flagitiis consenuerit, in obitu bene cuncta dispensèt, nisi antea & peccatis renuntiauerit, & sordidam illam criminum tunicam sutulentamque projecerit, & novam conversionis ac sanctimoniæ vestem de manu Apostoli prædicantis acceperit: alioqui peccare non desinit, quem in extremis situm recedere à criminibus sola tantum facit impossibilitas, non voluntas: Qui enim à malis actibus tantùm morte discedit, non relinquit scelera, sed relinquitur à sceleribus. Ac per hoc necessitate exclusus à vitiis: & tunc puto peccat quando cessauerit, quia quantum ad animum necdum desiit, qui adhuc velit peccare, si possit. Non bonis itaque spebus innititur, qui ad hoc tantum peccat in vita, vt peccatorum molem redimat in morte. Et ideo se evasurum putat, non quia bonus, sed quia dives sit: quasi verò Deus non vitam quærat hominum, sed pecuniam, atque à cunctis malorum

redimendorum

redimendorum ſpe malè agentibus accipere ſolos pro criminibus nummos velit, & corruptorum iudicum more argentum exigat, vt peccata vendat. Non ita eſt: prodeſſe enim largitionem plurimum certum eſt, ſed non illis qui vltima futuræ largitionis ſpe malè viuunt, qui fiducia redimendæ immunitatis ſcelera committunt; ſed illis qui decepti aut ludibrio ætatis, aut nubilo erroris, aut vitio ignorantiæ, aut poſtremò lapſu fragilitatis humanæ reſipiſcere tandem quaſi poſt morbum grauiſſimæ infirmitatis, aut quaſi poſt luctum turbatæ mentis incipiunt. Et ſicut ad ſenſum ſuum inſani homines poſt furorem, ſic iſti redeunt poſt errorem; in vno tantummodo à ſe diſpares, quod illi gaudent poſtquam euaſerint ægritudinem, iſti plangunt poſtquam acceperint ſanitatem. Nec immeritò: illi enim tanto plus gratulantur, quanto plus incolumitatis indeptos eſſe ſe ſentiunt: iſti tanto plus confunduntur, quanto euidentius morbum ſui erroris agnoſcunt. Quo fiat neceſſe eſt, vt illi exultent, & iſti lugeant: quia illi quod ægrotâtunt, imputant valetudini,

isti quod errauerunt, sibi, ac sic illi læti sunt de remedio, & isti anxij de reatu. Vnde admoneo cùm omnes, tùm præcipuè eos, quos grauium delictorum terror exagitat, & in quibus infelicior conscientia peccatorum pœnalium recordatione suspirat, primum vt licet lapsi sint, non commorentur in lapsu, nec in volutabris suis sordentium suum more versentur: qui cùm æstuantes aluos cœno immerserint, nequaquam sordidis voluptatibus satisfaciunt, nisi tota penitus luto membra convoluant. Non ergo horum naturalem sequantur illuviem, nec malè blandis lapsibus acquiescant, aut in barathro libidinum commorantes, in ipsis se sepeliant ruinis suis, sed illico vbi concidere consurgant, & elevationem protinus meditentur in lapsu. Ac si fieri vllo modo pernicitate pœnitudinis potest, tam velox sit remedium resurgentis, vt vix possit vestigium apparere collapsi. Ergo in hujusmodi causis hoc primum medelæ opus est, vt morbos suos languentes horreant, curare plagas festinent saucij, & illico è corporibus sagittas rapiant vulnerati. Optimè enim malagma

vel

vel fibula calidis adhuc vulneribus imponitur, & citius ſibi plagarum caro ſociatur, quæ non diu hiare permittitur. Vicus quippe in corpore, ſi computruerit, dilatatur: et ſi plagas cancromo ſequitur, cancrum neceſſe eſt, conſequatur occaſus. Fugienda itaque primum hæc peccatoribus mala ſunt, nec dandus diabolo locus, vt qui ſtantes impulit in ruinam, lapſos præcipitet in mortem. Quod ſi aut tanta vis morbi, aut tanta ægrotorum fuerit iniuria, vt valetudinis labem vſque ad dies vltimos trahat, quid dicam neſcio, quid promittam penitus ignoro. Revocare ab inquiſitione vltimi remedij periclitantes durum & impium, ſpondere autem aliquid in tam ſera curatione temerarium. Sed melius tamen eſt abſque dubio, quamvis diuturna paralyſi aridas manus aliquo tamen niſu ad cœlum erigi, quàm lethali penitus deſperatione diſſolui. Melius eſt nihil inexpertum relinquere, quàm morientem nulla curare: maximè quia neſcio an in extremis aliquid tentare medicina ſit: certè nihil tentare perditio. Et vnum ſcio, quod quicunque in hanc miſe-

riam longi languoris extrema perduxerit, ineffabile dictu est quantum lamentationis erroribus suis debeat, quia nunquam errata cognouit. Et quid inter hæc fiet, quando lugebit, qui dies lugendi perdidit, quando satis faciet, qui tempus satisfactionis amisit? Ad ieiunia videlicet longa confugiet. Est quidem hoc aliquid, sed eleemosynis misceatur, secundum illud: *Bonum est ieiunium cũ eleemosyna.* Sed quomodo ei exomologesis diuturna opitulabitur in extremis sito? Seu cilicio carnes conteret, ac fauilla & cinere sordidabit? vt mollitiem videlicet præteritæ voluptatis præsentium asperitatum dura compenset; & reatum longarum delitiarum officio patrocinantis soluat iniuriæ. Sed quando hæc tam grandia faciet, vicino iam exitu etiam à mediocrium actione discluſus? Crucibus denique diuersarum ærumnarum reum in suo corpore hominem † judex fidei seueritas subjugabit: vt indulgentiam scilicet absolutionis æternæ præsentis pœnæ ambitione mereatur. Sed fatiscente jam corpore, vbi exercebit districtionis officium censor animus? Vti enim seue-

Tob. 12. 8.

† *index.*

ritatis

ritatis arbitrio iudex non poteſt, quando reus jam non ſuſtinet judicari. Vnum ergo eſt, quod amiſſis omnibus adjumentis atque ſubſidiis perfugium nutanti ac deſtituto opitulari queat, vt confugiat ſcilicet ad illud beatiſſimi Danielis ſacrum ac ſalubre conſilium, qui Babylonio regi mederi volens vlceribus de offenſione contractis, malagma de miſeratione compoſuit, dicens; *Propter quod* Dan. 4. 27. *Rex, conſilium meum placeat tibi, & peccata tua in miſericordiis redime, & iniuſtitias tuas in miſerationes pauperum, forta ſſe erit patiens Deus delictis tuis.* Ita ergo & iſte faciat, vt ille dixit: vtatur medicamento alij oblato ad ſua vulnera, vereatur contumaciæ inobedientis exemplum, cogitet quid ipſe ſit paſſurus in morte, cùm videat quid Rex Aſſyrius pertulerit in vita. Evidens eſt de ſuperbia ac rebellione documentum: conſideret an ipſe ſi non audierit mortuus evaſurus ſit, cùm videat quod rex ille qui non audiuit ſeipſum vivus amiſit. Offerat ergo vel moriens ad liberandam de perennibus pœnis animam ſuam: quia aliud jam non poteſt, ſaltem ſubſtantiam ſuam: ſed

offerat tamen cum compunctione, cum lachrymis; offerat cum dolore, cum luctu. Aliter quippe oblata non prosunt; quia non pretio, sed affectu placent. Nec enim animus dantis, datis, sed animo commendantur data: nec pecunia fidem insinuat, sed pecuniam fides. Ac per hoc qui prodesse sibi vult, quæ Deo affert hoc modo afferat. Neque enim homo Deo præstat beneficium in his quæ dederit, sed Deus in his homini quæ acceperit: quia etiam quod homo habet, Dei ac Domini sui munus est, ac per hoc in his quæ offeruntur ab homine, homo non suum reddit, Dominus suum recipit. Itaque cum offert Deo quispiam facultates suas, non offerat quasi præsumptione donantis, sed quasi humilitate soluentis: nec absoluere se peccata sua credat, sed adlevare: nec offerat cum redemptionis fiducia, sed cum supplicationis officio: nec quasi totum debitum reddens, sed quasi vel parvum de magno reddere cupiens: quia etiamsi tradat quod habet pro modo rerum, non reddit quod debet pro magnitudine peccatorum. Et ideo licet offerat, oret Deum,

Deum, vt lenta ſua placet oblatio, plangens idipſum quod tardè offert: plangens ac pœnitens quod non prius. Sic egerit, vt juxta Prophetam propitietur forſitan Deus delictis ſuis. Sed dicit aliquis: Totum ergo Deo oblaturus eſt quod habet? Non offerat totum quod habet, ſi non putat ſe debere totum quod habet. Non quæro cuius ſit quod offertur, à quo ſit acceptum ante, quod reddit. Hoc dico ſolum, non offerat totum pro debito, ſi debere ſe totum non putat pro reatu. Totum ergo, inquit, quamvis peccator, aliquis oblaturus eſt? Immo nihil, ſi non cum fide: immo nihil, ſi non cum ambitu: immo nihil, ſi non cum prece: immo nihil, ſi non cum animo, vt hoc ipſum inter præcipua Dei beneficia reputet, quod animum offerendi dedit, & plus ſibi in his quæ Deo relinquit præſtari æſtimet, quàm in illis quæ prius habuit: quia hoc quod habetur ab homine temporarium eſt; quod autem Deo relinquitur, ſempiternum. Totum, inquit aliquis, oblaturus eſt? At ego dico eſſe hoc totum parum. Quid enim jam ſcit aliquis an peccatorum menſuram

oblata compenſent? jam ſcit aliquis, an tantum ſit in officio placationis, quantum eſt in offenſione diſcriminis? Si nouit quiſquam hominum peccatorum quantum redimere delicta poſſit, vtatur ſcientia ad redemptionem. Si vero neſcit, cur non tantum offerat, quantum poteſt? vt ſi compenſare peccata non valet pretij magnitudine, ſaltem mentis deuotione compenſet. Perfectum enim conſcientiæ fructum exhibet, qui intra conſcientiam nil relinquit. Dura nonnulli hæc abſq; dubio & immenſurata cauſantur; maximè quia Propheta is, de quo diximus, Babylonium regem hoc tantum admonuiſſe videatur, vt multa donaret, non vt vniuerſa diſtraheret. Non profero interim teſtimonia Evangelij, nec confugio ad loquentis in ſacris voluminibus vocem Dei, non dico aliud veteri, aliud nova lege præceptum. Vnde etiam Apoſtolus: *Ecce*, inquit, *vetera tranſierunt, facta ſunt omnia nova: omnia enim ex Deo.* Quibus vtiq; dictis docet non vetera ſecundum literam, ſed nova ſecundum Deum eſſe facienda. Hoc ſolo interim contentus ſum, quod Propheta dixit. Sermo enim ei

2 Cor. 5. 17. & 18.

cum

cum rege erat: & quidem cum rege non vnius vrbis, sed vt tunc videbatur, totius orbis, qui vtiq; non poterat populos quos regebat per testamentum egenis tradere, & nationes barbaras indigentibus quasi nummos dare, aut in pauperum stipes diffusa longe ac late regna conuertere, & ideo Propheta; *peccata*, inquit, *tua in misericordijs redime*: hoc est, aurum da indigentibus, quia non potes regnum dare: facultates distribue, quia potestatem non vales erogare. Ac per hoc videtur jussisse, vt totum daret; quem hoc solum non jussit distribuere, quod non poterat erogare. Exaggeramus fortè rem verbis, & nimis altè attollimus. Videamus ergo, idipsum quale sit; *Peccata*, inquit, *tua in misericordiis redime*. Quid est aliqua redimere? Opinor pretium rerum quæ redimuntur dare. Non quæro quæ illius regis peccata fuerint: ipse sciat quanti debuerit redimere quæ fecit. Te alloquor, cujus causa est: te appello, cujus discrimen agitur, hoc facito quod Propheta dixit, *Peccata tua in misericordiis redime*. Noli tantum Deo relinquere, quantum habes, si pro peccatis tuis

necessarium non putas, quantum habes. Æstima diligentissimè culpas quas admisisti, æstima peccatorum diversitates, vide quid pro mendacijs debeas, quid pro maledictis atque periurijs, quid pro negligentijs cogitationum, quid pro impuritate sermonum, quid pro omni denique malæ voluntatis adfectu. Adde postremò etiam, si aliqua de his intra conscientiam tuam sunt, de quibus Apostolus dicit, *Adulteria, fornicationes, impudicitiæ, ebrietates, immunditia Deo exosa, avaritia idololatriæ famula*: Et post hæc aliqua fortè crimina etiam de humani sanguinis effusione contracta: cumque omnium supputaveris numerum, expende pretia singulorum, & post hæc non quæro vt pro peccatis totum Deo tradas quod habes: hoc solum redde quod debes, si potes æstimare quod debeas. Addo autem præter ista omnia, quod cum tractaveris delicta tua, atque taxaueris, tanto plus pro malis tuis debebis, quanto peccata tua vilius æstimaris. Quomodo? *Qui se*, inquit Apostolus, *existimat esse aliquid, cum nihil sit, seipsum seducit*. Vnde non dicam tibi; quod

Ad Gal. 5. 18.

Gal 6. 3.

regi

regi illi victuro, adhuc & forte juveni vt festinare, tamen peccata sua redimere præceptum est. Tu autem tanto plus pro te debes, quod hæc vel moriens facies, vel jam jamque moriturus. Grandis enim munificentia ac devotio futura est, quæ possit id compensare, quod hæc tum demũ Domino tuo reddis, quando habere ipse jam non potes, Præsertim cùm addatur ad ista omnia, quod Propheta ipse, qui regem illum ad redemptionem criminum vocat, per hæc ipsa quæ dicit debere fieri, non tam ei veniæ securitatem quàm viam inquirendæ salutis ostendit. Dicens enim ad eum; *peccata tua in misericordiis redime, & forsitan propitiabitur Deus delictis tuis.* hoc ipsum quod dicit, *forsitan*, spẽ indicat, non fiduciã pollicetur. Ex quo intelligi potest, quam difficile jam in supremis positi peccatores qualibet munificentia ad perfectam indulgentiam pervenire possint: quando Propheta ipse, qui suadet propitiationem Dei inquirendam, promittere tamen non ausus est promerendam: dat consilium de actu, & tamen dubitat de effectu: hortatorem se agendi, non impetrandi

trandi auctorem facit. Quare ita? Quia omnes scilicet peccatores debent pro se vel in supremis cuncta tentare, etsi non possunt vlla præsumere. Si enim regi Propheta ille per solam bonorum operum largitatem absolutam indulgentiam non promittit, intelligere peccator non acta errorum pœnitentia potest, quanta ei & quàm larga in supremis munificentia opus est, qui vult obtinere à Domino per seram devotionem quod non potest vsurpare per legem.

Explicitus liber 1.

INCIPIT LIBER SECVNDVS.

DIximus de remediis peccatorum, immo potius de spebus remediorum atque solatiis; scilicet hoc primum inquirendæ salutis esse suffragium, vt peccatorem pœniteat erroris: tum vt juxta sermonem sacrum statim peccata sua misericordiis redimat: postremò si id non fecerit ne quid saltem moriens inexpertum relinquat, vel vltima sibi rerum suarum oblatione succurrat. Sed respondeatur fortasse hoc loco illud: Si peccatores homines hac redimendorum criminum necessitate teneantur, sanctos absque dubio qui sint expertes criminum non teneri, ac per hoc non habere eos causam substantiæ largiendæ, qui non habeant quod redimere eos necesse sit largitate. Audio: sed id quale sit iam videbimus. Interim etiam si præterita mala non sint, quæ sanctum hominem oporteat rebus cunctis redimere,

redimere, ſunt tamen perennia bona, quæ magno debeat comparare. Sed de hoc plenius poſtea. Nunc autem hoc dico libere, & conſtanter affirmo; neminem eſſe omnino ſanctorum, qui non in multis ſit Deo debitor, ac per hoc cum quæcunque Domino ſuo dederit, non tam donare quàm ſoluere. Ac primum vt de beneficijs generalibus dicam, id eſt, quod quiſquis vel ſanctorum es ille, vel divitum, primum benevolentia ac dono Dei & natus, & altus, & educatus es: quod rebus ad vitam neceſſarijs communitus, quod etiam non neceſſarijs locupletatus, quod plus ad vſum tibi Dominus tuus tribuit, quàm modus vſum poſtulavit: quod extendit denique ſuper ſpes tuas munera ſua, & quod eſt maximum ac rariſſimum, dona illius etiam tua vota vicerunt. Addo autem poſt iſta omnia, quod idem Dominus, qui te primum munere ſuo genuit, poſtea etiam paſſione ſalvavit, quod propter te, ô homo, terram ac lutum, imo exiguam terræ ac luti partem, rerum vniverſarum Dominus è cœlo venit, terras adijt, ex carne pariter & in carne proceſſit, humiliatus

humiliatus vſque ad humani exordij pudorem, & pannorum illuviem, & præſepij vilitatem, tolerans indignas ſe vitæ iſtius paſſiones, edendi, bibendi, ſomni, vigiliarum ægras viciſſitudines, & caducæ iſtius converſationis contumelioſas neceſſitates, ipſam denique hominum circa ſe converſantium fœtidam commemorationem, populos peccatorum ſordentium luto oblitos, ſemper malæ conſcientiæ admiſſu reos, turpium ex ſe actuum nidorem exhalantes. Et ideo cœleſtium præceptorum incapaces, nec ſuſtinentes ſacri fulgoris jubar, quia caligantes peccatis oculos ſplendor divini luminis obruebat: nec ſolum hoc, ſed poſt hæc omnia, adde protervas ſuperbientis populi contradictiones, adde convitia, adde maledicta, impiam inſectationem, teſtimonium falſum, judicium cruentum, irriſiones populi, ſputa, verbera, acerbiſſimas quidem pœnas, ſed indignitates pœnis acerbiores; coronam ſpineam, aceti poculum, cibum fellis, damnatum ab hominibus Dominum vniverſorum, pendentem in patibulo humani generis ſalutem, Deum terrenæ conditionis

ditionis lege morientem. Quæ cum ita ſint, quicunque ille aut ſanctus es, aut ſanctum te eſſe credis; dic mihi quæſo, nunquid ſolui hæc ſola poſſunt, etiamſi nulla alia debeantur? Quicquid libet enim homo pro Deo perferat, ſolui omnino non poteſt quod Deus pro homine perpeſſus eſt. Quia etiamſi paſſio ipſa non differat genere pœnarum, multum tamen diſtet neceſſe eſt diuerſitate patientûm. Sed forſitan dicis, generale in his quæ diximus omnium hominum eſſe debitum, & in hoc vniuerſorum hominum genus indiſcretè obnoxium. Verum eſt: ſed nunquid aliquis ideo minus debet, ſi & alius idem debeat? aut ſi centum hominum cautiones de centenis ſeſtertiis ſcriptæ ſint, num ideirco alleuatur vnius debitum, ſi omnes ſint eiuſdem numeri debitores? *Vnuſquiſque enim*, inquit Apoſtolus, *ſuum onus portabit, & vnuſquiſque pro ſe rationem reddet.* Nequaquam ergo vnius pondus pondere alleuatur alterius, nec abſoluitur reus ſocietate multorum: neque ideo minus eſt cuilibet tetra damnatio, ſi multos videatur complices pœnæ habere damnatus,

Gal. 6. 5. Rom. 14. 12.

damnatus. Ita hoc quod ſupra dixi, licet generale ſit debitum, & ſpeciale tamen eſſe non dubium eſt: licet ſit commune omnium, eſt tamen peculiariter ſingulorum: ita ad omnes æqualiter pervenit, † vt tamen de ſumma vnicuique nil recedit. Chriſtus enim ſicut pro omnibus paſſus eſt, ſic pro ſingulis: & cunctis ſe impendit, pariter & ſingulis: & totum ſe dedit vniuerſis, & totum ſingulis. Ac per hoc quicquid paſſione ſua Saluator præſtitit, ſicut totum ei debent vniuerſi, ſic totum ſingu-li: niſi quod propè hoc plus ſingu-li, quàm vniuerſi; quod tantùm ac-ceperunt ſinguli, quantùm vniuerſi: Vbi enim hoc vnus accipit, quod vni-verſi, & ſi par eſt menſura, maior nuidia eſt. Quo fit vt licet ipſum ccipiat, plus debere videatur: quia nagis ſit vnus obnoxius, qui vi-letur omnibus comparatus. Hæc rgo hactenus, quia debitores Deo quidam ſanctorum eſſe ſe non utant, cùm debitum æſtimare on poſſunt. Sed dicit fortaſſe ali-quis: non quidem debitores non ſſe ſanctos, ſed multorum maiora ominum ſæcularium eſſe debita,

† quod.

quorum

quorum ſunt plura peccata. Quod tale eſt, ac ſi quiſpiam dicat: Ideo ego ſum innocens, quia alius magis eſt innocens: ideo ego juſtus, quia alter iniuſtus: ideo ego apprime bonus, quia alius ſingulariter malus. Iam primum enim indecorum hoc ſanctimoniæ eſt, vt bona ſua creſcere malis arbitretur alienis, & meliorem ſe eſſe æſtimat comparatione peiorum. Infeliciſſimum enim conſolationis genus eſt, de miſerijs hominum peccatorum capere ſolatia: cùm Apoſtolus *gaudere nos cum gaudentibus iubeat, & deflere cum flentibus; & non quæ ſua ſunt ſingulos cogitare, ſed ea quæ aliorum.* Sed eſto iſtiuſmodi comparatio juſta atque honeſta videatur, nunquid etiam fida exiſtimare poteſt? Quis enim de illo tanto, ac tam terribili futuro Dei judicio ſatis certus eſt? Aut quis dicere poteſt; Ego minus debeo, ille plus debet? Quis poſtremo de ſe præſumere, aut de alio deſperare? *Omnes enim*, inquit Apoſtolus, *ſtabimus ante tribunal Chriſti, & vnuſquiſque onus ſuum portabit.* Nihil ergo, inquit aliquis inter ſanctos & peccatores eſt? Multum planè, & penè immenſurabile.

Rom. 14. 10.

mensurabile. Sed quia Scriptura dicit; *Beatus homo qui semper est pavidus*: & nunquam est de salute propria mens secura sapientis: licet multum inter sanctos & peccatores sit, quæro tamen ab omnibus religionem professis, qui sibi juxta suam conscientiam satis sanctus sit? quis de illa futuri examinis tremenda severitate non trepidus? quis de perpetua incolumitate securus? Quod si vtique non est, sicuti neque esse debet, dicat mihi obsecro quilibet hominum, cur non totis substantiæ suæ viribus id adnititur, vt vel mortis devotione redimat quicquid vitæ offensione contraxit? Quanquam hæc quæ loquor scire omnes legentes volo, non me de omnibus sanctis, sed de his tantum loqui, qui licet religionem professi sint, tamen divitias non relinquunt. De illis enim qui expediti aut omnibus, aut penè omnibus sarcinis Salvatoris viam sequuntur, & Dominum Iesum Christum non sanctitate tantum, sed etiam paupertate imitantur, nihil est quod dici possit, nisi illud tantum, quod etiam Propheta dixit; *Mihi autem nimis honorificati sunt amici* Prov. 28. 14. Ps. 138. 17.

amici tui Deus. Hos enim ego omnes non aliter quàm imitatores Christi honoro, non aliter quàm Christi imagines colo, non aliter quàm membra Christi suspicio. Et ad hoc tantum illorum memini, vt eorum memoria dignus fiam. Sed injuriosa forsitan illa, quæ supra diximus, religiosæ professioni esse videantur, quid enim, inquit aliquis, si vidua sit diues, & viduitatem tamen in magna opum copia non relinquens? quid si virgo integritatem professa, & impolluti corporis sanctitate deuota? quid si coniugium sine opere coniugali, negans seipsum sibi, & habens se quasi non habens? quid si Monachus ab incunabulis Deo militans? quid si Clericus sacri ministerii seruitutem fideli seruitute consummans? nunquid etiam ij æternæ salutis fructu periclitantur, si aut viuentes opes integras habeant, aut morientes indigentibus non relinquant? Parua est ad promulgandam de huiusce modi quæstione sententiam sermo atq; auctoritas mea. Videamus ergo quid de ijs omnibus sacrorum voluminum linguæ ac præceptorum cœlestium voces sonant,

&

& tunc rectissimè secundum datam à Deo normam opinionis nostræ regulam dirigemus. Ac primum non est quod confugiendum sibi nunc quisquam putet ad veterum exemplorum esse solatia: vt dicat aliquos fortasse sanctos, aut in lege, aut ante legem diuites fuisse. Abiit quippe illud tempus, mutata ratio est. Ante legem enim liberum omnibus erat vel habendæ, vel etiam consectandæ facultatis arbitrium: quia scilicet adhuc tunc virga interdictorum cœlestium non castigabatur: *Vbi enim*, inquit Apostolus, *non est lex, nec prævaricatio*. Lex ergo fecit aliquid non licere, secundum illud; *Nam concupiscentiam*, inquit Apostolus, *nescieba, nisi lex diceret, Non concupisces*. Et ideo opes quas ante legem Deus non reprehenderat, homo liberè possidebat. In lege quoque nihilominus prope idem juris omnibus suppetebat: quia lex hominem, dummodò iustè, habere quod vellet penitus non vetabat. Itaque tunc omnes omnino sancti cunctis facultatibus suis iuxta præscriptos legis terminos vtebantur, *ambulantes*, vt legimus, *in omnibus mandatis, & iustificationibus*

Rom.4.5. Rom.7.7.

Lucæ.1.6.

nibus Dei sine querela. Sicut vtique illi ipsi ambulauerant, de quibus isti memorantur, sicut Prophetes Anna in jeiunijs atque orationibus vivens: sicut Nathanael ille quem legimus, veri Israelitæ laude sublimis & ipso Domino ac Deo teste mirabilis: sicut Tobias, magnanimitate devotionis præcepta legis excedens, sepulturis hominum mortuorum etiam cum mortis periculo serviebat & indigentibus vsque ad indigentiam suam consulens, in tantum largitatis affectum venerat, vt mercenario suo partem bonorum omnium deputaret. Et hoc quo magis possit mirum esse, iam dives: & quo mirabilius, dives ex paupere: quia maiorem fermè excitant habendi cupiditatem opes post indigentiam. Tales ergo tunc sancti erant, secundum legem omnia habentes, secundum legem omnia relinquentes: ac sic perfectus fuit omnis qui legi paruit, & tam devotus, qui sub lege tunc minus fecit, quam nunc in Evangelio qui plus facit: tunc enim quasi Evangelium lex fuit. Quo fit, quod qui se obtemperantem tunc legi præbuit, quasi Evangelia complevit. Nō

est

est ergo quod fugiendum sibi nunc quisquam ad legem putet: *vetera etenim*, vt ait Apostolus, *transierunt, facta sunt omnia nova.* Plus tunc indulgentiæ erat, & plus licentiæ: tunc esus carnium prædicabatur, nunc abstinentia: tunc in omni vita jeiuniorum pauciſſimi dies, nunc quasi vnum jeiunium vita omnis: tunc læsis vltio suppetebat, nunc patientia, tunc irascentibus lex ministra, nunc adversaria; tunc accusatori gladium porrigebat, nunc charitatem: tunc etiam carnali illecebræ lex indulgebat, nunc Evangelium nec aspectui: tunc corporeæ voluptates habebant quandam licentiam, nunc jubentur etiam oculi custodire censuram: tunc ad multas vxores recipiendas vnius mariti totum lex dilatabat, nunc etiam ad vnam excludendam casti affectus devotione constringit. *Superest enim*, inquit Apostolus, *vt & qui habẽt vxores ita sint, ac si non habeant, & qui flent tanquã non flentes, & qui gaudent tanquam non gaudentes, & qui emunt tanquam non possidentes, & qui vtuntur hoc mundo tanquam non vtantur: præterit enim figura huius mundi.* Videte

1. Cor. 5. 17.

1. Cor. 7. & 29. 30. 31.

quàm

quàm breuiter missus à Deo doctor cuncta moderatus sit, & intra vnam perfectionem vniuersa concluserit, non illicita solum intercidendo, sed etiam licita coarctando : Circumcidens scilicet & vsum coniugiorum, & infidelitatem fletuum, & intemperantiam gaudiorum, & habendi libidinem, & emendi cupiditatem, & ipsam denique mundi huius breuem atque vmbratilem voluptatem. Et hæc omnia cur vtique, nisi, vt ipse dixit, quia *præterit figura huius mundi.* Quàm longè ergo sunt à mandato Dei, quos cum ipsos jusserit Deus viuentes opibus renunciare, illi eas cupiunt etiam in cognatis suis mortui possidere : aut quàm longè ab ea devotione sunt, vt exhæredent ipsos se propter Deum, qui inhæredare nolunt saltem extraneos propter se. Quibus libenter libere dicerem; Quæ insania est ô miserrimi ! Vt hæredes alios quoscunque faciatis, vos ipsos vero exhæredetis: vt alios relinquatis vel breui diuites, vos ipsos æterna mendicitate damnatis. Sed quærit fortasse aliquis, quid sit istud quod nunc plus exigat Deus è Christianis per Evangelium, quàm à Iudæis

Iudæis ante per legem? Aperta iſtius rei ratio eſt. Ideo enim maiora nunc Domino noſtro ſoluimus, quia maiora debemus. Iudæi quippe habebant quondam vmbram rerum, nos veritatem: Iudæi fuerunt ſerui, nos adoptiui: Iudæi acceperunt jugum, nos libertatem: Iudæi male dicta: nos gratiam: Iudæi literam interficientem, nos ſpiritum viuificantem: Iudæis ſervus magiſter miſſus eſt, nobis Filius: Iudæi per mare tranſierunt ad eremum, nos per baptiſma introimus in regnum: Iudæi manna manducauerunt, nos Chriſtum: Iudæi carnes auium, nos corpus Dei: Iudæi pruinam cœli, nos Deum cœli: *qui cum*, vt Apoſtolus ait, *in forma Dei eſſet, humiliauit ſemetipſum vſque ad mortem, mortem autem crucis*: non contentus ſcilicet ſimplicem pro nobis ſubire mortem, niſi ipſam voluntariæ necis ſuſceptionem ſummorum ſuppliciorum perpeſſione cumulaſſet. Pro hoc ergo ſolo quid ſoluere homo poterit, cui ſe per vltimam pœnarum acerbitatem Chriſtus impendit? Aut quid pro ſe dignum Domino repenſabit, qui ipſum, Deo à quo redemptus

Phil. 2. 6. & 8.

est, Deum debet? Hæc ergo causa est, qua deuotiores esse nos Dominus sibi velit: quia tam magno deuotionem nostram pretio comparauit. Et ideo beatissimus Paulus: *Quis ergo, inquit, nos separabit à charitate Christi? tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius?* Non Apostolus solam pecuniam, nec solas deberi à nobis diuitias Deo dicit, sed tribulationem, angustiam, famem, gladium, passionem, effusionem sanguinis; animæ exhalationem, mortem denique omni pœnarum genere conditam. Vnde intelligant omnes religiosi, non satis se Deo reddere, etiamsi vniuersas dederint facultates: quia licèt sua cuncta dispensent, ipsos se tamen debent. Et ideo sicut supra dicere cœperamus, si vidua est quæpiam, nequaquam sibi sufficere ad æternam salutem nomen viduitatis putet; sed videat qualem esse in Apostolo viduam Deus jubeat, dicens, *Quæ verè vidua est, desolata sperat in Domino, instat orationibus nocte ac die: Nam quæ in delitiis agit, viuens mortuus est.* Vno eodemque præcepto duas Apostolus formas viduitatis

Ad Rom. 8. 35.

1 Tim. 5. 5. & 6.

viduitatis expreſſit: vnam vitæ, alteram mortis, cùm in delitiis mortem poſuit. Ergo abſque dubio diuitem eſſe non vult, quam delitioſam eſſe non patitur: quia omnes fructus diuitiarum in vſu eſt poſitus delitiarum: alioqui remoto vſu delitiarum cauſæ opum non relinquuntur. Cùm itaque Apoſtolus in delitijs viduæ mortem eſſe memorauerit, promptum eſt quod ad vitæ æternæ fructum vult vniuerſa diſtribui, qui non vult ad mortis vſum reliqua reſeruari. Et ideo dicit: *Quæ verè vidua eſt, deſolata ſperat in Domino*: docens ſcilicet parum eſſe, ſi non ſit vidua delitioſa, non diues, niſi fuerit Deo adhærens, niſi orationi dedita, niſi à cunctis mundi illecebris deſolata, & per hæc omnia verè vidua. Quod ſi ita eſt, quæcunque ſe vitæ cupit eſſe, non mortis, nequaquam ſufficere ſibi æſtimet, ſi delitias ſibi ob Deum & diuitias abnegârit, niſi & oratione & labore id promeruerit, vt verè vidua Dei eſſe videatur: Quia non eſt dubium, quod quemadmodum quis in hoc ſæculo Chriſto adhæſerit, ita in Chriſti corpore permanebit, ſecundum illud; *Adhæſit* Pſ. 62. 9.

anima mea post te, me autem suscepit dextera tua. Quo declaratur, quod eam tantum animam, quæ Deo adhæserit in hoc sæculo, dextera Dei suscipiet in futuro. Hæc ergo viduitatis est regula. Nam de coniugibus continentiam professis, & spiritu Dei plenis, dubitare quis debeat, quin sua hæredibus mundanis seruire nolint, qui seipsos mundo eliminauerint? Quomodo enim ad se pertinentia aliis addicant, qui ipsos se sibi denegant? tam nova enim virtute præditi, concessaque, &, quod maius est, expertas corporum voluptates admirabilis continentiæ austeritate calcantes, quemadmodum aliquid rerum suarum non Deo voueant, qui ipsum intra se Deum esse fecerunt? vt meo quidem iudicio etiam de tali coniugio rectissime dici possit; *Lætare sterilis quod non paris, erumpe & exclama quod non parturis: quia multi filii desertæ, magis quàm eius quæ habet virum.* Et sterile namque est quod non parit: & disertum, quod ab omnibus se mundi illecebris separauit: & sine viro, quod sine viri vsu ita virum habet, vt non habere videatur. Hos ergo conjuges tales quis dubitet,

Esa. 54. 1.

dubitet, & dum vivunt, ſicut in ſe, ita etiam in ſuis ſubſtantijs Deo viuere, & cùm è vita exeunt, cum ſua ad Deum, cui vixerint, facultate migrare? Aliter enim quilibet horum, ſi res ſuas ſæculo dederit, atque ipſi ſæculo derelinquit fruſtra ſibi nomen religionis inſcripſit: eique videtur ſemper vixiſſe cui moritur. De conjugibus itaque iſta ſufficiant Tranſeamus ad ſacras virgines, quibus legem deuotionis Saluator ipſe præſcripſit, exemplo ſcilicet decem virginum, ex quibus fatuarum numerum puellarum ideo tantummodo dicit pœnis perennibus dandum, quia ſit ei opus miſericordiæ defuturum: Quo dicto euidentiſſime docuit, quanti pretij judicarit largam miſericordiam, ſine qua dixit nec integritatem quidem ipſam virgini profuturam. Sed blandiuntur ſibi fortaſſe quædam, & ſufficere ſibi æſtimant, ſi cum multa ac magna in facultatibus habeant, ſaltem exigua largiantur. Nec ego abnuo, vt ſi ita ratio eſt, ita eſſe credatur: Parum detur, ſi parum dediſſe ſufficiet. Sed ego ſufficere parum neſcio, imò parum non ſufficere certò ſcio. Si aliter ipſæ ſciunt, apud Matt. 25.

ſeipſas ſciant: Ego vnum ſcio, quod Deus dicit extinctas fatuarum virginum lampadas operum bonorum oleum non habentes. Sed tu, quæcunque es, habere te oleum abundè putas: & illæ profecto, de quibus dixi, ſtultæ virgines ſic putabant; niſi enim habere ſe credidiſſent, providiſſent vt haberent: Nam cùm poſtea, vt ait Dominus, mutuari velint, & omni ſtudio atque ambitione perquirant, abſque dubio etiam ante quæſiſſent, niſi eas habendi fiducia decepiſſet. Et tu itaque quæ cùm virgo es, vide ne ſic non habeas, licet habere te credas: eiuſdem enim nominis cuius illæ, eiuſdem profeſſionis es: tu virgo es, & illæ virgines erant: tu præſumis te eſſe ſapientem, & illæ ſe eſſe fatuas non putabant, tu lumen habere lampadam tuam iudicas, & illæ profecto lumen, præſumptione futuri luminis perdiderunt: nam & ideo ſcribuntur aptâſſe lampadas ſuas, quia illuminandas eſſe credebant. Et quid plura? etiam emicuiſſe in eis quiddam luminis puto: cum enim ipſæ, vt legimus, extinguendas fortè lampadas ſuas reformidauerint, habebant profectò aliquid

quid quod verebantur extingui: nec falsa opinio metuentium fuit; extinctæ siquidem & obcæcatæ sunt: nihil enim profuit illi integritati, quod in ea lumen virginitatis apparuit, quod substantia olei non suppetente defecit. † Ex quo intelligimus, id quod parum est quasi nihil esse: quia non satis prodest illico extinguendum lumen accendi, nec iuvat aliquid illucescere quod in ipso ortu habeat occasum, & ad hoc tantummodo habere initium viventis, vt possit finem habere morientis. Plena itaque lucerna opus est, vt lumen possit esse diuturnum. Nam si in lychnis ipsis, quibus ad breue tempus vtuntur homines, langue scit lumen ac deficit, nisi oleum largè fuerit infusum; quanta tibi, quæcunque illa es, quanta tibi olei abundantia opus est, vt lucerna tua luceat in æternum? Nemini itaque ad vitam perennem sat est, si putet se habere quod non habet. Stultæ enim præsumptiones perditionis cauſæ sunt, non salutis. *Nam qui se*, inquit Apostolus, *existimat esse aliquid cùm nihil sit, seipsum seducit*: nisi forte tibi, quæcunque illa es, reuelatus à

† *suffecit, sed ante defecit.*

Deo modus sit largitatis, & præscriptos à Spiritu Sancti donandi terminos habeas, quos excedi piaculum putes: ac transgressionis quodammodo genus judices, si religiosior fueris quàm à Deo esse jubearis. Si ita est, non prohibeo quin vtaris scientia à diuinitate concessa. Quod si tam falsum est quàm friuolum, quæ insania est, vt non quanta potes, omnino facias per cautam & timidam prouisionem, cùm ignores penitus quid tibi competat ad salutem? Supereſt de ministris & sacerdotibus quiddam & clericis dicere, licèt superfluè fortè aliqua dicantur: quicquid enim de alijs omnibus dictum est, magis absque dubio ad eos pertinet, qui exemplo esse omnibus debent, & quos vtique tanto antistare cæteris oportet deuotione, quanto antistant omnibus dignitate. Nihil est enim turpius, quàm excellentem esse quemlibet culmine, & despicabilem vilitate. Quid est enim aliud principatus sine meritorum sublimitate, nisi honoris titulus sine homine? aut quid est dignitas in indigno, nisi ornamentum in luto? Et ideo cunctos qui sacri altaris suggestu emi-

eminent, tantum excellere oportet merito, quantum gradu. Si enim viris in plebe positis, & mulierculis ipso sexu infirmioribus, talem ac tam perfectam Deus viuendi regulam dedit; quanto vtique esse illos perfectiores jubet, à quibus omnes docendi sunt, vt possint esse perfecti; & quos tam magni esse exempli in omnibus Deus voluit, vt eos ad singularem viuendi normam non novæ tantum, sed etiam antiquæ legis seueritate constringeret. Nam licèt decretum vetus largam cunctis ampliandarum opum dederit facultatem, omnes tamen Leuitas & sacerdotes intra certum habendi limitem coarctauit: quos scilicet neque segetem neque vineam, neque vllum omnino fundum habere permisit. Ex quo intelligi potest, an ea nunc Deus noster velit in Evangelio viuentes clericos suos mundanis post se hæredibus derelinquere, quæ adhuc in lege positos ne ipsos quidem voluit possidere. Vnde est quod eis Saluator ipse in Evangelio non vt cæteris voluntarium, sed imperativum officium perfectionis indicit. Quid enim cum laico illi adolescen-

ti dixiſſe legimus? *Si vis eſſe perfectus,*
Matt. 19. 21. *vende quæ habes, & da pauperibus.*
Quid autem miniſtris ſuis? *Nolite,*
Matt. 10. 9. & 10. inquit, *poſſidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis veſtris, non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam.* Videte quanta ſit in vtroque hoc Dei ſermone, diuerſitas. Laico dixit, *ſi vis, vende quæ poſſides:* Miniſtro autem, *nolo poſſideas.* Sed & hoc parum exiſtimauit, vt poſſeſſionem ei ſubſtantiæ amplioris auferret, niſi etiam peram ipſam acturo iter longum Apoſtolo ſuſtuliſſet, & vnius eum tunicæ ſingularitate multaſſet. Et quid poſtea? Nec hoc ſatis eſt, nudis quoque inſuper ſeruos ſuos luſtrare pedibus orbem terrarum jubet, & calceamenta plantis gelu rigentibus tulit. Quid dici amplius poteſt? Pecuniam de Apoſtoli manu rapuit, & peragrantibus vniuerſum mundum miniſtris ſuis vſum vnius virgulæ non reliquit. Et poſt hæc parum eſt ſucceſſoribus eorum, id eſt, Leuitis ac ſacerdotibus, tanta diuinarum rerum adminiſtratione fungentibus, ſi ipſi tantum diuites fuerint, niſi etiam hæredes diuites derelinquant.

Erubeſca-

Erubescamus, quæso, hac infidelitate: sufficiat nobis quod videmur vsque ad vitæ terminos Dominum spernere: cur id agimus, vt contemptum ipsius etiam post mortem extendamus? diximus de personis atq; officiis singulorum; & hæc omnia ideo, quia vt supra diximus, quidam religionem professi, aut non debere se sicut cæteros mundiales substantiam suam Domino, aut certe minus debere arbitrarentur: cum vtique hoc magis debeant, quia *servus qui scit voluntatem Domini sui, & non facit eam, vapulet multis: qui autem nescit, vapulet paucis.* Religio autem scientia est Dei, ac per hoc omnis religiosus, hoc ipso quod religionem sequitur, Dei se voluntatem nosse testatur. Professio itaque religionis non aufert debitum, sed auget: quia adsumptio religiosi nominis sponsio est devotionis; ac per hoc tanto plus quispiam debet opere, quanto plus promiserit professione, secundum illud, *Melius est non vouere, quàm post votum promissa non reddere.* Sed forsitan dicit aliquis: Si hæc ita sunt, tutior ergo est irreligiositas, quàm religio. Minime, religiosus Luc 12. 47. & 48.

ſus enim per hoc eſt debitor, quod profitetur religioſum: irreligioſus autem per id quod neglexerit religionem: ac per hoc ambo habent pro diuerſitate conditionis debitum ſuum. Religioſus debet quicquid ſe profeſſus eſt agnouiſſe: irreligioſus vero etiam quod non dignatur agnoſcere, ſecundum illud quod ſpecialiter ſermo diuinus de eo dicit; Eſa. 35. 4. *Noluit intelligere vt bene ageret.* Sed tamen qui oneraſſe religioſos hac re videmur, quia profeſſionem nominis ſponſionem eſſe diximus religionis, remoueamus hanc ſarcinam, putemus non ita eſſe quæ dixi: conſideremus denique non qui à profeſſione, ſed quid ratione, non quid voto, ſed quid ſalubritate ipſa facere debeamus. Dicite mihi quæſo omnes religioſi; nunquid eſt vllus hominum, qui non omnia quæ fecit, vel ſalutis ſuæ vel certe vtilitatis gratia faciat? Nemo opinor: Omnes enim ad affectum atque appetitum vtilitatis ſuæ, naturæ ipſius magiſterio atque impulſione ducuntur. Ideoque & qui militant, id ſibi pulchrum: & qui negotiantur, id ſibi vtile: & qui agricolantur, id ſibi fru-

fructuoſum eſſe exiſtimant. Et quid plura? fures quoque ipſi,& latrones, & venefici, & ſicarii, & omne improbæ conuerſationis genus, id ſibi quod agit congruum putat: non quod vlli praua conueniant, ſed quod ille qui prauis vtitur, hoc ſibi credat congruum eſſe quod pravum. Ergo & nos non alia, opinor, cauſa religionis philoſophiam appetiuimus, quàm quod nobis id conueniens arbitrari ſumus: cogitantes ſcilicet & præſentium rerum breuitatem, & futurarum æternitatem,quàm parvum iſtud, quàm grande illud: cogitantes quoque futurum judicem, & tremendi judicij graues exitus,ardentem in medio populorum circumſtantium vallem perennium lachrymarum,quam non ſolum introiri atq; tolerari inæſtimabile ac ſummum malum,ſed etiam videri ac timeri pars mali ſummi ſit: cogitantes quoq; inter hæc horrenda & pœnaliſſima, alia hîc præclara ac beatiſſima,novos ſcilicet cœlos & novam terram, vultum rerum omnium pulchriorem, æternũ juſtitiæ habitaculum, recens ædificium creaturarum, aureas ſuper rudes cœlos ſanctorum omnium domos,

aulas

aulas gemmis intermicantibus expolitas, & immortalium metallorum fulgore pretiosas: lucem illic septuplo illustriorem, puniceo semper splendore radiantem, beatitudinem ineffabilibus bonis diuitem, lætam cum incolis suis perennitatem, Patriarcharum consortium, Prophetarum societatem, Apostolorum germanitatem, Martyrum dignitatem, & in omnibus sanctis Angelorum similitudinem, opum cœlestium copiam, delitiarum immortalium affluentiam, communem cum Deo vitam. Hæc itaque cogitantes, hæc contemplantes, ad cultum religionis sacræ officiumque confugimus, eumque nobis ad obtinenda hæc bona suffragatorem quodammodo, & aduocatum efficacissimæ intercessionis assumpsimus, atque in eius nos protectionem ac patrocinium ambitiosa humilitate contulimus. Vnde cùm hæc tanta & cogitauerimus pariter & petierimus: videamus nunc & expendamus diligentissimè, si est vel in actibus nostris, vel in substantiis vnde hæc tanta à Deo emere possimus. Quod si non est, cur, rogo, non vnusquisque nostrum totum

tum pro se offerat quod habet, quia non potest totum offerre quod debet? maxime cum Saluator ipse ac Deus noster, nihil tutius ac salubrius omni homini esse dixerit, quàm rem suam atque substantiam in vsum misericordiæ collocare idque præcipuè & in vetere & in nova lege mandauerit dicens; *Quod qui diuidant propria ditiores fiant, & quod misericordia à morte liberet.* Et alibi de sancto viro; *Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum.* In Euangelio quoque; *Nolite*, inquit, *thesaurizare vobis thesauros in terra.* Et iterum; *Non potestis Deo seruire & mammonæ.* Et iterum. *Væ vobis diuites, qui habetis consolationes vestras.* Avaris quoque, & inhumanitatis crimine reis; *Ite*, inquit, *in ignem æternum, quem parauit pater meus diabolo & angelis suis.* Quorum quæ pœna semper futura sit facile intelligitur, quibus sors cum diabolo deputatur: per quæ tamen tormenta maxima, non atrociſſima illa in eis fornicationum, aut homicidiorum, aut sacrilegiorum crimina puniuntur, sed sola tantummodo auaritia, & abdicatrix misericordiæ inhumanitas

Prov. 11. 24. Tob. 4. 10. Psal. 111. 9. Matt. 6. 19. Mat. 25. Luc. 6. 24.

manitas. Vnde intelligere nos conuenit, quid paſſuri ſint, quos præter alia peccata etiam auaritia reos fecerit: cum ſummo ſupplicio afficiendi ſint, quos expertes omnium peccatorum ſolum auaritiæ crimen morte damnârit. Quæ vtique ſi futura omnia credimus, abſque dubio euitare debemus. Si autem non deuitamus, profecto non credimus: ſi autem non credimus, Chriſtiani nequaquam ſumus: neque enim poſſumus quenquam dicere Chriſtianum, qui non putat Chriſto eſſe credendum. Sed eſto illas quas ſupra diximus pœnas non timeamus rei, nunquid etiam præmium ſperare poſſumus non merentes? Et ideo ſi opes non damus ob peccatorum redemptionem, demus ſaltem ad emendam beatitudinem: ſi non damus ne damnemur, debemus ſaltem vt muneremur. Quia etiamſi præterita mala non ſint quæ oporteat ſanctos redimere, ſunt tamen perennia bona, quæ magno debeant comparare: etiamſi pœna non ſit quæ timeatur, eſt tamen regnum quod ambiatur: ac per hoc etiamſi non habent ſancti quæ redimant, habent tamen

tamen quæ emant. Nisi fortè aliquis damnum in emptione vereatur: videlicet ne plus commodet quàm recipiat, ne grandia fœneranti parua reddantur, ne largitionem redhibitio non repenset, & data semel pretij magnitudine pecunia periclitetur emptoris: ac si magnum quid Domino commendarit in terra non habeat Christus forsitan, vnde ei solvat in cœlo. Plane si ista dubitatio est, fieri nihil suadeo, quia non prosunt omninò vlla dubitanti; cassa quippe est operatio, si fides certa non fuerit: frustra fœnerat qui de receptione desperat. Christus enim, vt credimus, factorum omnium retributor est. Si ergo aut inopem eum qui retribuere non possit, aut infidelem putas esse qui nolit; quomodo ab eo retributionem sperare poteris, quem & impossibilitatis & infidelitatis ipse damnaueris? Quod si ita non est, nec ambigis facturum esse quæ dixit, quæ insipientia, aut qui error est; vt non ei tantum des, quantum potes: cùm vtique non dubites, multo te plus recepturum esse quàm dederis? Quæ denique miseria, vt malis nihil ex ijs recipere quæ relinquis, cùm totum possis

possis penitus possidere quod credis? Sed miserum me, puto, non creditur Deo: Et quod dico, puto, vtinam ambiguè putarem, & non euidenter agnoscerem. Laborarem fortasse intra me vincere opiniones meas, & cogerem sensum dubia non credere, vt mentem melioribus applicarem. Sed quid agimus? non dubijs rebus vincimur, sed euidentibus coarctamur. Quis enim Domino mente credit, & facultate non credit? quis Deo animam suam mancipat, & pecuniam negat? quis promissis cœlestibus fidem commodat, & non agit vt esse possit particeps promissionum? Et ideo cùm videamus homines hæc non agere, cogimur non credentes palam & euidenter agnoscere. Non licet vt eos nos Deo fidem putemus adhibere, cùm illi se rebus clament negare, in quo necesse est infidelitatem penè omnium hominum plangi atque lugeri. O miseria, ô peruersitas! homini ab homine creditur, & non creditur Deo. Humanis promissionibus spes commodatur, Deo negatur. Omnia denique in rebus humanis spes futurorum agunt: vita quoque

ipsa

ipsa hæc temporaria non nisi spe alitur ac sustinetur. Ideo enim terris frumenta credimus, vt cum vsuris credita recipiamus: ideo in vineis labor maximus ponitur, quia hominesspes vindemiæ consolatur: ideo negotiatores thesauros suos emptionibus vacuant, dum venditionibus sperant esse cumulandos: ideo nauigantes vitam ventis ac tempestatibus credunt, vt spebus votisque potiantur. Et quid plura? Pax quoque inter feras ac barbaras gentes spe innititur, & fide adstipulante firmatur: latrones quoque ipsi & sanguinarij fidem sibi inuicem non negant, & quæ promisserint mutuo seruatores esse confidunt. Totum denique, vt dixi, inter homines spebus agitur, solus Deus est de quo desperatur: Cùmque elementa ipsa & naturam mundi Dominus noster fidelem fecerit, illi tantum propè ab omnibus non creditur, qui solus fecit vt rebus omnibus crederetur. Sed dici forte hoc loco possit, quod rebus suis vtantur homines non esse infidelitatis interdum, sed necessitatis; neque Deo non credere religiosos, sed vitæ atque vsui necessaria re-

seruare:

seruare : multos enim sanctorum hominum à summa dispensandarum opum perfectione, aut sexu nonnunquam, aut ætate, aut ipsa infirmioris corpusculi imbecillitate prohiberi. Esto hoc ferri possit, sed tamen etiamsi fertur, ita ferendum est, vt pro qualitate necessitatum atque causarum sufficientia retineantur, immoderata resecentur. *Habentes enim*, inquit Apostolus, *victum & vestitum, iis contenti simus : nam qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem diaboli.* Ergo vt videmus, in rebus tantum necessarijs est salus, in superfluis laqueus: in mediocritate, Dei gratia: in diuitijs, diaboli catena. Denique quid statim Apostolus subdit? Quæ demergunt, inquit, hominem in interitum & perditionem. Ergo si diuitiæ interitum in se habent, euitemus opulentiam, ne in interitum corruamus. Ampla ac locuples facultas perditionem inferre dicitur: refugienda est ampla possessio, ne consequatur profunda perditio. Ac per hoc siue sexus, siue ætas, siue infirmitas necessaria victui requirant, sufficientibus debent esse contenta;

1 Tim. 6. 8. & 9.

vt

vt quicquid temporarium excedit vsum, religiosum absumat officium. Cæterum si tu, quicunque, aut, quæcunque illa es sanctæ professionis, si tu aut conseruandis opibus, aut cumulandis facultatibus inhies, superfluè de infirmitate causaris. Nunquid enim infirmior sexus ducere aliter vitam non potest, nisi animi sui curas multa ingentis patrimonij administratione distenderit? Nunquid puella sacra, aut vidua castitate deuota seruare illæsam sanctæ professionis perseuerantiam non valent, nisi argenti & auri ponderibus incubarint? ac tantas intra conscientiam opes possidere se nouerint, quantas vsus possidentium non requirit? Aut quia huic & sexui pariter & pudori quies vel maximè necessaria est, nunquid impossibile sibi quæpiam fortè æstimat, inter pauca famulantium ministeria inuiolatam quietem posse seruare, nisi aures ejus familiæ ingentis strepitus verberarit, & turbarum circumsonantium tumultuosus clamor obtuderit? Quæ vtique sanctæ animæ, & quietem veram desideranti, non pati tantùm nimis magna inquietudo, sed etiam

videre

videre quodammodo pars est inquietudinis, quasque etiamsi subdere aliquis disciplinæ ac silentio velit: comprimere tamen earum inquietudinem cum sua quiete non possit; adeo etiam ipsa emendatio alienæ inquietudinis perturbatio est nostræ quietis. Hæc autem quæ de hoc sexu locuti sumus, ad omnes pertinent, omnique pariter ætati, sexui, infirmitatique conveniunt. Non est itaque quod competere quisquam, aut non obesse diuitias religioni putet. Impedimenta hæc sunt, non adjumenta: onera, non subsidia. Possessione enim & vsu opum non suffulcitur religio, sed euertitur, secundum illud quod Dominus ipse dicit:

Mar. 4. 19. *Sollicitudo istius sæculi, & fallacia diuitiarum suffocant Dei verbum, & sine fructu efficitur.* Proprie vtique ac satis pulchrè fallaces dixit esse diuitias: bona enim & putantur & appellantur, ac per hoc fallunt homines nomine præsentium bonorum, cùm sint causæ malorum æternorum. Sed licèt hæc ita sint, vt Deus ipse prædixit, acquiescamus tamen miseriis quorundam atque languoribus, qui putant se sine magnis omnino opibus vitam

vitam agere non posse. Esto tu, quicunque aut quæcunque illa est sancti nominis ac professionis : esto diuitias, esto copias tuas vsque ad finem vitæ habeas, dummodo saltem in fine tibi conferas. Esto rebus ac facultatibus tuis in vita hac vti velis, dummodo tui vel moriens non obliuiscatis, & ad eius cultum atque honorem referendam tibi substantiam tuam memineris, cuius te munere accepisse cognoscis. Humanum est quod ab omnibus vobis, ô diuites mundi huius, petitur, ac delitiosum : si impetrari ab vnoquoque vestrum non potest, vt esse in hoc sæculo pauper velit, præstet sibi saltem ne in æternitate mendicet : qui præsentem inopiam tantum fugitis, cur in perpetuum non reformidatis ? In brevibus meticulosi, longa & interminabilia vitare. Quid tantopere in vita ista paupertatem horretis? quid expauescitis? Minus multo est quod hic timetis. Si tenuitatem temporariam grauem ducitis, qualis, quæso, erit illa quæ nunquam desinet ? Quasi vestri apud vos animi rem agimus, vestrique voti. Si vsu vestratum rerum penitus carere non vultis,

tis, id agite ne aliquando careatis. Delitiosam à vobis rem,& voluptuariam poscimus: qui sine diuitijs omnino esse non acquiescitis, id agite vt diuites semper esse possitis, secundum illud, *Si ergo delectamini sedibus & stemmatibus, reges populi, diligite sapientiam, vt in perpetuum regnetis.* Alioqui qui error, aut quæ insania est, quenquam hominem esse posse, qui acta in amplis opibus, quod solum sufficit ad reatum, vsque ad diem vltimum vita, ne in supremo quidem exitu largè ac salubriter sui memor sit, nec in ipsa iam de suo sibimet ægra extremitate succurrat? Præsertim cùm in diuitijs, per se Dominum accusantibus, secundum illud Domini dictum *Væ vobis diuites*, etiam alia ipsi diuiti peccatorum genera non desint, quæ in ipso diuitiarum sinu atque matrice quasi in naturali quodam fomite pollularint: vt non in vltimis suis id agat, id elaboret, id omni rerum suarum ambitu promereatur ne reus exeat, ne reus vadat, ne cruciandum postea corpus, cruciandaetiam ad præsens anima derelinquat? Quis ergo est aut tam infidelis, aut tam insanus, qui hæc non

Sap. 6. 22.

cogitet?

cogitet? hæc non timeat is qui de ſubſtantia ſua aliis magis quàm ſibi conſulit,& cuncta penitus ſpe vitæ hujus, cunctis ſubſidiis deſtitutus, vnam tantummodo tabulam, cui inhærere adhuc quaſi in medio mari naufragus poſſit, amittat: nec amittat tantummodo,ſed abjiciat, atque à ſe penitus expellat omnibus modis id elaborans, ne quid ſibi omnino reliquum eſſe faciat, quo periturus evadat? Quæ cum ita ſint, dicite mihi, quæſo, omnes Chriſtum amantes, ſi eſſe vlli omnino homines tam ſæui, ac tam crudeles adverſum inimicos ſuos poſſunt, quàm ſunt iſti aduerſum ſe? Nulli quippe ſunt tam feri, tam inhumani,qui non vel deſperatos jam atque morientes adverſarios ſuos perſequi deſinant, iſti ſeipſos etiam in morte poſiti perſequuntur. Annon eſt hoc perſecutio, aut eſſe alia major poteſt, exhæredari hominem à ſeipſo, extorrem bonorum omnium fieri, & quaſi in exilium à ſeipſo agi; atque hoc non communi more aut vſitato,ſed novo & crudeliſſimo. Omnes enim exules etſi corporibus

bus ablegantur, animis non eliminantur: & si carne captivi sunt, cordibus tamen si volunt liberi perseverant. Hoc autem vnde nunc loquimur, novum exilii genus atque tormentum est: scilicet vbi in exilium anima ipsa mittitur, vbi facultatibus suis spiritus abdicatur. O quanto leviores sunt extranei & carnales inimici! Illi enim corporum tantum hostes sunt, vos spirituum: illi tantum attuum, vos & animarum. Leue est itaque in comparatione facinorum vestrorum illorum odium: facile est enim quicquid in præsenti sæculo nocet. Illud graue, illud pernicioſum est, quod in æternitate iugulabit. Et ideo Salvator ipse, *Nolite*, inquit, *eos timere qui possunt corpus occidere,*
Mat. 10. 28. *animam autem non possunt.* Facile est ergo odium quod corpus lædit, non lædit animam, quia læso corpore anima extra damnum est, & passionibus carnium, beatitudo spirituum non interpolatur. Illud itaque, illud inexpiabile malum est, illud æstimari omnino non potest, quod totum omnino hominem sine fine damnabit. Et ideo leniores vobis inimici vestri sunt quàm vos ipsi. Omnis siquidem

dem inimicitia morte dissoluitur: vos contra vos ita agitis, vt inimicitias vestras, nec post mortem evadatis.

Explicitus liber secundus.

INCIPIT LIBER TERTIVS.

DVobus superioribus libris cum duabus filiorum tuorum partibus, id est, vna mundi amatrice, alia religionis imaginem præferente, ô domina mî Ecclesia Dei quasi separatim locuti sumus. In hoc autem, si Deus annuit, ad vtramq;, prout causa ac ratio postulaverint, loqui cupimus: nunc divisim alterutram: nunc ambas pariter alloquentes. Supereſt vt ab vtraque earum agnoscente in lectionis serie partes suas, quicquid pro affectu Dei à nobis dicitur, cum affectu Dei recipiatur. Igitur quia in cunctis quæ jã

locuti ſumus ſpeciale Chriſtianorum omnium bonum, miſericordiam ac largitatem eſſe memoravimus, præcipuaque in eis & merita ſanctorum, & peccatorum remedia contineri, idoneis, vt reor, ac multis teſtibus approbauimus; non opinor à quoquam plura expectari: maxime cùm ſi quis cupidus eſt plurium, ipſos adire debeat libros Dei, qui tam multis ac magnis teſtibus pleni ſunt, vt vniverſarum cœleſtium literarum penè vnum ſit teſtimonium. Supereſt adverſum eas reſponſionum infidelium cauſas, quæ à quibuſdam mortiferæ excuſationis gratia opponi ſolent, quippiam dicere. Loquens Salvator in Evangelio propterea commodari hominibus opes à Domino ac pecuniam dicit, vt cum vſuris multiplicibus commodata reddantur, dicens avariſſimo debitori; *Serue male ac piger, ſciebas quod ego meto, vbi non ſemino & congrego vbi non ſparſi: oportuit ergo te pecuniam meam dare numulariis, & ego veniens cum vſuris recepiſſem quod meum eſt: tollite itaque ab eo talentum, & date ei qui habet decem talenta.*

Mat. 25. 26. 27. 28. Luc. 19. 23. 24.

Ac

Ac paulo post; Et *servum*, inquit, *nequam projicite in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentium.* Quo tamen & si etiam ad aliud quiddam referri potest, tamen loco quoque & causæ huic non insalubriter coaptatur. Cum enim numularii Saluatoris pauperes & egeni recti intelligantur, quia pecunia quæ talibus dispēsatur, augetur; cum vsuris absq; dubio Deo redditur quicquid egentibus erogatur. Vnde & alibi apertius ipse dominus distribuere divites opes mundi, *& facere sibi sacculos qui non veterascant*, jubet. Sed & in vase electionis, suæ *idcirco locupletibus divitias à Domino dari indicat, vt bono opere diteſcant.* Et ideo etiam ego minimus & indignissimus famulorum Dei primum ac saluberrimum religionis officium esse duco, vt Christianus dives dum in hac vita est, divitias mundi hujus pro Dei nomine atque honore consumat. Secundum autem, vt si id vel metu, vel infirmitate, vel necessitate aliqua præpeditus fortè non fecerit, saltem moriens vniversa dispenset. Sed dicit fortasse; Filios habeo. Iam de hoc quidem principalis libelli pagina,

Luc. 12 33.

1. Tim. 6. 18.

& convenientia, vt arbitror, & non pauca memorauit, satisque ad hanc rem Domini fermo sufficit, dicens;
Mat.10.37. *Qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus.* Sed & Propheticum illud quod ait, neq; patres pro filiis, neque filios pro parentibus judicandos, sed vnum quemque hominum aut sua justificatione salvandum, aut sua iniquitate periturum. Ac per hoc quaslibet divitias homo filiis suis congerat, nequaquam hoc ei proderet in judicio, quod diuitem reliquit hæredem. Sed esto ignosci parentibus possit, si ex parte aliqua hæreditarias facultates filiis derelinquant, si tamen idipsum bonis, si tamen sanctis: esto quoque ignosci possit, si etiam malis quiddam atque vitiosis. Habere aliquam excusationis speciem videntur, dicentes; Pietas vicit, vis sanguinis compulit, natura ipsa quasi amoris mana in ius suum traxit: sciuimus quid justitia Dei posceret, quid sacra veritas postularet, sed subacti, fatemur, sumus jugo incarnatæ necessitudinis, & dedimus captivas manus vinculis charitatis, cessit sanguini fides, & vicerunt devotionem religionis jura pietatis.

pietatis. Dici aliquid potest, tametsi salubriter dici non potest: est vmbra excusatiunculæ non excusans, dans reo deprecatiunculæ speciem, non reatus securitatem. Nequaquam enim id vlli spondeo, quod possit cuiuslibet rei firmum habere subsidium qui aliquid plus amauerit, quàm Deum, secundum illud quod scriptum est In *hoc futurum esse iudicium, quod venerit lux in hunc mundum, & dilexerint homines magis tenebras quàm lucem*; nemini enim dubium est, totum id tenebras futurum homini quicquid diuinæ prætulerit charitati. Hæc ergo ita sunt. Sed esto, vt dixi, indulgeri parentibus possit naturæ insalubriter indulgẽtibus: quid quod nonnulli filios non habentes, à respectu se tamen salutis suæ, & remedio peccatorum penitus auertunt? ac licet semine sanguinis sui carẽt, quærunt tamen quoscunque alios, quibus substantiam propriæ facultatis addicant, id est, quibus vmbratile aliquod propinquitatis nomen inscribant, quos sibi quasi adoptiuos imaginarij parentes filios faciant; & in locum eorum quæ non sunt pignorum perfidia generante succedant, ac Ioh. 3. 19.

sic miserrimi quique & impiissimi cùm vinculis filiorum non constringantur, ipsi tamen sibi vincula parant, quibus infelicia animarum suarum colla constringant, cùm vis domesticarum necessitudinum nulla sit, foris discrimen arcessunt: & licet causæ desint periculorum, ruunt tamen quasi in interitum voluntarium. Quorum erro.es infeliciſſimi quo affectu animi accipiendi sint ac ferendi propè incertum apud quosdam videri potest, irascendum ne iis an dolendum sit. Error enim dolore dignus est, impietas execratione. Ad fletum trahimur infelicitate, ad iracundiam infidelitate. In vna re est quo pro hominum insipientia lugeamus, in alia quo pro Dei amore moueamur. Vllum omnino hominu n inueniri aut esse posse, qui decurso infelicis vitæ istius breui spatio in ipsa extremitate jam pendens, iturus illico ad tribunal Dei, quicquam aliud cogitet præter finem suum, quicquam aliud præter exitum suum, quicquam aliud præter periculum suum: & neglecta spe sua atque anima, cui opitulari aliquatenus vel

in

in vltimis ſuis omni ſtudio, omni niſu, omni re ac ſubſtantia ſua debeat: hoc ſolum cogitet, hoc ſolum animo ſuo voluat, quàm lautè hæres ſuus res ſuas comedat. Miſerrime omnium, quid ſollicitus es, quid æſtuas, quid auctorem te ipſe rerum perituraram facis? an times, fortè, ne deſint qui te mortuo quod reliqueris vorent? Nolo metuas, nolo verearis. Vtinam tam facile tu ſalvus eſſes, quàm tua omnia deperibunt! O infidelitas, ô perverſitas! Etiam vulgo dictum eſt, omnes ſibi melius velle quàm alteri. Novum hoc monſtri genus eſt, cuilibet quenquam vellè conſulere, tantum ne ſibi. Ecce iturus es, infeliciſſime omnium, ad examen ſacrum, ad tremendum illud intolerandumque judicium, vbi peregrinanti animæ atque anxiæ nullum poteſt omnino eſſe ſolatium, niſi ſola tantummodo bona conſcientia, niſi ſola tantum innocens vita, aut quod proximum eſt bonæ vitæ, miſericordia. Vbi reo homini nullum eſt adjutorium, niſi ſola mens larga, niſi pœnitentia fructuoſa, & eleemoſynæ copioſæ, quaſi manus validæ. Vbi denique pro diuerſitate merito-

rum aut ſummum bonum invenies, aut ſummum malum: aut immortale præmium, aut ſine fine tormentum. Et tu de locupletandis quibuſcunq; hæredibus tuis cogitas, de opibus agnatorum tuorum cognatorumque ſuſpiras, quem potiſſimum ditiorem patrimonio tuo facias, cui ſupellectilis variæ ornamenta tranſcribas, cujus apothecas copiis tuis repleas, cui majorem ſeruorum numerũ derelinquas. Infeliciſſime omnium, cogitas quàm benè alij poſt te vivant, non cogitas quàm male ipſe moriaris. Dic mihi, quæſo, ô miſer, ô infidelis, cùm multis patrimonium tuum dividas, cùm multos facultatibus tuis dites, nunquid de ſolo te es tam malè meritus, vt tibi nec inter extraneos locum facias hæredis? Ecce expectat te jam egreſſurum de vita iſta officium tribunalis ſæri, expectant tortores Angeli, & immortalium tormentorum terribiles miniſtri: & tu futuras poſt te hæredum mundialiũ voluptates animo volutas? tu delitias aliorum mente pertractas? quàm benè ſcilicet poſt te hæres tuus de tuo prandeat, quibus copiis ventrem expleat, quomodo

vſque

vsque ad nauseam redundantem viscera exsaturata distendat? Infelicissime omnium, quid tibi est cum ijs nænijs; quid tibi cum ijs deliramentis? quid cum stultitia hujus erroris? qui cum perditione istius vanitatis? Nunquid succurrere hoc tibi inter supplicia summa poterit, si is qui res tuas prodige comedit lautus & pransus benè eructarit? Aut etiam vt tibi? qui devoranda tua omnia tradidisti redundanti cruditate plus præstet si benè vomuerit? sed de iis vnde nunc loquimur, si res ac ratio postulaverint, etiam post hæc aliqua subdemus. Interim hoc specialiter dico, & peculiari admonitione commoneo, ne vllum omnino aliquis, quamvis charissimum pignus animæ suæ præferat; neque enim iniquum est, vt quilibet Christianorum etiam legitimis hæredibus in hoc sæculo congerat, dummodo sibimet in æternitate succurrat multis modis: quia & facilius est hic deesse filijs quippiam, quàm parentibus in futuro: & multo est levior præsens tenuitas, quàm æterna paupertas: maximè quia cum illic non paupertas tantùm sed etiam mors ac pœna timeantur, facilius est

vnique

vtiq; hic hæredibus deesse quiddam de patrimonio, quàm illic testatoribus de salute: idque & ipsi quibus hæreditas derelinquitur, si modo pietatis aliquid in se habent, specialiter velle debeant, ne illi pereant qui relinquunt. Quod vtique si nolunt, multo minus digni sunt quibus aliquid relinquatur: quia non injustè testator sapiens non relinquit, quod hæres impius non meretur. Itaque optimum est, vt vnusquisq; sibi consulat, & animæ ac saluti suæ omnia derelinquat, sint quamvis interdum non filii tantum, quibus videtur naturaliter plus deberi, sed etiã pignora alia ejus vel meriti vel conditionis, vt eis ad impartiẽdum quiddam ac largiendum justitia ipsa ac Dei cultus patrocinetur: & quibus nõ solum piè aliquid relinquatur, sed etiã irreligiosè non relinquatur. Scilicet si aut parentes sint calamitosi, aut germani Deo fideles, aut sanctæ cõjuges, aut vt longius deniq; munus pietatis extendã, si aut propinqui inopes, aut affines egestuosi, aut deniq; cujuslibet necessitudinis indigentes, vel certè quod super omnia est, Deo dediti: hoc enim est præcipuum ac supereminens

si

si idipsum quod agit aliquis pietatis officio, religionis faciat affectu. Beatus enim ille, qui suos ipse divini amoris spiritu amat, cujus charitas Christi cultus est: qui in naturæ vinculo Deum cogitat naturarũ patrem, & amoris munera in sacrificia cõvertens, tantum sibi immortalis lucri, & beatorum fructuum parat, vt dum id quod pignoribus suis præstans Domino suo fœnerat, hoc ipso quod suis liberalitatẽ tribuit temporarium, sibi mercedem pariat sempiternam. At vero nunc diversissimè & impiissimè nullis omnino à suis minus relinquitur, quàm quibus ob Dei reverentiam plus debetur: nullos pietas minus respicit, quàm quos præcipuè religio commendat. Deniq; si qui à parentibus filii offeruntur Deo, omnibus filiis postponuntur oblati; indigni judicantur hæreditate, qui digni fuerint consecratione: ac per hoc vna tantum re parentibus viles fiunt, quia cœperunt Deo esse pretiosi. Ex quo intelligi potest, quod nullus penè apud homines vilior est, quàm Deus: cujus vtique fit despectione, vt eos præcipuè parentes filios spernant, qui ad Deum cœperint

pertinere

pertinere. Sed præclaram videlicet qui hæc faciunt rationem consilii sui reddunt, dicentes; Quid opus est, vt filijs jam religiosis æqua hæreditatis portio relinquatur? Nihil ergo justius, nihil dignius, quàm vt quia cœperunt religiosi esse, mendicent: non quidem quod eos hæc res mendicitate oppressura sit, quòd a terrenis facultatibus abdicantur, cœlum spe possidentes, cito etiam re possessuros, regente illos Deo suo ac protegente, qui eos cum immortali spe æternorum etiam sufficientia temporalium muneratur. Sed tamen quantum ad inhumanitatem parentum pertinet, egent, à quibus sic relicti sunt, vt egerent. Certè etiamsi qui non penitus domo eliminantur, & quibus non omnino extorribus, quasi aqua & igni interdicitur (cùm aut tenues, aut certè vsufructuarij relinquuntur,) tamen tanto inferiores fratribus relinquuntur, vt etiam si paupertate non egeant comparatione tamen egere videantur. Dicitis quid opus sit religiosis æquã accipere cum fratribus patrimonij portionem? Respondeo, vt religionis fungantur officio, vt religiosorum

Absunt à vet.

rebus

rebus religio ditetur, vt donent, vt largiantur, vt illis habentibus cuncti habeant non habentes immo si tanta est eorum fides atque perfectio, vt habeant cito non habituri: beatius vtique, postquam habuerint non habentes. Cur eis, quæso ô inhumanissimi parentes, necessitatem indignissimæ paupertatis imponitis? permittite hoc religioni ipsi, cui filios tradidistis: rectius pauperes à se fiunt. Si tantum eos inopes esse cupitis, concedite id ipsorum devotioni liceat eis, quæsumus, vt velint pauperes fieri eligere inopiam debent, non sustinere. Postremò etiamsi sustineant, devotione eam tolerent, non damnatione pariantur. Cur eos velut à natura expellitis, & quasi à jure sanguinis abdicatis? Et ego esse eos pauperes volo, sed vt habeat tamen præmium suum ipsa paupertas: ac præclara demutatione eligant inopiam ex copia, vt ex inopiæ electione copiam consequantur. Quanquam quid ego vos per ipsum sanctissimæ rationis officium trahere ad humanitatem pietatemque contendo, cùm id maximè obsistat, & hæc res parentes impios faciat,

quæ

quæ magis pios facere deberet: Nam cùm vos ideò plus relinquere ex patrimonio vestro religiosis filijs deberetis, vt aliquid ad Deum ex facultatibus vestris saltem per filios perveniret; ideo filijs non relinquitis, ne illi habeant Deo quod relinquant: præclara videlicet ratione atq; cautela contenti eritis vos filios non agnoscere, ne illi se filios Dei esse cognoscant, magnificam repensantes beneficijs sacris vicissitudinem, dum id studiosissimè procuratis, ne vel per vestros aliquid honoris Deus habere possit, cum omnia vos per Dei munus habeatis. Cur, rogo, tam infideliter, cur tam impiè? non exigimus vt vestra Domino largiamini: aliquid Deo de suo reddite: cur tam avarè, cur tam impiè agitis? Non est vestrum quod denegatis. Iniquum ergo arbitramini, vt sæcularibus filijs religiosos filios substantia pares esse faciatis? Id ergo agitis, vt pæniteat eos cœptæ religionis, quos religio apud vos fecerit viles. Pius itaque ac bonus Dominus, qui seruet in eis propositum ac professionem suam: cæterum quantũ in vobis est, id agitis vt sæculi eos cultores

cultores esse faciatis, quibus sæculares filios antefertis. Quid est enim aliud quam religionem interdicere, ob religionem despectui habere? Sed injusti fortasse videamur, cunctos parentes in hoc negotio æqualiter accusando, cùm scilicet non omnes pari agant iniquitate cum filiis. Sunt enim, inquit aliquis, sunt ex parentibus multi; qui æquales filiis suis faciant portiones: nisi quod vna tantum eos conditione discernunt, quod in ijs ipsis partibus, quæ religiosis videntur adscribi, vsum jubent ad eos, proprietatem ad alios pertinere. At verò hoc multo est pejus & infidelius, tolerabilioris quippe impietatis esse videtur, cum proprietate aliquem filiis suis minus relinquere, quàm proprietatem ijs rerum penitus auferre. Potest enim aliquatenus ferri ista conditio, si aut amicis, aut affinibus, aut propinquis hac lege aliquid relinquatur. Filiis verò qui proprietatem rerum non tribuit, nil relinquit. Sed invenit iniquissima infidelitas parentũ, quomodo à patrimonio suo Deum penitus excluderet, proprietatem rerum religiosis filijs auferendo. Vsum enim

iis

iis dedit, vt esset quo ipsi viverent: proprietatem iis tulit, vt quod Deo relinquerent non haberent: O novum irreligiosæ mentis ingenium! invenit quo videretur filijs suis majore erga Deum sua impietate consulere. Fecit enim vt sancta soboles vsum rerum habens, jus rerum non habens, quasi locuples quidem viveret, sed quasi mendica moreretur: ac sic testator infidelissimus plena de hoc mundo possit securitate discedere, cùm sciret de suo ad Deum penitus peruenire nil posse. Quamvis in hoc ipso, quod supra dixi, per vsum rerum aliquam filios religiosos opum imaginem possidere, nec hoc sit quidem: quia etsi vsus videtur aliquid habere, conscientia tamen non habet; nemo enim potest se vel brevi divitem credere, qui scit se proprium nil habere. Quid agis miserrima infidelitas, & paganicæ, vt ita dixerim, irreligiositatis error? Itane tantum odisti Deum, possis etiam filios tuos ob hoc tantum quia ad Deum pertinent non amare? Meliore enim conditione quidam relinquunt libertos suos; quàm tu relinquis filios tuos. In vsu siquidem quotidiano est

est, vt servi etsi non optimæ, certè non improbæ servitutis, Romanâ à dominis libertate donentur: in qua scilicet & proprietatem peculij capiunt, & jus testamentarium consequuntur; ita vt & viventes cui volunt res suas tradant, & morientes donatione transcribant. Nec solum hoc, sed & illa, quæ in seruitute positi conquisierant, ex dominorum domo tollere non vetantur. Tantum eis interdum gratiæ patroni liberalitas impertit, vt etiam juri suo detrahat, quod libertorum domino largiatur. Quanto, ô quisquis ille es infidelissime pater, quanto domini illi melius cum libertis agunt, quàm tu cum liberis? Illi quæ donant perpetuo jure donant, tu temporarios illi testamenti faciendi arbitrium dant libertis, tu tollis liberis: illi postremò seruos suos dant libertati, tu quasi addicis filios servituti: Nam quid est aliud quàm servituti addicere, quos non vis aliquid quasi ingenuos possidere? More ergo illorum vteris, qui servos suos non benè de se meritos, quia civitate Romana indignos judicant, jugo Latinæ libertatis addicunt: quos scilicet jubeat

bent quidem ſub libertorum titulo agere viuentes, ſed nolunt quicquã habere morientes: negato enim ijs vltimæ voluntatis arbitrio, etiam quæ ſuperſtites habent, moriẽtes donare non poſſunt. Ita ergo & tu religioſos filios tuos quaſi Latinos jubes eſſe libertos, vt vivant ſcilicet quaſi ingenui, & moriantur vt ſerui, & juri fratrum ſuorum quaſi per vinculum Latinæ libertatis adſtricti, etiamſi videntur arbitrij ſui eſſe dum vivunt, quaſi ſub illorum tamẽ poſiti poteſtate moriantur. Quid tantum, quæſo, ſceleris in titulo eſſe religionis putas, vt ideo eos qui religioſi ſunt filios tuos eſſe non credas, quia filij Dei eſſe cœperunt? In quo tibi bonæ voluntatis quaſi piaculo rei facti ſunt, vt idcirco eos putes habendos eſſe pejores, quia optãt eſſe meliores. Sed dicitis non eo à vobis animo hoc agi. Quod vnum eſt ac ſi quiſpiã dicat, malas res bono animo à ſe fieri, & impietatis facinus pia mente committi. Quid prodeſt, ô inhumaniſſimi parentes, quod filios religioſos bono à vobis dehonorari animo aſſeveratis? Res ipſa hoc reſpuit, res refellit. Parùm eſt quo d nudis

disassertionibus diciris, ipsi actibus vestris contra vos testes estis. Indignum ergo arbitramini, vt sancta ac placita Deo pignora filiis mundo servientibus compararentur? Verum est, & benè arbitramini, si tamen arbitrio isto justè, & in diversum vteremini, id est, vt comparandos bonis filiis malos, & peccatores sanctis non putaretis: & qui apud Deum vita ac meritis antecellerent, iidem apud vos gratia atque honore superarent. Quid enim rectius, quid magis justum, quàm vt qui meliores sunt, iidem etiam honoratiores essent? & qui vincunt judicio, idem vincerent præmio: & qui antistant in Evangelio sacro, ijdem quoque in testamento humano antistarent: & hae saltem re concordaret cùm voluntate Christi parentum pietas ac voluntas, vt quos Deus præposuisset electione, eosdem etiam parentes anteponerent dignitate. Sed non solùm hoc non agitur, sed in diuersum omnia aguntur. Præponuntur enim puris commaculati, præponuntur fidelibus impij, præponuntur lumini tenebræ, præponitur terra cælo, præponitur mundus Deo: & evasuros

ſuros ſe hujuſmodi parentes vel in hoc ſolo judicium Dei æſtimant, qui cultum Dei & dignitatem judicij ſui indignitate conculcant. Sed videlicet non contemptu Dei dicunt parentes hæc à ſe fieri, ſed cauſa atq; ratione: quibus enim, inquiunt, relictam ſubſtantiam relicturi ſunt filios non habentes? Dicam quibus, nec nominabo eos, quos ſupra dixi pauperes Dei, non alienos aut longè poſitos, ne durum aut inhumanum fortè videatur: illos dico charos & individuos, & quos rectè etiam vos, qui multas ſoboles habetis, filijs antefertis: ipſos ſe, inquam, homines, ô infideliſſimi parentes, ipſos ſe, inquam, dicimus. Nunquid poteſt cuilibet quicquam ſeipſo propius, nunquid charius inveniri? Suam vnicuique veſtrûm animam, ſuam ſalutem, ſuam ſpem commendamus. Et pios vos eſſe dicitis, quia filios diligitis. Nihil planè durius vobis, nihil inhumanius, nihil tam ferum, nihil tam impium dici poteſt, à quibus impetrari omnino non poteſt, vt vos ipſos ametis. *Pellem*, inquit, diabolus in Scripturis ſacris, *pellem propelle, & cuncta quæ habet homo, dabit*

Iob. 2. 4.

dabit pro anima sua. Dilectissimã esse animam suam homini etiam diabolus non negavit: & qui avertere omnino cunctos ab affectu animarum suarum nititur, idem tamen charissimas esse debere cunctis suas animas confitetur. Quis furor est, viles à vobis animas vestras haberi, quas etiam diabolus putat esse pretiosas? Quis furor est viles à vobis haberi, quas etiam ille charas vobis debere esse dicit, qui viles facere conatur? ac per hoc quicunque animas suas negligunt, etiam infra judicium diaboli se amant. Quæ cum ita sint, videte vos, qui putatis religiosos homines non habere quibus relinquant substantiam suam: videte vel juxta diaboli opinionem, videte si non habent, qui seipsos habent. Sufficere quidem ad hanc negotii portionem, de qua nunc agitur, hæc quæ jam diximus satis arbitror, id est, quod præponere vitam, spem, salutemque vestram cunctis omnino rebus atq; affectibus debeatis. Sed ostendi id vobis forsitan non solis virtutibus rerum, sed etiam auctoritatibus, exemplorum desideretis. Possim quidē dicere, majora exemplis omnibus

Dei

Dei esse mandata clamantia quotidiè in omni mundo; *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra: thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo.* Et alibi; *Quæcunque homo seminauerit, hæc & metet.* Quæ vtique tam ad mundi homines, quàm ad Dei: tam ad eos qui filios habent, quàm ad eos qui non habent æque pertinent: quia cùm vitam æternam cuncti desiderent possidere, non est dubium quod vbi par vniuersorum votum est ad habendum, parem esse curam omnibus ad promerendum nec interesse ad augendum diuinorum verborum auctoritatem, impleant ea homines, an non impleant; quia virtutem eorum ex domini certum est constare persona, non ex seruorum obedientia: nec addi eis, nec decedere aliquid per vos potest; quorum honor per auctorem Deum semper æqualis est. Sed tamen si adiuvari se etiam exemplis hominum humana optat infirmitas, scilicet quo facilius etiam ipsa nunc faciat, quæ alios fecisse ante cognoscat, ostendimus primo libro hæc, quæ etiam nunc ab aliquantis Christi imitatoribus fiunt, non medio-

Gal.6.7.

Pro.11.19.

criter: sed abundanter: nec à paucissimis, sed à populis: nec ab antiquissimis, sed penè à recentissimis nuper esse completa. Quid enim novi, & adhuc propè in oculis constituti Apostolorum actus loquuntur? *Omnes*, inquam, *qui credebant, habebant in vnum omnia communia.* Act. 2. 44. Act. 4. 33. 34 35. Et iterum: *Gratia quoque magna erat in illis omnibus: nec enim quisquam egens erat inter illos. Quicunque enim possessores prædiorum ac domorum erant, vendentes adferebant pretia venditorum, & ponebant ante pedes Apostolorum.* Alibi quoque: *Et nemo ex eo quod possidebat suum proprium esse dicebat.* Act. 4. 32. Atqui hoc non parvus credentium numerus: ne quem forsitan minus scriptorum auctoritas moueat, dum putat exempla esse paucorum. Quæ fuerit quippe tunc multitudo ecclesiæ principalis vel ex hoc solo agnosci potest, quod in principijs statim ipsis octo hominum millia biduo ecclesiæ accessisse referuntur, pateatque æstimationi, quæ cæteris diebus vniuersi generis multitudo concreuit, vbi duo tantum modo dies præter disparem ætatem pariter ac sexum, tantã virorũ copiam procrea-

runt. Vnde cùm & tam innumerabilis iam tunc, & tam perfecta plebs fuerit, quæro à vobis cum quibus loquor, cuncti parentes, in illis tot ac tantis tunc credentium millibus, tanta fidei perfectione viuentibus, omnesne cum filijs, an omnes sine filijs fuerint? Neutrum opinor: Nulla enim ecclesiæ plebs est non de vtroque permixta. Intelligere ergo possunt, quicunque ex Christianis filios non habent, cui relinquere substantias suas debeant, cum videant cui reliquerint, tunc illi filios non habentes. Sin autem habeant, discant quid etiam ipsos oporteat facere, cùm illos videant tunc parentes amorem filiorum Dei, filijs prætulisse. Habet igitur omnis ætas, habet omnis conditio quod sequatur; quicunque est particeps fidei, participem te beati faciat exempli. Si illi tunc o Deum donantes omnia sua, etiam se ipsos exhæreditauere viuentes, discite vos, quæsumus, bona vestra vel ipsi hæreditare morientes: Quæ quidem vt dixi, etiam vos ô fidelissimi parentes, curiosius attentiusque pro vobis conuenit cogitare. Oportet quippe vos, mihi credite, etiam inter filios

vestros salutis animarumq; vestrarum non obliuiſci? Propinqua enim vestra pignora esse vobis & coniunctiſſima satis certum est: sed mihi credite, nemo vobis propinquior, nemo coniunctior quam vos ipsi. Amare itaque, non obsistimus, amare filios vestros, sed tamen secundo à vobis gradu: ita illos diligite, ne vos odisse videamini. Inconsultus namq; & stultus amor est alterius memor & sui immemor. *Non accipiet*, inquit Scriptura sacra, *iniquitatem patris filius, neque pater accipiet iniquitatem filii sui.* Et Apostolus: *Vnusquisque*, inquit, *onus suum portabit.* Relictæ itaq; filiis diuitiæ parentes non liberant de mendicitate: immo relicta immoderatè filijs facultas parentum est sempiterna mendicitas: ac per hoc nulli parentibus magis noxij, quàm filij nimis amati. Dùm enim illi patris bonis affluunt, parentes in sempiternitate cruciantur. Etiamsi tam pius sit filius, vt refrigerandi supplicii paterni gratia communicare cum patre postea bona relicta cupiat, non valebit: reddere siquidem post mortem patri pietas filij non poterit, quod vnuiuiq; indeuotio sua & infidelitas denegarit.

Ezech. 18, 20. Ad Gal. 6. 5.

ideoque iuxta Apostolum, *vnusquisque sarcinas cogitet, quia vnusquisque hominum sua onera portabit* Flammæ infelicium mortuorum diuitijs non refrigerantur hæredum. Diues ille in Euangelio, qui purpura induebatur & bisso, absque dubio qui locuples in hoc seculo ipse fuerat, etiam hæredes suos morte ditarat: sed nequaquam hoc ei proderat, quod opibus ac talentis eius germani diuites incubabant: & ille guttam refrigerij impetrare non poterat. Illi erant in abundantia, sed ille in egestate: illi in gratulatione, sed ille in dolore: illi in diuitiis, sed ille in tormentis: illi fortasse iugiter in luxuria, sed ille semper in flamma. O infelix ac miseranda conditio. Bonis suis aliis præparat beatitudinem, sibi afflictionem: aliis gaudia, sibi lachrymas: aliis voluptatem breuem, sibi ignem perennem. Vbi erant tunc affines, vbi propinqui, vel filii, si habuerat, vel germani, quorum meminerat, & quos certè tanto amore dilexerat, vt eorum ne in supplicio quidem positus obliuisceretur? Quid ei proderant, quid suffragabantur? Torquebatur infelix, & opes suas alijs devo-

devorantibus, ille refrigerij guttam ardens petebat, & impetrare non poterat. Et hoc, si quid addi ad pœnam potest, per illum, sibi tribui postulabat, quem aliquando contempserat: per illum, qui in puluere ac sanie computruerat: per illum, cuius fœtorem ac squalorem longè refugerat, qui membrorum suorum vlceribus canes pauerat, quem scatentes vermium globi etiam intra receſſus peresi corporis exararent. O grauis nimium & lugenda conditio! Pauper beatitudinem emit mendicitate, diues supplicium facultate. Pauper cùm penitus nil haberet, emit æternas diuitias egestate. O quanto has facilius tam multa rerum possessione diues potuerat comparare, qui inter tormenta æstuans, & inter supplicia proclamans: *Pater*, inquit, *Abraham miserere mei, & mitte Lazarum, vt intingat extremum digiti sui in aqua, vt refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma.* Non horrebat tunc scilicet diues ille Lazari quondam pauperis manum, nec dedignabatur auxilium. Inferi eius digitos ori suo, & mitigari intolerandas faucium flammas illius pridem Luc. 16. 24.

fœtidæ ac ſqualentis manus munere poſtulabat. O quanta rerum mutatio facta fuerat! Tangi tunc ab eo deſiderabat, quem etiam videre ante deſpexerat. Hæc ergo diuites cogitent, qui redimere facultatibus ſuis nolunt, ne iſta patiantur. Dives fuit ille de quo nunc loquimur: diuites ſunt & iſti ad quos nunc loquimur: Vnius ſunt nominis, caueant ne ſint etiam conditionis vnius. Non liberabunt enim filij diuites parentes reos, nec reſtinguet flammas miſeri teſtatoris delicijs affluentibus opulentus hæres. Durum eſt ab aliquo filijs ac propinquis parum relinqui. Multo eſt durius in æternitate torqueri: Opinor enim diuitem illum cum torqueretur, non tantum delectabant opes hæredis ſui, quantum augebant tormenta corporis ſui: non tantum delectabat quod hæres ſuus benè epulabatur, quàm angebat quod ipſe malè cruciabatur: non tantum delectabat quod hæres ſuus in exquiſitis deliciis affluebat, quam angebat quod ipſe intolerandus ignibus deflebat. Non tantum delectabat, quod hæres ſuus paſcebat paraſitos & helluones copijs ſuis, quantum angebat,

quod

quod ipse pascebat flammas medullis suis. Et puto si quis ei tunc optionis copiam præstitisset, vtrumne mallet diuites hæredes suos esse, an se in miserijs tormentisque non esse. Voluerat profecto illos omnibus bonis alienari, dummodo ille possit malis omnibus liberari. Voluerat offerre omnia quæ posse derat, dummodo evaderet quæ perferebat. Voluerat cunctam illam substantiam quam habuerat & temporales argenti & auri thesauros profe dare, vt iuges supplicionum immortalium cruces & perenne illud incendium, superiecta si quomodo posset, diuitiarum suarum mole restingueret, & exundantes ignium globos, opposita ingentium facultatum immensitate prohiberet. Et quid dicam voluisse eum, vt interminabile illud malum redimeret facultatibus suis? Plus dico aliquid. Voluerat omnem substantiam suam tradere, vt posset sibi in flammis situs vnius saltem horæ requiem comparare. Desiderans enim ad mitigandas faucium flammas vel tinctum aqua pauperis digitum, quomodo non quantolibet pretio mercari requiem præoptauerat, qui paruam refrigerij

guttam tam magno ambitu postulabat? Sed iam ista quid proderant, aut quid iuvabat miserum, quod tunc pro se offerre omnia volebat, qui male ante noluerat? Vel quid tunc proderat, quod dare cuncta cupiebat quæ iam amiserat, qui nihil tunc pro se dederat quando omnia possidebat? *Ser. 6. 6.* *Sera quippe*, vt ait in Scripturis Spiritus Sanctus, *sera est pœnitentia mortuorum.* Quoniam non est, inquit ad Deum patrem sermo divinus, *non est in morte qui memor sit tui: in inferno autem quis confitebitur tibi?* excludi penitus à confessione peccati peccatorem mortuum protestatur, nec posse quenquam postea Dei memorem esse qui in hac vita sui fuerit oblitus? Adeo omnis ei spes penitus abscinditur, & omnis vitæ aditus obseratur, vt cùm vna sit reo salutis via, preces ad Deum fundere, & cœlestem misericordiam incessabiliter orare, etiam hac peccator letiferæ obliuionis animaduersione damnatur, vt ei nec memoria quidem Dei à quo sperare debeat, relinquatur. Hæc ergo cogitent, qui dum filios habere post mortem diuites cupiunt, futurorum suppliciorum nec in morte memi-

meminerunt. Hæc cogitent, qui, vt in hac caduca & breui vita hæredes diuites habeant, æterna seipsos morte condemnant. In quo quidem non tam hæredibus consulunt, quàm sibi obsunt: non tam illos amant, quàm se oderunt: quia non tam salubris amor est qui breui consulit, quam graue odium quod in æternitate cruciabit. Et ideo Deus noster, vt in primo dudum libello diximus, disciplinam parentes thesaurizare iubet filijs non pecuniam: perennia præcipit, non peritura conferre. Scilicet quia res istiusmodi, atque opus sanctum, & filijs pariter & parentibus prosunt: filijs utique per disciplinæ institutionem: parentibus per munificentiæ largitatem. Et filijs enim hoc disciplina præstat, vt salutem capiant perpetuam: & parentibus largitas, vt mortem effugiant sempiternam. Sed cui hæc dicimus, aut cur dicimus? Vbi apertas aures, aut videntes oculos inuenire poterimus? *Omnes enim*, vt de impijs legimus, *penè omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est penè vsque ad vnum*: Noua quippe amentia tam seculares, quam etiam Ps. 14. 13.

quosdam religionem professos incessit homines. Siquidem vt dudum dicere cœperamus, iam non tantum filijs aut nepotibus, quod ob naturæ necessitudinem ferri potest, sed etiam agnatis atque cognatis, neque solum, vt aiunt, ex directo sed etiam ex obliquo, & ex transuerso, immo potius ex auerso peruersoque venientibus res propriæ facultatis, id est, pretium suæ redemptionis addicunt, sicut scriptum est; *Non dedit Deo propitiationem suam, & pretiũ redemptionis animæ suæ.* Et paulo post: *Simul,* inquit, *insipiens & stultus peribunt, & relinquent alienis diuitias suas, & sepulchra eorum domus eorum in æternum.* Quid inter stultum sit & insipientem, non est nunc differendi locus: nec sane interest quæ inter eos meritorum sit differentia, quorum est vna perditio. Quod causæ itaque sufficit, cum dixisset simul insipientem & stultum esse perituros. Videamus quid vel ad causam, vel ad cumulum perditionis adiecerit. *Relinquent,* inquit, *alienis diuitias suas.* Verum est: quid enim siue tam stultum, siue tam perditum, quàm vt aliquis de suo non sibi consulat? præsertim

Ps 48. 7. 8. 9. 17.

Mat. 16. 26.

sertim cùm Deus dicat *nihil prodesse homini si totum mundum lucrifaciat, animæ autem suæ detrimentum patiatur. Aut quam dabit*, inquit, *homo commutationem pro anima sua?* Si ergo homines totum mundum spernere oportet, ne animarum damna patiantur; & propter suam salutem debet quispiam etiam sua lucra contemnere; quàm infidelis est, quàm insipiens est, qui, vt alium diuitem faciat, animam suam ipse condemnat? maxime cum & ille non multum adipiscatur, qui vsum temporalium rerum accipit; & ille inæstimabilia damna perferat, qui fructum beatæ æternitatis amittit. Nam & ideo sequitur in Psalmo: *Sepulchra eorum domus eorum in æternum.* Quam misera ergo erit perdita sors eorum, qui quasi sepulchris perennibus deputati, quam conditionem post mortem perferunt corporum, eandem quodammodo patiantur animarum: & quidem minus miseram, si eandem, aut si ad eos vt ad iumenta insipientia, nec bonorum sensus, nec malorum passio perueniet. At *illud acerbum* atque intolerabile, quod similiter pereunt, sed non similiter

Mat. 8. 36 Luc. 9. 25.

puniun-

puniuntur: illorum enim mors sempiterna sine sensu est istorum omnium cum dolore. Ac sic conditionem hominum peccatorum perditio quidem facit pecudibus esse similem, sed tamen pœna grauiorem. Cogitent igitur cuncta ista quæ dicimus, immo cogitent cuncta illa quæ Deus dicit, qui sibi nec ante mortem omnino consulunt, nec in morte succurrunt, apud quos obliuio est penitus suarum animarum: nec interest penè iam apud homines quibus consulant, dummodo sibi omnino non consulant. Si qui enim ex istis, de quibus loquimur morte appropinquante filios non habent, quæruntinfidelissimè quos aut propinquos, aut affines suos dicant. Aut si id fortè deest, quærunt saltem aliqua nouarum necessitudinum ficta nomina: nec interest, vt dixi, apud eos, quorum meminerint, dummodo sui obliuiscantur: interest quos amare se dicant, dummodo animas suas oderint: non interest quos diuites faciant, dummodo se æterna mendicitate consumant. O infelicitas, ô insania! quid tantum quæso de se miserrimi omnium mali promeruerunt: vt, dum

aliorum

aliorum voluptatibus seruiunt, se perpetuo persequantur? Videas enim à quibusdam infelicissima vanitate investigari quosdam nouos ac nobiles propinquos: videas incognitarum agnationum pudenda nomina, & recentium ac præpotentium affinitatum ridicula commenta: cum dicat quis de aliquo adoptiuo ac subitaneo propinquo: Illum hæredem facio parentem meum. Aut quæcunque sanctæ professionis vidua vel puella; Illum hæredem scribo, proximum meum. Ac sic quidam quos in omni vita quasi extraneos alienosque habuerant, subito in extremis propinquos habent: & qui extranei semper fuere viuentium, parentes esse incipiunt mortuorum. Introducunt enim repente in testamentum, quos nunquam introduxere in affectum: & hoc maximè, vt dixi, aut locupletes, aut nobiles, aut honoratos, & qui nisi potentes essent parentes, forsitan non fuissent. Ridicula miseri testatoris ambitio, dans censum propriæ facultatis ad comparandum mendacium propinquitatis: emens pretio hæreditatis nomen hæredis, & totis patrimonij sui viribus hoc elaborans,

ne se ille qui hæres scribitur parentem neget: & vt testator infelicissimus stultissima ac miserrima vanitate, facto hærede nobili, qui in vita sua humilior esse visus est, honoratior in morte esse videatur. O cæcitas, ô insania, quanto studio, infelicissimi homines id efficitis, vt miseri in æternitate sitis? Quanto minore cura, minore ambitu id vobis præstare potuistis, vt semper beati esse possitis? Cuius rei quidem causam aliam omnino inuenire non possum, nisi solam tantummodo incredulitatem atque perfidiam, id est, quod aut iudicandos se à Deo homines esse non putent, aut resurrecturos omninò esse non credant. Nemo est enim qui resurrecturum se & iudicandum à Deo de operibus bonis ac malis certus sit, qui non vel spei ac beatitudini suæ præstet, vt pro bonis operibus perennia bona capiat: vel timori atque discrimini, ne pro malis mala æterna patiatur. Sed abhorrere hoc videlicet à Christiano homine videtur, vt dicatur bona æterna futura non credere. (Quid ergo causæ est, vt si quispiam Christianus futura credit, futura non timeat?)

Quid

Quid ergo causæ est, vt si credit quæ dixit Deus, non timeat quæ minatur Deus? Si non credit verbis quæ dixit Deus, non credat præmijs quæ promittit Deus? Neque enim se probat promissionibus Dei credere, qui non sic agit, vt possit ad promissa à Deo præmia peruenire in ipsa quippe hac vita hominum, si iudicandum se aliquis ab humana hac potestate, & rapiendum ad tribunal terrenum esse cognouerit, aduocatos requirit, patronos adhibet, officialium atque apparitorum gratiam fauoremque mercatur, & hæc omnia metu iudicij futuri agit, cum tamen eventum iudicij comparare non possit: ideo etsi victoriam emere ipsam non valet, spem tamen victoriæ magno emit. Dic mihi quisquis ille es, qui credere te iudicium Dei dicis, tu si vel supradictorum exemplo hominum iudicandum te esse à Deo crederes, nonne spem ac salutem tuam quolibet pretio comparares? Sed non credis vtique, non credis: & licèt credulitatem tuam verbis velis asseuerare, non credis: *verbis enim*, vt ait Apostolus, *confiteris, sed factis negas*. Denique vt infidelitatem tuam

tibimet

tibimet ex teipso probem, dic mihi obsecro, quisquis ille es, qui substantiam tuam vel propinquo cuipiam diuiti, vel affini, vel si hi forte desunt, eriam extraneo derelinquis, cur ea non sanus à te atque incolumis abdicasti? cur non sospes ac vegetus hæredibus tradidisti? sed in testamento ipso prouidentissimè caues, & sollicitè ac diligenter inscribis: Quando ego ex rebus humanis excessero, tunc mihi tu ille charissime hæres esto. Dic mihi quæso, cur huic charissimo, vt ipse ais, ac deuinctissimo tuo tam diu nihil de tuo tribuis? tam diu nihil de tuo tradis, quam diu te putas esse victurum, sed tum cum vides esse moriturum? Et quid dicam cum esse te moriturum vides? Immo id caues prouidentissime, ne vel spirante, vel moriente te quicquam de tuo habeat, sed iam defuncto omnino, iam mortuo. Et mirum est quod hoc ipsum finis, vt te non iam funestato aliquid de tuo habeat, iam exportato atque tumulato. Quamuis etiam in hoc quod ais: Quando ego ex rebus humanis excessero, idipsum cauisse videaris. Hoc est enim ex rebus humanis penitus excedere,

totum omnino cum ſuo corpore hominem in præſentia humanarum rerum eſſe deſiiſſe. Dic mihi itaque, cur hæc tam prouide in teſtamento caues? cur tam ſollicitè ac diligenter interſeris? abſque dubio quia neceſſarium tibi dum viuis rem tuam judicas, quia alienare te à facultatibus tuis nonvis: & iniquiſſimum putas, viuo te & incolumi alium tuo diuitem fieri, te autem mendicitate conſumi. Verum eſt, ac rectum putas, nec irrationabilem curam abnuo. Et quicquid à te in hunc modum dicitur, probo: ſed in vno tamen mihi fieri à te ſatis cupio. Quid eſt quod tu, qui tibi in vita iſta vſum rerum tuarum tanto opere neceſſarium putas, fructus ac reditus facultatis tuæ poſt mortem neceſſarios eſſe non putas? Dicis abſque dubio, Quia mortuo nihil opus eſt, nec reſeruandum mihi quicquam in tempus, illud eſt: quia defunctus, ac nihil ſentiens nec delectari poſſum poſſeſſione rerum mearum, neque amiſſione cruciari. Euidens cauſa eſt ergo, idcirco moriens ſubſtantiam alteri deputas, quia capere ex ea fructus poſt mortem ipſe non poſſis. Sed quid quod electiſſi-

electiſſimum vas Dei Apoſtolus Pau-
2 Cor. 9. 6. lus teſtificatur & clamat, quod *quæcunque homo in vita hac ſeminat, hæc poſt mortem metet; & qui parcè ſeminat, parcè & metet; & qui ſeminat in benedictione, ex benedictione & metet:* Ex quo apertè intelligi voluit, eos qui ſeminant in parcitate, benedictionem metere non poſſe. Cum enim dicens, Qui parcè ſeminat, parcè & metet: & qui ſeminat in benedictione, ex benedictione & metet; euidenter vtique benedictionem in ſola poſuerit largitate, oſtendit parcos ſeminatores mendicitatem, largos benedictionem eſſe meſſuros. Sed fortaſſe hæc tibi, quicunque es ô infidelis, aut parum valida, aut parum aperta eſſe videantur. Quid quod Dominus ipſe in Evangelio nihil quenquam de operibus bonis perdere Chriſtianum manifeſtiſſimè docet, dicens: *Quicunque potum dederit vni ex minimis iſtis calicem aquæ frigidæ, tantum in nomine diſcipuli, amen dico vobis non perdet mercedem ſuam.* Quid dici euidentius: potuit? Etiam eam rem in futuro habituram præmium eſſe dixit, quæ in præſenti pretium non haberet. Tantum honoris

honoris cultui ſuo tribuit, vt aliquid eſſet illic per fidem, quod hic omnino nihil eſſet per vilitatem. Sed tamen ne in hoc ſibi quidem forſitan blandirentur, ſi multa habentes exiguis poſſint magna mereari, ſubtiliter poſuit, etiam pro calice aquæ frigidæ non perituram eſſe mercedem. Hoc vtique euidenter oſtendens, non pro parvo aliquid magnum eſſe reddendum, ſed tamen qualecunque fidei opus non eſſe perituram. Habes itaque indubitabilem futuræ retributionis ſecuritatem: habes recipiendorum bonorum operum ſatis idoneum vadem, qui quidem tantæ non ſolum fidei, ſed etiam miſericordiæ, atque pietatis eſt, vt non ſoluat tantum quod promiſerit quaſi debitum, ſed etiam oſtendat aliquid, quo ſe faciat debitorem. Nam qui pro calice aquæ frigidæ redditurum ſe dixit eſſe mercedem, non ſolum vult ſoluere quæ acceperit, ſed etiam demonſtrat aliqua quæ ſoluat. Pius ſcilicet ac miſericordia plenus, & conſulere volens non ſolum diuiti largitati, ſed etiam pauperculæ officioſitati, oſtendit quo obnoxium ſibi in aliquo

Deum

deum faceret, etiam qui quod fœneraret penitus non haberet. Sed forsitan tibi, quicunque diues es indignum hoc facultatibus tuis opus pauperculorum esse videatur, & velis aliquam ad te peculiariter pertinentem sponsionem dominicæ repromissionis audire. Habes primum illud, quod ad diuitem illum Deus in E-
Mat. 19. 21. vangelio loquitur; *Vade, vende omnia bona tua, & habebis thesaurum in cœlo.* Deinde illud, quod præcepto
Mar. 10. 21. inter dictorio generaliter iubet; *Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra. Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo.* Postremo illa quibus omnes rerum mundialium possessores ad opus superfluæ largitatis spe infinitæ remunerationis, inuitat di-
Mat. 19. 29. cens, quod *omnis qui propter honorem atque amorem suum, aut domum aut agrum, aut quamcunque aliam facultatem in vsus misericordiæ erogarit, centuplum accipiet in futuro. Insuper autem*, inquit, *Et vitam æternam possidebit.* Quid spondere maius credentibus sibi potuit, qui magnis fœneratoribus suis centuplum se redditurum esse promisit? Nec solum hoc, sed vitam, inquit,

æternam

æternam possidebunt. Hoc multo plus est quàm ipsa centupli retributio: quia idipsum quod quis in centuplo acceperit, in perpetuo possidebit, Non erit ergo tunc fragilis & caduca possessio, nec in similitudinem terrenarum diuitiarum vmbræ prætereuntis, aut somnij vanescentis more peritura. Quicquid datum à Deo fuerit, immortale erit: quicquid acceptum fuerit, sine termino permanebit: ac per hoc, vt dixi, plus quam centuplum accipit, qui sic accipit: quia vincit centupli pretium, idipsum esse centuplum sempiternum. Quæ cùm ita sint, & cùm tanta absque dubio recepturus sit qui Deo credit, quomodo tu his rebus quas Deo dederis, vsurum te esse post mortem non putas? quarum tibi non vsum tantummodo Dominus sed augmentum etiam, & superexcellentem cumulum pollicetur? Aut fortè accipere hæc nonvis? Sed hoc ratio non patitur vt nolis. Nemo enim est inter homines, qui cùm beatus esse valeat, miser esse malit: nemo est qui cùm habere possit delitias summi boni, pati velit supplicium summi mali. Nullus profecto, nullus, & ideo

ideo ne tu quidem, nisi fortè monstruosa sit in te aliqua & discrepans ab humano genere natura : vt solus tibi penitus benè esse nolis, solus beatitudinem fugias, solus supplicijs delecteris. Quod si vtique non est, quid ergo causæ est, vt non vel moriens, & in vltimis situs, id saltem supremæ oblationis officio, & omni rerum tuarum ambitu agas, vt si mereri à Deo potes, locuples ac beatus sis? sin autem id non potes, certè vt miser non sis certè vt non vtaris, certè vt non torquearis, certè vt tenebris exterioribus non inijciaris, & ardentibus sine fine flammis non decoquaris. Quæ cum ita sint, quid ergo, vt dixi, causæ est, vt non omnibus modis vel mala fugias, vel bona adsequi velis? quid causæ est quod hæc non agis? quid causæ est, vt bona æterna non emas? quid causæ est, vt mala æterna non timeas? quid vtique, nisi illud quod prælocutus sum, quod aut judicandum à Deo te esse non putas, aut resurrecturum omnino esse non credis? Si enim crederes, quomodo non futuri judicij inæstimabile malum fugeres, & immortalium supplicíorum tormenta

menta vitares? Sed non credis, vtique non credis: ac licet aliud & sermone asseras & professione, non credis, sermo enim & professio tua jactitant fidem, sed vita atque obitus publicant infidelitatem. Alioqui vince me; vinci volo: non quæro, vt mihi credulitatem tuam superioris vitæ actibus probes: vno contentus sum testimonio suprem orum tuorum. Ecce jam, ecce moreris, egressurus de domo corporis tui, nesciens quo iturus, quo abducendus, ad quàm pœnalia, & quàm tetra rapiendus: cui vnum tantummodo superest inter suprema perfugium, vna effugiendi æterni ignis specula datur, vt pro te offeras saltem quod in substantia habes: quia aliud quod possis Deo offerre jam non habes: & tu immemor tui, oblitus salutis tuæ, de legatorijs novis cogitas, de locupletando hærede suspiras. Et hæc faciens credere te judicium Dei dicis, qui tibi cùm judicandus sis vel inter suprema non consulis, & cogitare te aliquid de salute animæ tuæ loqueris, cui nullus est anima tua vilior, apud quem propè non interest cui prosis, dummodo tibi noceas: & credere

dere te futurum judicem dicis, apud quem nullus est minor atque despectior, quàm ipse judex; nam intantum eum spernis, intantum despicis, ut nec tibimetipsi consulas, dummodo eius iussa contemnas. Aut refelle me, & convince si mentior. Clamat tibi, ecce morienti ipse qui te iudicaturus est iudex tuus, ne vllum omnino hominem in prorogandis rebus ac facultatibus tuis plus, quàm te ames, ne vlli de substantia tua moriens magis quàm tibi consulas: nullum tibi anima tua propinquiorem, nullum iudices chariorem. *Quid enim proderit*, inquit Salvator, *homini si lucretur mundum totum, & detrimentum faciat animæ suæ? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?* Hoc est dicere; Quid tibi, ô infeliciſſime homo proderit, si omnem mundum aut ipse habeas, aut tuis posteris relinquas, si salutis atque animæ detrimenta patiaris? Damna enim animæ totum penitus secum auferunt, nec quicquam homo omnino habere poterit, qui seipsum damno animæ pereuntis amittat. *Aut quam*, inquit, *homo commutationem dabit pro anima sua?* Hoc est dicere

Mat 16.26. Marc.8.36. Luc.9.25.

dicere, non respicias, ô homo, pecuniam, non possessionem, nec dubites saltem moriens pro spe tua quantum potes rei tuæ ac facultatis offerre: quicquid libet enim dederis pro te, vile est; quicquid pro te obtuleris, parui pretij est, quia anima tua omnium rerum est comparatione pretiosior. Et ideo nihil dubites pro te dare: quia si te amiseris, omnia in te perdis: si autem te lucrifeceris tecum & in te omnia possidebis. Cum hæc ergo tibi jam moriēti, ô homo quisquis es, Dominus tuus clamet, tu mentem obduras: tu aurē obstruis, & nudis sermonibus fidem adserens, sufficere tibi putas verba pro rebus: ac satis te firmum estimas credulitatis habere subsidium, si Deum quem rebus atq; operibus tuis despicis, verbis mendacibus honorare videaris. *Fili*, inquit Scriptura sancta, *si habes, benefac tecum. & Deo bonas oblationes offer.* Et alibi, *Miserere*, inquit, *animæ tuæ.* Vide pietatem erga te Domini nostri, vide quàm misericors sit Dominus Deus noster, qui nos ipsos pro nobis misericordiam rogat *Miserere*, inquit, *animæ tuæ*, hoc est dicere, miserere etiam tu illius, cujus vides miseratione me

frangi: miserere illius tandem, cuius misereor ego semper: miserere tu animæ saltem tuæ, cùm misereri me cernas alienæ. Et quid post hæc? ô misserrime homo cum Deus sic tecum agat, non adquiescis? rogat te vt tui miserearis, & non vis: causam tuam apud te agit, & à te non admittitur: dignatur te pro te petere, & à te non potest impetrare. Et quomodo, quisquis es, ô misserrime homo, quomodo te postea supplicantem ille in judicio suo audiet, cum tu hîc eum pro te rogantem audire ipse nolueris? Sed videlicet causa grandis est, qua Deum audire non possis: circumstant enim te ægrotantem cognati atque agnati tui, circumstant locupletes matres familiæ, circumstant nobiles viri, obsidet lectum infirmitatis tuæ sericis atque auratis vestibus circumfusa numerositas. O quantus fructus æternitatis est, talibus bona propria erogare mendicis! digna videlicet causa & satis justa est, vt tua animæ tuæ auferas, quod egenis talibus derelinquas. Sed nimirum misericordia frangeris, & lamentantium propinquorum pietate superaris. Est certa ratio. Vides quippe

quippe opulentiſſimi ac ſplendidiſſimi cultus homines, tibi anxios, tibi flentes, triſti vultu, & feſto habitu, compoſitas ad mœſtitudinem facies tibi oſtentantes, per imaginariam ſolicitudinem ſuam ementes hæreditatem tuam. Quem non moueat tanta pietas, quem non moueat talis dolor? Aut quomodo cùm hæc talia videas, non obliuiſcaris tui? Vides enim extortas lachrymas, ſimulata ſuſpiria, fictam anxietatem, non optantem vt conualeſcas, ſed expectantem quando moriaris. Vide defixos in te, & quaſi accuſantes tui obitus tarditatem omnium vultus. O infelicem te ac miſerrimum, cuius ſupremum exitum tantus deſiderat ac precatur numerus propinquorum! niſi quod ſcio ac ſatis certus ſum, nihil omnino apud Deum vota talium prævalere. Nam mirari poſſem fortè quod viueres, quem mori tam multi velint: & propter hos, quiſquis illes, propter hos tales animam tuam deſeris, & credere te iudicium Dei dicis, cùm ad hoc eius iuſſa deſpicias, vt patrimonium tuum talibus derelinquas? *Diſperſit*, inquit Propheta de eo qui Deum credit, *diſperſit*, Pſal. 111. 9.

dedit pauperibus, iustitia eius manet in
Luc.12.33. *æternum.* Sed & Saluator ipse ad omnes diuites; *Vendite*, inquit, *quæ possidetis, & date eleemosynam.* Et alibi, *Vende quæ habes, & da pauperibus.* Nunquid dicit, agnatis da, nunquid affinibus? Non vtique, sed pauperibus, sed egenis. Nunquid propinquo diuiti, nunquid vlli omnino hominum præpotenti? Non vtique, sed inopi, sed egestuoso. Et rectè. Nunquid enim cùm locupletibus cognatis tuis substantiam tuam dederis, justitia tua manet in æternum: aut cùm diuitias eorum diuitijs tuis auxeris, thesaurum habebis in cœlo?
Esa.5.20. *Væ*, inquit Propheta, *his qui dicunt dulce amarum, & amarum dulce.* Etiam laudari à te tales hos Deus prohibet, & tu ditare non metuis. Dari his prædicaroria verba non vult, & tu etiam talenta largiris. Honorari vitam eorum fictis sermonibus vetat, & à te thesauri eorum diuitiæque cumulantur. Sed vereris videlicet vultus circumsidentium propinquorum: & præsentes, atque obsidentes lectulum tuum metuis offendere. Ne *timueris eos*, inquit Dominus per Prophetam, *neque paueas à facie eorum*,

eorum, quoniam Dominus exasperans est. Ideo etiam tu esto intrepidus & constans, non formides vultus eorum, neque frangaris ambitu eorum: despice concupiscentes hæreditatem tuam, & diuidentes iam inter se substantiam tuam, qui non te, sed patrimonium tuum diligunt: immo qui cupiditate rerum tuarum te execrantur. Nam dum tua impatienter sitiunt, te oderunt, præsentiamque tuam quasi æmulam sibi, & aduersariam iudicantes, obicem atque obstaculum putant cupiditatis suæ esse quod viuis. Despice ergo hos tales, ac nihili facito, non te moueant blandimenta eorum, venena tibi sunt, non respicias adulationes eorum, gladij sunt iugulatores tui & quidem ferreis atq; hostilibus gladijs tetriores: illos enim homines cuncti vident, istos incauti non vident: illi, quia apertè sæuiunt, euitantur; isti, quia occultè insidiantur, occidunt: & hoc periculosiores sunt, ac nouo nocendi genere peiores, quod illis ferreis gladijs nemo est penitus qui se lædi velit, istis multi se etiam occidi volunt, noua atq; inæstimabilis mali lethalis illecebra. Illis gladijs qui-

cunque percutitur, & timore pariter & dolore torquetur : istis quicunque occiditur delectatur. Fuge ergo hoc malum, fuge assentationes insidiantes tibi, fuge obsequales noxias tibi, fuge ambitus deceptores tuos : ista sunt officia quæ te iugulant, ista sunt quæ in mortem trahunt; fuge eorum talium blandimenta, fuge honorum sedulitatem: isti sunt carnifices ac tortores tui, qui te in præsenti quidem ambiunt, sed in futuro necant, & consertis quodammodo manibus, ac velut coniurati mutua factione in sempiternos tartari ignes cogere ac præcipitare conantur. Et ideo non timeas eos, non expauescas, erige animum & vim sanctæ auctoritatis adsume. Si enim illi tantopere adnituntur vt pereas, cur non maiore tu animo adnitaris vt viuas? Confortare ergo, & constanti animo tibi consule. Satis infidelis, ac satis est stultus, qui mavult præstare alijs vt sit miser, quàm sibi vt sit beatus: & vt alios affluere faciat delitijs temporarijs, se tradit vtendum ignibus sempiternis.

Explicitus liber tertius.

INCIPIT LIBER QVARTVS.

NOn me præterit, domina mi Ecclesia, nutrix beatæ spei, hæc quæ libellis superioribus diximus, nonnullis filijs tuis Christum parum amantibus displicere. Sed voluntates eorum non magni pendimus, quia nec mirum est, si eis loquentia de Deo verba non placeant, quibus ipse forsitan Deus non placet: nec expectandum, vt insinuatorem salutis atque animarum sermonem ament, qui salutem ipsam atque animas suas non amant. Sufficiunt itaque sicut in alijs, ita etiam in hac parte nobis sensus tantum & judicia sanctorum, quibus idem atque apud nos sentientibus, cepti profecto sumus etiam Deum ipsum sentire nobiscum, quia cum in sanctis tuis Spiritus Dei maneat, absque dubio Deus illic est, vbi illa pars fuerit, à qua Dei Spiritus non recedit. Pravorum ergo hominum, id est, vel Pa-

† *mundialium.*

ganorum, vel † munditialium ſenſus aut parui exiſtimandi ſunt, aut nihil omnino faciendi: quia *ſi hominibus,* inquit Apoſtolus, *placere vellem, Chriſti ſeruus non eſſem.* Illud durius ac moleſtius, quod quidam, vt arbitror, filiorum tuorum ſub religionis titulo à religione diſſentiunt, & habitu magis ſæculum relinquere, quam ſenſu. Quorum, ni fallor, ſententia hoc habet atque adſerit: Omni omnino homini Chriſtiano propinquitatem in exitu magis conſiderandam eſſe, quàm Chriſtum. Et quia profana penitus per ſe erat execrabilisq; ſententia, velare, vt puto infidelissimam prædicationem quaſi vmbratili, vt reor, quadam adiectione conantur, dicentes; Cunctos qui credant Deum, ſanos tantum atq; incolumes officioſos Chriſto eſſe debere: cæterum exeuntes iam à ſæculo, carnalis magis propinquitatis, quàm diuini officij oportere meminiſſe. Quaſi vero homines Chriſtianos alios eſſe oporteat incolumes, alios de hoc ſæculo recedentes: & alios ſe cuncti exhibere chriſto debeant in ſoſpitate, alios in morte: alios in ſuperiore vita, alios in poſteriore. Quod ſi ita eſt, ergo

Ad Gal. 1. 20.

ergo alterum quis habiturus est Christum iuuenis, alterum senex: & toties debent homines demutari fide, quoties demutantur ætate. Si enim erga Dei cultum alter quispiam futurus est vigens, alter infirmus; alter sanus, alter ægrotans: ergo prout status fuerit humani corporis inæqualis, ita erit homini etiam Deus ipse mutabilis: & quoties fuerit in homine valetudo contraria, toties erit etiam religio diuersa: quasi vero qui incolumes Christi esse debent, morientes Christi esse non debeant. Et vbi illud est; *Qui perseuerauerit in finem, hic saluus erit*: aut illud in Prouerbijs sacris diuini sermonis oraculum; *Sapientia in exitu canitur*? Quo vtiq; ostenditur, licèt salubris sit in omni ætate sapientia, præcipuè tamen omnes in exitu suo debere esse sapientes: quia laudari penitus ante actæ ætatis prudentia non merebitur, nisi bono fine claudatur. Sapientia enim in exitu canitur. Sufficit, inquit pestilens prædicatio, sufficit præteritum opus homini, etiamsi in fine nihil faciat. Ego multo plus addo, aut non minus: eis si potest, morte vicina, aut certè plus multo esse faciendum.

Mat. 10 22. Marc. 13. 13. Prov. 1. 20.

ciendum. Primùm, quia de bono opere nihil nimis est. Deinde, quod ad tribunal Dei pergens magis placare judicem debet, quasi iam in iudicio constitutus. Postremò, quod si aliqua ante exitum bona fecit, multo magis facere iam in exitu suo debet, ne deterior scilicet superioribus vitæ actibus finis esse videatur. Si autem bonis operibus parum studuit, multo vtique magis facere eum vel in exitu suo conuenit, vt quod vita anteriore non reddidit, saltem in extremitate persoluat: & qui ex hoc reus est, quod ante neglexit, vel per hoc excusari aliquatenus Domino suo possit, quod præteritam inhumanitatem vltima saltem deuotione compenset. Sed ad superiora redeamus. *Sapientia*, inquit sermo diuinus, *in exitu canitur*. Cur eam non dixit cani in pueritia, non in iuuentute, non in statu rerum incolumium, non in prosperitatibus secundorum? scilicet quia in his omnibus quicquid laudatur incertum est. Quamdiu enim quis subiacet mutationi, non potest cum securitate laudari; & ideo, vt ait sapientia, *in exitu canitur*. Exiens enim quis de incertis periculo-

rum

rum, certum merebitur euasa omni rerum varietate suffragium: quia tunc stabilis & firma laus est, quando meritum non poterit iam perire laudati, *Sapientia*, inquit, *in exitu canitur*. Quid est, quæso, sapientia Christiani? quid nisi timor & amor Christi? *Initium enim*, inquit, *sapientiæ timor Domini*. Et alibi: *Perfecta*, inquit, *dilectio foras mittit timorem*. Ergo vt videmus, initium sapientiæ est in timore Christi, perfectio in amore. Itaque si sapientia Christiani timor est atque amor Domini, ita demum verè sapientes sumus, si Deum semper ac super omnia diligamus; & hoc cum omni tempore, tum præcipuè in exitu nostro, quia *sapientia in exitu canitur*. Si ergo sapientia per hoc maximè in exitu canitur, si Deus super omnia diligatur, quæ igitur insania est, vt dicat aliquis Christum carnali propinquitati præponi ab incolumibus oportere, à morientibus non debere? Cur enim eum præferant incolumes, si non debent præferre morientes? Aut si potest quispiam religiosè agnatos atque adfines suos Christo in morte præponere, cur non religiosè etiam

Iob. 28. vlt. Ps. 111. vlt. Prou. 1. 7. & 9 & 10. Syrach. 1. 16. 1 Ioh. 4. 18.

ante-

ante præponat? Aut si est vlla hora in vita vltima, qua quis plus alios diligere debeat quàm seipsum aut Deum, cur non & in vita anteriore plus diligat? Ac sic fit vt soluantur omnia & euanescant, intereantque, neque vllum quis viliorem habeat quàm seipsum, neq; vllum inferiorem quàm Deum. Si enim vllum est tempus quo ab aliquo possit Deus affinibus aut propinquis iure postponi, nullum est quo possit iure præponi: sin autem quod verum est, nullum est omnino tempus, quo Deo quisquam debeat anteponi; nullum est omnino tempus, quo possit iure postponi. Nullum vtique; & ideo ne in extremis quidem, quia etiam iustum hominem Propheta in die qua errauerit, dicit esse periturum. Itaque si omnis error errantis perditione multatur, & his quoq; erroribus vita hominum periclitatur, quibus vsitatè atque communiter innocentia humana polluitur, quid futurum existimamus, vbi in Deum ipsum detestabili infidelitate peccatur? *Si enim*, inquit Apostolus, *omnis inobedientia iustum accipit mercedis retributionem, quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem?*

Heb. 2. 2. 3.

tem? Nullus autem ſalutem veram plus negligit, quàm qui Deo aliquid anteponit : cùm enim ſalus noſtra munus ac miſericordia Dei ſit, quæ ei ratio conſequendæ ſalutis eſt, qui Deum ipſum deſpicit, in cuius miſericordia ſalus noſtra conſiſtit? Aut cum judex & viuorum ſit Deus & mortuorum, quæ ei ſpes in Dei iudicio eſſe poterit, qui eum etiam moriens iudicio ſuo ſpreuerit, à quo eſt ſtatim mortuus iudicandus? Et ideo, vt Scriptura diuina ait; *In quo iudicio iudicat, in eo iudicabitur de eo*: Mat. 7. 2. hoc eſt, quo iudicio iudicat de Deo, eo ipſe iudicabitur à Deo : neque iniquum putare poterit, ſi eum cunctis in futuro Dominus poſtpoſuerit, qui in præſenti Deum cunctis ipſe poſtponit : nec queri, ſi eum omnibus Deus æſtimet damnabiliorem, cùm ipſe omnibus Deum æſtimet viliorem. Sed dicit aliquis, non ſe hoc animo iſta facere, quò aut cõtemnat Deum, aut vilem putet: ſed quo vel amet eos, quos hæredes inſtituat, vel honoret. Adquieſcamus hoc ita eſſe; omnibus fermè etiã alijs flagitioſiſſimis, & criminoſiſſimis reis excuſatio iſta ſuppetit. Nam dicere & fornicatoribus licèt,

licet, non se hoc animo fornicari, quod Deum spernant; sed quia calore corporis atque infirmitate vincantur. Et homicidæ id affirmare possunt, non se contemptu Dei humanum sanguinem fundere: vel odio enim se, vel cupiditate tantùm scelera præstare. Sed quid prodest malis hæc excusatio: cùm scilicet nihil interfit, qua se quispiam dicat peccare causa, cum sit omne peccatum diuinitatis iniuria? Adquiescamus tamen, vt supra dixi, hoc ita esse, nec ex contemptu Dei res suas quempiam alij magis quàm Deo tradere, sed vel honore hæredis sui se ad hoc trahi, vel certè amore compelli. Sed quid facimus, quod hoc ipso magis incuria Dei probatur atque contemptus? Si enim, ô quisquis es ille, per id quod hæredibus tuis vel quibuscunque res proprias derelinquis, & honorare te eos indicas & amare: Deum vtique cui non relinquis, nec honorare te indicas, nec amare. Ac per hoc quicquid pro te dixeris, contra te est: & ad contemptum atque ad contumeliam Dei pertinet amor & honorificentia cæterorum. Cùm enim alijs ideo relinquas, quia eos

honoras:

honoras: Deum, cui non relinquis, vtique non honoras: cum alijs ideo relinquas multa, quoniam amas: Deo ideo non relinquis profectò, quia non amas. Ecce enim adsistit tibi morienti atque testanti homo pariter ac Deus. Res aperta est, & non dubia, quem elegeris prætulisti. Si in vno est honor solo, necesse est in alio inueniatur esse despectio. Si homo qui præfertur gaudet se à te diligi, necesse est vt se doleat Deus qui prætermittitur, non amari. Sed putas Deum videlicet munificentia hominis non egere, & ideo quid necesse est, inquis, ab homine ei quippiam tribui, qui ipse cuncta omnibus dedit? Vtrum egeat munificentia nostra Dominus, an non egeat, aut quomodo vel egeat, vel non egeat, iam videbimus. Interim, quia ab eo cunctis cuncta præstari, etiam tu negare non ausus es, hoc dignius est absque dubio largitate nostra, quia nobis ipse ante largitus est: hoc iustius ei officijs respondere tentemus, quo beneficijs illius magis impares sumus: Nam & natura ipsa hominum, consuetudoque communis hac quasi generali cunctos lege

coniun-

constringit, vt à quibus aliquid liberalitatis accepimus, plus eis gratiæ debeamus: arctat quippe nos ad retributionem dati accepta largitio. Ante vsum enim ac munificentiam liberalitatis alienæ liber est quispiam, beneficiorum fœnore non grauatus. Coguntur autem omnes ipsa conscientia sua ad repensationem vicissitudinis, postquam esse cœperint debitores. Ita ergo & Deo hoc maiora debemus, quod ab eo cuncta percepimus: & hoc respondere beneficijs illius minus possumus quod ei etiamsi quod debemus redhibere cupiamus, tamen de suo reddimus. Ac per hoc non est quod placere sibi quisquam largitione sua debeat. Sicut sua non sunt cuncta quæ à Domino suo accipit? sic sua non sunt cuncta quæ reddit. Et ideo perfidiæ quidem pœna debetur ei, qui negauerit Deo quę sunt sibi ab eodem commodata. Imputare autem largitionem non potest, qui reddiderit accepta nihil minus quàm vt non egeat. Sed Deus, inquis, non eget retributione. Non eget enim iuxta potentiam suam sed eget iuxta præceptionem suam: non eget secundum maiestatem suam, sed eget

secundum

secundum legem suam: & in ipso se quidem non eget, sed in multis eget: non quærit in se munificentiam, sed in suis quærit. Et ideo non eget quidem iuxta omnipotentiam, sed eget iuxta misericordiam: non eget deitate pro semetipso, sed eget pietate pro nobis. Quid enim dicit ad pios ac largos dispensatores Deus? *Venite benedicti, possidete regnum patris mei, quod vobis paratum est à constitutione mundi. Esurivi enim, & dedistis mihi manducare: sitivi, & dedistis mihi bibere.* Et alia in hunc modum. Et ne hoc causæ, de qua nunc loquimur, parùm forsitan videretur, adiecit rerum diuersitatem auaris & infidelibus, dicens; *Ite maledicti in ignem æternum quem parauit pater meus diabolo, & angelis eius. Esurivi enim, & non dedistis mihi manducare: sitivi, & non dedistis mihi bibere, nudus fui, & non operuistis me.* Vbi ergo illi sunt, qui dicunt Dominum Iesum Christum officio nostrorum munerum non egere? Ecce & esurire se pariter & sitire, & algere commemorat. Respondeat quilibet horum, si non eget, qui esurire se queritur: si non eget, qui se sitire testatur? Ego

Mat. 25. 34. 35. 36.

v. 41. 42. 43.

plus

plus addo aliquid, Christum non solum egere cum cæteris, sed plus multo egere quàm cæteros; in omni enim pauperum numero, non est vniuersorum vna paupertas. Sunt enim quidam, quibus etiamsi vestimenta desunt, alimenta non desunt: multi sunt hospitio egentes, vestibus non egentes: multi domo carentes, sed non substantia. Sunt denique, quibus etsi desint multa, non desunt omnia. Christus tantummodo solus est, cui nihil est quod in omni humano genere non desit. Nullus seruorum suorum exulat, nullus frigore ac nuditate, torquetur, cum quo ille non algeat. Solus cum esurientibus esurit, solus cum sitientibus sitit. Et ideo quantum ad pietatem illius pertinet, plusquam cæteri eget: omnis enim egestuosus pro se, tantum & in se eget. Solus tantummodo Christus est, qui in omnium pauperum vniuersitate mendicet. Et cùm hæc ita sint, quid ais, ô homo, qui Christianum te esse dicis, cùm Christum egere videas, tu facultates tuas in quibuscunque non indigentibus derelinquis? Christus pauper est, & tu opes diuitum cumulas.

cumulas. Christus esurit, & tu delitias affluentibus paras. Christus etiam aquam sibi deesse queritur, & à te apothecæ ebriosorum vino replentur. Christus rerum omnium egestate conficitur, & à te luxuriosis copiæ congregantur. Christus tibi pro muneribus à te datis præmia sempiterna promittit, & tu nil præstaturis cuncta largiris. Christus tibi & pro bonis bona immortalia, & pro malis mala æterna proponit: & tu nec bonis cœlestibus flecteris, nec malis perennibus commoueris: Et credere te Domino tuo dicis, cuius nec remunerationem desideras, nec iracundiam contremiscis. Non credis igitur, sicut iam diximus libro superiore, non credis, & licèt de conuersorum venerabili choro esse videaris, licèt religionem vestibus simules, licèt fidem cingulo adseras, licèt sanctitatem pallio mentiaris, non credis omnino, non credis; Et hoc tam viris huiusmodi, quam femininis dixi, non credunt. Induat sibi quamuis quilibet habitum sancti nominis, titulum sacræ religionis inscribat; si de substantia sua alijs magis quàm sibi consulit, profectò non credit; nemo

est

est enim credens, qui facultates suas alijs prodesse malit, quàm sibi, nemo est qui beatitudinem alijs miseria sua emere contentus sit: nemo est qui vt alijs paret delitias temporarias, subire egestatis cupiat sempiternas. Et ideo qui patrimonio suo alijs magis quàm sibi consulit, profutura sibi quæ Deo dederit omnino esse non credit. Dicat enim mihi quilibet horum, cur facultates suas alijs derelinquit: nunquid ideo, quia profuturas cui reliquerit esse non ambigit? Ideo absque dubio. Igitur quicunque ille es, si ea quæ alijs relinquis, ideo relinquis, quia profutura ei cui reliqueris certus es; sic profectò si quæcunque religiosis muneribus erogâsses, profutura esse tibi crederes, tibi absque dubio peculiariter deputares; quia quanto te plus amas, quàm eos quibus relinquis, tanto magis tibi relinqueres, si profutura ea tibimet vel tenui opiniuncula judicares. Non enim te odisti, vt prodesse tibi nolis: sed quæ pauperibus dereliqueris, profutura tibi esse non credis. Vnde est quod alijs magis quàm tibi consulis; quia profuturum tibi opus religiosum esse non credis

credis: sicut credis itaque sic recipies. Tu Saluatorem perparui pendis, & te Saluator nihil. Tu Christum postponis alijs, & te omnibus Christus. Tibi in comparatione etiam hominum perditorum vilis est Dominus, & tu eris inter perituroru vltimos deputandus. Sed blandiris tibi forsitan, vt iam ante dixi aliquo religiosæ professionis intuitu: magis es debitor: quia proposito sanctitatis maiora promittis, & ideo plus tolerabis supplicij, quia minus solueris sponsionis: *Seruus enim*, inquit sermo diuinus, *qui ne scit voluntatem Domini sui, & non facit eam, vapulabit paucis: qui autem scit, & non facit eam, vapulabit multis*. Et tu specie professionis grandia specie polliceris, & rebus nulla restituis. Falsarij criminis reus es, Deo cuncta mentiris. Nec immerito sacer sermo judicium de templo Dei incipiendum esse testatur. *Iudicium enim*, inquit, *de domo Domini*. Alibi quoque, *Et à sanctis*, inquit, *meis incipite*. sed ad superiora redeamus. Ite, inquit auaris atque incredulis Deus, ite in ignem æternum, quem parauit pater meus diabolo & angelis eius. Ad liberandum te ab hoc malo, quibusdam Luc. 12. 47. 48.

buſdam forſitan bonis corporalibus vteris: pudicitiam quippe amâſſe te iactas. Sed memento quia & illos quos in Euangelio immortalibus pœnis Saluator tradidit, impudicitiæ non notauit. Sobrietatem tibimet placuiſſe commemoras: nec illi, de quibus Scriptura loquitur, ebrietatis crimine puniuntur. Ieiunâſſe te dicis, nec illos prandia reos eſſe fecerunt. Sed videlicet magna cauſa eſt, qua tibi abſtinentia ac ieiunio tuo placeas: qui ad hoc ieiunâſti, ad hoc parcè exilitèrque vixiſti, non vt poſt mortem tuam egenos facultatibus tuis paſceres, ſed vt cenſum cuiuſcunque hæredis diuitijs ampliares, magnos videlicet abſtinentiæ fructus capis. Minus enim panis tu manducaſti, vt aurum alius haberet. Tibi venter frugalitate decreuit, vt cuiuſcunque hominis fortaſſe vitioſi theſaurus creſceret. Cùm ergo ad iudicium Dei veneris, iure imputare ei ieiunium tuum poteris, dicens: Ieiunaui Domine & abſtinui, ac diu me ab omnium delitiarum fruge ſuſpendi, & res hoc probat: ecce enim nunc hæredes mei de meo affluunt, immenſarum diuitiarum copijs exabundant.

bundant. Et vt aliquid etiam de Evangelica lectione præsumas, hoc quod Saluator dixit de perditissimo illo diuite, potes & tu forsitan de hæredibus tuis dicere; Induuntur purpura & byssо, & epulantur splendidè, incubant defossis à me talentis, premunt argenti & auri congestas strues materiam quoq; his voluptatum omnium præparaui, distenduntur, delitijs à me relictis. Ego diu abstinui vt nunc illi ebrientur, crapula est illorum frugalitas mea: natant tricliniorum redundantium pavimenta vino: falerno nobile lutum faciunt: mensæ eorum ac toreumata mero jugiter madent, semper vda sunt: luxuriant in peristromatis, quæ ego feci: fornicantur in sericis, quæ reliqui. Et cùm hæc omnia pro te dixeris, quomodo non æternam à Christo remunerationem mereri poteris, cui in talibus sanctis tantarum delitiarum copiam præpararis? O quanto melius quæcunque illa es, quanto melius & salubrius pauper fueras & egestuosa, quàm dives: paupertas enim te Deo insinuare potuisset, divitiæ ream esse fecerunt. Rectius ergo per indigentiam Luc. 16. 19.

† *fueras.*

tiam ſalua † fieres, quàm per opes tuas & te & alios prægrauaſſes: te ſcilicet, dum malè alijs relinquis: alios, dum à te relicta & ipſi vſu inhumaniſſimo malè poſſident, & poſt ſe malè alijs derelinquunt. *Si* vis ergo, quæcunque illa es, ſi vis tibi eſſe conſultum, ſi vis æternam habere vitam & cupis videre dies bonos, relinque ſubſtantiam tuam indigentibus ſanctis, relinque claudis, relinque cæcis, relinque languentibus, ſint facultates tuæ alimenta miſerorum, ſit opulentia tua pauperum vita, & illorum refrigeria præmia tua ſint, vt illorum refectio te reficiat. *Si* enim illi de tuo edent, tu ſaturaberis: ſi illi de tuo biberint, tu ſitis tuæ æſtum ardoremque reſtingues: te illorum veſtitus veſtiet, te illorum apricitas delectabit. Non ergo vile ac deſpicabile putes ſi ſubſtantiam tuam miſeris atque egentibus derelinquas: Chriſtum in illis facies hæredem. Et quid dicam de Chriſti nomine? Chriſtum quidem hæredem facis, ſed hæreditatis emolumenta percipies: quæcunque enim Chriſto reliqueris, per Chriſtum omnia poſſidebis. *Sed* hæc tu, vt

reor, friuola esse judicas, & quasi somnia quædam ac deliramenta contemnis: Non enim credis Christum vera dixisse, & res probat nequaquam te ei credere: nom qui mandata eius nec in postremis facis, aut nulla esse omnino æstimas, aut falsa esse condemnas. In quo quidem lugere omnes sanctos ac flere conuenit, nulli te & alios tui similes, nulli minus quàm Christo credere. Si tibi quicunque ex cauponibus quid promitteret, fidem promittenti non abnegares: si mutuum quidpiam propola aut falgamentarius postularet, redditurum eum non diffideres quæ dedisses. Mendacibus denique interdum atque periuris, cautione facta & dato fideiussore, res creditur: Christus tibi & fidelissimam cautionem & fideiussores optimos dedit, cautionem scilicet in Euangelio, fideiussores Apostolos suos: & si id parum est, Patriarchas, Prophetas, Martyres suos, totam denique diuinarum literarum seriem, & non credis ei, nec fidem commodas? Quem rogo tam prodigum inter homines, ac tam miserum inuenire possis, cui fidem sub tot fideiussoribus denegares? Das ita-

que res tuas divitibus, & egenis negas. Das luxuriosis & negas sanctis. Das cuicunque fortasse perdito, & negas Christo. Prout ergo judicasti, sic judicaberis: sicut elegeris, sic recipies. Non habebis cum Christo partem quem despexisti, cum his habebis quos prætulisti. Sed dicit fortasse aliquis ex infidelium numero non dignam esse causam, quæ vel Deum moueat, vel homines in æternum periculum trahat. Scio quidem quod omnes rei, veniabiles putant semper reatus suos: nam & furta furibus leues culpæ sunt, & innocua ebriosis videtur ebrietas, & apud impudicos fornicatio scelus non est: quia nullum omnino tam grande crimen est, quod non cujus facinore committitur, ejus sententia subleuetur. Sed si quis vult ex peccatoribus scire, quàm graviter censenda à Deo sint magna crimina, discat qualiter in semetipsis puniant sancti etiam leuia peccata conscii, scilicet jam ex ipsius Dei dicti futuri examinis, ac per Domini sui verba, etiam judicia rimantes, & ideo semper in Dei opere, semper in compunctione, semper in cruce positi: beati, qui

qui cùm omnium misereantur, sibi nunquam penitus ignoscant, in nullo sibi parcentes, sed totos se admodum Deo impendentes, & ideo in futuro judicio digni præmio, quia hic apud se jugiter in reatu. Nam de misericordia eorũ ac largitate quid dicam? quæ virtus apud eos quasi virtutum omnium initiatrix est. Plerique enim eorum hæc habent quasi exordia & quasi incunabula conversionis suæ, vt priusquam limen sanctæ professionis introeant, de propriis sibi facultatibus nil relinquant, secundum illud scilicet Domini nostri dictum, quo ait; *Vende omnia bona tua, & da pauperibus, & veni sequere me.* Et illi itaque secuturi vocantem Deum, prius vendunt omnia quàm sequantur: divitias enim onerum atque impedimentorum loco esse ducentes, expeditos se non putant ad sequendum Deum, nisi omnia prius carnalium sarcinarum impedimenta projecerint, simul vt more hominum commigrantium prius ad locum habitaculi destinati res suas transferent, quàm seipsos scilicet, vt cùm ea universa quæ ad se pertinent transtulerint, Mat. 19. 21.

rint, tunc ipsi in plenam ac refertam bonis immortalibus domum, præmissa rerum omnium facultate, commigrent: securi absque dubio, nihil sibi postea defuturum, qui exituri de habitaculo vili & contemptibili, ac iam iamque tuituro nihil illic de suo penitus reliquerint quod periret. Hæc ergo sanctorum spes, hæc fiducia est, sic sibi opulenta rerum transmissione prospiciunt, vt æternis immortalium facultatum copijs perfruantur. Cæterum tu quicunque ille es, aut quæcunque, quæ animæ tuæ ac salutis oblita, ipsa te reseculis tuis spolias, quomodo in futuro quasi condita ac parata reperies, quæ hic aut non indigentibus, aut etiam abundantibus deputaris? Quomodo reddenda tibi à Deo credis, quę Deo ipse non credis? Nemo enim sibi solui vult, quæ non commodat, nec tam stultus est vt quæ non fœnerauerit putet esse reddenda. Et ideo tu nequaquam à Deo quasi reddendum sperare poteris, quod Deo vtiq; non credens reddere tibi Deum ipse nolueris. Vnde compleatur dictum in te diuinum illud necesse est, *quia reliquisti alijs, vel alienis diuitias tuas,* Ps. 49. 14.

sepulchrum

ſepulchrum tuum erit domus tua in æternum. Et illud quod Saluator ad ſimilem tui loquitur; *quia tepidus es, ſed neque feruens, neque frigidus, incipiam te euomere ex ore meo. Et illud dicis; diues ſum, & diuitias habeo, & nullius egeo, & neſcis quia tu es miſer, & pauper, & cæcus, & nudus.* Apo.3 16. Nemo itaque ſibi in vita, in morte, in actu, in dono, in teſtamento ſuo hominem Deo præferens, de vitæ ac profeſſionis prærogatiua aliquid blandiatur: pœnalis eſt hominis ac pernicioſa ſecuritas: præſumpta ſpes, ſarcinæ ſunt reatus: vſurpata abſolutio damnationem parit: quicunque ſibi ſe excuſat, accuſat Deo, ſecundum illud, *nam qui ſe exiſtimat eſſe aliquid cùm nihil ſit, ſeipſum ſeducit.* Galat.6.3. Nemini itaque facilis ſua cauſa ſit, nullus difficilius euadit, quàm qui ſe euaſurum eſſe præſumpſerit. Dura hæc forſitan atque auſtera videantur. Quid ni? *Omnis enim diſciplina*, vt ait ſermo diuinus, *non eſt gaudij ſed mœroris.* Heb.12.11. Dura hæc & auſtera ſunt. Sed quid facimus, non licèt rerum mutare naturas, & enuntiari aliter veritas non poteſt, quàm vis ipſa exigit veritatis.

Dura hæc quidam putant ſcio & ſatis certus ſum. Sed quid facimus? niſi duris non itur ad regnum: *arcta enim* Mat. 7. 14. inquit Dominus, *& anguſta via eſt* Rom. 9. 18. *quæ ducit ad vitam.* Et Apoſtolus, *Exiſtimo*, inquit, *quod non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.* Indignum eſſe ad futuræ gloriæ comparationem omne opus dicit humanum, & ideo nihil durum aut auſterum Chriſtianis videri debet: quia quantalibet pro ſempiterna beatitudine Chriſto offerant, vile eſt quod datur, vbi tam grande eſt quod accipitur. Nihil magnum in terris ab homine Deo ſoluitur, vbi quod eſt in cœlo maximum comparatur. Durum eſt avaris vt largiantur ſua, Quid mirum? Totum durum eſt quicquid imperatur invitis. Penè omnis ſermo divinus habet æmulos ſuos: quot genera præceptorum ſunt, tot adverſariorum. Si largitatem eſſe in hominibus jubet Dominus, avarus iraſcitur: ſi parſimoniam exigit, prodigus execratur: ſermones ſacros improbi hoſtes ſuos dicunt: horrent raptores quicquid de juſtitia ſcribitur: horrent ſuperbi quicquid de humilitate

militate mandatur: adversantur ebriosi, vbi sobrietas indicitur: detestantur impudici, vbi castitas imperatur. Aut nihil ergo dicendum est, aut quicquid dictum fuerit, cuicunque suprædictorum hominum displicebit. Mavult quilibet improbus execrari legem, quam emendare mentem: mavult præcepta odisse, quàm vitia. Inter hæc quid agant quibus loquendi à Christo officia mandantur? Deo displicent, si tacent: hominibus, si loquuntur. Sed vt Iudæis Apostoli responderunt; *Expedit magis Deo obedire, quàm hominibus.* Deo tamen consilium omnibus, quibus gravis & onerosa est lex Dei, si accipere non recusant, quemadmodum placere eis possunt quæ Deus præcipit. Cuncti enim qui oderunt mandatum sacrum, causam odii in seipsis habent. Omne fastidium non in præceptis legis, sed in moribus suis. Lex quippe bona est, sed mores mali, ac per hoc mutent homines propositum & affectum suum. Si enim mores suos probabiles esse fecerint, nihil eis ex eo quod lex bona præcipit, displi-

Act. 5. 29.

cebit ; quando enim bonus quis esse cœperit, non potest non diligere legem Dei, quia hoc intra se habet lex Dei sancta, quod sancti homines in moribus. Gratia Domini nostra cum Spiritu tuo,

AMEN.

Explicitus liber quartus.

ANNOTATIONES ALIQVOT IN SALVIANI *Episcopi doctiss. loca, vel subobscura, vel quæ propter exquisitam elegantiam atque reconditam eruditionem digna visa sunt, vt & attentius obseruarentur, & dilucidius etiam explicarentur, Autore* Ioanne Alexandro Brassicano.

IN PROÆMIVM.

AD SALONIVM Huius Salonij Viennæ Galliarum Episcopi, cui Salvianus librum suum nominatim inscripsit, sæpissime meminit Sidonius Apollinaris in Epistolis, & Gennadius etiam in Saluiano. 1.

2 Omnes admodum homines) Vsus est fermè Salustiano exordio. Videtur autē hic (admodum) particula vsus esse pro quidem vel equidem: nam & in aliam partem non semel hac vtitur Eucherius Lugdunensis, & Salvianus etiam noster aliter vsus est, vt suo loco indicabimus.

3 Mundialium negotiorum.) Videtur vsus esse dictione suo seculo familiari, nam alias mundiale vix satisfacit auribus eruditorum. Neque vero ob vnam aliquam voculam, vt quidam solent, integrum autorem damnare convenit. Quando in omni re sit improba ac reprehendenda præteritis melioribus malorum selectio, vt Cicero in libris de legibus docuit.

4 Scholastici.) Scholasticos vocat, nisi fallor, quemadmodum etiam Gennadius, stylum tantum expolientes, nec animadvertentes interea quàm splendidis illis verbis, & exquisitiore dictione minime dignum sit argumentum hoc quod tractandum susceperunt. Sic Prudentius Symmachum damnat, quod eloquētia sit abusus, quando Gentilium deos esse recipiendos ac servandos, elegan-

elegantissimè quidem, sed parum vere diceret.

Os dignum æterno tinctum quod fulgeat auro,
Si mallet laudare Deum, cui sordida monstra
Prætulit, & liquidam temeravit crimine vocem.
Haud aliter quàm cum rastris quis tentat eburnis
Cœnosum versare solum, limoque madentes
Excolere aureolis si forte ligonibus, vluas
Splendorem nitidi dentis scrobis inquinat atra,
Et pretiosa acies squalenti sordet in aruo, &c.

Cicero certè in primo Tusc. quæst. lib. scholas intelligi voluit eruditas dissertationes, quibus vltro citroque habitis, ea quæ ad philosophiam pertinent, exquirerentur. Senec. lib. sexto controversiarum appellat scholasticos qui tantum in vmbra declamationũ argumentis sese exercitarint, necdum in fori lucem prodierint.

Latinitate sunt tumida.) Sic constanter habet exemplar descriptum. Proinde nihil immutare volui, atque

vtinam omnes eadem religione præsertim in re sacra, hoc est, in castigandis veterum libris, vterentur. Neque vero Latini sermonis elegantiam damnat Saluianus, sed ita Latinitatem elevat, vt Cicero etiam in primo libro de Oratore docet, si non scientia plurimarum & optimarum rerum illi coniuncta sit, sine qua verborum volubilitas inanis atque irridenda est. Sed & hunc locum doctoribus rectius vel explicandum, vel restituendum (sacrilegii enim genus est restituere velle id quod nescias) in medium relinquo.

IN LIBRVM PRIMVM.

1 Magistrum suum Philosophia) Magna laus Pythagoræ, quippe quem ipsa Philosophia Magistrum suum agnouerit; id quod satis approbat vel vnicum hoc verbum de illo vulgatum αὐτὸς ἔφα.

2 Animus per omnes mundi partes.) Hoc fusius explicat Plutarchus libro primo de placitis Philosophorum: & Virgilius libro sexto Æneidos huc respexisse videtur.

Principio cœlum ac terras campoſque liquentes,

Lucen-

Lucentemque globum lunæ, Titaniaque astra
Spiritus intus alit totamque infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet, &c.

3 Gubernatori) Hoc elegantissime docet Aristoteles in libro quem ad Alexandrum Magnum scripsit de mundo sic dicens; Καθ' ὅλα δὲ ὅπερ ἐν νηὶ κυβερνήτης, ἐν ἅρματι δὲ ἡνίοχος, ἐν χορῷ ὁ κορυφαίως, ἐν πόλει ὁ νόμος, ἐν στρατοπέδῳ δὲ ἡγεμών τοῦτο θεὸς ἐν κόσμῳ πλὴν καθ' ὅσον τοῖς μὲν, καματηρὸν τὸ ἄρχειν πολυκίνητον τε καὶ πολυμέριμνον, τῷ δὲ ἄλυπον, ἀπονόητε, πάσης κεχωρισμένον σωματικῆς ἀσθενείας, &c.

Latine sic dixeris; Ad summam, quod in naui gubernator, in curru auriga, in choro præcentor, in ciuitate lex, in exercitu imperator, hoc idem in mundo est Deus; nisi quod illis ipsis principatus laboriosus perturbatus, & anxius est: Deo autem expers omnis mœstitiæ, laboris, nullamque corpori afferens imbecillitatem, &c. Idem ferè scribit L. Apuleius in eiusdem inscriptionis & argumenti libro. Sic apud Prudentium Deus ipse loquitur.

Vnus

Vnus ego ipsa elementa rego, nec mole laboris.

Vt miser, infirmusq; aliquis, fragilisq; fatigor.

4 Fabij Fabricij.) Ejusmodi virtutum & virtute præstantium virorum exempla deprehendes apud Valerium Maximum Lib. IIII. Cap. III. & IIII.

5 Decem argenti libras.) Is fuit Cornelius Ruffinus, vt Valerius Maximus docet lib. II. cap. IIII. de nota Censoria.

6 Etiam in catenis.) Hæc sententia ad Stoicorum ἀπάθειαν pertinet. Et Horatius Poeta indicat libro primo Epistolarum ad Quintium nihil planè sapienti viro nocere posse.

Vir bonus & sapiens audebit dicere, Pentheu

Rector Thebarum, quid me perferre, patique

Indignum coges? Adimam bona. Nempe pecus, rem,

Lectos, argentum, tollas licet, Et manicis, &

Cõpedibus sævo te sub custode tenebo.

Ipse Deus, simul atq; velim me solvet opinor,

Hoc sentit, moriar, mors vltima linea rerum est &c.

Anax-

Anaxarchus etiam philosophus cum pistillis ferreis tunderetur, Tunde, inquit, Anaxarchi peram; neque enim Anaxarchum contundis. Possem hîc multa congerere, nisi me non commentarios, sed annotationes aliquot scripturum pollicitus fuissem.

7 Carnes.) Noue dixit habitius corpus, & nullo valetudinis adversæ periculo offensum aut imminutum.

8 Infirmitas carnis.) Galenus medicus in protreptico scribit ex Hipocratis sententia, summe bonam corporis valetudinem esse periculosam. Vnde & Plato Academiam locum insalubrem sibi delegit, vt immodicam corporis incolumitatem & prorsus inoffensam valetudinem hoc ceu remedio reprimeret. Meminit ejus rei Gregorius theologus in monodia in Basilium Magnum. Et Basilius magnus ad nepotes. Item Æneas Platonicus Christianus in dialogo de immortalitate animæ.

9 Manus tendimus.) Hoc etiam Aristoteles in libro de mundo agnoscit; Συνεπμαρτυρεῖ ἡ χὴ ὁ Clos ἅπας τῷ ἄνω χώραν ἀποδὺς Θεῷ καὶ χὸ πάντες;

πάντες οἱ ἄνθρωποι ἀνατείνομεν, τὰς χεῖρας εἰς τὸν ἔρανὸν εὐχὰς ποιούμενοι, &c. Hoc est, confirmant etiam hoc viuentes omnes. Quippe qui Deo summum attribuant locum, omnes enim deprecaturi ad cœlum manus tollimus. Vnde toties est hoc repetitum apud Homerum.

Θεοῖσιν δ' χεῖρας ἀνάσχων.

Et apud Virgilium

Et duplices cum voce manus ad sydera tendens.

IN LIBRVM TERTIVM, quoniam in secundo nihil non apertum est.

1 De quibus lis est, relinquere jubet.) Pudeat tandem nos Christianos & vitæ & professionis nostræ, quando neque sacra, neque profana, vel vnius assis æstimamus. Nam & Vipianus jure consultus in titulo 11. de rei vindicatione testatur prætorem eius factum non improbare, qui tanti habuit recreare, ne propter eam sæpius litigaret. Hęc enim verecundia eius & cogitatio, vt ipse inquit, qui lites execratur, non est vituperanda, &c. Quid simile reperias in nostri seculi iureconsultis, quorum suteiis (cautelas dicere volui) iam olim omnis

omnis æquitas corrupta est, lites creuerunt, & etiamnum crescunt. Controuersijs autem dirimendis tantum abest, vt aliquis eorum manus admoueat, vt multo libentius etiam frigidam suffundant: adeo vt verum sit quod ille dixit, Solis ijs vel in medio foro concessum esse latrocinium.

IN LIBRVM QVARTVM.

1 Implent canonem.) Summa cum elegantia dictum hoc est. Serui ita demensum suum accipiunt, vt interea tamen strenue cogantur esurire. Ratio loquendi desumpta est à canone frumentario: cuius meminit Asconius Pedianus, Suetonius, Lampridius, Spartianus, & alij. Extat etiam lib. XII. Codicis, Tit. de Canone frumentario vrbis Romæ.

2 Si extra conscientiam suam sunt.) Huc pertinet vulgata illa diui Hieronymi regula, Vbi generalis disputatio de vitijs sit, ibi nullius personæ iniuriam esse, neque quemquam acerbius reprehendi quasi malus sit, sed omnes admoneri ne sint mali. Sic Martialis.

Hunc seruare modum nostri didicere libelli,
Parcere personis, dicere de vitiis.

Naturæ

Naturæ admirabilis gemmas.) Nempe Magnetem lapidem, de quo Lucretius ita scribit in VI.

Quem magneta vocant patrio de nomine Graii.
Magnetum quia sit patriis in finibus ortus, &c.

Meminit ejus prolixe divus Augustinus in XXI. libro de Ciuitate Dei. Hæc autem Salviani valde quàm elegans similitudo sumpta est ex Platonis dialogo, qui Ion, siue de furore Poetico inscribitur. Eam quoniam Angelus Politianus in nutricijs non infeliciter expressit, non gravabor adscribere.

Ceu ferreus olim.
Annulus, arcana quem vi magnesia cautes
Sustulerit, longam nexu pendente catenam
Implicat, & cacis inter se conserit hamis.

4 Impræstabilem.) Nove dixit, sed non inerudite, qui nihil præstet pro rei dignitate, nam impii hoc de pientissimo Deo conqueruntur.

5 Persona peccantis.) Hoc Iuvenalis etiam attigit.

Omne

Omne animi vitium tanto conſpectius in ſe.

Crimen habet, quanto maior qui peccat habetur.

6 Syricorum.) Sic conſtanter legitur. Quamobrem nihil temere tradere, vel ſubſtituere volui. Qui autem ſint Syrici, hactenus me nec legiſſe, nec audiſſe memini. Apparet tamen aliquod mercatorum genus ita dictum fuiſſe, niſi quis legere malit ex conjectura, Syrorum, qui celebres aliquando ſunt habiti, autore Strabone, in omni mercatus genere. Verum & iſthic nihil pronunciaſſe volo, ſed doctorum judicio, ne litem meam faciam, rem non ita apertam delego.

Initia noſtræ religionis.) Hæc omnia non minus vere quàm graviter confutat Tertullianus in Apologetico, & Lactantius Firmianus nō vno loco in libris diuinarum inſtitutionum.

IN LIBRVM QVINTVM.

1 Raritas bonorum.) Ita Iuvenalis.

Rari quippe boni numero vix ſunt totidem, quot

Thebarū portæ, vel diuitis oſtia Nili.

2 Bagaudas.) Dictio eſt mere barbara,

bara, sed seculo suo familiaris ac recepta, vt eiusmodi multa vocabula Gothorum impressio tam multis regnis quàm etiam linguæ Latinæ Colonijs intulit. Sic autem appellabant transfugas prorsus inculpatos, qui ob inclementem potentiorum dominationem, ob crebras & intolerabiles exactiones, ad hæc, seruitutem quauis morte duriorem, ad barbaros profugissent.

3 Novi nuncij novarum Epistolarum.) Iustinianus Imperator lib. XII. Cod. tit. vltimo, grauissimam pœnam in eos statuit, qui vel bella regum, vbi desinant, vel vbi victoria feliciter euenerit, aut vbi factus honor quibusdam datus fuerit, si compositam pacis tranquillitatem, si princeps sacros vultus (sic enim ipse de se loquitur) inhiantibus forte populis inferat, immodico pretio nunciauerint, &c. ne eiusmodi διαγγέλια nihil aliud sint, quàm pauperum præda.

4 Capitatio.) Capitationem nove, sed eleganter dixit, quando tributa singulis per capita imponuntur. Vsus est ea voce, nisi me memoria deficiat, alibi Iulius Capitolinus.

5 Maleficæ potentis.) Circen venefi-

ficam

ficam intelligit, quæ ſolebat homines in canes & porcos, & eiuſmodi immunda animalia demutare. De qua re copioſè ſcribit Homerus, & poſt eum noſter Virgilius. Plutarchus autem in vita Homeri figmentum hoc doctiſſimè, vt omnia, explicat.

IN LIBRVM SEXTVM.

1 Perſonanter.) Noue dixit, hoc eſt in perſonam tantum vnius, nemine interea ſuo nomine notato. Quod Cornelius Tacitus in Dialogo de oratoribus expreſſit; *Neminem nominabo, genus hominum ſignaſſe contentus.*

2 Si fuerit tamen aliquis.) Reſpexerit ad modeſtiam illam Virgilianam,

Si quis tamen hæc quoque, ſi quis
Captus amore leget. Sic Perſius Satyra 1.

Quis leget hæc? min' tu iſtud ais? nemo
Vel duo, vel nemo, &c. (*Hercule. nemo?*

3 Vnum ſæpiſſime malum.) Huc pertinet nobilis ille verſiculus Heſiodi ab Æſchine thetore aduerſus Timarchum honorifice citatus,

Πολλάκι καὶ ξυμπᾶσα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ.

4 Admodum) Admodum dixit, id eſt, præcipiti curſu, & proclinatis animis in perditionem ruunt.

5 Beſtiarum

5 Beſtiarum dentibus.) Huc faciunt non aſpernanda illa verba Iſidori; hæc quippe, inquit, ſpectacula crudelitatis & inſpectio vanitatum non tantum hominum vitiis, ſed & dæmonum juſſis inſtituta ſunt: proinde nihil commune eſſe debet homini Chriſtiano cum Circenſi inſania, cum impudicitia theatri, cum crudelitate amphitheatri, cum atrocitate arenæ, cum luxuria ludi. Deum enim negat, qui talia ſpectat, fidei Chriſtianæ prævaricator effectus, quid id denuo appetit, cui jam olim in lauacro renunciauit, id eſt, diabolo, pompis, & operibus ejus. Sic Prudentius lib. 1. contra Symmachum.

Nam quid veſani ſibi vult ars impia ludi,
Quid mores iuvenum, quid ſanguine paſta voluptas,
Quid pulvis caveæ, ſemper funebris & illa
Amphitheatralis ſpectacula triſtia pompæ?

Adverſus ejuſmodi diram & execrandam ſpectaculorum atrocitatem Tertullianus peculiare & juſtum opus ſcripſit, quod & nos brevi, dijs bene

bene volentibus, invulgabimus. Sed & alia cum primis veneranda rei literariæ χειμήλια proferemus, si Salvianum hunc, vti jure suo meretur, à doctis atque studiosis exceptum viderimus.

6 Tribulis.) Tribuli sunt, vel vt Græci vocant triboli, machinulæ ferreæ dolosæ, tetragona forma, quæ in quamcunque partem incubuerint, vnum aut plures infestos aculeos protendunt. Valerius Maximus, Q. Curtius, & Vegetius, Murices vocant. Hoc ex fide multorum autorum, vti solei, locupletissime probat Guliel. Budæus in primis D. annotationibus.

7 Odeis.) Iulius Pollux, & Suetonius Tranquillus agnoscunt ᾠδεῖον, id est odeum, locum cantoribus destinatum. Odei à Constantino extructi meminit etiam Ammianus Marcellinus.

8 Petaminariis.) Nihil memini me de iis vel apud Græcos, vel apud Latinos legisse. Iulius Pollux, eiusmodi vocabulorum locupletissimus autor, quod ego quidem deprehenderim nusquam mentionem facit de petaminariis. Neque Politianus

tianus illos in Panepistemona suum retulit. Apparet autem sic appellatos fuisse circulatores quosdam, nostra etiam ætate non incognitos, qui sese volaturos esse promitterent: quemadmodum funerepi per extentum funem incedunt: πίτταυρα Græcis est volare, vnde vox deriuata videri potest: sed & hic libenter credam, si quis aliquid doctius, vel quod propius ad rem accedat attulerit. Ego, quod nec debui, neque volui, nihil temere immutandum esse arbitratus sum.

9 Pantomimis.) Sic dicuntur omnium personarum imitatores efficto-resque.

10 Gigantum.) Res est notior quàm vt de illa multa dicere debeam, certè gigantes non alios intellexit antiquitas, quàm qui contra naturam pugnarent, vt est apud Ciceronem in Catone maiore, & Macrobium. lib. 1. Saturnal.

11. Thymelicorum.) Thymelici dicti sunt à pulpito vbi consistebant, quod θυμέλη Græce dicitur. Ii erant citharœdi, citharistæ, lyristæ & tibicines. Citharœdi qui & fidicines dicuntur, citharæ accinunt. Citharistæ citharam tantum pulsant, non

non etiam accinunt: thymelici autem in Orcheſtra actiones ſuas peragebant, vt Iulius Pollux & Latini complures autores teſtantur.

12 Imminente jam admodum excidio.) Admodum nunc dixit valde quàm proximè, & quod aiunt, penè in ipſis foribus.

13 Anguinum illud monſtrum.) Hydram Lernæam intelligit, cum qua multùm atque diu conflictatus eſt Hercules, Propterea quod vno reciſo capite, complura renaſcerentur.

14 Mortis imago.) Ex Virgil. lib. 11. Æneid.

Crudelis vbiq́; Luctus, vbiq́; pavor, & plurima mortis imago.

Eſt & apud Hieremiam Prophetam. cap. 11.

πάγχρηστα.) Dictio Græca latinis literis erat deſcripta, ſic autem appellat munuſcula quæpiam inſigni dulcedine ac ſuavitate commendata, quibus pueri non ſemel ad omne genus obſequij pertrahuntur, id quod & Quintilianus in primo docuit, & Horatius.

Vt quondam pueris dant crustula blandi
Doctores, elementa velint vt discere prima.

Nisi quis alia conjectura aut divinatione ductus legere malit, παιδικὰ quæ Suidas interpretatur res in delicijs habitas, & ex omni parte nobis charas.

In Librum septimum.

1 Sparsis redemerunt crimina nummis.) Hemistichium est ex Poeta quopiam. Simile quiddam Plutarchus scribit in libello de vitanda vsura, de Philoxeno melopœo, qui domum opulentissimam in colonia Sicilia hæreditate nactus, cum delicias, voluptates, ac indigenarum consideraſſet inelegantiam: Μὰ τὸς θεὸς εἶπεν, ἐμὲ ταῦτα τὰ ἀγαθὰ οὐκ ἀπολεῖ, ἀλλ' ἐγὼ ταῦτα. Hoc est, Per Deos, inquit, bona hæc me non perdent, sed ego illa; atq; ita relicta alijs hæreditate discessit.

2 Passiuitatem.) Nove dixit, παθητικὸς Græcis passivus est, nimirum is, vt Simplicius in Categorias Aristotelis docet, in quem passio siue affectus aliquis ferendi tolerandiue cadere possit. Vnde facile licebit ad-

sequi

sequi, quid per passivitatem intelligi velit, quanquam hic impuræ rei attribuatur.

3 Mariti gregum) Apud Virgilium legimus, *Vir gregis ipse caper*. Et Papinius dixit, *Stabuliq; maritus*, cum de tauro admissario, hoc est ad initum electo, loqueretur. Cicero in Pisonem, admissarium pro homine pervagatæ libidinis posuit. Lucanus autem mariti vocabulo valde quam honeste vsus est lib. 2.

Pater est, vrbiq; maritus.

Cum de Catone loqueretur, qui Rempub. Romanam quasi conjugali fide ac amore complectebatur.

4 Sardonicis herbis.) Hoc Erasmus noster in Adagiorum Chiliadibus locupletissime interpretatus est, quãobrem Solini tantum verba asceribam. Is in Polyhistore cap. x. vbi de Sardinia agit, ita scribit: *Huic incommodo accedit & herba Sardonia, quæ in defluviis fontaneis provenit iusto largius: ea si edulio fuerit, vescentibus nervos contrahit, rictu ora diducit, vt qui mortem oppetunt, velint ridentium facie intereant.* Sic pacatus in Panegyrico Theodosio Augusto dicto; *Serenos ergo nubilis mentibus vultus*

induebamus, & ad illorum vicem qui degustato Sardorum graminum succo feruntur in morte videre, imitabamur læta mœrentes.

5 Vber totius fœcunditatis,) Sæpe est apud Homerum & Nicandrum in Theriacis, ὄυδαρ ἀρούρης, id est, vber terræ, quod Dydimus interpretatur; τὸ πότατον καὶ λιπαρώτατον τῆς γῆς, id est, hoc quod è terra proveniat, & pinguius, & ad alimoniam magis appositum. Ita Virgil. in III. Æneid.

Quæ vos à stirpe parentum.
Prima tulit tellus, eadem vos vbere læto
Accipiet reduces.

6 Paradisi imaginem.) Eam Homerus in describendo horto Alcinoi expressit, vt scribit Iustinus martyr & Philosophus in Apolog.

7 In miseratione hostium.) Elegans & mirè scita sententia, omnibus supplicijs, ac grauissimis quibusque exemplis acerbiorem esse pœnam ita miserum esse, vt ab hostibus etiam miserationem extorqueas. Sic Diomedes apud Virgilium libro vndecimo Æneid. volens ostendere quicunque tandem Troiano excidio interfuissent, cum nullo non malorum

genere

genere conflictatos fuisse. Quæ res Priamo etiam hosti miseranda videri potuerit. Sic autem loquitur,

Quicunq; Iliacos ferro violavimus agros,
(Mitto ea quæ muris bellando exhausta sub altis
Quos Simois premit ille viros) infanda per orbem
Supplicia, & scelerum pœnas expendimus. Omnes
Vel Priamo miseranda manus.

Quod Servius ex illo Pacunij sumptum putat.

Si Priamus adesset, & ipse eius commiseresceret.

8 Involentia) Noue dictum: sunt enim qui non velint alijs prodesse, ac interea minime sunt malevoli, quoniam non male volunt, sed non volunt, vt ita dixerim.

9 Viris nihil magis pudori.) Vlpianus etiam jureconsultus, in secundo titulo de auro & argento legato docet, ijs quæ muliebria censeantur, virum (si saltem id vult esse quod dicitur) facile vti posse sine reprehensione. Vnde & eleganti proverbio dicimus, *Herculem in Lydia*, qui cultu indecoro, & sibi neutiquam ac-

commodato vtitur: veluti si sacerdos militari sago, miles autem sacris illis vestibus vteretur. Notum est enim, quàm parum viriliter Hercules apud Omphalen servierit.

10 Ipsa felicitas.) Ita Annibalis vires infregit rerum omnium in Campania exuberantia, vt Livius scribit.

11 Secunda non mutant.) Salustij sententia est, res secundas etiam sapientum animos fatigare. Et Livius scribit, raro simul & bonam mentem, & bonam fortunam hominibus à dijs immortalibus tribui. Proinde felicissimus is esse dicitur ab Aristotele, cuius fortunæ sapientia & sapientiæ fortuna suppetit. Sic Virgilius in x.

Nescia mens hominum fati „ sortisq; futuræ.
Et servare modum rebus sublata secundis.

12 Lixis.) F. Pompeius lixas interpretatur, qui exercitum sequantur quæstus gratia. Sic autem dicti sunt, quod extra ordinem militiæ sint, eisque liceat quod libuerit. Eius autem obscœnæ impuritatis, cuius hic mentionem facit Salvianus, meminit

nit etiam Quintilianus in declamationibus.

13 Exclamare super vires meas.) Ita Socrates in Clitophonte Platonis dialogo, & Crates apud Plutarchum de liberis educandis, ex altissima vrbis parte tanquam ex tragica quadam machina, inania studia & perditissimorum hominum vitam reprehendunt.

In librum Octavum.

1 Quæ in se dulcedinem. Respexit ad proverbium, τὰ σῦκα σῦκα, τὴν σκάφην σκάφην λέγων, Ficus ficus, ac ligonem appellans ligonem.

2 Vxorem, inquit *Socrates*, propriam nullus habeat.) Locus est apud Platonem lib. 5. de Repub.

3 Libros condidit.) Nusquam certe vel apud Græcos aut Latinos scriptores invenio Socratem aliquid scripsisse, ac ad posteritatem transmisisse. Ac Plato non vno loco fatetur ingenue sese nihil aliud scripsisse, quàm quod ex *Socratis* dissertationibus acceperit.

4 Cœlestem.) Tertullianus in Apologetico, cap. 33. Cœlestum Africæ Deum nominat. Nos in *Salviano*

no nihil immutare voluimus, qui Cœlestem eum, imò intestinum scelus appellat. Est autem aliâs non infelix annominatio in duobus illis dictionibus cœlestus & sceleſtus.

5 Taureis.) Sic appellat lora ex taurino corio desecta, quibus lorarij noxios cædebant.

6 Coitus.) Conventus ita vocavit, & eiusmodi improborum conventicula.

FINIS.